

Yeshaya

Xudaning Israilga bolghan «dewa»si hem chaqiriqi

¹ Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha padishah bolghan waqitlarda, Yérusalém we Yehuda toghrisida, Amozning oghli Yeshaya körgen ghayibane wehiy-alametler: —

² «I asmanlar, anglanglar!

I yer-zémin, qulaq sal!

Chünki Perwerdigar söz éytti: —

«Men balilarni béqip chong qildim,

Biraq ular Manga asiyliq qildi. □ ■

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Éshekmu xojayinining oqurigha *mangidighan yolni bilidu,*

Biraq Israil bilmeydu,

Öz xelqim héch yorutulghan emes.

⁴ Ah, gunahkar «yat el»,

Qebihlikni toplap özige yükligen xelq,

Rezillerning bir nesli,

Nijis bolup ketken balilar!

Ular Perwerdigardin yiraqliship,

«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ni közige ilmidi,

□ **1:2** «I asmanlar, anglanglar!» — muqeddes kitab boyiche üç asman bar. «Tebirler»ni körüng. «Chünki Perwerdigar söz éytti...» — mushu kitabda élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibranij tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisi. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm Bardurmen», «ehdiside menggü Turghuchi Xuda» dégenni bildüridu. Tebirlernimu körüng.

■ **1:2** Qan. 32:1

Ular keynige yandi. □ ■

⁵ Némishqa yene dumbalan'ghunglar kélidu?

Némishqa asiyliq qiliwérisiler?

Pütün bashliringlar aghrip,

Yürikinglar pütünley zeipliship ketti, ■

⁶ Béshinglardin ayighinglarchiche saq yéringlar qalmidi,

Peqet yara-jarahet, ishshiq we yiring bilen toldi,

Ular tazilanmighan, téngilmighan yaki ulargha héch melhem sürülmigen. □

⁷ Wetininglar chölleshti;

Sheherliringlar köyüp weyrane boldi;

Yer-zémininglarni bolsa, yatlar köz aldinglardila yutuwéliwatidu;

U yatlar teripidin depsende qilinip chölliship ketti. ■

⁸ Emdi üzümzargha sélin'ghan chellidek,

Terxemeklikke sélin'ghan kepidek,

Muhasirige chüshken sheherdek,

□ **1:4** «Ah, **gunahkar** «yat el»...» — bu hejwiyl, kinayilik gep. Xudagha nisbeten Israil butperes bir «yat el» bolup ketkenidi. «Israildiki **Muqeddes Bolghuchi**» — Xudaning yene bir ismidur. Bu isim belkim, «Özining Israil xelqige birdinbir pak-muqeddes bolghuchi ikenlikini körsetken Xuda we Israil arisida pak-muqeddes turghuchi Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghember Xudani tilgha alghanda, bu isimni köp ishlitidu. ■ **1:4** Zeb. 78:8; Yesh. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yer. 2:30 □ **1:6** «ulargha **héch melhem sürülmigen**» — yaki «ulargha héch zeytun méyi sürülmigen». ■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yesh. 5:5

Zionning qizi zeip qalduruldi.□

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa,

Biz Sodom shehirige oxshap qalattuq,
Gomorra shehirining haligha chüshüp qalattuq.□ ■

¹⁰ I Sodomning hökümrani, Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar,

«I Gomorraning xelqi, Xudayimizning qanunnesihitige qulaq sélinglar!□

□ **1:8** «üzümzargha sélin'ghan chellidek, terxemeklikke sélin'ghan kepidek...» — Yérusalémning ehwalini teswirleydu; u nahayiti qil üstide turghanliqini, intayin muqimsiz ehwalda qaldurulghanliqini bildürse kérek. «Zion» — yaki «Zion téghi» bolsa Yérusalém shehiri, shuningdek muqeddes ibadetxana jaylashqan taghdur. □ **1:9** «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» — «Yeshaya» kitabida köp ishilitilidighan Xudaning bir nami. «Perwerdigar bizge azghine «qaldisi»ni qaldurmighan bolsa...» — «qaldi» (Xudaning «qaldisi») «Yeshaya» dégen kitabta köp körülidighan téma yaki mawzudur. Israil xelqining köp qismi Xudadin yiraqliship ketken bolsimu, Xudaning méhir-shepqiti bilen ularning arisida hamam özige sadiq bir «qaldi» bolidu. «Sodom sheherige oxshap qalattuq, Gomorraning haligha chüshüp qalattuq» — kona zamanlarda, (Ibrahim peyghemberning dewride) bu ikki sheher Xudaning neziride nahayiti rezil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaghdurup ularni pütünley weyran qilghan. Ikki sheherning bügün'ge qeder héchqandaq izliri qalmidi («Yar.» 19-babni körüng). Yeshayaning démekchi bolghini, Xuda Özige sadiq bir «qaldisi» qaldurmighan bolsa, Israilmu bu ikki sheherge oxshash rezillik bilen tolup, oxshashla pütünley weyran bolup yer yüzidin yoqilip ketken bolatti. ■ **1:9** Yar. 19:24; Yesh. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29 □ **1:10** «I Sodomning hökümrani, I Gomorraning xelqi, ...» — mushu yerde, Yeshaya peyghember öz xelqini Sodom hem Gomorradikilerge biwasite oxshididu.

11 Siler zadi néme dep Manga atap nurgʻunlighan qurbanliqlarni sunisiler?» — deydu Perwerdigar. — «Men köydürme qochqar qurbanliqinglardin, Borda q malning yaghliridin toyup kettim, Buqilar, paqlanlar, tékilerin qanliridin héch xursen emesmen. □ ■

12 Siler Méning aldimgha kirip kelgininglarda, Silerdin hoyla-aywanlirimni shunda q dessep-cheyleshni kim telep qilghan? □

13 Bihude «ashliq hediye»lerni élip kélishni boldi qilinglar,

Xushbuy bolsa Manga yirginchlik bolup qaldi.

«Yéngi ay» héytleri we «shabat kün»lirige,

Jamaet ibadet sorunlirigha chaqirilishlarga —

Qisqisi, qebihlikte ötküzülgen daghdughiliq yighilishlarga chidighuchilikim qalmidi. □

14 «Yéngi ay» héytinglardin, békitilgen héyt-bayriminglardin qelbim nepretlinidu;

Ular manga yük bolup qaldi;

□ **1:11 «köydürme qurbanliq»** — mushu xil qurbanliq Xudagha atap toluq köydürületti. ■ **1:11** Zeb. 50:8-14; Pend. 15:8; 21:27; Yesh. 66:3; Yer. 6:20; Am. 5:22

□ **1:12 «dessep-cheyleshni kim telep qilghan?»** — «dessep-cheylesh» dégen söz mushu yerde belkim xelq élip kirgen nurgʻunlighan qurbanliq mallirining ibadetxanining hoylilirini dessigenlikini körsitidu. Bashqa birxil terjimisi «depsende qilish».

□ **1:13 «ashliq hediye»ler** — «ashliq hediye» adette «köydürme qurbanliqlar» hem gha qoshulatti. «xushbuy **bolsa manga yirginchlik bolup qaldi**» — Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, her küni muqeddes ibadetxanida xushbuy yéqish kérek idi. «shabat küni» —

bolsa shenbe küni bolup, Israillar üçün «muqeddes kün»dur, bu héchqandaq ish-emgek qilmay Xudagha séghinidighan, ibadet qilidighan kün idi. Yehudiylar bu künni «shabat küni», yeni «(xizmettin) dem élish küni» deydu. Yene 56-bab, 2-ayetni körüng.

Ularni k t r p y r shtin charchap kettim.

¹⁵ Qolunglarni k t r p duagha yayghininglarda,
K z mni silerdin  lip qachimen;
Berheq, k plep dualarni qilghininglarda, angli-
maymen;

Chünki qolliringlar qan'gha boyaldi.■

¹⁶ özünglarni yuyup, paklininglar;
Qilmishliringlarning rezillikini k z aldimdin n ri
qilinglar,

Rezillikni qilishtin qolunglarni  z nglar;■

¹⁷ Yaxshiliq qilishni  gininglar;

Adilliqni izdenglar,

Zomigerlerge tenbih b ringlar,

Y tim-y sirlerni naheqliqtin xalas qilinglar,

Tul xotunlarning dewasini soranglar.□

¹⁸ Emdi k linglar, biz munazire qilishayli, deydu

Perwerdigar,

Silerning gunahinglar qip-qizil bolsimu,

Yenila qardek aqiridu;

Ular qizil quruttek toq qizil bolsimu,

Yungdek ap'aq bolidu.□ ■

¹⁹ Eger itaetmen bolup, anglisanglar,

Z mindiki  sil mehsulattin behrimen bolisiler;

²⁰ Biraq ret qilip yüz  risenglar,

Qilich bilen ujuqturulisiler»

— Chünki Perwerdigar  z aghzi bilan shundaq
d gen.

■ **1:15** Pend. 1:28 ■ **1:16** Zeb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9 □ **1:17** «Zomigerlerge **tenbih b ringlar**» — bashqa birxil terjimisi, « zilg chilerge yar-y lek bolunglar». □ **1:18** «**Silerning gunahinglar qip-qizil bolsimu**» — bu «qizil qurut» Yehudiyalar bu qurutni boyaq yasash  ch n ishletken. ■ **1:18** Zeb. 51:7-10

21 Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?
Eslide u adalet bilen tolghanidi,
Heqqaniylik uni makan qilghanidi,
Biraq hazir qatillar uningda turuwatidu.□

22 Kümüşhüng bolsa dashqalgha aylinip qaldi,
Sharabinggha su ariliship qaldi;■

23 Emirliring asiyliq qilghuchilar,
Oghrilargha ülpet boldi;
Ularning herbiri parigha amraq bolup,
Sogha-salamlarni közlep yürmekte;
Ular yétim-yésirler üçün adalet izdimeydu;
Tul xotunlarning dewasi ularning aldigha yet-
meydu.□ ■

24 Shunga — deydu samawi qoshunlarning Ser-
dari bolghan Reb Perwerdigar —
Yeni Israildiki qudret Igisi éytidu: —
Men küshendilirimni *jazalap* puxadin chiqimen,
Düşmenlirimdin qisas alimen;□

25 Qolumni üstüngge tegküzüp,
Séni tawlap, sendiki dashqalni teltöküs tazilay-
men,
Sendiki barliq arilashmilarni élip tashlaymen.■

□ **1:21** «Sadiq sheher qandaqmu pahishe bolup qaldi!?» — Yeshaya peyghember Yérusalém shehirini eslide Xudagha sadiq bir ayalgha oxshash sheher idi, biraq hazir bir pahishe ayalgha aylandi dep oxshitudu. ■ **1:22** Ez. 22:18,19; Hosh. 4:18

□ **1:23** «Sogha-salamlarni közlep yürmekte...» — ibraniy tilida «Sogha-salamlarni qoghlap yürmekte...». ■ **1:23** Yer. 5:28; Zek. 7:10

□ **1:24** «Israildiki qudret Igisi...» — Xudaning yene bir namidur. Bu nam belkim, «Israil xelqige Özining küch-qudritini körsetküchi Xuda, Israilda turghan nahayiti qudretlik, qadir Xuda» dégen menide. Yeshaya peyghember Xudani tilgha alghanda, bu namni köp ishitudu. ■ **1:25** Yer. 6:29; Mal. 3:3

26 Hökümran-soraqchiliringlarni awwalqidek,
Meslihetchiliringlarni desleptikidek halgha
keltürimen.

Kéyin sen «Heqqaniyliqning Makani», «Sadiq She-
her» — dep atilisen.

27 Emdi Zion adilliq bilen,
We uninggha qaytip kelgenler heqqaniyliq bilen
qutquzulup hör qilinidu. □

28 Biraq asiylar we gunahkarlar birdek ujuqtu-
rulidu,
Perwerdigardin yüz örigüchiler bolsa halak
bolidu.■

29 Shu chaghda siler teshna bolghan dub
drexliridin nomus qilisiler,
Tallighan baghlardin xijil bolisiler.□

30 Chünki özünglar xuddi yopurmaqliri qurup
ketken dub derixidek,
Susiz quruq bir baghdek bolisiler.

31 Shu küni küchi barlar otqa sham piliki,
Ularning ejri bolsa, uchqun bolidu;
Bular her ikkisi tengla köyüp kétidu,

□ **1:27 «uninggha (Zion'gha) qaytip kelgenler»** — mushu yerde «qaytip kélish» belkim ikki ishni öz ichige alidu. Birinchisi, kelgüside «towa qilip, Xudaning yénigha qaytidighanlar»; ikkinchisi, «yiray yurttiki qulluqtin, sürgün bolushidin (yeni Xudaning jazaliq terbiyisidin) chiqip Zion'gha qaytip kelgenler». **«qutquzulup hör qilinish»** — ibraniy tilida peqet bir söz bilen ipadilinidu. Bu söz hem «bedel tölep, qulluqtin qutquzup hör qilish»nimu öz ichige alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zeb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35

□ **1:29 «dub derexliri ... baghlar...»** — mushu «dub derexliri» we «baghlar» shübhisizki, shu dewrdiki butpereslikke alahide atalghan jaylarni körsitidu. Bilishimizche mushu xil butpereslik jinsiy exlaqsizliq bilenmu munasiwetlik idi.

Ularni öchürüşke héchkim chiqmaydu. □

2

Axirqi zamanlardiki Yérusalém

¹ Bular Amozning oghli Yeshaya Yérusalém we Yehuda toghrisida körgen kalamdur: —

² Axir zamanlarda, Perwerdigarning öyi jaylashqan tagh taghlarning béshi bolup békitilidu, Hemme döng-égizlktin üstün qilip kötürülidu; Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu. □ ■

³ Nurghun xelq-milletler chiqip bir-birige: —

«Kélinglar, biz Perwerdigarning téghigha, Yaqupning Xudasining öyige chiqqayli;

U Öz yolliridin bizge ögitidu,

Biz Uning teriqiliride mangimiz» — déyishidu.

— Chünki qanun-yolyoruq Ziondin,

Perwerdigarning söz-kalami Yérusalémdin chiqidighan bolidu. ■

⁴ U eller arisida höküm chiqiridu,

Nurghun xelqlarning heq-naheqlirige késim qilidu;

Buning bilen ular qilichlirini sapan chishliri,

□ **1:31** «otqa **sham piliki**» — yaki «otqa termech». □ **2:2 Axir zamanlarda** — ibraniy tilida «Künlarning axirida». «Perwerdigarning öyi» — Perwerdigarning ibadetxanisini körsitidu. «**Barliq eller uninggha qarap éqip kélishidu**» — Tewrat hem Zeburdiki «eller» dégen söz adette Israïldin bashqa barliq xelqlerni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» dep terjime qilimiz. «Yeshaya» dégen kitabta «eller», «taipiler», «yat eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zeb. 110:2

Neyzilirini orghaq qilip soqushidu;
 Bir el yene bir elge qilich kôtürmeydu,
 Ular hem yene urushni ögenmeydu.■

⁵ — «I Yaqup jemetidikiler,
 Kélinglar, Perwerdigarning nurida mangayli!».

Hazirqi Yérusalém

⁶ — Sen Öz xelqing bolghan Yaqup jemetini tash-
 lap qoydung;

Chünki ular sherqtiki xurapatlar bilen tolduruldi;
 Ular Filistiylerde pal salidu;

Ular chet'ellikler bilen qol tutushidu;□

⁷ Zémini bolsa altun-kümüşke tolup ketti;

Bayliqliri tügimes;

Yer-zémini atlarghimu tolup ketti,

Jeng harwiliri hem tügimes;□

⁸ Zémini butlar bilenmu liq bolup ketti;

Ular öz qolliri bilen yasighanlirigha,

Barmaqliri bilen shekillendürgenlirige sejde qil-
 ishidu.

⁹ Shuning bilen puqralar égildürülidu,

Mötiwerlermu töwen qilinidu;

■ **2:4** Yo. 4:10; Mik. 4:3 □ **2:6** «Ular (**Israillar**) **Filis-
 tiylerde pal salidu**» — mushu yerde Yeshaya kinayilik söz
 ishlitip, öz xelqining xurapiyliqni her tereptin, yeni sherqtin hem
 gherbtin (Filistiylerdin) qobul qilghanliqini körsitidu. □ **2:7**

«altun-kümüşke **tolup ketti...** **bayliqliri tügimes...** **yer-zémini
 atlarghimu tolup ketti, jeng harwiliri hem tügimes**» — mushu
 6-8-ayette, Yeshaya ularning Musa peyghemberge tapshurulghan
 qanun — Tewrattiki «Qanun sherhi» 17-18-bablar közde tutulidu.
 Mushu ishlar Tewrattiki shu permanlarga xilap.

Sen ularning qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen. □

«Perwerdigarning küni»

¹⁰ Emdi Perwerdigarning wehshitidin,
Heywisining shan-sheripidin özüngni qachur,
Xada tashlar ichige kiriwal,
Topa-changlar ichige möküwal!

¹¹ Chünki ademning tekebbur közliri yerge qari-tilidu,
Insanlarning hakawurluqi pes qilinidu;
Shu künide yalghuz Perwerdigarlarla üstün dep med-
hiyilinidu. ■

¹² Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigarning shundaq bir küni teyyar turidu:

—
Shu küni herbir tekebbur we memedanlarning
üstige,

Özini yuqiri sanighanlarning üstige chüshidu
(Shuning bilen ularning hemmisi pes qilinidu!), ■

¹³ Shuningdek Liwanning égiz, pelekke yétidighan
barliq kédir derexlrining üstige,
Bashandiki barliq dub derexlrining üstige,

¹⁴ Égiz taghlarning hemmisige,
Yuqiri kötürülgen barliq dönglerning üstige,

□ **2:9** «... puqralar égildürüldü... ٢öwen qilinidu» — bu péilning ikkisi ikki bisliq söz bolup, ularning butlarga bash uridighanliqini hemde kelgüsida ular shübhisizki oxshashla Xudaning ghezipi aldida yerge yiqilidighanliqini bildürüdu. «... **qeddini ruslimaysen hem héch kechürüm qilmaysen**» — mushu ikki ibare ibraniiy tilida ikki bisliq birla söz bilen ipadilnidu. ■ **2:11** Yesh. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13

15 Herbir heywetlik munarning üstige,

Herbir musthekem sépilning üstige,

16 Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,
Shundaqla barliq güzel kéme gewdisining üstige
shu küni chüshüşke teyyar turidu.□

17 Ademlerning körengliki töwen qilinip
chüshürülüp,
Insanlarning tekebburliqi pes qilinidu,
Shu künide yalghuz Perwerdigarlarla üstün dep med-
hiyilinidu.

18 Butlar bolsa hemmisi közdin yoqilidu.□

19 Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke
ornidin turidighan chaghda,
Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisin-
ing shan-sheripidin qachurup,
Xada tash gharlirining ichige,
Yer yuzidiki öngkürlerge kiriwalidu;

20 Shu künide kishiler özige choqunushqa yasighan
kümüş butliri we altun butlirini qarighu
chashqanlarga we sheperenglerge tashlap
béridu;

21 Perwerdigar yerni dehshetlik silkindürüşke
ornidin turidighan chaghda,
Ular özlirini Uning wehshitidin, Uning heywisin-
ing shan-sheripidin qachurup,

□ **2:16** «Tarshishtiki herbir soda kémisining üstige,...» — qedimki zamanlarda déngiz sodisi bilen dangqi chiqqan «Tarshish» dey-
dighan üç yurt bar idi. Birsi shimaliy Afriqida, birsi Ispaniyede,
yene birsi En'gliyede bolushi mumkin idi. Tarshishtiki kémiler
barliq bashqa ellerning kémiliridin chong we heywetlik idi. «Shun-
daqla **barliq güzel kéme gewdisining üstige...**» — yene birxil
terjimisi: — «Shundaqla herbir güzel resim-heykellerning üstige...»

□ **2:18** «Butlar» — ibraniy tilida: — «Erzimesler...»

Xada tash chaklirining ichige,
 Yarlarning yériqlirigha kiriwalidu;
 22 Ümidinglarni nepisi dimighidila turidighan in-
 sandin üzünglar,
 Chünki insan zadi néme idi?!

3

*Yehuda-Yérusalémning qebihlikige chüshidighan
 jaza*

¹ Chünki, qara! Samawi qoshunlarning Serdari
 bolghan Reb Perwerdigar,
 Yérusalém we Yehudagha quwwet we yölenchük
 bolghan *barliq nersilerni yoq qilidu*,
 — Yeni quwwet bolghan pütkül ash-nan,
 Yölenchük bolghan hemme su, □

² Palwan we leshker,
 Sotchi we peyghember,
 Palchi we aqsaqal,

³ Ellik béshi, mötiwer we meslihetchi,
 Hünerwen ustilar we jadu qilghuchilarni yoq
 qilidu.

⁴ — «*Ularning ornigha* yashlarni emeldar qilimen,
 Betxuy balilar ularning üstidin idare qilidu.

⁵ Puqralar bir-birini ézidu,
 Herbiri qoshnisi teripidin ézilidu;
 Balilar qérilargha,

□ **3:1 «quwwet» we «yölenchük»** — bu ikki söz ibranij tilida adette «tayaq» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinchiligi barki, qedimki zamanlarda Yehudij xelqi öz nanlirini bir hasida (zixta tizilghandek) kötürüp mangatti. Undaq bolsa bu sözler ikki bisliq bolup, hem mushu «tayaqlar» hem «quwwet-yölenchük»lerni teng körsitidu.

Muttehmler mötiwerlerge edepsizlik qilidu;

6-7 Shu küni birsi ata jemetidiki qérindishini tutuwélip, uningha: —

«Sizning kiyim-kéchikingiz bar; bizge yétekchi bolung, bu xarabiler qolingiz astida bolsun», — deydu;

U jawaben qolini kôtürüp *qesem ichip*: «Derdinglarga derman bolalmaymen;

Öyümdimu ya ash-nan ya kiyim-kéчек yoq;

Méni xelqqe yétekchi qilmanglar!» — deydu.

8 Chünki Yérusalém putlishidu-chüshkünlishidu,

Yehuda bolsa yiqilidu;

Sewebi, ularning tili we illetliri Perwerdigargha qarshi chiqip,

Sherep Igisining közliri aldida isyankarliq qildi.□

9 Ularning chirayi özlirige qarshi guwahliq béridu;

Ular Sodom shehiridek gunahini héch yoshurmay, Ochuq-ashkara jakarlaydu.

Ularning jénigha way! Ular yamanliqni öz béshigha chüshürgen!

10 Heqqaniylargha éytqinki,

Ular aman-ésenlikte turidu,

Ular öz emllirining méwisini yeydu;

11 Rezillerge way! Béshigha yamanliq chüshidu,

Chünki öz qoli bilen qilghanliri özige yanidu.

12 Méning xelqimde bolsa, balilar ularni xar qilidu,

Ayallar ularni idare qilidu;

I xelqim! Silerni yéteklewatqanlar silerni azduridu,

□ 3:8 «...Yérusalém **putlishidu-chüshkünlishidu...**» — yaki «...Yérusalém xarab qilinidu».

Ular mangidighan yolliringlarni yoq qilidu. □

13 Perwerdigar Öz dewasini sorashqa orun alidu, Xelq-milletler üstidin höküm chiqirishqa öre turidu;

14 Perwerdigar Öz xelqining aqsaqalliri we emirliri bilen dewaliship, ulargha: — Üzümzarni yep tügetkenler siler özünglar, Ajiz möminlerdin alghan olja öyünglarda yatidu, deydu.

15 — Silerning xelqimni ashundaq ézip, Ajiz möminlerning yüzlirige dessep zadi néme qilghininglar? — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar.

Yérusalémdiki «moda qoghlidighan» tekebbur qiz-ayallargha chüshidighan jaza

16 Perwerdigar yene mundaq dédi: —

«Zion qiz-ayalliri tekebburluq qilip, Qash-kirpiklirini süzüp, Közlrini oynitip, naz qilip taytangliship, Putlirini jildirlitip méngip yürishidu;

17 Shunga Reb Zion qiz-ayallirining bash choqqilirini taz qilidu,

Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu». □

18 Ashu küni Reb ularni güzellikidin mehrum qilidu;

— Ularning oshuq jildiraqlirini,

□ **3:12** «balilar ularni xar qilidu, ayallar ularni idare qilidu»

— mushu yerde, Yeshaya belkim ularning padishahining baliliq qilidighanliqi, öz ayalliri we kénezekliri teripidin kontrol qilinidighanliqini körsetmekchi. □ **3:17** «Perwerdigar ularning uyat yerlirini échiwétidu» — yaki «Perwerdigar ularning chékisini paxshek qilidu».

Bash jiyeklirini, ay shekillik marjanlirini,
 19 Halqilirini, bilezüklirini, chümperde-
 chachwanlirini, □
 20 Romallirini, oshuq zenjirlirini, potilirini, etir-
 danlirini, tiltumarlirini,
 21 Üzüklirini, burun halqilirini,
 22 Héytliq tonlirini, yopuqlirini, pürkenjilirini, he-
 myanlirini,
 23 Eyneklirini, ap'aq ich köyneklirini, sellilirini we
 tor perdilirining hemmisini élip tashlaydu.
 24 Emdi shundaq boliduki,
 Etir puriqining ornigha betbuyluq;
 Potining ornida arghamcha,
 Chirayliq yasighan chachlirining ornida taz béshi,
 Kélishken tonning ornida böz rextler,
 Güzellikining ornida daghmal tamghisi bolidu.
 25 Séning yigitliring qilichlinip,
 Baturliring jengde yiqilidu.
 26 Zionning qowuqliri zar kötürüp matem tutidu;
 U yalingachlan'ghan halda yerge olturup qalidu.

4

Dawami

1 Shu küni yette ayal bir erni tutuwélip, un-
 ingdin: — «Biz öz nénimizni yeymiz, öz kiyim-
 kécheklirimizni kiyimiz; peqet bizni reswaliqtin
 xalas qilish üçün, bizni namingizgha tewe qil-
 ishingizni ötünimiz!» — deydu. □

□ **3:19** «chachwan» — birxil chümperde, niqab. □ **4:1** «bizni namingizgha tewe qilishingiz» — shu dewrde, toy qilghandin kéyin, ayal éringiz ismi bilen chaqirilidighan adet bar idi.

² Shu küni «Perwerdigarning shéxi» uning güzelliki hem sheripini körsetküchi bolidu, Zémin bergen méwe bolsa, Qéchip qutulghan Israildikilergé shöhret we güzellik keltüridu. □

³ Hem shundaq ish boliduki, Zionda qalghanlar, Yérusalémda toxtitilghanlar, Yeni Yérusalémda hayat dep tizimlan'ghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu. □

⁴ Shu chaghda Reb adalet yürügüzgüchi roh hem köydürgüchi roh bilen, Zion qizlirining pasiqliqini yuyup, Yérusalémning qan daghlirini tazilaydu.

⁵ Shu chaghda Perwerdigar kündüzde Zion téghidiki herbir öy, Shundaqla barliq ibadet sorunlarning üstige istütek we bulut, Kechte bolsa ot yalqunining julasini yaritidu; Chünki shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu. □

⁶ Shu küni, kündüzde tomuz issiqqa saye qilidighan, Xeterdin panahlinidighan, boran-yamghurlargha dalda bolidighan bir sayiwenlik kepe bolidu».

□ **4:2** «Perwerdigarning shéxi» — choqum Perwerdigarning Özidin chiqqan bir zatni körsitidu. Emdi uning kim ikenlikni töwende éniqlinidu. «Perwerdigarning shéxi» uning güzelliki hem sheripini körsetküchi bolidu» — ibraniy tilida «Perwerdigarning shéxi» güzellik we shan-sherep üçün bolidu. □ **4:3** «...Yérusalémda hayat dep tizimlan'ghanlarning hemmisi pak-muqeddes dep atilidu» — axirqi zamanda Yehudiylarning «qaldi»si éniq körünidu.

□ **4:5** «shan-sherepning üstide sayiwen bar bolidu» — démek, Perwerdigarning Özining shan-sheripi Yérusalémda turidu.

5

Üzümzar naxshisi

¹ Men öz söygen yaringha,
Méning söyümlüküm üçün öz üzümzari toghruluq
bir küy éytip bérey;
Söyümlükümning munbet bir döng üstide üzümzari
bar idi; □

² U hemme yérini kolap tashlarni élip tashlidi,
Eng ésil üzüm téli tikti;
U üzümzar otturisigha közitish munari saldi,
Üzümzar ichidimu sharap kölchiki qazdi,
Andin üzümdin yaxshi hosul kütti;
Biraq buning ornigha, üzümzar achchiq
üzümlernila berdi. □

³ Qéni, i Yérusalémdikiler we Yehudaning ademleri,
Men bilen üzümzarimning otturisdin höküm
chiqiringlar!

⁴ Méning üzümzarimda qilghudek yene néme ishim
qaldi?

Yaxshi üzümlerni kütkinimde,
Némishqa peqet achchiq üzümnila chiqirip berdi? ■

⁵ Emdi hazir Öz üzümzarimni néme qilidighinimni
silerge éytip bérey: —
Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u
yutuwétilidu;

□ **5:1** «Men öz söygen yaringha... bir küy éytip bérey» — peyghemberning éytqan «yar»i bolsa Xudadur. «munbet bir döng üstide...» — ibraniy tilida «bir münggüz, zeytun meylik oghul üstide...» □ **5:2** «...üzümzar achchiq üzümlernila berdi» — mushu yerde «achchiq» ibraniy tilidiki «sésiq»ni bildüridu. ■ **5:4** Yer. 2:5; Mik. 6:3, 8

Uning tamlirini chéqip ghulitimen, u cheylin-
idu. □ ■

⁶ Men uni chöllükke aylandurimen;
Héchkim uni chatap-putap, perwish qilmaydu;
Jighanlar we tikenler uningda ösüp chiqidu;
Bulutlarga uning üstige héch yamghur yaghdur-
manglar dep buyruymen.

⁷ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigarning üzümzari — Israil jemeti,
Uning xushalliqi bolghan ösümlük bolsa — Yehu-
dadikilerdur;

U adalet méwisini kütken,
Biraq mana emdi zulum kördi;

Heqqaniyliqni kütken,

Biraq mana emdi nale-peryad boldi! □ ■

⁸ Xeqlerge héch orun qaldurmay öyni-öyge, étizni-
étizgha ulighanlarga way!

Özünglarni yalghuz zéminda qaldur-
maqchimusiler? ■

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perw-
erdigar méning quliqimgha mundaq dédi: —

«Köpligen öyler,

Derweqe heywetlik, heshemetlik öyler ademzat-
siz, xarab bolidu.

□ **5:5** «Uning **chitlaqlirini élip tashlaymen, u yutuwétilidu**» — bashqa birxil terjimisi: — «Uning chitlaqlirini élip tashlaymen, u köydürüldü». ■ **5:5** Zeb. 80:12-13 □ **5:7** «**mana emdi nale-peryad boldi!**» — mushu ayette wehiy-xewerni tekitlesh üçün ibraniy tilida ahangdash sözler ishilitilidu: «adalet» — «mishpat», «zulum» — «mishpaq»; «heqqaniyliq» — «tsedeqah», «nale-peryad» — «zedekah». Yeshaya peyghember herdaim mushundaq söz oyuni qilidu. ■ **5:7** Zeb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2

10 Berheq, qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu,

Ottuz küre dan bolsa peqet üç küre hosul béridu.

□

11 Mey ichishke aldirap tang atqanda ornidin turghanlarga,

Qarangghu chüshishige qarimay, sharabtin keyp bolghuche bésip olturghanlarga way!■

12 Ularning ziyapetliride chiltar we lira, tembur we ney, sharabmu bar;

Biraq ular Perwerdigarning qilghanlirigha we qol ishlirigha héch étiwar qilmaydu.□

13 Shu sewebtin öz xelqim bilimdin xewersiz bolghanliqi tüpeylidin sürgün bolup kétidu;

Ésilzadiliri échirqiship,

Puqraliri ussuzluqtin qurup kétidu.■

14 Shunga tehtisara nepsini yoghinitip,

Aghzini hang achidu;

Ularning shöhretliri, top-top ademliri, qiças-süren kötürgüchiliri we neghme oynighuchiliri biraqla

□ **5:10** «Berheq, **qiriq moluq üzümzar peqet alte küp sharab béridu**» — mushu ayettiki «qiriq moluq yer» ibranij tilida «on qosh kaliliq yer» dégenlik bolup, on qosh kala bir kün ichide aghduralaydighan yer. «**alte küp**» — ibranij tilida «bir bat», belkim 27 litrge toghra kélidu. «**ottuz küre**» — bir «küre» bir kor, yeni 20 litr. «30 küre» bolsa ibranij tilida «bir xomir» (300 litr), «3 küre» ibranij tilida «bir efah» (30 litr). ■ **5:11** Pend. 23:29,30 □ **5:12** «lira» — bir xil tarliq saz. «Perwerdigarning **qilghanliri...**» — bu ibare belkim bipayan alemning yaritilishi we ajayibliqlirini, «qol ishliri» bolsa belkim uning Israillargha körsetken nijatliq möjizilirini közde tutidu. ■ **5:13** Am. 6:7

ichige chüshüp kétidu.□

15 Puqralar égildürülidu,

Mötiwerlermu töwen qilinidu,

Tekebburlarning közliri yerge qaritilidu;

16 Biraq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar adalet yürügüzginide üstün dep med-hiyilinidu,

Pak-muqeddes bolghuchi Tengri heqqaniyliqidin pak-muqeddes dep bilinidu.

17 Shu chaghda qozilar öz yaylaqlirida turghandek otlaydu,

Musapirlarmu baylarning weyrane öyliride ozuqlinidu.□ ■

18 Qebihlikni aldamchiliqning yipliri bilen,

Gunahni harwa arghamchisi bilen tartqanlarga way!□

19 Yeni: «Xuda aldirisun!

Ishlirini Özi ittikrek ada qilsun,

Shuning bilen biz uni köreleymiz!

«Israildiki Muqeddes Bolghuchi»ning niyet qilghini yéqinliship ishqa ashurulghay,

Biz uni biliwalayli!» — dégenlerge way!□

20 Yamanni yaxshi, yaxshini yaman dégüchilerge,

□ 5:14 «tehtisara» — ibranij tilida «shéol» dégen yer, «yer astidiki saray» (yeni, «tekt saray»), ölgenlarning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitidu. □ 5:17 «qozilar... otlaydu,...

musapirlar... ozuqlinidu» — démek, zémin bosh, quruq bolup ketkechke, qoylar hem yat ademler erkinlik bilen hetta baylarning öyliridin ozuqluq tapidu. ■ 5:17 Yesh. 14:30 □ 5:18 «Gunahni

harwa arghamchisi bilen tartqanlarga way!» — démek, ular gunahlrini hetta öz ténide kötürelmeydu, kebihlikliri intayin köp hem opuchuktur. □ 5:19 «Israildiki Muqeddes Bolghuchi» —

1:4diki izahatni körüng.

Qarangghuluqni nurning, nurni qarangghuluqning ornigha qoyghuchilargha,
Achchiqni tatliqning, tatliqni achchiqning ornigha qoyghuchilargha way!

21 Özlirini dana dep chaghlighanlargha,
Öz neziride özlirini eqilliq dep qarighanlargha way!■

22 Sharab ichishke batur bolghanlargha,
Haraqni ebjesh qilishda qehrیمان bolghanlargha,□

23 Yeni para üçhün rezillerni aqlap,
Shuning bilen heqqaniylarning adalitini ret qilghuchilargha way!■

24 Shunga, ot yalqunliri samanlarni yutuwetkendenek,
Yalqunlarda menggenler soliship yoqalghandek,
Ularning yiltizliri chirip kétidu,
Gül-chéchékliri chang-tozangdek tozup kétidu;
Chünki ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning yolyoruq-qanunini chetke qaqqan,
Israıldiki Muqeddes Bolghuchining söz-kalamini közge ilmighanidi.■

25 Shunga Perwerdigarning ghezipi Öz xelqige qarap qaynaydu,
U ulargha qarap qolini kötürüp, ularni urup yiqitidu.
Taghlar tewrinip kétidu;

■ 5:21 Pend. 3:7; Rim. 12:16 □ 5:22 «Haraqni ebjesh qilishda qehrیمان bolghanlar...» — mushular kinayilik söz, elwette.

■ 5:23 Pend. 17:15; 24:24 ■ 5:24 Mis. 15:7; Yesh. 9:18

Ölükler exletlerde kochilar otturisida döwe-döwe bolidu.

Mushundaq ishlar bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.■

²⁶ U yiraqtiki ellerni chaqirip tughni kötüridu,

U yer yüzining chet yaqisidin bir elni üshqirtip chaqiridu;

Mana ular tézdin aldirap kélidu!

²⁷ Ulardin héchbiri charchap ketmeydu,

Putlshipmu ketmeydu.

Héchbiri mügdimeydu, uxlimaydu,

Baghligan belwaghliridin héchbiri boshimaydu,

Choruqlirining boghquchlriridin héchbiri üzülmeydu;

²⁸ Ularning oqliri ittik,

Barliq oqyalirining kirichliri tartilip teyyar turidu,

Atlirining tuyaqliri chaqmaq téshidek bolidu,

Jeng harwilirining chaqliri qoyuntazdek aylinidu;

²⁹ Ularning hörkireshliri shirningkidek bolidu,

Ular arslanlardek hörkirishidu,

Derweqe, ular owgha érishkende ghazh-ghuzh qilip hörpiyishidu;

Owni qutquzghudek héchkim bolmay,

Ular uni élip kétidu.

³⁰ Shu küni ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu;

Eger birersi yer-zémin'gha qarighudek bolsa,

Peqet qarangghuluq, derd-elemnila köridu!

■ 5:25 Yesh. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

Herqandaq nur bulut-tuman teripidin ghuwalishidu. □ ■

6

Xudaning Yeshayani peyghember qilib chaqirishi

¹ Uzziya padishah alemdin ötken yili men Rebni kördüm;

U intayin yuqiri kötürülgen bir textte olturatti;
Uning toni muqeddes ibadetxanigha bir kelgenidi. ■

² Uning üstide saraflar perwaz qilib turatti;

Herbirining alte tal qaniti bar idi;

Ikki qaniti bilen u yüzini yapatti,

Ikki qaniti bilen u putini yapatti,

We ikki qaniti bilen u perwaz qilib turatti. □ ■

³ Ulardin biri bashqa birsige: — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, muqeddes, muqeddes, muqeddestur!

□ **5:30** «...ular déngizlar hörkürigendek owgha hörkirishidu» — ibranij tilida «...ular déngizlar hörkürigendek uninggha hörkirishidu». Ularning owlaydighini bolsa Israildur. ■ **5:30** Yesh. 8:22

■ **6:1** 2Pad. 15:7 □ **6:2** «Saraflar» — ibranij tilidiki söz bolup, «köyüchiler» «köyiwatqanlar» dégenni bildüridu. Ibraniy tilidiki mushu köplük isim bolsa «üch yaki üchtin köp»ni bildüridu. Shühhisizki, ular birxil perishtidur. Ular az dégende üch bolidu, biraq zadi qanchisi barliqini bilmeymiz. ■ **6:2** Weh. 4:8

Barliq yer yüzi uning shan-sheripige tolghan!» — dep tolawatatti. □ ■

⁴ Towlighuchining awazidin derwazining késhekliri tewrinip ketti, Öy is-tütek bilen qaplandi.

⁵ Shuning bilen men: — «Özümge way! Men tügeshtim! Chünki men lewliri napak adem-men hem napak lewlik xelq bilen ariliship turup, öz közüm bilen Padishahqa, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha qaridim!» — dédim. □

⁶ Shuning bilen saraflardin biri qolida qurban'gahtin bir choghni laxshigirgha qisip élip, yénimgha uchup keldi; ⁷ u uni aghzingha tegküzüp: — «Mana, bu lewliringge tegdi; séning qebihliking élip tashlandi, gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi» — dédi. □ ■

⁸ Andin men Rebning: — «Men kimni ewetimen? Kim Bizge wekil bolup baridu?» dégen awazini anglidim.

Shuning bilen men: — «Mana men! Méni ewetkeysen» — dédim.

□ **6:3** «...muqeddes, **muqeddes, muqeddestur**» — ibraniiy tilida bir süpet ikki qétim tekralansa, intayin yuqiri derijide bolghanliqni bildüridu. Pütkül muqeddes kitabta melum bir süpetning üç qétim tekarlinishi peqet mushu yerdila tépilidu; Xudaning pak-muqeddesliki, shübhisizki, «mukemmel, insan tessewur qilghusiz derije»de bolghanliqini bilduridu. ■ **6:3** Weh. 4:8 □ **6:5** «Men **tügeshtim!**» — ibraniiy tilida bir söz bilenla ipadilididu we «men parche-parche qilindim!» hem «men sükütte turghuzuldum» dégennimu ipadileydu. □ **6:7** «... **gunahing kafaret bilen kechürüm qilindi**» — «kafaret» toghruluq «Mis.» 25:17 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. ■ **6:7** Yer. 1:9; Dan. 10:16

9 We U: «Barghin; mushu xelqqe mundaq dep éytqin: — «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;

Körüşni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler. ■

10 Mushu xelqning yurikini tash qilghin;

Ularning qulaqlirini éghir,

Közlirini kor qilghin;

Bolmisa, ular közliri bilen köreleydighan,

Quliqi bilen angliyalaydighan,

Köngli bilen chüshineleydighan qilinip,

Yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti». □ ■

11 Andin men: — «Reb, bu ehwal qachan'ghiche dawamlashidu?» — dep sorividim,

U jawaben: — «Ta sheherler xarab qilinip ahalisiz,

Öyler ademzatsiz,

Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche, □

12 Perwerdigar ademlirini yiraqlargha yötkep,

Zémindiki tashliwétilgen yerler köp bolghuche bolidu» — dédi.

13 «Halbuki, zéminda ademlerning ondin birila qalidu;

Ular *zémín'gha* qaytip kélip yene yutuwétilidu,

■ **6:9** Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros.

28:26; Rim. 11:8 □

■ **6:10** «Mushu **xelqning yurikini tash qilghin**» — «yuriki tash» dégen söz, ibraniy tilida «yuriki mayliq» dep élin'ghan.

«**Közlirini kor qilghin; bolmisa, ular közliri bilen köreleydighan, ... yolidin yandurulup saqaytilghan bolatti**»

— mushu qorqunchluq sözlerge qarighanda, Yeshaya mezkur kitabtiki bésharetlerni yetküzgendin kéyin uning netijisi shundaq échinishliq boliduki, Israillarning köpinchisi öz gunahlirida téximu ching turup, halak bolush yolini tallaydighan bolidu. ■ **6:10** Yer. 5:21 □

■ **6:11** «**Zémin pütünley chölge aylinip bolghuche,...**» — «zémín» Israíl turuwatqan zéminni körsitidu.

Késilgen bir dub yaki arar derixining kötikidek bolidu;

Kötek bolsa «muqeddes nesil» bolur. □

7

*Dawut jemetige sélin'ghan tehdit; •••
Qutquzghuchi-Mesihning tughulushi toghruluq
bésharet*

¹ Yehuda padishahi Ahaz (Uzziyaning newrisi, Yotamning oghli) textke olturghan künliride, mundaq ish boldi: —

Suriyening padishahi Rezin we Israil padishahi Remaliyaning oghli Pikaah Yérusalémgha qarshi jeng qildi, lékin üstünlükke érishelmidi. □ ■

² Dawutning jemetige: —

«Suriye Efraim bilen ittifaqlaship birleshme qoshun qurdi» — dégen xewer keldi.

□ **6:13** «muqeddes nesil» — Xudagha sadiq bolghan, yuqirida déyilgen «qaldi», yeni Xudaning mömin bendilirini, Xudagha sadiq bolghanlarni körsitidu. □ **7:1** «Israil padishahi Remaliya...» — «Yeshaya» kitabning peqet mushu yéridila we 9:1-21-ayetlerde, «Israil» Israilning shimaliy qisim padishahliqini körsitidu. Sulayman alemdin ötüshi bilen Israil ikkige bölünüp, jenubiy qisim «Yehuda» (asasen, Yehuda we Binyamin qebilisidikiler), shimaliy qisim «Israil» yaki bezide «Efraim» (Efraim qebilisidikiler we bashqa toqquz qebilidikilerdin terkiib tapqan) dep atalghanidi. Kitapta bashqa her yerlerde, «Israil» on ikki qebililik pütün Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5

Shuning bilan padishah jemetidikilerning kōngli we xelqining kōngli ormanlar shamalda silkinip ketkendek silkinip ketti.□

³ Andin Perwerdigar Yeshayagha mundaq dédi: — «Sen we oghlung Shéar-Jashub chiqip, kir yughuchilarning étizining boyidiki yolgha, yuqiri kōlchek norining béshigha béríp, ashu yerde Ahaz bilan kōrüşkin. □ ⁴ Sen uninggha: — «Sen éhtiyat bilen kōnglüngni toq tut! Bu ikki köymes otqashning kōtikidin, yeni Rezin hem Suriyening we Remaliyaning oghlining deshti-ghezepliridin qorqma, yürekzadi bolup ketme! ⁵ Chünki Suriye, Efraim we Remaliyaning oghli séni qestlep: —

⁶ «Biz Yehudagha bésip kirip, parakendichilik tughdurup, özimiz üçhün talan-taraj qilip, uninggha bir padishahni, yeni Tabeelning oghlini tikleyli!» dégenidi.□

⁷ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — «Bu söz aqmaydu, héch emelge ashmaydu;

⁸ Chünki Suriyening béshi Demeshq shehiri we Demeshq shehirining béshi Rezindur, xalas;

□ **7:2** «Efraim» — mushu yerde shimaliy padishahliqtiki «Israil»ning köp sanliq qebilisi. Mushu yerde «Efraim» bashqa toqquz qebilini öz ichige alidu. «...ittipaqliship, **birleshme qoshun qurdi**» — mushu ibare ibraniy tilida bir söz bilenla ipadiliniidu.

□ **7:3** «oghlung Shéar-Jashub» — «Shéar-Jashub» «bir qaldi qaytip kélidu» dégen menide. Yeshayaning bu oghlini bille élip chiqishining sewebini chüshinish üçhün, 16-ayet we izahatini kōrüng. «**Sen ... yuqiri kōlchek norining béshigha béríp,...**» — shübhisizki, Ahaz ashu yerde turup, mushu qoshunlar choqum kélip bizni muhasirige alidu, shunga su mesilisini hel qilishim lazim dégen oyda idi. □ **7:6** «**özimiz üçhün talan-taraj qilip...**» — ibraniy tilida «özimiz üçhün uninggha bösüp kirip,...».

We atmish besh yil ichide Efraim shundaq bitchit boliduki, ularni «bir xelq» dégili bolmaydu;

⁹ We Efraimning béshi Samariye shehiridur, Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas;

Siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» — dégin».□

¹⁰ Perwerdigar yine Ahazgha söz qilip: —

¹¹ «Özüng üçhün bésharete sora; meyli yerning tégide yaki pelekning qeride bolsun sorawer» — dédi. □

¹² Biraq Ahaz jawaben: «Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen» — dédi.□

□ **7:9** «Efraimning **béshi Samariye shehiridur**» — Samariye shehiri Efraimning paytexti. «Demeshq **shehirining béshi Rezindur, xalas,...** **Samariye shehirining béshi Remaliyaning oghlidur, xalas; siler bulargha ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler**» — hazirqi tetqiqatqa asalan'ghanda, Suriye bilen Israil ittifaqining asasiy meqsiti Asuriye impériyesining tajawuzining aldini élishtin ibaret idi. Bu ikki dölet Yehudani ittifaqqa qoshulushqa mejburlimaqchi boldi. Ahaz padishah buni ret qildi, chünki u özi Asuriyeler bilan yoshurun halda bir «sulh» tüzmechi bolghan yaki tüzgen. Mana bu uning Yeshayaning sözini ret qilghanliqining, yeni Xudadin bésharete sorimasliqining sewebidir. Bu ayettiki axirqi jümle: «...ishenmisenglar, mustehkemlenmeysiler» dégen sözler ibranij tilda ahangdash söz bilen ipadilen'gen: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Siler» dégen sözge qarighanda, bu sözler peqet Ahazghila emes, belki Dawutning pütkül jemetidikilergé éytilghan bolsa kérek. □ **7:11** «**yerning tégi**» — mushu yerde «yerning tégi» «shéol»ni, yeni «tehtisara»ni, ölgenlarning rohliri baridighan, qiyamet künini kütidighan jayni körsitishi mumkin. □ **7:12** «**Men hem sorimaymen hem Perwerdigarni sinaqta qoymaymen**» — «Xudani sinash» gunahdur; biraq mushu yerdiki «bésharete sorash» Xudaning Özining teklipi bolup, gunah hésablanmaydu.

13 Andin *Yeshaya*: — Emdi i Dawut jemetidikiler, anglap qoyunglar, ademlarning sewr-taqitini qoymighininglarni az dep, siler Xudayimning sewr-taqitini qoymighiliwatamsiler?

14 Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu: —

Mana, pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; u uning ismini «Immanuél» dep ataydu. □ ■

15 Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche u pishlaq we bal yeydu. □ 16 Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche, sen nepretlinidighan bu ikki padishahning yer-zéminliri tashlinip

□ **7:14** «Shunga Reb Özi silerge bir bésharet béridu...» — mushu bésharet bolsa, ulargha ishinishige yarem bérish üçün emes, belki Xudaning ulargha bolghan naraziliqini körsitish üçün béridu. «Immanuél» — «Xuda biz bilen bille» dégen menide.

■ **7:14** Mat. 1:23; Luqa 1:31 □ **7:15** «Yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...» — yaki «yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilishi üçün». «pishlaq we bal yeydu» — bu tamaqlar zéminning nachar ehwalgha chüshkenlikini bildüridu. Adem az bolghachqa, térilghu yerlermu az bolidu. Ademler peqet mal béqish bilen shughullinip, térilghu yerler yawayi haywnatlar, here qatarliqlargha tashlinip qalidu (21-23-ayetlerni körüng). Immanuél kembeghel sharaatlarda tughulidu hem belkim chong bolghuche shu ghörigil yémeklikini janggaldin térip yeydu, démekchi.

qalidu. □ 17 Chünki Perwerdigar séning we atangning jemetige Efraim Yehudadin ayrilghan kündin buyan bolup baqmighan qattiq künlerni chüshüridu. U künlér bolsa Asuriyening padishahidin ibarettur!

18 Shu küni Perwerdigar Misirning pinhan ériqliridiki pashilarni we Asuriyediki herilerni üshqirtip chaqiridu; 19 ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, tashlarning herbir arachlirigha, hemme yantaqlargha we hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu. □

20 Ashu küni, Reb Efrat deryasining nérisidin ijarige alghan bir ustira bilen, yeni Asuriye padishahi bilen chach chüshüridu; mushu ustira

□ 7:16 «Chünki bu yash bala yaxshiliqni tallap, yamanliqni ret qilishni bilgüche...» — mushu ayettiki «bu yash bala» ikki bisliq söz bolup, belkim Immanuélning özi hem Yeshayaning oghli «Shéar-Jashub»nimu körsitishi mumkin. Démeq, «Shéar-Jashub» chong bolghuche, Suriye hem Israïl (shimaliy padishahliq) tashlanduq bolup turidu. Bésharettin üç yildin kéyin Suriye zémini we on üç yildin kéyin Israïl zémini Asuriye padishahi teripidin bésiwélinidu. Uning tajawuzchiliqi Yehudaning zéminighiche yétip béríp, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyelmeydu. Kéyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni körüng. «Immanuél» dégen balining tughulushi heqqidiki bésharet Ahazgha emes, «Dawut jemetige» chüshidu, déyilidu. Qarighanda, «Immanuél» Dawutning jemeti ichidiki bir «pak qız»din tughulidu. Mushu balining kim ikenlikini bilish üçün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa» 1-, 2-babni körüng. □ 7:19 «Ularning hemmisi kélip herbir xilwet jilghilargha, ...hemme yaylaqlargha ghuzhzhide qonushidu» — démeq, ademler yoshurunmaqchi bolghan herbir jay bixeter bolmaydu, düşmen teripidin ishghal qilinidu. Mushu ayette ibraniiy tilida ahangdash söz ishli tilgen bolghachqa, bir top hasharetning «ghung-ghung» qilip awaz chiqarhinigha oxshetilghan.

bashning chéchini, putning tüklerini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu; □ ²¹ shu künlerde bir kishi yash bir siyir we ikki qoy baqidu, ²² ularning shunche köp süt berginidin u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu. □

²³ We shundaq boliduki, her téli bir kümüsh tenggige yaraydighan, ming téli bar üzümzarliq bolghan herbir jay jighanliqqa we tikkenlikke aylinip kétidu; ■ ²⁴ Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu, chünki pütkül zémin jighanliqqa we tikenlikke aylinip kétidu. □ ²⁵ Ilgiri ketmen chépilghan herbir taghliq jilghilargha bolsa, — ular u yerlerge jighanlardin we tikenlardin qorqup barmaydu;

Bu yerler peqet kalilarni otlitidighan,

Qoylar dessep-cheyleydighan jaylar bolup qalidu, xalas.

□ **7:20** «Mushu ustira ... putning tüklerini we saqalnimu chüshürüp ghirdaydu» — «putning tükleri» mushu yerde pütün bedendiki tüklerini körsitidighan söz bolup, sel siliqlash turup ipadilingen. Démek, Asuriye padishahi Israillarning hemmisini bulap kétidu, ularni belkim yalingach qalduridu. □ **7:22** «...u sériq may yeydu; derweqe, zéminda qalghanlarning hemmisi sériq may we bal yeydu» — démek, ademler shunche az, térilghu yer yoq déyerlik, ziraetlarning ornida yawa ot-chöp köp bolghachqa, ozuqluq asasen peqet süt hem bal bolidu. ■ **7:23** Law. 26:22

□ **7:24** «Ashu yerge ademler peqet oqya kötürüp kélidu...» — démek, bundaq üzümzar yawayi haywanlar turidighan jaygha aylinidu. Shunga ademler u yerge baridighan bolsa, özini qoghdash yaki ow qilish üçün qorallarni kötürgen halettila baridu.

8

Asuriyening tajawuz qilishi toghrisidiki yene bir bésharet

¹ Perwerdigar manga: —

«Chong bir taxtayni qolunggha élip, éniq herpler bilen: — «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep yazghin» — dédi. □

² Men shundaq qilip özümge «ishenchlik guwahchilar» süpitide mushuni xatirileshke kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyaning oghli Zekeriyani chaqiriwaldim. □ ³ Andin men ayal peyghember bilen bille yattim. Shundaq qilip u hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Shuning bilen Perwerdigar manga: — «Uning ismini «Maxar-Shalal-Xash-Baz» dep atighin; □ ⁴ chünki bala «Dada, apa» dep chaqirishni bilgüche, Demeshq bayliqliri we Samariyediki olja Asuriye padishahi teripidin bulap élip kétilidu» — dédi.

⁵ Perwerdigar yene manga söz qilip mundaq dédi: —

□ **8:1** «Maxar-Shalal-Xash-Baz» — «Oljigha aldira! Owgha chapsan bol!» dégen menide. Sözlerning menisini chüshinish üçün, 3- hem 4-ayetni körüng. □ **8:2** «kahin bolghan Uriya» — «kahin» dégen, muqeddes ibadetxanida puqralar üçün mexsus qurbanliqni köydürgüchi kishi. «kahin bolghan Uriya we Yerebeqiyaning oghli Zekeriya» — emeliyette bolsa, Uriya dégen kishi Yeshaya peyghemberge qarshi bolup chiqishi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni körüng). Shundaq bolghanliqi üçün ular téximu «ishenchlik guwahliq» süpitide bolushi kérek idi. □ **8:3** «.. Men ayal peyghember bilen bille yattim» — «ayal peyghember» Yeshayaning ayalini körsitidu. Biraq némishqa «ayal peyghember» dep atilidu? Yaki u özi peyghember boldi we yaki uning mushu oghlini tughqanliqining özi Xudaning sözining emelge ashurulushi boldi.

⁶ «Mushu xelq Shiloah östingidiki lerzan éqiwatqan sularni ret qilip,

Ularning ornida Rezin we Remaliyaning oghlidin kursen bolghachqa,

⁷ Shunga mana, Reb ularning üstige dolqunlap aqidighan, elwek Efrat deryasining sulirini, — Yeni Asuriyening padishahini toluq heyweshöhriti bilen élip kélidu;

U deryadek barliq ériq-östengliridin téship kétidu,

Hemme qirghaqlirini bösüp tashlaydu;

⁸ U taki Yehudaghiche shiddet bilen téship, hetta boynighiche kélidu;

U qanatlirini yayghanda pütkül zémininggha saye

bolup chüshidu, i Immanué!□

9 — Ghezepliniwéringlar, i eller, biraq sundurulisiler!

Jahanning barliq chet jayliri qulaq sélinglar!

Jeng üçün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!

Jeng üçün bélinglarni baghlawéringlar, sundurulisiler!□

¹⁰ Pilaninglarni tüziwéringlar, u bikargha kétidu;

□ **8:8** «...U **qanatirini yayghanda pütkül zémininggha saye bolup chüshidu, i Immanué!**» — 6-8-ayet toghruluq chüshenchimiz mundaq: Yehudadikiler Asuriye impériyesidin qorqqili turdi. «Shiloah» bolsa, Yérusalémdin ötidighan lerzan süpsüzük bir östeng idi. Xuda bu östengni özining xatirjemliki, Israilgha bermekchi bolghan aman-tinchliqigha oxshitidu. Efrat deryasi bolsa, Asuriye impériyesidiki chong deryadur. Shiloah östingining sirtqi körünüshi heywetlik emes, elwette, biraq mushu lerzan aqidighan östeng Xudaning himayisini bildüridu. Insanlarning mahiyiti bolsa heywetlik nersige ümid baghlashqa mayildur; Yehuda xelqi bolsa ishenchini Xudaning himayisige baghlighan emes, belki ular: «Suriye bilen (shimaliy) Israilning ittipaqini Asuriye impériyesige bir tosalghu» dep xatirjem we xushal idi. Xuda ularning iman-ishenchini xata qoyghanliqini ulargha körsitish üçün, Asuriye padishahi silerge «Boynunglarga yetküche» tajawwuz qilidu, deydu. «boyun'gha yetküche» — Asuriye padishahi kelgende, Yehudaning hemme yerlirini ishghal qilip, 46 sheherni qoligha aldi; peqet paytexti Yérusalém shehirini igilyelmey, uni muhasirige aldi. Axirda u Xudaning biwasite jazasigha uchrup Asuriyege qaytti (36-37 babni körüng). 10-ayet boyiche, Israilning zémini bolsa «Immanué!»ning zéminidur; démek, «Immanué!» Israilning Padishahi, Xojayinidur. □ **8:9** «**Ghezeplininglar, i eller...!**» — yene birxil terjimisi: — «Jem bolup hujum qilinglar, i eller...!». Mushu ayetke qarighanda, bésharet mushu yerde peqet Asuriyening hujumini emes, belki axirqi zamanda jimi xelq-milletning Israilgha qilidighan hujumini körsitidu.

Meslihetinglarni qiliwéringlar, umu aqmaydu;
Sewebi — Immanué!». □

Xudaning Yeshayagha yolyoruq bérishi

¹¹ Chünki Perwerdigar küchlük qolini manga tegküzüp,

Méning bu xelqning yolida mangmasliqimgha yolyoruq béríp, mundaq söz qildi: —

¹² «Mushu kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése, siler bolsanglar «suyiqest bar» dep yürmenklar;

Ularning qorqqinidin siler qorqmanglar,

Yaki héch wehimige chüshmenglar;□

¹³ Peqet samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar;

U silerning Qorqidighinglar bolsun,

Silerning wehimenglar bolsun!□

¹⁴ U bir muqeddes panahgah bolidu,

Hemde Israildiki ikki jemet üçün putlikashang tash, ademni yiqitidighan qoram tash,

□ **8:10** «Meslihetinglarni **qiliwéringlar**» — ibraniy tilida «bir söz qilishinglar». «Sewebi — **Immanué!**» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Immanué!» pak qizdin tughulghan (7-babtiki) bésharetlik bala, ismi «Xuda biz bilen bille» dégen menide. □ **8:12**

«Mushu **kishiler köp ishlarda «suyiqest bar» dése...**» — mushu yerde «suyiqest»ning menisi (bizning qarishimizche): — Xelq herxil pitne-ighwalargha qulaq sélip: «Etirapimizdiki bashqa döletler yaki öz ichimizdiki xainlar suyiqest qiliwatidu» dep qorqup yürretti; mushu geplerge Yeshaya we uninggha egeshken ixlasmén Yehudiyar héch qulaq salmasliqi kérek idi. □ **8:13** «**Peqet... Perwerdigarnila hemmidin üstün dep bilinglar**» — yaki «peqet... Perwerdigarnila muqeddes dep bilinglar».

Yérusalémdikiler üçünmu qiltaq we tapantuzaq bolidu;□ ■

15 Ulardin köpler *Uningha* putliship, yiqilip, yan-jilip, qiltaqqa chüshüp, esirge élinidu». ■

Yeshayaning özige egeshkenlerge gep qilishi

16 — «Bu guwahnamini yögep, Tewrat qanunini méning muxlisirim arisida péchetlep qoyghin. □

17 Men bolsam, yüzini Yaqup jemetidin yoshuruwatqan Perwerdigarni kütimen;

□ **8:14** «U bir muqeddes panahgah bolidu» — mushu ayet-tiki «U» belkim «Immanuél»ni, shundaqla uning qandaq ikenlikini körsitidu. U «muqeddes panahgah» yaki «muqeddes ibadetgah»gha oxshash, insanlarning Xudagha yéqinlashish yolini teminlep béridu. «ademni **yiqidighan qoram tash**» — bu ibarining yene bir menisi «(ademler) yaman köridighan qoram tash». ■ **8:14** Yesh. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pét. 2:7 ■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16** «Bu guwahnamini yögep... qoyghin» — Xuda mushu yerde Yeshaya arqiliq özige egeshken muxlisirigha yolyoruc béridu. Yeshaya yazghan hem sözligen guwahliqlarni, Musagha bérilgen qanun we bashqa peyghemberlerge bérilgen Tewrattiki qisimlarni bille qoshup, bixeter saqlap qoyush kérek, dégen menide. Shundaq qilghanda, birinchidin, herqandaq qalaymiqan weziyetler astida, ular mushu kitablarni arqiliq néme qilish kéreklikini obdan bileleydu. Ikkinchidin, ular Yeshaya peyghemberge bérilgen bésharetlerni péchetligen bolsa, u dunyadin ketkendin kéyin, guwahliqlar aldin'ala éytqan nurghun ishlar yüz bergende, Israil xelqi mushu guwahliqlar (bésharetler)ni top-toghra iken, dep bilidu, shuningdek bularda héchqandaq oydurmiliq yoq, Yeshaya heqiqiy peyghember iken, depmu étirap qilidu.

We men Uni telmürüp saqlaymen.□

18 Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha,

Biz Zion téghini Öz makani qilghan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Israilda namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmiz».□ ■

19 — Bashqilar silerge: — «Biz wichir-wichir, gudung-gudung qilidighan «erwahlarni chaqirghuchi»lar we daxanlardin yol sorayli» — dése, siler jawab bérip: — «Bir xelqning öz Xudasini izdep yol sorishi kérek emesmu? Tiriklarning ölüklerdin yol sorishi toghrimu?!» — denglar.■

20 — Tewrat qanuni we guwahname asas qilinsun! Mushularni asas qilip söz qilmisa, ulargha tang nuri chüshmeydu! 21 Eksiche, ular qisilghan, ach halda zéminni kézip yürishidu; ach qalghan chaghda, ular ghezeplinip asman'gha qarap, padishahini hem Xudasini qarghap tillaydu; 22 ular yerge qarisa, mana, japa-musheqqet, qarangghu-zulmet, hesret-nadamet

□ **8:17** «...üzini Israil jemetidin yoshuridighan Perwerdigar» — Xuda Öz xelqi bolghan Israilgha, gunahliri tüpeylidin, héch möjizini körsetmey, ularni dühmenliridin qoghdimaydu. Halbuki, Yeshaya we uning gépige kirgen Xudaning mömin bendiliri ümitsizlenmey, Yeshayagha oxshash «Perwerdigargha telmürüp Uni saqlimaqta» idi. □ **8:18** «Qaranglar, manga we Perwerdigar manga bergen balilargha, biz ... namayan qilghan bésharet we karametlerning süpitidurmiz» — mushu sözlerni qilghuchi bolsa Yeshaya peyghemberning özi; biraq «Immanuél»mu u arqiliq bésharetlik söz qiliwatidu («Ibr.» 2:13ni körüng). ■ **8:18** Ibr. 2:13

■ **8:19** Qan. 18:11

we parakendichilik turidu;
Ular qap-qarangghuluqqa heydiwétilidu. □ ■

9

*Hemme mesilini hel qilghuchi bir balining
tughulushi — xush xewer*

¹ Biraq, hesret-nadametke qalghanlarga zulmet
boliwermeydu;

U ötken zamanlarda Zebulun zéminini we Naftali
zéminini xar qildurghan;

Biraq kelgüside U mushu yerni, yeni «yat ellern-
ing makani» Galiliyege, jümlidin «dégiz yoli»
boyidiki jaylar we Iordan deryasining qarshi
qirghaqlirigha shan-shöhret keltüridu; □ ■

□ **8:22** «ular yerge qarisa, mana, japa-musheqquet ... we
parakendichilik turidu» — Israillar asmandiki yademni ret
qilghandin kéyin, yer-yüzidin héch ümid bolmayla qalmay, hemmisi
zulmet bolidu. ■ **8:22** Yesh. 5:30 □ **9:1** «Hesret-nadametke
qalghan» — mushu ibare, ibranij tilida «ayalche rod»tiki isim
bolup, matem tutuwatqan ayalgha teselli bergendek Xuda Naf-
talilar we Zebulunlarga teselli béridighanliqini bildüridu. «yat
ellerning makani» Galiliye» — Asuriye impériyesi tajawuz qil-
ghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebililirining köp
qisimliri esirge chüshüp élip kétildi. Bir qisim kembeghel, nam-
rat, qabiliyetsiz kishiler qaldurildi. Asuriye padishahi bashqa
millet-xelqlerni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege oltur-
aqlashturdi. Mushu kishiler qépqalghan namrat Israillar bilen aril-
iship yürüp, öz-ara assimilyatsiye qilin'ghachqa, Galiliye Yehudiy-
lar teripidin «yat eller» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye»
dep kemsitilip atalghan. Bésharetke asasen, nur del shu yerde
peyda bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi toghrisidiki tepsil-
atlarni Injil «Mat.» 4:15-ayettin körüng. «dégiz yoli» — «Galiliye
dégizi»ning gherbiy yerliri. ■ **9:1** Mat. 4:15

² Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi;

Ölüm sayisining yurtida turghuchilargha bolsa,
Del ularning üstige nur parlidi. □ ■

³ — Sen elni awuttung,

Ularning shadliqini ziyade qilding;

Xelqler hosul waqtida shadlan'ghandek,

Jeng oljisini üleshtürgen waqitta xushalliqqa chömgendek,

Ular aldingda shadlinip kétidu. □

⁴ Chünki Midiyanning *üstidin ghelibe qilghan* kün'ge oxshash,

Sen uninggha sélin'ghan boyunturuqni,

Mürisige chüshken epkeshni,

Ularni ezgüchining tayiqini sundurup tashliwet-ting. □ ■

□ **9:2** «Qarangghuluqta méngip yürgen kishiler zor bir nurni kördi... del ularning üstige nur parlidi» — mushu ayetlerdiki «nur» shübbisizki, Mesih-qutquzghuchidur (6-7-ayetni körüng). Biz mushu bésharetlerning emelge ashqanliqini Injildin körimiz. Mesih Eysa del 1-ayettiki töt jayda ulugh xizmitini, yeni xush xewerni tarqitish, möjizilerni yaritishni bashlidi. U xizmet qilghan üç yérin yil waqitning yérimidin köprekini belkim mushu jaylarda ötküzgen. Bu bésharettiki peillarning hëmmisi «ötken zaman» sheklidë ipadilen'gen. Bu xil shäkildiki bésharet «Yeshaya»da köp uchraydu, u kelgüsidiiki ishlarning jezmenlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Ef. 5:14

□ **9:3** «Sen elni awuttung, ularning shadliqini ziyade qilding...» — mushu yerde peyghemberlerning yazmiliridiki köp bashqa bésharetlerge oxshash, kelgüsidiiki, téxi yüz bermigen ishlar ötüp bolghan ishlardek tilgha élinidu.

□ **9:4** «Midiyan üstidin ghelibe qilghan kün» — texminen 500 yil ilgiri Israil Midiyaniylarning asaritidin Xudaning karametliri bilen qutulghan. ■ **9:4** Hak. 7:22; Yesh. 10:26

⁵ Chünki *leshkerlarning* urushta kiygen herbir ötükliri,

Qan'gha milen'gen herbir tonliri bolsa peqetla ot üçhün yéqilghu bolidu. □

⁶ Chünki biz üçhün bir bala tughuldi;

Bizge bir oghul ata qilindi;

Hökümraniq bolsa uning zimmisige qoyulidu;

Uning nami: — «Karamet Meslihetchi, Qudretlik Tengri, Menggülük Ata, aman-xatirjemlik Igisi Shahzade» dep atilidu. □ ■

⁷ U Dawutning textige olturghanda we padishahliqigha hökümraniq qilghanda,

Shu chaghdin bashlap ta ebedil'ebedgiche,

Uni adalet hem heqqaniylik bilen tikleydu, shundaqla mezmüt saqlaydu,

Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushularni ada

□ **9:5** «Chünki *leshkerlarning urushta kiygen herbir ötükliri... peqetla ot üçhün yéqilghu bolidu*» — Xuda ulargha shundaq beriketlerni bériduki, mushu ghelibe bolghandin kéyin (ular emes, belki Perwerdigar ular üçhün qilghan ghelibe) ular shu leshkerlarning qan'gha milen'gen kiyim-kéçekliri kérek bolmaydu, ularni peqet yéqilghu üçhün ishletkili bolidu, dep qaraydu. □ **9:6** «Biz üçhün bir bala tughuldi; bizge bir oghul ata qilindi» — bu bésharet gerche kelgüsidiki ishlarni körsetken bolsimu, uningdiki péillarning hemmisi «ötken zaman» sheklide ipadilen'gen. Yuqiriqi 2-ayettiki izahatni körüng. «aman-xatirjemlik **Igisi Shahzade**» — yaki «aman-xatirjemlik Bergüchi Shahzade». ■ **9:6** Yesh. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yuh. 4:10

qilidu. □ ■

Perwerdigarning Israilgha, yeni «shimاليy padishahliq»qa bolghan ghezipi

⁸ Reb Yaqup jemetige bir söz ewetti,

U pat arida Israilgha chüshidu, □

⁹ Barliq xelq, yeni Efraim we Samariyedikiler shu sözning toghriliqini bilgen bolsimu,

□ **9:7** «U Dawutning textige olturghanda we padishahliqgha hökümraniq qilghanda... Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu...» — mushu ikki ayet (6-7-ayet) yuqiriqi «Immanuél»ning kim ikenlikini téximu éniq körsitidu. U toghrisidiki xewerni tekrarlasaq: — (a) U Israil üçün Qutquzghuchidur. Bu babtiki 1-6-ayettiki ghe-libe we bext bu bala sewebidin wujudqa kélidu. (e) U pak qizdin tughulidu (7-bab, 14-ayet). (b) U belkim kembeghel we düshmenning hökümraniqi astidiki ehwalda tughulidu (7-bab, 15-we 17-ayet). (p) U Dawutning jemetidin bolup, Dawutning textige olturidu. Xuda Dawutqa wede bergenki, uning bir ewladi Israilgha we axirida pütkül dunyagha Padishah bolidu. (Zebur, 18-küy, 22-küy, 72-küylerni körüng) (t) Bu balida Xudaning tebiiti bolidu (6-ayet). U «Qudretlik Tengri» dep atilidu. Ibraniy tilida «karamet» dégen süpet, peqet Xuda we Xudaning qilghanliri toghruluqla ishlitilidu. (j) Bu bala axirda pütün alemge aman-xatirjemlikni yetküzidu. «Uningdin kélidighan hökümraniq we aman-xatirjemlikning éshishi pütmes-tügimes bolidu». Bulardin sirt mushu ayetlerde nurghun sawaq-xewerler bar, mushu yerde sehipe cheklik bolghanliqi üçün hazirche toxtalmaymiz. Bu balining kim ikenliki peqet Injildiki bayanlardila éniq körsitilidu. U pak qiz Meryemdin tughulghan Mesih Eysaning del özi bolup, uning bashqa biri bolushining get'iy mumkinchiligi yoqtur. ■ **9:7** 2Pad. 19:31; Yesh. 37:32 □ **9:8** «Reb ... bir söz ewetti, ... Israilgha chüshidu» — «Israil» mushu ayetlerde (8-21de) shimاليy padishahliqni körsitidu. «Chüshidu» dégen söz mushu yerde Xudaning bir jazasining kelgenlikini körsetse kérek.

Lékin könglide tekebburliship yoghanliq qilip, ular: —

¹⁰ — «Xishlar chüshüp ketti,

Biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz;

Éren derexliri késilip boldi,

Biraq ularning ornida kédir derexlirini ishlitimiz» — déyishidu;□

¹¹ Shunga Perwerdigar Rezinning küshendilirini *Israilgha* qarshi küchlendürdi,

Yaqupning düshmenlirini qozghidi.□

¹² Sherqtin Suriyelikler, gherebte Filistiylar,

Ular aghzini hangdek échip Israilni yutuwalidu.

Ishlar shundaq déyilgendek bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.■

¹³ Biraq xelq özlirini Urghuchining yénigha téxi yénip kelmidi,

□ **9:10** «Xishlar chüshüp ketti, biraq ularning ornigha yonulghan tashlar bilen qayta yasaymiz...» — démek, «Perwerdigarning terbiye jazasi bolghan ziyanni tartqan bolsaqmu, biz yenila uning terbiye jazasigha pisent qilmay, öz küchimizge tayinip téximu yaxshi turmushni berpa qilimiz» (tashlar xishlardin, kédir derexliri éren derexliridin yaxshi, elwette). Yeroboam II padishah bolghan waqtida, Xuda (shimaliy) Israilda chong bir yer tewreshni peyda qilghan; «Xishlar chüshüp ketti,... éren derexliri késilip boldi,...» dégen sözler belkim shu yer tewresh bilen munasiwetlik.

□ **9:11** «Perwerdigar Rezinning küshendilirini Israilgha qarshi küchlendürdi...» — 7-babtiki mezmun'gha qarighanda, Suriyening padishahi Rezin Israil bilen ittapaqdash idi. Mushu sözge qarighanda uning Israil bilen ittapaqi kéyin mewjut bolup turalmaydu. Bashqilarning Israilgha qarshi chiqishi bilen umu Israilgha qarshi qozghilidu. ■ **9:12** Yesh. 5:25; 10:4

Ular samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarni izdimeywatidu.

14 Shunga Perwerdigar bir kün ichide Israilning béshi we quyruqini,

Palma shéxi we qomushini késip tashlaydu;

15 Moysipit we möhteremler bolsa bashtur;

Yalghanchiliq ögitidighan peyghember — quyruqtur.

16 Chünki mushu xelqning yétekchiliri ularni azduridu,

Yéteklen'güchiler bolsa yutuwélinip yoqilidu.

17 Shunga Reb ularning yigitliridin xursenlik tapmaydu,

Yétim-yésirliri we tul xotunlirigha rehim qilmaydu;

Chünki herbiri iplas we rezillik qilghuchi,

Hemme éghizdin chiqqini pasiqliqtur.

Hemmisi shundaq bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.■

18 Chünki rezillik ottek köyidu,

U jighan we tikenlerni yutuwalidu;

U ormanning baraqsan jayliri arisida tutishidu,

Ular is-tüteklik tüwrük bolup purqirap yuqirigha örleydu;■

19 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning derghezipi bilen zémin köydürüp tashlinidu,

Xelq bolsa otning yéqilghusi bolidu, xalas;

Héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu. □

²⁰ Birsing terepte gösh késip yep, toymaydu,
Sol tereptin yalmap yepmu, qanaetlenmeydu;
Herkim öz bilikini yeydu;

²¹ Menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu;

Uning üstige ikkisimu Yehudagha qarshi turidu.

Hemmisi shundaq bolsimu,

Uning ghezipi yenila yanmaydu,

Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu. □

10

Perwerdigarning Yehudagha bolghan ghezipi

¹ Qebihlik qanunlirini tüzgüchilerge,
Azabliq perman-hökümlerni yazghuchilargha way!

² Tul xotunlarni oljimiz qilayli,

Yétim-yésirlarni bulap-talayli dep,

Ular miskinlerge adaletni bermey,

Xelqimdiki ajiz-bécharilerdin hoquqni bulap kétidu.

³ Hésab alidighan künide,

Yeni yiraqtin kelgen tuyuqsiz balayi'apet künide,

□ **9:19** «...héchkim öz qérindishini ayap rehim qilmaydu» — Yeroam (II) Israilgha padishah bolghandin keyinki 28 yil ichide, köp kishiler textni taliship urushti. Jemiy 6 Padishah textke olturghan, ichki urush-jédeller köp bolghanidi. □ **9:21** «menasseh Efraimni, Efraim bolsa menassehni yeydu...» — Efraim we Manasseh bolsa Israil padishahliqidiki ikki eng chong qebile. Yuqiriqi izahatta körsitilginidek ularning arisida urush-jédeller köp idi. Undaq ishlar Yeshaya déginidek, «öz bilikini özi yeydighan» ishtur.

Néme qilisiler?
 Kimdin bashpanahliq izdep yürisiler?
 Bayliq-shöhritinglarni nege amanet qoyisiler?□
⁴Ulargha esirler arisida zongziyip olturushtin,
 Yaki oltürülgenler arisida yiqilishtin bashqa
 héchnéme qalmidi!
 Hemmisi shundaq bolsimu,
 Uning ghezipi yenila yanmaydu,
 Sozghan qoli yenila qayturulmay turidu.

*Perwerdigarning Asuriye padishahi
 Sennaxéribqa qarita bir sözi*

⁵Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,
 Özümning derghezipimning tayiqi bolghan
 Asuriyelikke way!□ ■

⁶Men uni xudasiz bir «yat el»ge,
 Derghezipim qaritilghan xelqimge zerbe bérishke
 ewetimen;
 Uninggha olja tutuwélishqa,
 Gheniyetni bulashqa,
Xelqimni kochilardiki lay-patqaqlarni dessigen-
 dek desseshke buyruymen.□

□ **10:3** «Hésab alidighan küni» — sözmusöz terjime qilinsa, «Xuda yoqlap kélidighan küni» dégenlik bolidu. □ **10:5** «Qoligha ghezipimning toqmiqi tutquzulghan,...» — ibraniy tilida «(Ularning) qolidiki toqmaq Méning ghezipim bolghan,...».

■ **10:5** Yesh. 36:1; Yer. 25:9; Ez. 21:14 □ **10:6** «Uninggha olja tutuwélishqa, gheniyetni bulashqa ...buyruymen» — Yeshayaning ikkinchi oghlining ismi (Mahar-Shalal-Xash-Baz)ning menisini mushu ayettin chüshiniwalghili bolidu: «Oljigha aldira! Gheniyetke chapsan bol!». Bu sözler yene 2-ayette tépilidu; Xuda Yehudadikilerning gunahlrini Asuriye padishahi Sennaxérib arqiliq ularning béshigha chüshüridu.

⁷ Biraq *Asuriyelikning* közde tutqini mushu emes,
U shundaq héch oylighan emes.

Uning oylighini weyran qilish,
Köp döletlarni yoqitishtin ibarettur.□

⁸ Ü: — «Méning serdarlirimningmu hemmisi
padishahlargha barawer emesmu?»□

⁹ Kalno shehiri Karkémish shehirige,
Xamat shehiri Arpad shehirige,
Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash
emesmu?□

¹⁰ Mebudliri Samariyening we Yérusalémningkidin
ulugh bolghini bilen,
Méning qolum mushu mebudqa tewe bolghan
padishahliqlargha ige bolushqa yetküdek tursa,

□ **10:7** «Biraq *Asuriyelikning közde tutqini mushu emes, u shundaq héch oylighan emes...*» — démek, Xudaning meqsiti Asuriye padishahi arqiliq Israil we Yehudani jazalash idi. Biraq Asuriye padishahi mushu ishtin héch xewersiz bolup, peqet öz shexsiy menpeet-hoquqlirini, bayliq-shöhritini ashurush koyida idi. Mushu ayet bizge, Hemmige Qadir hetta rehimsiz we xudasiz shexsler, eller we impériyeler arqiliqmu Öz meqset-muddalirini emelge ashuridu, dep ögitidu. □ **10:8** «Méning *serdarlirimningmu hemmisi padishahlargha barawer emesmu?*»

— bashqa birxil terjimisi: «Méning serdarlirimningmu hemmisi awwal padishahlar bolghan emesmu?» □ **10:9** «Kalno *shehiri Karkémish shehirige, Xamat shehiri Arpad shehirige, Samariye shehiri Demeshq shehirige oxshash emesmu?*» — démek, men Kalno, Xamat we Demeshqni asanla qolgha keltürdüm. Buningdin bashqa sheherlernimu shuninggha oxshashla asanla boysundurimen. Herbir jüp sheherning ikkinchisi birinchisining jenub teripide bolup, uni Asuriyening padishahi kéyinrek qoligha alghan. Kalno — miladiyedin ilgiriki 738-yili; Karshémish 717-yili; Xamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariye 721-720-yili; Demeshq 732-yili élin'ghan.

11 Samariye we uning mebudlirini qandaq qilgan bolsam, Yérusalém we uning mebudlirini oxshashla shundaq qilmamdimen?» — deydu.

12 Biraq Reb Zion téghi we Yérusalémda pütkül jaza ishini pütküzüp bolghandin kéyin, U: —

«Men Asuriye padishahining könglidiki bashbash-taqliqning aqiwitini *uninggha chüshürimen*,
Uning közliridiki kibirlik nezerlirini jazalaymen» deydu.

13 Chünki u: — «Bu ishlarni öz qolumning küchi bilen,

Öz danaliqim bilen men qilghanmen;

Chünki men eqilliqturmen;

Men ellerning pasillirini yoqattim,

Ularning xezinilirini buliwaldim,

Textke olturghanlarni batur kebi chüshürüp tashlidimmen;

14 Men qolumni bir qush uwisigha uzatqandek ellerning bayliqlirigha uzattim,

Birsi tashliwétilgen tuxumlarni tergendek men pütkül dunyani yighqanmen;

Ulardin héchbirimu qanatlirini palaqlatmidi,

Tumshuqini achmidi,

Yaki chuk-chuk qilip awaz chiqarmidi» — deydu.

15 Palta özini ishletküchisige lap atsa bolamdu?

Here heridigüchige pochiliq qilsa bolamdu?

Shundaq ish iken, xuddi tayaq özini kötürgüchisini oynitalisa bolidighandek,

Xuddi hasa yaghach emes bolghuchini kötürgendek bolatti emesmu?!□

□ **10:15** «yaghach **emes bolghuchi**» — hasini ishletken ademni körsitidu.

16 Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar shu *Asuriyelkning* palwanliri arisigha oruqlitish késilini ewetidu, Uning shan-sheripining astida lawuldap yalqunlaydighan bir otni yaqidu. □ ■

17 «Israilning Nuri»ning Özi ot, Uningdiki Muqeddes Bolghuchi yalqun bolidu, U bir kün ichide uning jighanliri we tikenlirini köydürüp, yutuwalidu.

18 Hem uning ormanzarliq we bagh-étizlirining shan-sheripini, jan we ténini köydürüp kül qiliwétidu; Ular beeyni jüdep kétéwatqan késel ademdek bolup qalidu.

19 Buning bilen ormanzarliqtiki derexlarning qép qalghini shunche az boliduki, Kichik bala ularni sanap xatiriliyeleydu. □

20 Shu küni shundaq boliduki, Israilning qaldi xelqi, yeni Yaqupning jemetidin qéchip qaytqanlar özlirini urghuchigha ikkinchi tayanmaydu; belki ular heqiqeten Perwerdigar, yeni «Israildiki Muqeddes Bolghuchi»gha tayinidu. □

21 Berheq, bir «qaldi» qaytip kélidu, Yeni Yaqupning «qaldisi» qudretlik Tengrining

□ **10:16** «Asuriyelkning **palwanliri**» — «palwan» ibranij tilida «sémiz» dégen söz bilen ipadilidu; «sémizlarga oruqluq ewetimen». Bu bésharetning emelge éshishini 36-, 37-babtin körüng.

■ **10:16** Yesh. 24:6 □ **10:19** «ormanzarliqtiki **derexler**» — belkim Asuriyediki derexlernimu, ademlernimu körsitidu.

□ **10:20** «özlirini **urghuchi**» — bu Asuriyeni yaki Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu.

yénigha qaytip kélidu.□

²² I Israil, xelqing déngizdiki qumdek köp bolghini bilen,

Peqet bir qaldisi qaytidu;

Chünki heqqaniyliq bilen yürgüzülgen, bir halaketning téship üstünlargha chüshüshi békitilgendur;■

²³ Chünki bir halaketni — békitilgen bir halaketni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar pütkül yer yüzide emelge ashuridu.□ ■

²⁴ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

« — I Zion téghida turghan xelqim,

Asuriyedin qorqma!

U séni tayaq bilen uridighan,

We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu,□

²⁵ Peqet azghine waqit ötüshi bilenla,

□ **10:21** «Berheq, bir qaldisi qaytip kélidu» — Yeshayaning birinchi oghlining ismi (Shéar-Jashub)dur. «Qaytip kélish» — shübhisizki, hem towa qilish hem öz yurt-wetinige qaytishnimu bildüridu. Mushu ayetler hem Israildiki «shimaliy padishahliq»ni hem axirqi zamandiki Israilnimu körsitishi mumkin. ■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23** «pütkül yer yüzide» — yaki Pelestindiki (Qanaandiki) zéminni yaki pütkül yer yüzini körsitidu. ■ **10:23** Yesh. 28:22 □ **10:24** «We Misirliqlardek sanga qarap hasisini kötüridighan bolsimu,...» — ibraniy tilida «U hasisini Misirdiki tebiqide sanga qarap kötürgendek bolsimu,...». «Misirliqlardek... hasisini kötüridighan» — Israilning Misirda bolghan tarixini körsitishi mumkin. «Hasa kötürüsh» — belkim jeng qilishni jakarlashtur. Qedimki zamanda, Israillar Misirdin chiqqan waqtida, Misirning padishahi Pirewn ularni halak qilmaqchi bolup, qoshunini ewetip qoghligan. Biraq ularning hemmisi axirda özi halak bolghan. Asuriyeler Misirliqlargha oxshashla halak bolidu, démek. «Mis.» 1-15-bablarni körüng.

Silerge qaratqan mushu derghezipim tügep,
Ghezipimni ulargha halaket chüshsun dep qariti-
men.

²⁶ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Per-
werdigar bolsa, ulargha qamcha bilen hujum
qozghaydu;

Ülarning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan
Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu;

U hasisini déngizgha qaritip,

Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek
kötüridu; □ ■

²⁷ Andin shu künide shundaq boliduki,

Uning yüki mürengdin,

Boyunturuqi boynungdin élip tashlinidu;

Mayliring sewebidin,

Boyunturuq sundurup yoqitilidu. □

Yeshayaning Asuriyening jeng yürüşini

□ **10:26** «Ülarning hali «Orebning qoram téshi»da bolghan **Midiyan qirghinchiliqidek halette bolidu**» — «Hak.» 7-babni körüng. Midiyanlar Israilgha hujum qilip, Xudaning möjiziliri bilen meglup boldi. Midiyanlarning serdari Oreb qachqan bolsimu öltürüldi. Asuriye padishahi Sennaxérib qachqini bilen öz yurtida öz oghulliri teripidin öltürüldi (37-babni körüng). «**Uni Misirliqlarning üstige kötürgendek kötüridu**» — ibraniiy tilida «U Misirdiki tebiqide hasisini kötüridu» (4-ayettiki ibare oxshashtur). Lékin «hasini kötürgüchi» mushu yerde Perwerdigar bolidu; U «uni (hasisini) Misirliqlarning üstige kötürgen»de, Misirliqlar déngizda gherq bolup halak boldi («Mis.» 14-babni körüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27** «**mayliring sewebidin**» — Israil padishahliri «muqeddes may» bilen, yeni «mesih qilinishi» bilen padishah qilin'ghan. Mushu «may» Xuda Israil padishahligigha bergen wedilirini bildürüshi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Séning semirep ketkining üçün, boyunturuq sundurulup yoqitilidu».

aldin'ala éytip bayan qilishi

²⁸ Mana, ular Ayatqa yétip, Migron din ötkén,
Mixmashta yük-taqlirini qoyup qoyidu;

²⁹ Ular bosugha-dawandin ötkén,

Gébada qonup qalidu;

Ramah titrep kétidu;

Saulning yurti Gibéahdikiler bolsa qéchip ketken;

³⁰ I Gallimning qizi, peryadingni kötür!

Hey Laish, anglap qoy!

I bichare Anatot!

³¹ Madmenah bolsa qachti;

Gébindikiler beder qachti;

³² Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu;

Ashu yerde u Zion qizining téghigha,

Yeni Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu. □

Asuriye yoqilidu, «Immanuél» tughulidu

□ **10:32 «Shu kün ötmigüche ular Nob döngide toxtap qalidu; ashu yerde u ... Yérusalémdiki döngge qarap mushtini oynitidu»** — mushu 28-32-ayetlerde, Yeshaya Asuriye qoshunining Yérusalémgha qaritidighan yürüshini aldin ala bésharet bérip bayan qilidu. Ayat bolsa Yérusalémdin 50 kilométr, Migron 22 kilométr, Mixmasht 11 kilométr yiraqta; Mixmasht dawanidin ötüp, Gébagha kélidu. Géba Yérusalémdin 10 kilométr, «Saulning yurti Gibéah» 5 kilométr, Gallim 4.5 kilométr, Laish 4 kilométr, Anatot 3 kilométr, Madmenah 1:5 kilométr, Gébim 800 métr, Nob téghi bolsa peqet Yérusalémdiki sépildin 200 métr yiraqliqta. Qoshun «Gébada qonup qalidu» — eslide Mixmashta qonushqa (bixeter bolush üçün) toghra kéletti, biraq ular özlirige tolimu ishench qilip bixudluq bilen algha bésip yürüsh qilidu. Bu ishlarning hemmisi dégendikidek yüz berdi.

³³ Mana, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar chong shaxlarni shiddet bilan késiwétidu;

Shuning bilen égiz öskenler késip yiqitilidu;

Hali üstünler pesleshtürülidu.

³⁴ U tömür *qorallar* bilen ormanliqning Baraqsan yerlirini késip qaçasliq qiliwétidu;

Liwan bolsa ulugh birsi teripidin yiqitilidu. □

11

Dawami

¹ We bir tal nota Yessening derixining kōtikidin ünüp chiqidu;

Uning yiltizidin ünüp chiqqan bir shax köp méwe béridu. □ ■

² We Perwerdigarning Rohi,

Yeni danaliqning we yorutushning Rohi,

□ **10:34** «Liwan» — Liwandiki Kédar derexliri ottura sherq boyiche eng égiz, heywetlik we eng baraqsan ösidu; mushu ayette «Liwan» Asuriyening heywetlik küch-quдрitini, shundaqla ularning hakawurliqini körsitidu. Bashqa yerlerde bolsa, u haman hakawur kishilerni bildüridu. «Ulugh birsi teripidin» — 37-bab, 36-ayetni körüng. □ **11:1** «Bir tal nota Yessening derixining kōtikidin ünüp chiqidu» — Yesse bolsa Dawut padishahning atisi.

Ibraniylar Qutquzghuchi-Mesihning Dawutning ewladidin bolidighanliqini éniq biletti. Biraq mushu yerde Qutquzghuchi-Mesih hem Dawutning ewladi hem «Yessening Yiltizi»mu (11:10ni körüng) bayan qilinidu! Bu ish peqet Injildila chüshendürülgen (mesilen, «Luqa» 20:41-44). Mushu ayetlerde yene, Mesih «Yessening derixining kōtikidin» chiqidu, déyilidu. Shunga Mesih Dawut padishahning xandanliqi heywetlik mezzgilide emes, belki miskin mezzgilide tughulidu, dégen bésharet bérilidu. ■ **11:1** Yesh. 4:2; Ros. 13:22,23

Nesihet we küch-qudretning Rohi,
Bilim we Perwerdigardin eyminishning Rohi un-
ing üstige chüshüp turidu; □ ■

³ Uning xursenliki bolsa Perwerdigardin eymin-
ish ibaret bolidu;

U közi bilen körginige asasen höküm chiqarmaydu,
Yaki quliqi bilan anglighinigha asasen késim qil-
maydu.

⁴ U namratlarga heqqaniylik bilen höküm
chiqiridu,

Yer yuzidiki miskin-möminler üçün adalet bilen
késim qilidu.

U jahanni aghzidiki zakon tayiqi bilen uridu,
Rezillerni lewliridin chiqqan nepesi bilen öltüridu.

⁵ Uning belwéghi heqqaniylik,
Chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu. □

⁶ Böre bolsa qoza bilen bille turidu,
Yilpiz oghlaq bilen bille,

Mozay, arslan we bordaq kala bilen bille yatidu;
Ularni yétiligüchi kichik bir bala bolidu. ■

⁷ Kala éyiq bilen bille ozuqlinidu,
Ularning baliliri bille yétishidu,
Shir bolsa kalidek saman yeydu.

□ **11:2** «Yorutush **Rohi**» — ademge chüshinish qabiliyitini ata
qilidighan Rohtur. ■ **11:2** Yesh. 9:5 □ **11:5** «Uning **belwéghi**
heqqaniylik, chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu» — ibraniiy
tilida «uning böreklirige baghlan'ghuchi» déyilgen. Ibraniy tilida
börekler ademning chongqur oy-pikriliri we wijdanini bildüridu.
«Chatraqliq» — ademning chatriqigha yögep kiyilidighan ichki
kiyim. «**chatraqliqi bolsa sadiqliq bolidu**» — démek, ich kiyimler
beden'ge chaplashqinidek, heqqaniylik we sadiqliq uningdin héch
ayrilmaydu, uninggha intayin yéqin bolidu. ■ **11:6** Yesh. 65:25;
Hosh. 2:20

⁸ Emmeydighan bala kobra yilanning töshükige yéqin oynaydu,

Emchektin ayrilghan bala qolini zeherlik yilanning owisigha tiqidu;

⁹ Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch ziyankeshlik bolmaydu;

Héch buzghunchiliq bolmaydu;

Chünki xuddi sular déngizni qaplighandek,

Pütkül jahan Perwerdigarni bilish-tonush bilen qaplinidu.

¹⁰ Shu künide «Yessening Yiltizi» herqaysi el-milletler üçün tugh süpitide kötürülüp turidu;

Barliq eller Uni izdep kélip yighilidu;

We U aramgahqa tallighan jay shan-sherepke tolidu.■

¹¹ Shu küni Reb ikkinchi qétim Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üçün, yeni Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üçün Öz

qolini yene uzartidu.□

¹² U ellerni chaqirish üçün bir tugh kötüridu; shundaq qilip U yer yüzining chet-chetliridin Israilning ghériblrini jem qilip, Yehudadin tarqilip ketkenlerni yighidu.

¹³ Shuning bilen Efraimgha bolghan hesetxorluq yoqaydu,

Yehudani xarlighanlarmu üzüp tashlinidu;

Efraim Yehudagha heset qilmaydu,

Yehuda bolsa Efraimni xorlimaydu.□

¹⁴ Biraq ular gherb terepte Filistiylerning mürisige uchup chüshidu;

Ular birlikte sherqtiki xelqlerdin olja alidu;

Ular Édom we Moab üstige qollirini uzartidu;

Ammoniylarmu ulargha béqinidu.

¹⁵ Perwerdigar Misirdiki déngizning «tili»ni yoq

□ **11:11** «Reb **ikkinchi qétim Öz xelqining saqlan'ghan qaldisini qayturush üçün...**» — «ikkinchi qétim» — birinchi qétimqi bolsa belkim Babilida (miladiyedin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yeshaya mushu yerde axirqi zamanlarda holidighan bir «qaytish» toghrisida sözleydu. Bezi alimlar «birinchi qétimqi» qaytishmu dunyaning herqaysi jaylirida bolushi kérek, shunga Yeshaya ikki «chong qaytish» toghruluq bésharet qilidu, dep qaraydu. «Reb ... **qaldisini ... Asuriye, Misir, Patros, Kush, Élam, Shinar, Xamat we déngizdiki yiraq arallardin qayturush üçün Öz qolini yene uzartidu**» — Asuriye we Misir ashu dewrdiki eng küchlük döletler idi; Patros we Kush Misirning jenubiy teripide (hazirqi Éfiopiye), Élam we Shinar sherq teripide (Asuriyedin yiraq), Xamat Iraqlarning shimal teripide idi. Déngizdiki arallargha Ottura Déngizning gherbi arqiliq ötkili bolidu. Démek, meyli küchlük, meyli ajiz döletler bol-sun, axirqi zamanda Xuda Öz xelqini her tereptin chaqirip yighidu.

□ **11:13** «**Efraim**» — Efraim Israilning «shimaliy padishahliqi»gha, Yehuda «jenubiy padishahliqi»gha wekillik qilidu.

qilidu;

U küchlük pizhghirin shamal bilen *Efrat* deryasin-
ing üstige qolini béghirlitip uchuridu,

Uni adem ayighi quruq halda méngip ötküdek yette
ériq qilip uridu;□

¹⁶ Shuning bilen Öz xelqining qaldisi üçün,
Misirdin chiqqan künide Israil üçün teyyarligan
yolgha oxshash,
Asuriyede qalghanlar üçün ashu yerdin
kélidighan bir kötürülgen égiz yol bolidu. ■

12

Israilning axirqi zamandiki bir naxshisi

¹ — We shu küni sen: —

— I Perwerdigar, men Séni medhiyileymen;

Sen manga ghezeplen'gining bilen,

Gheziping mendin yötkilip ketti,

We sen manga teselli berding.

² Mana, Tengri méning nijatimdur;

Men Uninggha tayinimen, qorqmaymen,

Yah Perwerdigar méning küchüm we naxsham-
dur;

U yene méning nijatim boldi, — deysen.□

□ **11:15** «Misirdiki déngizning «tili... **Efrat deryasi...**» —
mushu yerlarning qeyerde ikenlikini bilish üçün xeritini körüng.

■ **11:16** Mis. 14:29 □ **12:2** «Yah **Perwerdigar méning
küchüm we naxshamdur...**» — muqeddes kitabning mushu
terjimiside biz Xudaning «Yahweh» yaki «Jexowah» dégen namini
adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. «Yah» bolsa «Yahweh» dégen
bu namining qisqartilghan sheklidir.

3 — Shadliq bilen siler nijatliq quduqliridin su tartisiler.■

4 Shu künide siler: —

«Perwerdigargha rehmet éytinglar,
Uning namini chaqirip nida qilinglar;
Uning emellirini xelqler arisida ayan qilinglar,
Uning namining zor abruy tapqanliqini jakarlanglar.■

5 Perwerdigargha küyler éytinglar,
Chünki U ulugh ishlarni qilghan;
Mana bu pütkül jahan'gha ayan qilinsun!

6 Ziondikiler, tentene qilip jar sélinglar;
Chünki aranglarda turghan Israildiki Muqeddes Bolghuchi büyüktur!» — deysiler.

13

Babilning weyran qilinishi

1 Amozning oghli Yeshaya körgen, shundaqla uninggha yüklen'gen Babil toghrisidiki wehiy: —□

2 *Babil* aqsöngeklirining qowuqlardin ötüp kirishi üçün,

Qaqas tagh üstide tugh kötürünglar,
Ularni yuqiri awazda chaqiringlar,

■ 12:3 Yuh. 7:37,38 ■ 12:4 Yuh. 17:1,4,6,26 □ 13:1

«yüklen'gen wehiy» — ibraniy tilida «massa» dégen bir söz bilenla ipadilnidu. U «ademni qorqunchqa salidighan wehiy» hem «peyghemberning zimmisige yüklen'gen bir wezipe» dégen ikki menini öz ichige alghan bolushi mumkin. Mushu babtiki bésharetler belkim «axirqi zamandiki Babil»ni körsitishi mumkin. Biraq 17-22-ayetler qedimki dunyadiki Babilning Pars impériyesi teripidin weyran qilinishida asasen emelge ashurulghan.

Qolunglarni pulanglitip isharet qilinglar.□

³ Men bolsam, mexsus tallighanlirimgha buyruq chüshürgenmen,

Öz palwanlirimni, yeni tekebburluqtin yayrap ketken ademlirimni ghezipimni beja keltürüşke chaqirdim.□

⁴ Anglanglar, büyük bir elning ademliridek top-top ademlarning taghlarda yangratqan qiyqas-sürenlirini,

Hemme el-yurtlar we padishahliqlar *jengge* yighilip dolqunlatqan qaynam-tashqinliqni!

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qoshunlarni jengge yighidu.

⁵ Ular, yeni Perwerdigar we Öz ghezipining qoral-liri,

Yiraq yurttin, hetta asmanlarning qeridinmu pütkül jahanni halak qilishqa kelgen.□

⁶ Peryad chékip huwlanglar!

□ **13:2** «Qaqas **tagh üstide tugh kötürünglar...**» — tagh qaqas-quruq bolsa, tugh éniq körünidu. Tughning özi jengge chaqiridighan isharetur.

□ **13:3** «**mexsus tallighanlirim**» — dégen söz ibraniy tilida «muqeddeslirim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Muqeddes» adette «pak, Xudagha mensup» dégen menide. Biraq mushu yerde belkim «Xuda Özining mexsus meqsiti üçün (meyli özliri bilsun, bilmisun) ayrim qilghanlar» dégen menide. Ayetning ikkinchi qismida oxshashla, mushu dunyadiki tekebbur ademlerni Xuda Öz meqsitini beja keltürüş üçün, jümlidin ularning bir-birini yoqitish, shundaqla pütkül rezil dunyani halak qilishi üçün ishlitidighanliqini bildüridu (11-ayetnimu körüng).

□ **13:5** «**yiraq yurttin... kelgen**» — démek, Pelestindin yiraq kelgen. Mushu «dunyadiki eng axirqi urush», Pelestinde we Pelestin etrapidiki taghlar üstide yüz bérédighanliqi körünidu. Xuda qorallirini «asmanning qeridinmu» chaqiridu — bu jenglerge perishtilermu qatnishidighan oxshaydu.

Chünki Perwerdigarning küni yéqinlashti;
U Hemmige qadirdin kélidighan halakettek kélidu.■

⁷ Buningdin herbir qol boshiship kétidu,
Hemme ademning yürüki érip kétidu.

⁸ Ular wehimige chüshidu;

Azab-oqubet we qayghu-hesret ularni qaplaydu,
Tolghiқи tutqan ayaldek ular tolghinip kétidu,
Ular bir-birige wehime ichide tikilip qarishidu;
Yüzliri bolsa yalqundek qizirip kétidu.□

⁹ Mana Perwerdigarning küni kélidu,
Shu kün jimi yer-jahanni weyran qilishqa,
Rehimsiz bolup, ghezep we qehr bilen tolghandur;

U gunahkarlarni jahandin yoqitidu.

¹⁰ Chünki asmandiki yultuzlar hem yultuz
türkümliri nurini bermeydu;

Quyash bolsa chiqipla qarangghulishidu,
Aymu héch yorumaydu.■

¹¹ Men dunyani rezilliki üçün,

Qebihlerni gunahliri üçün jazalaymen;
Hakawurlarning tekebburluqini tügel yoqitimen;
Zorawanlarning kibirlirini pes qilimen.

¹² Men insanlarni sap altundin az qilimen,
Ademni hetta Ofirdiki altundin az qilimen.□

¹³ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning ghezipide,
Uning qaynighan qehrlik künide,

■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yesh. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Weh. 6:12-13 □ **13:8** «yüzliri... yalqundek qizirip kétidu» — belkim shermende bolghanliqidin bolghan.

■ **13:10** Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luqa 21:25 □ **13:12** «Ofirdiki altun» — Ofir rayonidiki altun intayin az uchraydighan, süpetlik altun dep qarilatti.

Men *Xuda* asmanlarni tewritimen,
Yer bolsa öz ornidin yötkilidu;

14 Shunga owlan'ghan bir jerendek,
Héchkim yighmaydighan bir padidek,
Herbirsî öz el-jamaitini izdep ketmekchi bolidu,
Herbiri öz yurt-makanigha qachmaqchi bolidu;
15 Qéchip tutulghanlarning hemmisi sanjip
öltürüldü;
Esirge chüshkenlermu qilichlinidu.

16 Ularning balilirimu köz aldida pare-pare qilin-
idu;
Ularning öyliri bulang-talang qilinidu,
Ayallirimu ayagh asti qilinidu.

17 Mana, Men ulargha qarshi turushqa
Médialiqlarni qozghaymen,
Ular kümüshlerge héch qarimaydu,
Altundin bolsa ular zoq almaydu. □

18 Ularning oqyaliri yigitlerni ötme-töshük
qiliwétidu,
Ular baliyatquning méwisige héch rehim
qilmaydu,
Közliri balilarni héch ayimaydu. □

19 Padishahliqlarning göhiri,
Kaldiylerning pexirlinidighan güzelliki bolghan
Babil bolsa,

□ **13:17** «Mana, **Men ulargha qarshi turushqa Médialiqlarni qozghaymen...**» — bésharetning témisi Babilliq-largha yénip kélidu. Yuqiriqi ayetler (2-16), shübhisizki, peqet Babilnila emes, belki axirqi zamandiki «Perwerdigarning küni»diki pütün dunyani körsitidu. Médialiqlar «...kümüshler ... altunlar»gha qiziqmaydu — démek, ularni hujum qilishtin toxtitish üçün pul bérish kar qilmaydu. □ **13:18** «baliyatquning méwisi» — qorsaqtiki törelmini yaki kichik bowaqni körsitidu.

Xudaning Sodom we Gomorra sheherlirini örüwetkinige oxshash bolidu. □ ■

²⁰ U yerde héchkim hergiz turmaydu, Dewrdin-dewrgiche u ademzatsiz qalidu. Erebler bolsa shu yerde chédir tikmeydu, Malchilar padilirini shu yerde yatquzmaydu. ■

²¹ Biraq chöl-bayawandiki janiwarlar shu yerde qonidu, Ularning *xarab* öylirige huwlaydighan mexluqlar tolidu, Huwqushlar shu yerde makanlishidu, «Öchke jin»lar sekrep oynaqlishidu. □

²² Yawayi itlar qel'e-qorghanlarda, Chilböriler uning heshemetlik ordilirida huwlishidu, Berheq, uning waqti toshushqa az qaldi, Uning künliri uzun'gha barmaydu.

14

Babilning yiqilishi bilen Israil Xudaning rehini köridu. Babilning padishahining tehtisaragha chüshüshi

¹ Chünki Perwerdigar Yaqupqa rehimdillik körsitidu, Yene Israilni tallaydu;

□ **13:19** «Sodom we Gomorra» — qedimki zamandiki ikki rezil sheher. Xuda ularni ot bilen weyran qilghan. «Yar.» 19-babni körüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yesh. 1:9; Yer. 49:18; 50:40

■ **13:20** Yer. 50:39 □ **13:21** «huwlaydighan mexluqlar» — yaki «huwqush-müshükyapilaqlar». «öchke jinlar» — mushu jinlar belkim öchke sheklide bolushi mumkin.

U ularni öz yurt-zéminida makanlashturidu.
Shuning bilan yat ademler ular bilan birliship,
Yaqup jemetige qoshulidu. □ ² Herqaysi el-
milletler ularni élip öz yurtigha apiridu;
Israil jemeti bolsa Perwerdigarning zéminida
ulargha qul we dédek süpitide igidarchiliq qilidu;
Ular özlirini tutqun qilghanlarni tutidu;
Özlirini ezgenlarning üstidin idare qilidu.

³ We shundaq boliduki,
Perwerdigar silerge azabtin, sarasimidin we esir
bolup mejburlan'ghan musheqqetlik qulluqtin
aramliq bergen künide, ■

⁴ Siler Babil padishahi toghrisida mundaq maqal-
temsilni éytisiler: —

«Qara, bu jazanixor qandaq halak boldi,
Talan-taraj qilip altun toplighuchi qandaq
yoqaldi!

⁵ Perwerdigar rezillerning hasisini,
Hakimlarning zakon tayiqini,

⁶ Yeni xelq-milletlerni achchiqi bilan üzlüksiz
urghanni,
Ellerge ghezep qilip tizginsiz ziyankeshlik qil-
ghanni sunduruwetti.

⁷ Pütkül yer yüzi aram tépip tinchlinidu;
Ular naxsha éytip tentene qilidu.

□ **14:1** «Perwerdigar **Yaqupqa rehimdillik körsitidu, Yene Is-
railni tallaydu ...**» — oqurmenler Tewrattiki «Yaritulish» dégen
qisimni oqughan bolsa éside bar boliduki, Xuda hezriti Yaqupning
ismini «Israil»gha özgertken. Yehudiy xelqi (Israillar) Yaqupning
ewladliridin ibaret. Shunga «Yeshaya» kitabida, «Yaqup» yaki «Is-
rail» adette Yehudiylar, yeni Israil xelqini körsitidu. Eger tékist
hezriti Yaqup (Israil)ning özini körsetken bolsa, izahat bérimiz.

■ **14:3** Qan. 28:48

⁸ Qarighaylar bolsa halingdin shadlinidu,
Liwandiki kédirlarmu: — «Sen görüngde yatquzul-
ghandin kéyin,

Héçbir kesküchi bizni qorqatmaydu!» — deydu.□

⁹ Sen chüshühüng bilen tehtisaradikiler séni
qarshi élishqa sarasime bolup kétidu;

Sen üçhün ölüklerning rohliri,

Jahandiki jimiki «öchke jinlar» qozghilidu;

Ellerning hemme padishahliri textliridin
turghuzulidu;

¹⁰ Ularning hemmisi sanga qarap mundaq deydu:

—
«Séning halingmu bizlerningkidek boshap ket-
timu?

Bizge oxshash bolup qaldingmuse?!»□

¹¹ Séning shanu-heywiting chiltariliringning awa-
zliri bilen bille tehtisaragha chüshürülüp tügidi;

Astingda chiwin qurti mizhildap kétidu,

Üstüngni sazanglar qaplap kétidu.

¹² I Cholpan, Seher balisi,

Sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!

I téxi ötkendila ellerni yerge yiqitquchi,

□ **14:8** «qarighaylar» **we** «kédirlar» — shübbisizki, herxil padishahlar yaki padishahliqlarni köristidu. Kédir derixi bolsa yoghan, intayin chirayliq derex bolup, ulugh padishahlarni yaki padishahliqlarni bildüridu. □ **14:10** «Ularning **hemmisi**

(ölüklerning rohliri) sanga qarap mundaq deydu: — «Séning **halingmu bizlerningkidek boshap kettimu?**» — Xudagha étiqad qilmighan, tehtisarada yatqan ölüklerning rohlirining ehwali mushu yerde ayan qilinidu. Ular bu alemdikilerge héçqandaq yardem bérelmeydu; chünki ularning hali alliqachan «boshap ketken» bolidu.

Sen yer yüzige tashliwétilding![□]

¹³ Sen eslide könglüngde: — «Men asmanlarga chiqimen,

Textimni Xudaning yultuzliridin üstün qilimen;

Men jamaetning téghida,

Yeni shimal tereplerdimu olturimen;^{□ ■}

¹⁴ Men bulutlarning égiz jayliridin yuqirigha örleymen;

Hemmidin Aliy bilen teng bolimen!» — déding.[□]

¹⁵ Halbuki sen tehtisaragha,

Chongqur hangning tégilirige chüshürüldung».

¹⁶ Séni körgenler sanga yéqindin sinchilap qarap: — «Jahanni zilzilige keltürgen, padishahliqlarni titretken adem mushumidu?

¹⁷ Yer yüzini chöl-bayawan qilip,

Uningdiki sheherlerni ghulatqan,

Tutqan esirlerni öz yurtigha héch qoyup bermigen mushumidu?» — déyishidu.

[□] **14:12** «I Cholpan, Seher balisi, sen qandaq qilip asmandin yiqilip chüshkensen!» — mushu ayetlerdiki bésharetlerde,

körün'gen menzire Babil padishahidin dejjal we dejjalning keynidiki küch-yölenchüki bolghan Sheytan'gha yötkilidu. Dejjal belkim kelgüside Babilning padishahimu bolidu. Sheytanning eslide chirayliq, küchlük, parlaq bir perishte, yene «Cholpan» bolghanliqi körünidu. Mushu ayetlerdimu yultuzlar we perishtilerning bir-biri bilen munasiwetlik bolghanliqi körünidu.

«Sen yer yüzige tashliwétilding!» — ibraniy tilida «sen yer yüzige késiwétilding». [□] **14:13** «jamaetning téghida»... «shimal tereplerde» — belkim perishtilerning samawi jamaitini yaki

Israilning jamaitini bildüridu — démek, Sheytan Xudagha mensup bolghan jamaetning tégishlik ibaditini özige qaritiwélishqa qiziqidu.

[■] **14:13** Zeb. 48:2 [□] **14:14** «yultuzlar... bulutlar...» — 13- we 14-ayettiki «yultuzlar» we «bulutlar» belkim perishtiler, asmandiki samawi qoshunlarni körsitidu.

18 Mana ellerning shahliri birimu qalmay «shan-sherep»te, *qarangghuluqtiki* öz öyide yétishidu,□

19 Biraq sen kemsitilgen *chirigen* bir shax kebi,

Öltürülgenlarning dōwisi astida,

Qilich bilen sanjilghan, hangning tehtige chūshidighanlarga oxshash,

Ayagh astida dessep-cheylen'gen ölüktek,

Öz görüngdin mehrum bolup tashliwétilding.□

20 Sen ashu padishahlar bilen birge depne qilmaysen,

Chünki öz yurtungni weyran qilghansen,

Öz xelqingni öltürüwetkensen;

Rezillik qilghuchilarning nesli hergiz yene tilgha élinmaydu.■

21 Ata-bowilirining qebihlikliri tüpeylidin,

Uning oghullirini qetl qilishqa teyyar qilinglar;

Shundaq qilghanda, ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu,

Yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu.□ ■

22 Chünki Men ulargha qarshi chiqimen,

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar,

□ **14:18** «qarangghuluqtiki öz öyi» — hem yer yüzidiki mazari hem textisarada yatqan jaynima körsitidu. □ **14:19** «hangning tehtige...» — ibraniy tilida «hangning tashlirigha». ■ **14:20**

Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28; 109:13 □ **14:21** «ular ornidin turup yer-jahanni ishghal qilmaydu, yer yüzini sheherge toshquzuwételmeydu» — mushu sözler tunji «Babil» shehiri, yeni «Babil munari» jaylashqan sheher bilen munasiwetlik. Ularning meqsiti özlirining namini chong körsitip, öz shehirini pütkül yez-zéminni bashquridighan qilishtin ibaret idi («Yar.» 11-babni körüng). ■ **14:21** Mis. 20:5; Mat. 23:25

— Men Babildin uning namini we uning qalduqlirini, nesil-perzentlirini üzüp tashlaymen, — deydu Perwerdigar, ■

23 — We uni huwqushning makanigha, sazliqlargha aylandurimen; Halaket süpürgisi bilen uni süpürüp tashlaymen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □ ■

24 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq qesem ichkenki, — Men qandaq oylisam, shundaq bolidu; Qandaq meqsetni könglümge püksem, shu tiklinidu,

25 Meqsitim Öz zéminimda Asuriyelikni qiymachiyma qilishtin ibaret; Öz taghlirimda uni dessep-cheyleymen; U salghan boyunturuq xelqimning boynidin, U artqan yük mürisidin élip tashlinidu. □

26 Mana bu pütkül yer yüzi toghruluq irade qilin'ghan meqsettur, Mana bu barliq ellerning üstige uzartilghan qoldur.

27 Perwerdigar mundaq meqsetni pükkeniken, Kim uni tosalisun? Uning qoli uzartilghaniken, kim uni yanduralisun? ■

■ 14:22 Ayup 18:19; Zeb. 21:10; 37:28 □ 14:23 «huwqush» — bashqiche terjimisi bolushi mumkin; u choqum xilwet jaylarda turidighan bir janiwar. ■ 14:23 Yesh. 34:11; Zef. 2:14 □ 14:25 «Öz zéminimda ... Öz taghlirimda...» — Xudaning «Öz zémini», «Öz taghliri» bolsa Israilning zémini Pelestindur. ■ 14:27 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pend. 21:30; Dan. 4:32

Filistiye toghruluq bir söz

28 Ahaz padishah ölgen yilida mundaq wehiy yüklendi: — ■

29 I Filistiye, hemminglar,
«Bizni urghan tayaq sundi» dep shadlanmanglar;
Chünki yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan
chiqidu,

Uning nesli bolsa dehqshetlik uchar yilan bolidu.□

30 Shuning bilen yoqsullarning tunji baliliri
ozuqlinidu,

Möminler bolsa tinch-amanliqta yatidu;

Biraq Men yiltizingni acharchiliq bilen yoqitimen
Qalghan qisimingmu u tereptin öltürüldü.□

31 Shunga i qowuq, nale kötürgin,

I sheher, periyad chekkin!

■ **14:28** 2Pad. 16:20 □ **14:29** «yilanning yiltizidin zeherlik bir yilan chiqidu, uning nesli bolsa dehqshetlik uchar yilan bolidu» — Ahaz ölgende, Filistiyelarning besh sheher ittipaqdishi Asuriyege qarshi Yehuda bilen bir ittipaqni berpa qilmaqchi bolidu. Shunga ular Yehudaning yéngi padishahi Hezekiyagha elchilerni ewetken. Bésharet shu chaghda bérilgen (32-ayetni körüng). Yeshaya peyghember mushu bésharette, ittipaqlishishni ret qilish, peqet Perwerdigarghila tayinish kérek, démekchi (yene 32-ayetni körüng). «Tayaq», yeni «yilan» belkim Ahazning özi bolushi mumkin. Filistiye Israilning zéminidin bir qismini ishghal qilghanidi. Ahaz padishah belkim ular bilen ashu zémin üstidin urushqan bolushi mumkin (Tewrattiki «2Tar.» 28-babni körüng). Uning oghli Hezekiya bolsa Filistiyege taqabil turup Israilning zéminini qayturuwalidu (Tewrattiki «2Pad.» 18-babni körüng). Shunga Hezekiya belkim bésharettiki «zeherlik yilan» bolushi mumkin. «Dehqshetlik uchar yilan» bolsa, eng xeterlik yilan bolup, kelgüsude Israilni barliq dühmenliridin toluq qutquzidighan Mesihni körsitidu. □ **14:30** «Qalghan qisimingmu u tereptin öltürüldü» — démek, oxshashla acharchiliqtin öltürüldü.

I Filistiye, sen bolsang érip ketkensen!
 Chünki shimal tereptin is-tüteklik bir tüwrük
 örleydu;
 Uning yighilghan qoshunlirida héchkim sepsiz qal-
 maydu.□

³² Emdi bu elning elchilirige qandaq jawab bérish
 kérek? —

«Zionni tikligüchi Perwerdigardur;
 Uning xelqi ichidiki ézilgüchiler uningdin bash-
 panah tapidu» — dégin!» □

15

Moab toghruluq bir bésharet

¹ Moab toghrisida yüklen'gen wehiy;
 Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Ar shehiri
 weyran qilinidu;

Halaketlik bir kechtila, Moabtiki Kir shehiri yoq
 qilinidu;■

² Yigha-zarlar kötürüş üçün,
 Mana u butxanisigha, Dibon'gha, shundaqla
barliq égzizliklirige chiqti;

Moab Nébo we Medeba sheherliri üçün peryad
 kötüridu;

Hemme bashlar taqir körünidu,

□ **14:31** «is-tüteklik **bir tüwrük örleydu**» — belkim düşmen qoshunliri purqiritidighan chang-tozanglarni körsitishi mumkin. Mushu ayetning ibraniy tilidikisini chüshinish tes. □ **14:32** «**bu elning elchiliri**» — Filistiylerning elchiliri bolsa kérek. ■ **15:1** Yer. 48:1; Ez. 25:9; Am. 2:1

Jimiki saqallar késilip chüshürüldi. □ ■

³ Kochilarda ular böz kiyidu;

Ögziliride, meydanlirida, herbir adem köz yashlirini yaghdurup peryad kötüridu.

⁴ Heshbon'gha, Éléalah sheherlirige yigha olishidu, Awazliri Yahaz shehirigimu yétip baridu.

Shunga Moabning eskerlirimu nida qilidu;

Uning wujud-baghrini titrek basidu.

⁵ Méning qelbimmu Moab üçhün yigha-zar kötüridu;

Ularning qachqunliri Zoargha hem Eglat-Shéli-Shijagha beder qachidu;

Mana ular topliship, yighlighan péti Luhitqa chiqidighan dawan yoli bilen yuqirigha mangidu, Horonaimgha chüshidighan yolda turup halakettin nale-zar kötüridu.

⁶ Chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu,

Ot-chöpler soliship,

Gül-giyah tügep kétidu;

□ **15:2** «Mana u butxanisigha, Dibon'gha... chiqti» — bashqa birxil terjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon dégen jaylarga, ... chiqti». Mushu ayette Yeshaya Moabiylarning butxanilirida we butqa choqunidighan «égizlik»liride dua qilishlirining bikar bolidighanliqini körsitidu. «hemme bashlar taqir körünidu, jimiki saqallar késilip chüshürüldi» — chach chüshürüsh we saqal yulush qattiq hesret, pushayman qilishni yaki matem tutushnimu bildüretti. ■ **15:2** Yer. 48:37; Ez. 7:18

Héç yap-yéshilliq qalmaydu.□

⁷ Shunga ular bayliqliri, tapqan-terginini yighip «Terek wadisi»din ötmekchi bolidu;

⁸ Ularning kötürgen yighisi Moabning chégrasigha, Ahu-zarliri eglaimgha,

Pighanliri Beer-élimgha yétidu.

⁹ Dimonning suliri qan'gha tolup kétidu, Chünki Dimonning üstige téximu köp balayi'apetni toplaymen;

Chünki Moabning qachqunliri hem zéminida qalghanliriningmu üstige bir shirni ewetimen.□

16

Dawami

¹ «Emdi *ghelle-paraq* qozisini Séla *rayondin* élip, Chöl-bayawandin ötüp zéminlarning hökümrangha,

□ **15:6** «Ularning **qachqunliri Zoargha hem eglat-shéli-shijagha beder qachidu (5-ayet) ...chünki Nimrimdiki sular qurup kétidu...**» — bilishimizche 5- we 6-ayettiki sheherler (Zoar, Nimrim qatarliqlar) Moabning jenubiy teripide. Ar, kir, Nébo, Medeba bolsa shimaliy teripide. Qarighanda bolidighan hujum shimal tereptin kelgechke, ular jenubiy terepke qachidu. Asuriye Moabgha ikki qétim hujum qildi, miladiyedín ilgiriki 715- we -711-yilida. □ **15:9** «**Dimon**» — belkim «Dibon» (1-ayet) bilen oxshash bolushi mumkin, yerlikler Dibonni belkim «Dimon» dep atishi mumkin. «**shir**» — kelgüside Moabqa tajawuz qilidighan (1) Asuriye padishahini yaki (2) Babil padishahini körsitidu.

Yeni Zion qizining téghigha ewetkin!» □

² Uwisidin chuwulup patiparaq bolup ketken qushlardek,
Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride *alaqzade* yüridu. □

Moab beglirining bir-birige sözlishi

³ «Paraset bilen höküm qilinglar!»

⁴ «*I Zion qizi*, sayingizni chüshürüp chüshtiki yoruqluqni tün qarangghusidek qiling,
Shu ghériblarni yoshurup qoyghaysiz;
Qoghlán'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!
Méning Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz,
Ular üçhün weyran qilghuchining aldida bash-

□ **16:1** «ghelle-paraq qozisi» — Moabdikiler Dawut padishahn-
ing waqtidin bashlap Israilgha béqinip kelgen, shundaqla ularning himayisige ige bolup kelgen. Ular béqin'ghanliqini bildürüş üçhün her yili qozilarni ewetken. Kéyin ular béqinishni ret qilghan (Tewrattiki «2pad.» 3-babni körüng). Shunga bésharetning menisi, ulargha: — «Siler Yehudagha yene béqinishinglar kérek; «qoza»ni ewetishinglar bilen Israilning bashpanahliqigha ige bolisiler» dégen bir nesihet, yaki bolmisa öz-özlirige dégen bir sözmu bolushi mumkin. Emeliyette (5- hem 6-ayetke qarighanda) ular axirda tekebburluqtin shundaq qilmighan. «Séla» bolsa qoyliri köp bir rayon idi. □ **16:2** «Moab qizliri Arnon deryasining kéchikliride *alaqzade yüridu*» — Arnon deryasi Moab bilen Israilning ortaq chégrisi idi. Moab qizliri bashpanah izdep Israilgha ötmekchi. Xeritini körüng.

panah bolghaysiz!». □

Xudaning Moab beglirige bergen wedisi

⁵ «Ötünüshünglar toghra, chünki ezgüchi yoqilidu,

Halaket yoq bolidu,

Ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu.

Özgermes méhir-shepqet bilen bir text tiklinidu;

«Dawutning chédiri» ichidiki shu text üstide birsi olturidu.

U bolsa, heqiqeten adalet yürgüzidighan, shundaqla adaletni izdeydighan,

□ **16:4** «**I Zion qizi, ... qoghan'ghanlarni ashkarilap qoymighaysiz!**» — bu sözler choqum Moab beglirining Ziondin bashpanahliq sorishini körsitidu. «...Méning **Moabdiki musapirlirimni özingiz bilen bille turghuzghaysiz, ... bashpanah bolghaysiz!**» — mushu sözler (yene 3- we 4- ayetning birinchi yérimi) belkim Moabning elchilirining (Yeshaya peyghember béshariti bilen aldín'ala éytqan) sözliridur. Ular qoghan'ghanlar üçün Israildin bashpanahliq soraydu. 4-ayetning ikkinichi yérimi we 5-ayet belkim Xudaning (Yeshaya peyghember arqiliq) bergen jawabi. Démek, Israil Qutquzghuchi-Mesih arqiliq Moab üçün bashpanah bolidu (biraq Moab tekebburluqidin Xudaning iltipatinini ret qilidu — töwendiki 5-14-ayetlerni körüng).

Heqqaniyliqni ilgiri süridighan bolidu. □ ■

6 — Biz Moabning hakawurluqi toghrisida angliduq (u intayin hakawur!),

Yeni uning hakawurluqi, tekebburluqi, nochiliq qilidighanliqi toghrisida angliduq;

Biraq uning chong gepliri bikar bolidu! ■

7 Shunga Moab Moab üçün zar yighlaydu;

Ularning hemmisi zar-zar yighlaydu;

Qayghu-hesretke chömüp Kir-Haresetning «kish-mish poshkalliri» üçün zar-zar yighlanglar! □

8 Heshbon rayonidiki étizlar,

Sibmahdiki üzüm tallirimu yiglep kétidu;

Ellerning emirliri uning serxil ösümlüklerini buzup cheyleydu;

Ular eslide Yaazergiche yétip, chöl-dalalarni kezgenidi;

Pélekliri sozulup, «Ölük Déngiz»ning nérisigha

□ **16:5** «Ötünüşünglar toghra, chunki ezgüchi yoqilidu, halaket yoq bolidu, ezgüchilerning hemmisi zémindin yoqilidu» — bu sözler, shübhisizki, Xudaning Moab beglirige bergen wedisidur. «Ötünüşünglar toghra» dégen söz ibranıy tékistide yoq. Biraq bizningche «chunki» dégen söz mushularning menisini ichige alidu. Xuda Moabning özidin bashpanahliqni ötünüşhini qarshi alididighanliqini Yeshaya peyghember arqiliq bildüridu. Epsuski, ular tekebburluqtin ret qilidu. (6-14-ayetlerni körüng). «Dawutning chédiri» — kelgüsi Israilgha we alemge bolidighan Mesih-Padishah choqum Dawutning jemetidin bolidu. «Dawutning chédiri» eslide Yérusalémda tikilip muhim bir ibadet ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini körsetse kérek.

■ **16:5** Yesh. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 ■ **16:6** Yer. 48:29, 30 □ **16:7** «Kir-Hareset» — 12-ayette «Kir-Heres»mu dep atilidu. «kishmish poshkalliri» — «Hosh.» 3:1ni körüng. Bashqa

birxil terjimisi: — «ulliri».

yetti. □ ■

⁹ Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilan bille Sibmahning üzüm téli üçhün yighlaymen;

I Heshbon, Éléalah, Öz köz yashlirim bilan silerni sughirimen!

Chünki yazliq méwiliringge, hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu. □ ■

¹⁰ Xushalliq méwilik baghlardin mehrum qilinip, Shadliqmu yoq qilinidu;

Üzümzarliqlarda ne naxsha awazliri anglanmaydu, Ne tentene qilinmaydu;

Dessigüchiler üzüm kölcheklarini cheylimeydu.

Chünki Men üzüm kölcheklaridiki xushal warqirashlarni toxtattim. □

¹¹ Shunga ich-baghrilirim Moab üçhün chalghan chiltardek aghrip munглуq yangraydu,

Ichim Kir-Heresdikiler üçhünmu shundaq;

□ **16:8** «Yaazer» — Moabning shimaliy chégrasining nérisidiraq, sherq teripi «chöl-dalalar», gherb teripi «(Ölük) Déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilan xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylan'ghan. ■ **16:8** Yer. 48:32, 33 □ **16:9**

«Shunga Men Yaazerning zar-yighisi bilan bille Sibmahning üzüm téli üçhün yighlaymen» — 10-ayettiki sözligüchi Xuda bolghaniken («Men ..toxtitimen...»), 9-ayettiki sözligüchimu shübhisizki Xudaning Özidir. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilan ular Sibmahdiki yoqap ketken üzümzarlar üçhün yighlaydu. Xuda ularni jazalashi bilan teng Özimu qayghuridu. «hosulung üstige tentene bir sada yangritilidu» — adette hosul alghanda xushalliqtin warqirashlar bolidu, elwette. Biraq mushu yerde, dushminining ghelibisidin kényinki tentene warqirashlar körsitilidu. Bashqa birxil terjimisi: «... Hosulunggha bolghan tentene sadasi yangrashtin toxtidi». ■ **16:9** Yer. 48:32

□ **16:10** «Dessigüchiler» — üzüm sharabi chiqirish üçhün üzümlerni kölchekke qoyup dösseydighan ademler.

¹² Shundaq boliduki, Moab özini upritip dua qilghili özining «yuqiri orni»gha chiqip kelgende, Yaki dua qilghili «muqeddes öyi»ge kirgende, U muweppeqiyetke érishelmeydu.■

¹³ Mana mushu sözlerni Perwerdigar Moab toghruluq burun éytqan.

¹⁴ Biraq hazir Perwerdigar shundaq deydu: — «Üch yil ichide medikar hésablighandek, Moabning köpligen qoshun-ahalisi bolghini bilen, Uning pexirlen'gen shöhriti yeksan bolidu; Ularning qalduqliri bolsa intayin az we halsiz bolidu». □

17

Demeshq we Efraim toghruluq bir bésharet

¹ Demeshq toghruluq yüklen'gen wehiy: — Mana, Demeshq sheher bolup turuwer mey, nahayiti bir döwe xarabiliqqa aylandurulidu.

² Aroerdiki sheherler ademzatsiz bolup, Qoy padilirigha qaldurulidu, Ular tinch-aman yatidu, Ularni qorqutqudek héchbir ademmü körünmeydu.

³ Efraimda bolsa, qorghhanliq sheherler yoqilidu, Demeshqning shahane hoquqi, Suriyening qalduqliri yoqilidu; Ular «Israilning shöhriti»dek yoq bolidu.

■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14** «medikar hésablighandek...» — medikar ishligi waqitni intayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette — démek, mushu «üch yil», kemmu emes, artuqmu emes del üch yilni bildüridu.

— deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.□

⁴ Shu küni shundaq boliduki, Yaqupning shöhriti susliship,

Ténidiki sémiz etler sizip kétidu.

⁵ Ularning hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin,

Yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin,

Hetta Refayim jilghisida ademler bashaqlarni tergendin kéyinki haletke oxshash, *qalghini yoq déyerlik bolidu*;□

⁶ Halbuki, yene azraq tergüdek bashaq,

Zeytun derixi silkin'gendin kéyin,

Eng uchida ikki-üch tal méwe,

Köp méwiligen shaxlirida töt-besh tal méwe qalduriduridu,

— deydu Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar.

□ **17:3** «Ular «Israilning shöhriti»dek **yoq bolidu**» — sözmusöz terjime qilghanda, «Ular Israilning shöhritidek bolidu». Oylaymizki, mushu söz kinayilik gep bolup: — «shöhriti yoq» dégenlik (4-ayetni körüng). Bezi alimlar, kelgüside Israilning shöhriti eslige keltürülidu, shunga Demeshqningmu shöhriti bolidu, dep qaraydu. □ **17:5** «Ularning **hali bolsa ormichi bughday orghandin kéyin, yeni biliki bilen yighip orghandin kéyin, ... qalghini yoq déyerlik bolidu**» — démek, ormichi eger bilikini ishlitip orsa, nahayiti az bashaqlar qélip qalidu; Refayim (Refayiylarning) jilghisi Yérusalémning jenub teripide, u yerge kembegheller bérip ormichilar qaldurghan bughdayni téretti; elwette tergendin kéyin qalghan bughday «yoq déyerlik» bolidu; Xudaning jazasi bilen Efraimning ademleri, shöhriti, hemmisi oxshashla «yoq déyerlik» bolidu. Mushu balayi'apetler Asuriye impériyesining birnechche qétimliq tajawuzliri bilen ularning béshigha keldi. Axirida Asuriye Efraimdiki köp ahalini sürgün qildi (miladiyedin ilgiriki 722-yili).

7 — Shu küni insan bolsa Yaratquchisigha nezirini tikidu,

Közi Israildiki Muqeddes Bolghuchida bolidu.

8 Ular öz qurban'gahlirigha, yeni öz qoli bilen yasighanlirigha,

Yaki barmaqliri bilen shekillendürgenlirige héch qarimaydu,

Ne «Asherah»larga ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu. □

9 Shu künide uning qorghanlıq sheherliri,

Eslidiki Israillarning aldida chatqalliqa we taqir taghlarga aylandurulghan xarabe sheherlerde,

Hemmisi weyran bolup kétidu. □

10 Chünki nijating bolghan Xudani untup qalding, Küchüng bolghan «Qoram Tash Bolghuchi»ni eslimiding;

□ **17:8** «Ular öz qurban'gahlirigha... ne «Asherah»larga ne «kün tüwrükliri»ge héch ümid baghlimaydu» — mushu ayet-tiki qurban'gahlar we «kün tüwrükliri», shübhisizki, butlarga choqunushta ishlitidighan nersiler. «Asherahlar» dégen butlar belkim butpereslikke béghishlan'ghan derexlikler idi. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlen'gen bolsa kérek. Ademlarning xiyallirida, mushu mebud «zéminni munbetlik qilarmish» we «ayallarni tughumchan qilarmish». Bularga choqunush adetlirining herxil jinsiy exlaqsizliq bilen munasiwiti bar idi. Shu sözlerge qarighanda az bir qisim Efraydikiler Xudaghila ümid-ishench baghlaydu. Bésharetning bir qétimlik emelge ashurulushini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayettinmu körgili bolidu. □ **17:9** «eslidiki Israillarning aldida chatqalliqa we taqir taghlarga aylandurulghan xarabe sheherlerde...»

— mushu kona «xarabe sheherler», Yeshua peyghemberning yétekchilikide, Israillar Xudagha tayinip zéminni ishghal qilghanda weyran qilin'ghanidi. Shu xarabe kona sheherler ulargha Xudagha tayinish kéreklikini eslitishi kérek idi.

Shunga sen «serxil» ösümlüklarni tikip qoyghining bilen,

We yaqa yurttiki üzüm tallirini tikking bilen,□

¹¹ Ularni tikken künila yashartqining bilen,

Tikken etisila ularni chéchekletking bilen,

Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!□

¹² Hey! Köp xelqlarning chuqan-sürenliri!

Ular déngiz-okyanlarni urghutup dolqunlardek shawqunlarni kötüridu,

Ah, ellerning qaynam-tashqinliri!

Dolqunlan'ghan küchlük sulardek ular qaynam-tashqinlarni kötüridu.

¹³ Eller ulugh sularning qaynam-tashqinliridek dolqunlinip kétidu;

Biraq U ularning dekkisini bérishi bilenla, ular yiraqqa beder qéchip kétidu.

Ular taghdiki ot-chöplerning topa-topanliri shamalda yiraqlargha uchuruwétilgendek,

Qara quyun aldida chang-tozanglar quyun bolghandek heydiwétilidu!■

¹⁴ Kechte — wehime!

Tang seherde — yoq biraq!

Mana bizni bulap ketkenlerning nésiwisi,

□ **17:10** «Shunga sen «serxil» ösümlüklarni tikip qoyghining bilen, we yaqa yurttiki üzüm tallirini tikking bilen,...» — mushu ayettiki «ösümlükler» xurapiyliq bilen tikilgen, ademni bay qilidighan yaki rawaj tapquzidighan «séhriy ösümlükler»mish.

□ **17:11** «Hosuligha érishken künide, u peqet bir patman dawalighusiz qayghu-hesret bolidu, xalas!» — pütkül ayetning bashqa birnechche xil terjimisi bolushi mumkin. ■ **17:13** Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Hosh. 13:3

Bizdin olja-gheniymet
aqiwitidur!

éliwalghanlarning

18

*Yeshayaning Éfiopiyidin kelgen elchilerge bergan
béshariti*

¹⁻²Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilen qaplan'ghan yer-zémin! —

Sen qomush kémiler üstide elchilerni déngizdin ötküzüp ewetisen;

— I yel tapan xewerchiler,

Égiz boyluq hem siliq térilik bir elge,

Yiraq-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir milletke,

Zémini deryalar teripidin bölün'gen,

Küchlük, tajawuzchi bir elge *qaytip* béringlar!□

³ Jahanda turuwatqanlarning hemmisi,

Jimiki yer yuzidikiler!

Taghlarda bir tugh kötürülgendila,

Körünglar!

Kanay chélin'ghandila,

Anglanglar!□

⁴ Chünki Perwerdigar manga mundaq dédi: —

Men tinchliqta turimen,

Nur üstide yalildap turghan issiqtek,

Issiq hosul meziglidiki shebnemlik buluttek,

□ **18:1-2** «Ah, Éfiopiye deryalirining boyliridiki qanatlarning wizhildighan awazliri bilen qaplan'ghan yer-zémin!» — miladiyedin ilgiriki 715-yili, Éfiopiyening padishahi Pianqi Misirni ishghal qilib yéngi bir sulalini (Misirdiki 25-sulale) berpa qilghandin kéyin, Asuriye impériyesige qarshi bir ittapaqni shekilendürüş ümidide, ottura sherqtiki barliq döletlerge elchilerni ewetti. Mushu babta Yeshaya elchilerning aldigha kélip, ularni qayturmaqchi bolup, yuqiriqi xewerni yetküzidu. «**I yel tapan xewerchiler, égiz boyluq hem siliq térilik bir elge, ...zémini deryalar teripidin bölün'gen, küchlük, tajawuzchi bir elge qaytip béringlar!**» — Yeshaya peyghember elchilerni öz dölitige (Éfiopiyilikler égiz boyluq, siliq térilik, esheddiy bir xelq idi) qaytishni dewet qilidu. U ular arqiliq yene, kelgüside pütkül dunya Perwerdigargha boysunidu, dep jakarlimaqchi. Shuning bilen teng, u Yérusalémdikilerge mushu ittapaqning paydisizliqini, Perwerdigargha tayanmisa hemme ishlirining quruq bolidighanliqini dewatidu, elwette. □ **18:3** ... «tugh» ... «kanay» — bularning némini bildüridighanliqini bilish üçün, 11-bab hem 27-babni körüng. «Tugh» hem qutulush belgisi hem dunyadiki eng axirqi urush bilen munasiwetlik. kanay Xudaning öz qowmini özige chaqirishqa ishilitilidu.

Öz turalghumda közitimen;□

⁵ Chünki hosul élish aldida,
Üzüm chéchéklikendin kéyin,
Chéchékler üzüm bolghanda,
U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip,
Hem shaxlirini késip tashlaydu.□

⁶ Ular yighishturulup taghdiki alghur qushlarga,
Yer yüzidiki haywanlarga qaldurulidu.

Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu,
Yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu.□

⁷ Shu künide samawi qoshunlarning Serdari bol-
ghan Perwerdigargha bir sowghat élip kélinidu;
Yeni égiz boyluq hem siliq térilik bir millettin,
Yiraq-yéqinlarga qorqunch bolidighan bir eldin,

□ **18:4** «Men **tinchliqta turimen, nur üstide yalildap turghan issiqtek, issiq hosul mezgilidiki shebnemlik buluttek, Öz turalghumda közitimen**» — issiq hem shebnem gahida körünmegini bilen, ularning hosulgha bolghan tesiri nahayiti küchlüktür. Xudamu oxshashla daim «tinch» hem körünmeydu; u héchnémini démigendek yaki qilmighandek turidu. Bu dunyadiki nurghun ishlar xudasiz qilin'ghandek bolghini bilen (démek, Xudaning küch-qudriti shu ishlargha kérek emestek turghini bilen), Xuda haman Öz xelqi bilen bille bolidu, hemme ishlarning arqisida turidu hem belgilen'gen waqitta qolini sozidu (5- hem 6-ayetni körüng). □ **18:5** «Hosul élish aldida, ... **chéchékler üzüm bolghanda, U putighuchi pichaqlar bilen bixlarni késip, hem shaxlirini késip tashlaydu**» — démek, mushu dunyadiki hökümdarlar «Hosul, yeni dunyadiki barliq el-yurtlar bizningki» dégende, Xuda tuyuqsiz hemmisini ularning qolidin élip tashlap ularni yerge qaritip qoyidu. □ **18:6** «... **Alghur qushlar ulardin ozuqlinip yazni ötküzidu, yer yüzidiki haywanlar ular bilen qishni ötküzidu**» — bu ish waqitliq emes, belki Xudaning mushu dunyadiki hökümdarlardin hoquqni tartiwélip, ularning urush-jédellirini axirlashturup, dunyadiki haywanlarga tügimes aramliq béridighanliqini bildüridu.

Zémini deryalar teripidin bölün'gen,
 Küchlük, tajawuzchi bir millettin bérilidu;
 Samawi qoshunlarning Serdari Perwerdigarning
 nami bolghan jaygha,
 Yeni Zion téghigha élip kélinidu. □

19

*Misir jazalinip, terbiye bérilip saqaytilidu we
 Xudagha ibadet qilidu*

¹ Misir toghruluq yüklen'gen wehiy: —
 Mana, Perwerdigar téz uchidighan bulut üstige
 minip,

Misirgha yétip kélidu;
 Misirdiki butlar uning aldida tewrinip kétidu,
 Misirning yürüki bolsa ichidin érip kétidu.

² — «We Men Misirliqlarni bir-birige qarshi
 qutritimen;

Ülarning hemmisi öz qérindashlirigha qarshi tur-
 ishidu,

Öz qoshniliri bilenmu soqishidu;

Sheher bilen sheher,

Padishahliq bilen padishahliq bir-birige qarshi
 urishidu;

³ We Misirning rohi öz ichidin yoqap kétidu;

Men ularni meslihetsiz qaldurimen;

□ **18:7** «Shu künide ... **Perwerdigargha bir sowghat élip kélinidu... Perwerdigarning nami bolghan jaygha, yeni Zion téghigha élip kélinidu**» — démek, Éfiopiyelikler Xudani tonuydu hem Xudagha qilghan ibaditi qobul qilinidu. Shübhisizki, ular mushu yerde özila emes, belki dunyadiki barliq milletlerge wekil bolup, Perwerdigargha béqinidu.

Shunga ular butlarni we erwahlarni,
Erwahlarni chaqirghuchilarni hem palchilarni
izdep meslihet soraydu;

⁴Men Misirliqlarni rehimsiz bir h k mraning qo-
ligha tapshurimen;

Esheddiy bir padishah ularning üstidin
hökümranliq qilidu» — dep jakarlaydu
samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb
Perwerdigar;□

⁵Hem sular «d ngiz»din yoqaydu,
Deryasi qaghjirap pütünley qurup kütidu;□

⁶Deryalarni s siqchiliq qaplaydu,
Misirning  steng-qanalliri qaghjirap tügeydu;
Qomushlar hem y kenler solishidu;

⁷Nil deryasi boyidiki yerler,
Nil deryasining quyulush aghzidiki yerler giyah-
siz qalidu,

Nil deryasi boyidiki ziraetlarning hemmisi qurup,
tozup, yoqilidu.

⁸B liqchilar bolsa zar qaqqshaydu;
Nil deryasigha qarmaq tashlighuchilarning hem-
misi nale kötüridu;

Sularning  stige tor yayghuchilarning b shi sang-
gilap kütidu.

□ **19:4** «men Misirliqlarni rehimsiz bir h k mraning qoligha tapshurimen...» — mushu b sharetni belkim awwal  fiopiyelik Pianqi (miladiyedin ilgiriki 715-yili), Asuriyelik Sargon (20-babni körüng), Asuriyelik Sennax rib we yaki k yinki Pars padishahliri Kambisis (miladiyedin ilgiriki 525-yili), andin Atakserksis (III) «Oqus» qatarliqlar (miladiyedin ilgiriki 343-yili) teripidin emelge ashurulghan idi. □ **19:5** «sular «d ngiz»din yoqaydu» — mushu yerde «d ngiz» Nil deryasini körsitidu.

⁹ Zighirchilar hem libas toqughuchilar xijaletchilikte qalidu,

¹⁰ Jemiyetning «tüwrük»liri pare-pare bolup, Medikarlarning könglimu yérim bolidu.

¹¹ Tolimu exmeq Zoan shehirining emeldarliri! Pirewnning eng dana meslihetchiliridin exmiqane meslihetler chiqidu!

Siler qandaqmu Pirewn'ge: —

«Men bolsam danalarning ewladi,

Qedimki padishahlarning neslidurmen!» — de-watqansiler téxi?□

¹² *Misir*, séning danishmenliring hazir qéni?

Ular danishmen bolsa, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning Misir toghru-luq némilerni könglige pükkenlikini sanga ayan qil-sun!

¹³ Zoan shehirining emeldarliri nadanlashti, Memfis shehirining emeldarliri aldinip ketti; Misir qebililirining «burjek tash»liri bolsa ularni éziqturup qoydi.□

¹⁴ Perwerdigar ularning arisigha bir qaymuq-turghuchi rohni arilashturiwetti;

Shunga birsi mest bolup öz qusuqida téyilip eleng-seleng bolghandek,

Ular Misirdikilerni herbir ishida eleng-seleng qili-wetti.

¹⁵ Shuning bilen Misirgha,

□ **19:11** «Pirewn» — Misir padishahlirining dewr-dewrgiche ishletken unwani. «Men **bolsam... qedimki padishahlarning neslidurmen!**» — Misirning örp-adetliri boyiche, padishahning meslihetchilirining hemmisi yuqiri tebiqilik yaki padishah jeme-tidin bolushi kérek idi. □ **19:13** «Memfis» — yaki «Nof».

«Misir **qebililirining «burjek tash»liri**» — belkim Misir jemi-yidiki mötiwerlerdur.

Bash, quyruq, palma shéxi yaki qomushlar qilalighudek héchqandaq amal qalmaydu. □ ■

16 Shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu,

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar qolini ularning üstige tenglishi bilen titrep qorqidu,

17 Hemde Yehuda zémini bolsa Misirgha wehime bolup qalidu;

Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning békitken iradisi tüpeylidin, Yeni Uning özlirige qaritilghan iradisi tüpeylidin, Kimgé Yehudaning gépi qilinsila shu chöchüydü.

18 Shu küni Qanaanning tili sözleydighan,

We samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha béqinip sadiqliq qesimi qilidighan Misirning besh shehiri bolidu;

Ulardin biri «Halak shehiri» dep atilidu. □ ■

19 Shu küni Misirning zémini otturisida Perwerdigargha atalghan bir qurban'gah,

Hem chégrasida Perwerdigargha atalghan bir tüwrük bolidu.

20 Bular bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu;

Chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu;

□ **19:15** «Bash, quyruq, palma shéxi, qomush» — belkim Misir jemiyyidiki herxil tebiqidiki ademlerni bildüridu. ■ **19:15** Yesh. 9:13 □ **19:18** «Qanaanning tili» — «Qanaan» Pelestin, yeni Israilning zémini, hazirqi «Israiliye»ni körsitidu. Shunga ular ibraniy tilini sözlshidu. ■ **19:18** Qan. 10:20; Yer. 12:16

U ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu.□

21 Perwerdigar Misirliqlargha tonutulup ayan qilinidu;

Shu küni Misir Perwerdigarni tonuydu;

Ular uninggha qurbanliq ashliq hediyeliri bilen ibadet qilidu;

Ular Perwerdigargha qesem ichidu we uninggha emel qilidu.■

22 Perwerdigar Misirni uridu;

U ularni uridu hem saqaytidu;

Shuning bilen ular Perwerdigarning yénigha qaytidu,

U ularning dua-tilawitini qobul qilip ularni saqaytidu.

23 Shu küni Misirdin Asuriyege mangidighan, égiz kötürülgen tüz yol échilidu;

Asuriyelikler Misirgha kiridu,

Misirliqlar Asuriyege kiridu;

Misir Asuriye bilen bille *Xudaning* xizmet-

□ **19:20** «Bular .. Perwerdigargha hem belge hem shahit bolidu; chünki ezgüchiler tüpeylidin ular Perwerdigargha nale kötürgen bolidu; u ularni erkinlikke chiqiridighan bir qutquzghuchi hem qoghdighuchini ewetidu...» —

(18-22-ayetler) — Mushu ayetlerdiki bésharet belkim axirqi zamanda emelge ashurulidu. Bezi alimlar bésharetler miladiyedín ilgiriki 4-1-esirlerde «qismen emelge ashurulghan» dep qaraydu. Shu zamanlarda Misir nurghun Yehudiy musapirlarni qobul qilip, ulargha Misirning chégrisigha yéqin jayda yéngi bir ibadexanini qurushqa yol qoydi we hetta uni qurushqa yadrem berdi. Miladiyedín kéyin Misirdiki mesihiy jamaetlermu nahayiti köp bolghan. ■ **19:21** Mal. 1:11

ibaditide bolidu. □

²⁴ Shu küni Israil Misir we Asuriye bilen bir bolup, Üchisi, yer yuzidikilerga bext yetküzgüchiler bolidu.

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha bext ata qilip: —

«Xelqim bolghan Misirgha,

Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege

We Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!» — deydu. □

20

Misir toghruluq yene bir bésharet

¹ Asuriyening *serdari bolghan* «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili Asuriye

□ **19:23** «Shu küni **Misirdin Asuriyege mangidighan, égiz kötürülgen tüz yol échilidu...**» — mushu yol hélihem mewjut. Biraq Israil hem Misir we Suriyeler otturisdiki munasiwet yaxshi bolmighachqa, yol uzundin buyan étiklik halette turmaqta.

□ **19:25** «Xelqim **bolghan Misirgha, Öz qolumning ijadi bolghan Asuriyege we Öz mirasim bolghan Israilgha bext yar bolsun!**» — pikrimizche mushu bésharetning (1-25-ayetlerning) axirqi qismi («shu küni Misirdikiler qiz-ayallargha oxshap qalidu...» yeni 16-ayettin bashlap) téxi emelge ashurulmighan. Yeshayaning dewridikiler üçün, bu bésharet ularning Misirgha qoshulushqa bolmaydighanliqini bildürgen; bundaq qilish Perwerdigargha ishenmeslikke barawer. Bésharete, ular Misirgha emes, belki Misir özlirige béqindi bolidu, déyilidu. Axirda Xuda Misirliqlarni Israillar qorqidighan Asuriyelikler bilen bille Özige, shundaqla Israilgha béqinduridu.

padishahi Sargon uni ewetken (u Ashdodqa qarshi jeng qilib uni ishghal qildi): —□

² — Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi.

U uningha: —

«Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet, putungdiki keshingni séliwet» — dégenidi;

U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi.□

³ We Perwerdigar axirida mundaq dédi: —

«Méning qulum Yeshaya Misir we Éfiopiye

□ **20:1** «Asuriyening serdari bolghan «Tartan» Ashdod shehirige kélip muhasire qilghan yili» — miladiyedin ilgiriki 715-yili Filistiyelarning bir paytexti bolghan Ashdod Misirning qutritishi bilen Asuriye impériyesidiki asaretlerni buzup isyan kôtürdi. Ikki yil ichide ular yene meghlup boldi. Misir toxtimay ularni qutritip, qoralliq yarem bérishni wede qilib, elchilerni Moabqa, Édom hem Yehudagha ewetti, Asuriye impériyesige qarshi bir itipaqni otturigha chiqarmaqchi boldi. Biraq miladiyedin ilgiriki 711-yili Asuriye impériyesi Ashdod shehirini ishghal qildi. Misir ulargha héch yarem qilmidi. Xuda Yeshaya arqiliq Israilgha xudasiz, tayanchisiz Misirgha tayinishning toghra emeslikini hem mundaq qilishning bihude ish ikenlikini kórsitidu. □

□ **20:2** «Shu chaghda Perwerdigar Amozning oghli Yeshaya arqiliq söz qilghanidi..» — mushu 20-babtiki bésharet nahayiti qisqa waqit ichide emelge ashurulghan. Bésharetning emelge ashurulishini kórgen kishiler yuqiriqi 19-babtiki axirqi zamanlarni kórsitidighan (Asuriye we Misir toghruluq) bésharetning axirida muqerrer emelge ashurulidighanliqidin héch guman qilmasliqi kérek. «Perwerdigar ... **uningha:** — «Chatriqingdin böz ich tambilingni séliwet...» dégenidi. **U shundaq qildi; yalingach we yalang ayagh méngip yürdi**» — buningdin kórushke boliduki, Yeshaya adette böz kiyim kiyip yüridighan bolushi mumkin. Yeshayaning heqiqeten «qipyalingach» yaki peqet «kalte ishtanliq» ikenlikige bir néme déyish tes.

toghruluq xewer béridighan bésharet hem karamet süpitide bolush üçün yalingach hem yalang ayagh üç yil méngip yürügendek, ⁴ Oxshashla Misirliq esirler we Éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun, yalingach hem yalang ayagh, kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin Misirni shermendilikte qaldurup, yalap épkétilidu. □
⁵ Ular bolsa qorqushup, öz tayanchisi bolghan Éfiopiyedin we pexri bolghan Misirdin ümidsizlinip kétidu. ⁶ Shuning bilen bu déngiz boyidikiler: — «Mana bu Asuriye padishahining weswesidin qorqup bashpanahliq izdep barghan tayanchimizghu, bizler emdi qandaqmu qutulalaymiz?» — déyishidu». □

21

Babil toghrisida yene bir bésharet

¹ «Déngizning chöl-bayawini» toghrisida yüklen'gen bir wehiy: —

«Jenub terepte qoyuntazlar ötüp kétéwatqandek,

□ **20:4** «Misirliq esirler we éfiopiyelik sürgünler yash bolsun, qéri bolsun... kasisi ochuq halda Asuriye padishahi teripidin ... yalap épkétilidu» — shu bésharet belkim 701-yili, yeni Asuriye bilen Misir soqushqan Eltekeh dégen yerde bolghan jengde emelge ashurulghan. Asuriye Misirdiki hem Éfiopiyediki nurghun esirlerni épketken. □ **20:6** «bu déngiz boyidikiliri — Filistiyelikler hem Yehudaliqlarni körsitidu.

Dehshetlik zémindin bir némiler kéliwatidu!». □

Yeshayaning söz qilishi

² — Azabliq bir wehiy-körünüsh manga ayan qilindi;

Xain xainliq qiliwatidu,

Bulangchi bulangchiliq qiliwatidu.

«I Élam, ornungdin tur, chiq!

Média, muhasire qilip qorshival!»

Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-

□ **21:1** «Déngizning chöl-bayawini» — Babilni körsitidu (9-ayetni körüng). «Déngiz» bolsa, mushu yerde Babil shehiri joylashgan, nahayiti keng Efrat deryasini kösitidu. Emdi némishqa «déngizning chöl-bayawini» déyilidu? Yeshaya belkim Babilni kinayilik gap bilen mazaq qilidu; Babil katta, büyük sheher bolghini bilen, heqiqet jehitidin yaki menggülük rohiy bayliqlar jehitidin éytqanda nahayiti bir chöl-bayawan, xalas.

peryadlarni tūgitiwettim.□

³ — Shunga ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi,
Tolghiқи tutqan ayalning azablrıdek,
Körgenlirimdin tolghinip kettim,

□ **21:2 «Xain xainliқ qiliwatidu... bulangchiliқ qiliwatidu»** — shübhisizki, Babilning üzlüksiz qiliwatqan qilmishlrini körsitidu. «**Élam, ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!**» — ikki imkaniyet bar. Mushu bésharet yaki miladiyedin ilgiriki 689-yili Asuriye impérotori Sennaxéribning Babilgha bésip kirip weyran qilghanliқini yaki miladiyedin ilgiriki 539-yili Parslar we Médialar Qoresh impérotorining bashchiliқida bésip kirgenlikini körsitidu. Eger birinchi sherh toghra bolsa, u chaghda «Élam ornungdin tur, chiq! Média, muhasire qilip qorshiwal!» dégen sözlerni Babil padishahi Mérodaq-Baladan öz ittipaqdashlrı Élam we Médiaghа éytqan, bu sözler «Asuriyegе hujum qil!» dégen menide bolghan bolıdu. U chaghda Asuriyening impérotori Sennaxérib meghlup bolghan. Kéyin u qaytidin hujim qilip Babilni ishghal qildi. Shu chaghda u Babilni pütünley weyran qilip, ularning hemme butlirinimu chéqip pare-pare qildi. Ikkinchi sherh toghra bolsa, mushu sözler Qoresh özining qoshunlirigha dégen gep bolıdu (Babilgha hujum qil!). Bizningche bolsa bésharet Qoreshningki mushu hujumini körsitidu; biraq ikki qétimliқ ishghal qilishning hemmisi de oxshashla Yeshayaning körsetken körsétmisi, yeni «Babilgha ishenmenglar hem tayanmenglar!» déginı tekitlinidu. «**Uning sewebidin kötürülgen hemme nale-peryadlarnı tūgitiwettim**» — bu elwette Xudaning sözi bolushi kérek. Démek, Babilning xainliқı, tajawuzchiliқ qilip olja alghanliқı, adilsizliқı, rehimsizliқı qatarliқlar tüpeylidin xalayıq qattıq nale-peryadlarnı kötürgenidi; Xuda ularning nale-peryadlirigha Xxatime béridu; chünki U Babilning özi ni tūgeshtürgenidi.

Anglighinimdin parakende boldum.□

4 Shunga könglüm parakende bolup hasirap kettim,

Méni dehshet qorqunch basti;

U men zoq alidighan kéchini sarasime bolidighan kéchige aylandurdi.□ ■

5 Ular dastixan we gilem-körpilernimu salidu;

Ular yéyishidu, ichishidu;

«Hey ésilzadiler, ornunglardin turup qalqanni may-

□ **21:3** «Shunga **ich-baghrim aghriq-azab bilen toldi, ... an-glighinimdin parakende boldum**» — bu sözler elwette peyghemberning özüningki bolushi kérek. Bashqa birxil terjimisi «Men abzatin tolghinip qariyalmidim; parakendichilikdin héchnémini angliyalmidim». Bir jehettin Yeshaya peyghember mushu körünüshte melum bir sheharning Xuda teripidin jazalinishini köridu, shundaqla bek azablinidu. Biraq bashqa bir jehettin we bashqa bir derijide, Babil shehiri pütkül dunyagha wekil bolsa, u Xudaning qiyamet künide gunahning özini qandaq dehshetlik jazalishini köridu, shundaqla intayin azablinidu. Shühbisizki, mushu bésharettin élishimiz kérek bolghan sawaq del mushudur. □ **21:4** «**Men zoq alidighan kéche**» — buni chüshinish tes; belkim Xuda Yeshayagha shu körünüşni körgüzgen kéchide u ayali bilen bille muhebbetleshmekchi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3

langlar!»□

⁶ Chünki Reb manga: —

«Barghin, körgenlirini eyni boyiche éytidighan bir közetchini texlep qoyghin» — dégenidi.□

⁷ — «U jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,

Jeng harwilirini éshekler bilen,

Jeng harwilirini tögiler bilen körgende,

U diqqet bilen, nahayiti diqqet bilen közetsun!»□

⁸ U jawaben shirdek tovlidi: —

«Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen,

□ **21:5** «Ular **dastixan we gilem-körpilernimu salidu**» — bashqa birxil terjimisi «Dastixan sélinglar, bir közetchi qoyunglar». «**qalqan maylanglar!**» — birxil urush teyyarliqi. Qalqan maylansa qilich-neyziler uningdin téyilip kétetti. Shunga Yeshaya mushu ayette belkim, Babilliqlar ziyapette olturghinida, düshmenning qoshunliri yolgha chiqip yürüş qiliwatqanliqini körsitidu; shunga ziyapetning ornigha, urush teyyarliqi qilishqa toghra kéletti, dep bésharet béridu. Kéyinki (6-10) ayetlernimu körüng. Babilliqlarning ziyapetke qatnishishqa intayin amraqliqining dangqi chiqqanidi. Miladiyedin ilgiriki 539-yili, Babil ordisisdikiler katta ziyapette bixud olturghan bir kéchide, Babil shehiri Médialiqlar teripidin ishghal qilindi (Tewrattiki «Daniyal» 5-babni körüng).- □ **21:6**

«eyni **boyiche éytidighan bir közetchi**» — démek, ishenchlik adem. Babilliqlar bixudliship olturghanliqi tüpeylidin, Xuda belkim Yeshayagha kinaye qilip, ular üçün bir közetchini belgilep qoyush kérek, démekchi. Bu «xiyaliy közetchi»ning xewerliri 7-9-ayetlerde xatirilinidu. □ **21:7** «U **jeng harwilirini, jüp-jüp atliq eskerlerni,... körgende,...**» — bashqa birxil terjimisi: — «Bir qoshun atliq esker jüp-jüp atlar bilen,... körgende,...». «**jeng harwilirini tögiler bilen körgende,...**» — Pars impérotori Qoresh jeng qilghanda tögilerni düshmen qoshunliri ichige heydiwétip, qalaymiqanchiliq chiqiratti. U birinchi bolup ashundaq taktikini ishletken.

Her kéchide közette turimen; □ ■

⁹ — We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilan kéliwatidu!»

We yene jawab bérip shundaq dégen: —

Babil bolsa yiqildi, yiqilip chüshti,

We U ularning ilahlrining herbir oyma mebudlrini yerge tashlap pare-pare qiliwetti!». □ ■

Xuda yene Özige sadiq bolghanlarga teselli béridu

¹⁰ — I Méning tépilgen danlirim,

Méning xaminimdiki bughdaylirim,

Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari

bolghan Perwerdigardin anglighanni silerge éytip

berdim! □

Édom toghruluq bir bésharet

□ **21:8** «Reb, men közet munarida üzlüksiz kün boyi turimen, Her kéchide közette turimen» — bu sözge qarighanda, Babilning weyran qilinishini ümid qilidighanlar uzunraq waqit kütüshi kérek bolidu. «Reb» dégenning bashqa xil terjimisi: «I xojam,...»

■ **21:8** Hab. 2:1 □ **21:9** «— We mana, u jeng harwiliri jüp-jüp atliq eskerler bilan kéliwatidu!» — yuqiriqi izahatni körüng. Belkim mushu yerde düşmen qoshuni ghelibe bilen qaytip bérip, Babilning meghlup bolup yoqitilghanliqi toghrisida xewer yetküzidu. «... U ularning ilahlrining herbir oyma mebudlrini

... pare-pare qiliwetti!» — «U» belkim Xudaning Özi. ■ **21:9** Yer. 25:12; 51:8; Weh. 14:8; 18:2 □ **21:10** «I Méning tépilgen danlirim, Méning xaminimdiki bughdaylirim,...» — mushu ikki

ibare Israilning Xudagha sadiq bolghan, shundaqla pes orunda turidighan «qaldisi»ni körsitidu. Xudaning jaza-terbiyiliri ichide japa tartish bilen ular tawlinip, «sap bughday»dek bolghan.

11 «Dumah» toghruluq yüklen'gen wehiy;

Birsi Séirdin kélip mendin: —

«I közetchi, kéchining qanchiliki ötti? I közetchi, kéchining qanchiliki ötti?» — dep soraydu.□

12 Közetchi jawaben mundaq deydu: —

«Seher kélidu, kéchimu kélidu;

Yene sorighing bolsa, yene kélip sora;

□ **21:11** «Dumah» — bolsa ibraniy tilida «süküt» dégen menide. Umu Édomning kichik bir yézisi. Biraq mushu yerde Yeshaya yene «Édom» dégen isimni söz oyuni qilip tetürisiche «Dumah» dep atighan. Démek, kelgüside Édom köp issiq-soghaqlar bilen nahayiti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. «Séir» — Édomning yene bir ismi. «i közetchi, kéchining qanchiliki ötti? I közetchi, kéchining qanchiliki ötti?» — közetchi (yaki jésekchi)ning wezipiliri birinchidin düshmenning hujumliridin xewer béríp hemme ademni oyghitish; ikkinchidin taktakchiliq qilip kéchining qaysi waqit bolghanliqini xalayıqqa uqturush idi. Közetchi mushu yerde shübhisizki, Yeshaya peyghemberning özidur. Uningmu mushu ikki wezipisi bar idi — xalayıqni Xudaning jazasidin agahlandurush hem shu jazagha qanche uzun bolup ketkenliki hem uning qanchilik dawamlishidighanliqi toghruluq xewer yetküzüş idi. Mushu yerde belkim Édomdin chiqqan bir elchi kélip Yeshayadin Édomni qaplap turghan, qarangghu «kéche»dek bolghan balayi'apetler qachan tügeydu? — dep soraydu.

Yolungdin qaytip manga yéqin kel!» □

Erebiye toghruluq bir bésharet

¹³ Erebiyening kéchisi toghruluq yúklen'gen wehiy:

«I Dédanliqlarning karwanliri, siler Erebiyediki janggaldá qonup qalisiler;□

¹⁴ Ussap ketkenlerge su apirip béringlar!

□ **21:12 «Közetchi jawaben mundaq deydu: ...»** — jawabning üç qismi bar: — (1) «seher kélidu». Démek, mushu qarangghuluq tügeydu — biraq qachan tügeydighanliqini demeydu. (2) «kéchimu kélidu» — Édomgha, dunyagha nur kélidu (mesilen 7:18, 18:2ni körüng). Biraq yene bir kéche kélidu, u téximu qarangghu bolup, belkim qiyamet künliride bolidu (mesilen, 10:5, 13:10ni körüng). Yeshaya mushu toghruluq agahlanduridu. (3) «sorighing bolsa, ... manga yéqin kel!». Édom (jümlidin belkim bashqa Yehudiy emesler) mushu ishlarni éniqlimaqchi bolghan bolsa, erkinlik bilen Xudaning yénigha kélishke, Xudadin biwasite yaki peyghemberliridin so-rashqa tekliq qilnidu. Peqet öz yolliridin towa qilip yénip kelsila, Xuda ularni qobul qilidu. □ **21:13 «Erebiyening kéchisi toghruluq»** — ibraniy tilida «Erebiye toghruluq» hem «kéchide» dégen ikki menilik bolghan bir sözdur. Ikkinchi menisi «kéchide» bolghan bolup, belkim «Ereblerning qarangghuluq waqti»ni körsitidu. Emeliyette (Ereblerning tarixi anche xatirilenmigen bolghachqa) del qaysi yilni körsetkenlikini hazirche éniq dep bérelmeymiz. Miladiyedin ilgiriki 715-yili Sargon II Témadiki qebililer we pütkül «Erebiye yérim arili»gha qarshi urush qilghan. Miladiyedin ilgiriki 703-yili Erebler Babildeki Mérodaq-Baladan bilen ittipaq tüzgen we Asuriyelik Sennaxérib teripidin meghlup qilinip, qattiq ziyán tartqan. Bésharet bu chaghlarning birini körsetse kérek. «...janggalda qonup qalisiler» — démek, chong yoldin yiraq, melum bir dushmaning qorqunchidin pinhan jayda qonush kérek. Dédanliqlar bolsa Ereblerning bir qebilisi. Téma ularning bir karwansaray shehiri. Dédan, Téma we 16-ayettiki Kédarning qeyerlikini bilish üçhün xeritilerni körüng.

I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!□

¹⁵ Chünki ular qilichlardin, Ghilaptin élin'ghan qilichtin, Kérilgen oqyadin, Urushning azabidin qachidu.

¹⁶ Chünki Reb manga shundaq dégen: — Bir yil ichide medikar hésablighandek, Andin Kédarning bar sheripi yoqilidu,□

¹⁷ Oqyachilarning qalduqliri, Yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu; Chünki Perwerdigar, Israilning Xudasi shundaq söz qilghan». □

22

Yérusalém toghruluq bir bésharet

□ **21:14** «... **Su apirip béringlar! I Témadikiler, nanliringlarni élip qachqanlarni kütüwélinglar!**» — Xuda Yeshaya arqiliq Ereblerge öz qérindashlirigha yadrem bérish kéreklikini uqturidu. Démek, Erebler pat yéqinda köp awarichilikke yoluqidu (15-ayetni körüng). □ **21:16** «**Bir yil ichide medikar hésablighandek,..**» — 16-bab, 14-ayettiki izahatni körüng. Medikar ishligen waqitni in-tayin toghriliq bilen hésablaydu, elwette. □ **21:17** «**Oqyachilarning qalduqliri, yeni Kédarning palwan-batur bolghan oghulliri az qalidu**» — Kédar bolsa Erebistandiki chöllükning shimal teripide yashighan bir qebile. Mushu bésharetning keng menisi, shübhisizki, Xudagha ishenmigenler öz-ara bir-birige yadrem bérishken bol-simu, xudasiz bolghanliqi üçün bu yadrem menggü dawamlash-maydu. Axirghiche üzlüksiz kélidighan, chéki yoq medetni bolsa peqet Perwerdigardinla tapqili bolidu.

¹ Alamet körünüş bérilgen jilgha toghrisida yüklen'gen wehiy: —

Siler hemminglar ögzilerning üstige chiqiwalghin-
inglar zadi néme qilghininglar?□

² Siler xushalliq debdebisini kötüridighan,

Warang-churunggha tolghan yurt,

Shadlinidighan sheher;

Silerdin öltürülgenler qilich bilen chépilghan emes,

Yaki jenglerde ölgen emes;

³ Emirliringlarning hemmisi biraqla qéchishti;

Ular oqyasiz esir boldi;

Yiraqqa qachqan bolsimu,

Silerdin tépiwélin'ghanlarning hemmisi birlikte
esir boldi.

⁴ Shunga men: —

«Neziringlarni méningdin élinglar;

Méni qattiq yighlashqa qoyunglar;

Xelqimning bulinip kétishi toghruluq manga

teselli bérishke aldirap özünglarni upratmanglar»

□ **22:1** «Alamet körünüş bérilgen jilgha» — intayin sirliq bir ibare. Shübbisizki, u Yérusalémgha qaritilidu (10-ayetni we töwendikilernimu körüng). Yérusalém Zion téghining üstide bolsimu, taghlar bilen oralghan bolup, jilghigha jaylashqan dep hésablighili bolidu. Biraq bu ibare némini bildüridu? Yeshaya we bashqa peyghemberler elwette Yérusalémda nurghun «ghayibane alametler» yaki «alamet körünüşler»ni körgen. Shunga mezkur ibare nurghun «ghayibane alametler» we bésharetlerning témisi bolghan, Xuda söygen Yérusalém»ni körsitidu; yene kélip, «jilgha» töwen bolup, «xar bolush» yaki «kichik péillik»ni bildüridu; Xuda bésharetler wehiy qilsa, ularni peqet kichik péillarghila yetküzidu. Biraq -2-14-ayetler boyiche, Yérusalémdikiler Xudaning agahlirigha kichik péil bolmay, eksiche éren qilmay tekebburliship ketken.

— **dédim.** □ ■

⁵ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin «Alamet körünüsh béirilgen jilgha»ning béshigha bir kün chüshidu, U bolsa awarichilik bolidighan, Ayagh asti qilinip pétiqdilidighan, Ademler qaymuqturulidighan, Sépil soqulup chéqilidighan, Taghlargha qarap yalwurup chirqiraydighan bir küni bolidu.

⁶ Élam jeng harwiliri we ademliri bilen, atliq eskerliri bilen oqdanni kötürüp kélidu, Kir bolsa qalqanni échip teyyar qilidu. □

⁷ We shundaq boliduki, Eng güzel jilghiliring jeng harwiliri bilen tolup kétidu, Atliq eskerler derwazang aldida sep tartip turidu.

⁸ Ular Yehudaning üstidiki qalqanni élip tashlaydu; Biraq sen *Zion* shu künide «Orman sarayi»diki qoral-largha ümid baghlighansen; □

⁹ Siler Dawutning shehirining bösülgen jaylirining köp ikenlikini körüp,

□ **22:4** «Xelqimning **bulinip...**» — ibraniy tilida «xelqimning qizining bulinip...». «Xelqimning **bulinip kétéshi toghruluq manga teselli bérishke aldirap özüglarni upratmanglar**» — bu sözler belkim peyghemberning öziningkidur; biraq, shübhisizki, Xuda ular arqiliq Özining könglini bildürüwatidu. ■ **22:4** Yer. 8:23 □ **22:6** «Élam» — Babilning qoshnisi, bésharettiki waqitlarda ular bilen ittipaqdash bolghan («Kir»ning nede ikenlikini bilmeymiz). Bu bésharet belkim Yeshayagha kelgüsida Babil ittipaqdashliri bilen Yérusalémgha qattiq hujum qilidighanliqini uqturidu. □ **22:8** «Orman sarayi» — «Orman sarayi»ni Sulayman padishah qurghan, shu yerde köp sawut-qorallar saqlan'ghanidi («1Pad.» 7-babni we 10:14-17-ayetni körüng).

Pestiki kölçek sulirini bir yerge yighip su ambiri qildinglar;

¹⁰ Yérusalémdiki öylerni sanap, ulardin bezilirini buzup sépilni mustehkemlesh üçhün ishlettinglar;

¹¹ Shundaqla kona kölçektiki sularni ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar;

Biraq mushularni Yaratquchigha héch qarimid-
inglar,

Burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar!□

¹² Shu küni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar silerni yighlap matem tutushqa,

Chachni chüshürüp paynekbash bolushqa,

Böz kiyim kiyishke murajiet qildi.□

¹³ Biraq bularning ornida, mana xushalliq we shadliq,

Kalilarni soyush, qoylarni boghuzlash,

Göshlerni yéyish, sharablarni ichish,

«yeyli, icheyli, chünki ete dunyadin kétimiz» —

□ **22:11** «...sularni **ikki sépil otturisigha yighip ambar qildinglar; biraq ... burundin burun bularni Shekillendürüp Békitküchige héch ümid baghlimidinglar**» — 8-12-ayetlerge qarighanda, Yérusalémdikiler düşmen qoshunining muhasirisige taqabil turush tedbirleri (mesilen, sawutlarni, qalqanlarni teyyarlash, sépilni mustehkemlesh, yéngi su ambirini qurush qatarliqlar)ni qollan'ghanliqini tebrikleshmekte idi, belkim buning üçhün mexsus bir künni ayrighan bolushi mumkin (12-ayetni körüng — «shu küni...»). Yeshaya peyghember ularni «tedbirler»ge tayanmay, «mushularni Yaratquchi» Xudaghila tayinish kérek dep dewet qilsimu, ular qet'iy anglimaydu. □ **22:12** «yighlap **matem tutush..., chachni chüshürüp paynekbash bolush..., böz kiyim kiyish...**» — bularning hemmisi towa qilishning ipadiliri idi.

déyishler boldi!■

14 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar teripidin quliqimgha ayan qilindiki, «Berheq, mushu gunah siler ölmigüche kechürülmeydu» — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar. □

Ordidiki ghojidar Shebnagha bergen agahlandurush

15 Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar mana shundaq deydu: —

«Barghin, mushu ghojidar, Ordini bashquridighan mushu Shebning yénigha kirgin, uningha: —□

16 Sanga mushu yerde néme bar?

Yaki mushu yerde kiming bar?

Birsi égizlikke özi üçün bir gör qazghandek,

Özi qoram tashtin bir qonalghuni yonughandek,

Özüng üçün bir gör kolidingmu?

17 Mana hey palwan, Perwerdigar séni öz changgigha élip, ching siqimdap,

18 Andin pomdaqtek séni bipayan, yiraq bir zémin'gha tashliwétidu.

Sen ashu yerde ölisen,

■ **22:13** Yesh. 56:12; 1Kor. 15:32 □ **22:14** «mushu **gunah siler ölmigüche kechürülmeydu**» — ibraniy tilida «siler ölmigüche mushu gunah üçün kafaret qilinmaydu». □ **22:15** «... **mushu ghojidar, ordini bashquridighan mushu Shebning yénigha kirgin...**» — mushu ayettiki «ghojidar» (yaki «xezinichi») «ayalche rod» bilen kelgen bolup, belkim Shebning xéli bir xushametchi, kötürmichi ikenlikini körsitishi mumkin.

Hem ashu yerde heywetlik jeng harwiliringmu qalidu,

I ghojangning jemetige shermendilik keltürgüchi!□

¹⁹ Men séni mensipingdin éliwétimen, Shuning bilen séni ornungdin chüshüriwétimen.

Bésharetning dawami — Éliakim, ishenchlik adem

²⁰ Shu künimu shundaq boliduki,

Men Hilqiyaning oghli Öz qulum bolghan Éliakimni chaqirimen;■

²¹ Séning tonungni kiydürimen,

Séning potang bilen uning bélini ching qilimen;

Hökümranliqingni uning qoligha tapshurimen;

Shuning bilen u Yérusalémdikilerge we Yehuda jemetige ata bolidu.

²² Dawut jemetining achquchini men uning müriside qoyimen;

U achsa, héchkim ételmeydu,

Etse, héchkim achalmaydu.■

²³ Men uni muqim bir jaygha qozuq qilip békitimen;

U bolsa atisining jemeti üçün shereplik hoquq-text bolidu;

²⁴ Xelq uning üstige atisining jemetining barliq shöhretlirini yükleydu;

Yeni barliq uruq-nesillirini,

Barliq kichik qacha-quchilarni,

□ **22:18** «ghojang» — Israil padishahi Hezekiyani körsitidu. «2Pad.» 18-babni körüng. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37 ■ **22:22** Weh. 3:7

Piyale-jamlardin tartip barliq küp-idishlarchiche asidu.

²⁵ Shu künide — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar: — muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa, égilip kétidu we késip tashlinidu;

Uning üstige ésilghan yükler üzüp tashlinidu»,
— Chünki Perwerdigar shundaq dégenidi. □

23

Turning aqiwiti — weyranchiliqi tüpeylidin oqulghan mersiye

¹ Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: —

— I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!

Chünki u xarab qilindi,

Shu yerde öy yoq, portmu yoq.

□ **22:25** «Muqim jaygha békitilgen qozuq bolsa,...» — bezi sherhchiler mushu sözler Éliakimni körsitidu, dep qaraydu — démek, «u ishenchlik adem bolghini bilen, beribir yiqilip kétidu; peqet Xudaghila tayan'ghili bolidu». Biraq mushu ish oxshashla «shu künide» bolidu, déyilidu. Pikrimizche Yeshaya yene Shebnanimu körsitidu; u eslide «muqim jaygha békitilgen» bir qozuq, yeni ordidiki ishlarni bashqurghuchi idi. U bir kün ichide hoquqidin qaldurulup, Éliakim, yeni Xuda éytqan «Méning qulum», uning ornini basidu.

Séprus arilidin bu xewer *kémidikilerg*e ayan qilin-
idu. □ ■

² Zidondiki sodigerler déngizdin ötüp silerni
teminlep keldi, i araldikiler;

Emdi shük bolunglar! □

³ Shihordiki bipayan sular üstidin yötkigen danlar,
Yeni Nil deryasining hosuli Turning daramiti bol-
ghanidi;

U ellerning baziri bolghanidi!

⁴ I Zidon, xijalet bol,

Chünki déngiz — yeni Turgha qorghhan bolghan
déngiz deyduki: —

«Mende héch tolghaq bolmidi, héch tughmidim,
Yigitlerni yaki qizlarni héch baqmighandek-

□ **23:1** «Tur toghruluq yüklen'gen wehiy: — I Tarshishtiki
kémiler, ah-zar kötürünglar! ...» — Tur bolsa (xeritini körüng)
déngiz boyidiki qedimki zamandiki bir «sin'gapor»gha oxshay-
dighan bir sheher idi. Tur shehiri ikkige bölünidu. Biri, kichik aral,
uning üstige intayin mustehekem bir qel'e sélin'ghan. Ikkinchisi
uduldiki déngiz boyidiki intayin puxta sépilliq sheher. Tur asasen
déngiz arqiliq soda qilatti; uning kémiliri we uninggha béqindi
bolghan «üch Tarshish»tiki (2:16diki izahatni körüng) kémiler ottura
déngizdiki sodini pütünley dégüdek öz ilkgige éliwalghan bolup, intayin
béyip ketken. Tawarlarni ottura déngizdiki ellerdin import qilip,
Pelestin'ge satqan; Pelestindiki mehsulatlarnimu sétiwélip déngiz
arqiliq éksport qilghan. Béyighandin kéyin, Tur intayin tekebburl-
iship ketkenidi. Déngiz boyigha jaylashqanliqi üçün uni ishghal
qilish mumkin emes idi. «Séprus arilidin...» — yaki «Kittiylarning
zémimidin...». ■ **23:1** Yer. 47:4; Ez. 26; 27; 28; Zek. 9:3, 4 □ **23:2**
«Zidon» — bolsa turgha yéqin rayon bolup, Tur bilen munasiwiti
zich bolghan. Xeritilerni körüng. «i araldikiler,...» — Turdiki
aralda turghanlar.

men!»»□

⁵ Mushu xewer Misirgha yetkende,
Ularmu bu xewer xuddi turgha kelgendeq qattiq
azablinidu.

⁶ — Siler déngizdin ötüp Tarshishqa kétinglar!

I déngiz boyidikiler, ah-zar kötürünglar!□

⁷ Silerning qedim eyyamdin bar bolghan,
Shad-xuramliqqa tolghan shehiringlar
mushumu?!

Mana ularning putliri özlirini musapir qilishqa
yiraqlargha kötürüp baridu!□

⁸ Tajlarni iltipat qilghuchi bolghan,

Sodigerliri emirler bolghan,

Dellaliri jahanda abruyluqlar hésablan'ghan turn-
ing bu teghdirini kim békitken?

⁹ — Bularni békitküchi samawi qoshunlarning Ser-
dari Perwerdigardur!

Meqsiti bolsa shan-shöhrettin kélip chiqqan jimi
tekebburluqni reswa qilish,

Jahandiki jimiki yüz-abruyluqlarni pesleshtürüshtin
ibaret!

¹⁰ Tarshishning qizi, Nil deryasidek öz zéminingda
erkin-azade yayra!

□ **23:4** «Mende héch tolghaq bolmide, héch tughmidim, yig-
itlerni yaki qizlarni héch baqmighandekmen!» — démek,
Turning yashliri yoqap ketti. Ularning «anisi», yeni déngiz: «balilarni
héch tughmighandekmen» — deydu. Ularning yoqitilishi sewebi
téxi körsitilmide. □ **23:6** «Siler déngizdin ötüp Tarshishqa
kétinglar!» — démek, Turdikiler qéchishi kérek. □ **23:7** «...put-
liri ularni özlirini musapir qilishqa yiraqlargha kötüridu» —
kéme bilen emes, ularning esirge chüshüp piyade mangghanliqini
tekitleydu.

Chünki *Turdin* kelgen tizgin hazir yoq.□

11 Chünki Perwerdigar qolini déngiz üstige uzitip,
Döletlerni tewritidu.

U Qanaan toghruluq emr qilghan,

Uningdiki qel'e-qorghanlarni yoqutulsun dep
perman chüshürgen.□

12 We: —

«I basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi,

Sen ikkinchi héch tentene qilmaysen,

Ornungdin turup, Séprus ariligha ötüp ketkin,

Hetta shu yerde sen héch aram tapmaysen» —
dédi.□

13 Qaranglar, Babil-kaldiylerning zéminini!

Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu;

Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçhün makan
qilghan;

Poteylerni yasap, ularning saray-ordilirini

□ **23:10** «Tarshishning **qizi**, **Nil deryasidek öz zéminingda erk-in-azade yayra!** **Chünki Turdin kelgen tizgin hazir yoq**» — bu kinayilik, hejwiylar gep. Tarshish turgha béqindi bolghandin kéyin, u hazir «erkin» bolidu. Biraq uning iqtisadiy yölenchükimu yoq bolidu. □ **23:11** «U **Qanaan toghruluq emr qilghan...**» — Tur shehiri eslide Qanaan zéminida, dep hésablighili bolidu. □ **23:12** «I **basqunchiliqqa uchrighan Zidon qizi...**» — Zidon Asuriye teripidin basturulidu, uning qizliri, shübhisizki, basqunchiliqqa uchraydu. Töwendiki 13-ayettiki izahatni körüng.

weyran qilip, xarabilikke aylanduruwetken.□

14 I Tarshishtiki kémiler, ah-zar kötürünglar!

Chünki qorghininglar xarab qilindi.□

15 We shu küni boliduki,

Padishahning künlerni hésablighinidek,

Tur yetmish yil untulidu.

Yetmish yil ötkendin kéyin,

Turning ehwali pahishe ayalning naxshisidek

□ **23:13** «Qaranglar, **Babil-kaldiylarning zéminini! Bu yerning xelqi bolup baqmighandek qilidu; Asuriye uni chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghan...**» — miladiyedin ilgiriki 745-yili Asuriye padishahi Tiglat-Pileser «Pütkül dunyagha ige bolmaqchi bolup», keng kölemde jeng qilishqa bashlidi. U 738-yili özining herbiy qomandanini Turni idare qilishqa orunlashedurghan. Tur isyan kötürüp, Asuriyening kéyinki padishahi Shalmanezerning muhasirisige qarshi jeng qildi, axirda Asuriyelikler Turni tashlap ketti. Miladiyedin ilgiriki 8-esirning axirida u yene Asuriye bilen urush qildi. Shu chaghda Tur Misir bilen ittipaq tüzüsh meqsitide söhbet ötküzgen. Miladiyedin ilgiriki 701-yili Asuriye padishahi Sennaxérib qattiq hujum qilip, Turning «yölenchüki» Zidon we etraptiki rayonlarda köp weyranchiliq qilghan, Turning sodisini asasen üzüp qoyghan. Mushu ayetlerde shu ish toghruluq agahlandurush bérilse kérek. Ayetlerde: Asuriyelikler Babil-kaldiyeini weyran qilghanliqigha, chirayliq binalarni «chöl-bayawan janiwarliri üçün makan qilghanliqi»gha qaranglar, mushu ishlardin sawaq élinglar déyilidu. Bu belkim «Silergimu mushuninggha oxshash ishlar yüz béridu» dégenlikтин bésharet bolsa kérek. Mushu agahlandurushning axirqi netijisi miladiyedin ilgiriki 332-yili «büyük Iskender» teripidin chiqirilghan. Iskender pütün sépilliq sheherni, jumldin araldiki qorghanalarnimu yer bilen yeksan qilivetken. □ **23:14** «Tarshish» — 2-bab, 16-ayettiki izahatni körüng.

bolidu;□

16 Chiltarni élip, sheherni aylinip yür,

I untulghan pahishe ayal!

Özüngge yene xeqning diqqitini tartay déseng,

Yéqimliq bir pede chélip, köprek naxshilarni éyt!

17 Emdi shundaq boliduki,

Yetmish yilning ötüshi bilen,

Perwerdigar Turni yoqlaydu;

Shuning bilen u yene özini ijarige bérip,

Yer yüzidiki hemme padishahliqlar bilen yene buzuqchiliq qilidu;

18 Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqed-des bolidu;

U xezinige sélinmaydu yaki toplanmaydu,

Chünki uning mushu sodisi bolsa Perwerdigarning aldida turghanlar üçün ayrim qilinidu;

U ulargha qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla

□ **23:15** «Tur yetmish yil untulidu» — «yetmish yil» mushu mezigil belkim Asuriye padishahi Sennaxéribning miladiyedin ilgiriki 701-yilidiki weyranchliqidin bashlinidu, miladiyedin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyening küch-qudritining zawal tépishi, shundaqla Turnig sodisining yene bazar tépishi bilen axirlishidu. Yeshaya ashu chaghdiki turni qéri pahishe ayalgha, xéridarlarni chaqirish üçün chiltar chélip naxsha éytqan'gha oxshitidu. Pahishe ayalgha oxshash, u pulni dep herqandaq ishni qilishqa teyyar idi.

ularning ésil kiyim-kéchekliri üçhün ishlitilidu. □

24

Axirqi zamanlar ••• Dunyaning gunah arqiliq bulghinishi

¹ Mana, Perwerdigar yer yüzini berbat, weyran qilip,

Uni astin-üstin qiliwétip,

Uningda turuwatqanlarni terep-terepke tarqitidu;

² Shu waqitta shundaq boliduki,

Xelqler qandaq bolsa, kahin shundaq bolidu;

Qul qandaq bolsa, xojayini shundaq bolidu;

Dédek qandaq bolsa, ayal xojayini shundaq bolidu;

Sétiwalghuchi qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu;

Ötne alghuchi qandaq bolsa, ötne bergüchi shundaq bolidu;

□ **23:18** «Shuning bilen uning malliri we özini sétip, tapqan puli bolsa Perwerdigargha atilip muqeddes bolidu... u ulargha qan'ghuche yep-ichishke, shundaqla ularning ésil kiyim-kéchekliri üçhün ishlitilidu» — mushu axirqi ayet Tur üçhün ümid körsitidu, ular kelgüside mal-mülükke emes, belki Perwerdigargha béqinidi bolidu. Bésharetning emelge ashurulushi axirqi zamanda bolushi mumkin. Biraq Israil Babilin qaytqinida (miladiyedin ilgiriki 540-yili), yéngi muqeddes ibadetxana qurulghanda, Tur uning üçhün xalis matériyal teminligenliki belkim bésharetning bir «qismen» emelge ashurulushidur (Tewrattiki «Ezra» 3-bab).

Ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu. □ ■

³ Yer yüzi pütünley berbat qilinidu,
Pütünley bulang-talang qilinidu;
Chünki Perwerdigar mushu sözni qildi.

⁴ Yer yüzi matem tutidu, u zeiplishidu,
Jahan halsizlinip zeiplishidu,
Yer yuzidiki beg-törilermu halidin kétidu.

⁵ Yer-zémin özide turuwatqanlar teripidin bulghinidu;

Chünki ular körsetme-qanundin chetligen;
Tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken,
Menggülük ehdimu yoqqa chiqiriwetken. □

⁶ Shunga lenet yer yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatqanlar «gunahi bar» dep hésablinidu,

□ **24:2** «kahin» — muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolghan qurbanliq qilghuchi. «Sétiwalghuchi **qandaq bolsa, sétiwetküchi shundaq bolidu... ösüm alghuchi qandaq bolsa, ösüm bergüchi shundaq bolidu**» — démek, jemiyetning herbir tebiqidikiliri oxshashla Xudaning ghezipige uchraydu. ■ **24:2** Ez. 7:12, 13

□ **24:5** «Chünki ular körsetme-qanundin **chetligen; tebietning qanuniyet-tertipini özgertiwetken...**» — qaysi körsetme-qanunlarni buzghan? Peqet Musa peyghemberge bérilginila emes, yene Nuh peyghemberge körsitilgen qanun we eh-dini körsetse kérek. «Yar.» 9-babni körüng. Nuh peyghemberge hem Musa peyghemberge tapshurulghan mushu ikki ehdiğe asasen qatilliq qet'iy men'i qilin'ghan. Uning üstige Nuhqa tapshurulghan ehde boyiche, Xuda hawa rayini hem yer yuzidiki tebietning qanuniyetlirini békitken; biraq insanlarning qilmishliri hawa rayini buzup tashlighan, shundaqla bugünmu buzmaqta, shuningdek insanlar nurgun tebiet qanuniyetlirini özgertmekchi bolghan we bolidu. Mesilen, ailidiki er-xotunluq jinsiy munasiwetlerni buzup, bechchiwazliqni normal ish dep bilish qatarliqlar.

Shunga yer yuzidikiler yutuwélinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayi'apet tepsilatliri

⁷ Yéngi sharab tügey dep qaldi,

Üzüm talliri bolsa soliship kétidu;

Keypliktin köngli xush ademlermu uh tartishidu;

⁸ Daplarning shox sadaliri toxtaydu,

Köngül échiwatqanlarning warang-churunglirimu tügeydu,

Chiltarning shadliq munglirimu toxtaydu. ■

⁹ Sharab ichkenlerningmu naxshisi yoqaydu;

Haraq ichkenlerge haraq achchiq tuyulidu. ■

¹⁰ Tertipsiz, menisiz sheher buzulidu;

■ **24:6** Yesh. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yer. 7:34; 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13 ■ **24:9** Yesh. 16:1

Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu;□

11 Kochilarda sharab üçhün nale-peryad kötürülidu;

Bar shad-xuramliq tütekke aylinidu;

Yer-zémindiki shadliq yoqaydu.□

12 Sheherde peqet weyranchiliqla qalidu,

Derwaza bolsa chéqilghan,

Hemmisi — xarab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

13 Chünki xelq-milletlarning arisida,

□ **24:10 «Tertipsiz, menisiz sheher»** — Yeshaya qaysi sheher ikenlikini démeydu. 13-babta Babil shehiri pütün xudasiz dunyani körsetkendek (mesilen, 13-bab, 5- we 9-ayetni körüng) mushu ayetler oxshashla pütkül xudasiz dunyani bildüridu. Shühhisizki, Yeshaya oqurmenlerge yene, Babil (Babilon) shehirining birinchi qétim qurulghanliqini körsetmekchi (Tewrat, «Yar.» 11-babni körüng). Sheherler bolsa insaniyetning bar küch-qudriti, qabiliyiti we eqil-parasitining jewhiri bolidu. Biraq mushular ixllassiz, Xudagha tayanmighan halda qilin'ghan bolsa, hemmisi quruq gep bolidu, xalas. Shuning bilen mushu namsiz sheher xudasiz dunyani bildüridu. Sheher menisiz, uningki turmushi menisiz, xudasiz yashash menisiz. Bashqa peyghemberlarning sözlirige asasen (mesilen, Daniyal) kelgüside pütkül dunya bir sheher, bir mustebit hökümdar astida bolidu. Mushu sheher belkim «yéngi bir Babil» bolushi kérek. 1985-yili iraqniki Sadam Hüseyñ qedimki Babil shehirini qaytidin qurushni niyet qilghini bilen u uzun ötmey jénidin ayrildi. «Héchkim kirmisun dep hemme öyler étilidu» — bashqa birxil terjimisi «hemme öyning ishiki tosulup qélip, héchkim kirelmeydu». □ **24:11 «Kochilarda sharab üçhün nale-peryad kötürülidu; bar shad-xuramliq tütekke aylinidu...»** — ghelite ish shuki, sharab xeqlerge héch teselli bérelmisimu, ular yenila uni izdeydu. Mana bu insanning tebiitidur! □ **24:12 «Derwaza bolsa chéqilghan, hemmisi — xarab bolidu»** — derwaza héchqandaq mudapie roli qalmaydu.

Yer-jahanning otturisida shundaq boliduki,
Zeytun derixini qaqqandin kéyin qép qalghan zey-
tunlardek,

Üzüm hosulini yighiwalghandin kéyin tergüdek
birnechchila üzüm qalghandek, bir qaldisi qaldu-
rulidu. □ ■

14 *Qaldilar* bolsa awazlirini yuqiri kötüridu;
Perwerdigarning heywisige qarap tentene qilidu;
Ular déngiz tereptin süren salidu. □

15 Shunga Perwerdigarni sherqtimu,
Israilning Xudasi Perwerdigarning namini
gherbtiki yiraq arallardimu ulughlanglar;

16 Jahanning chet-chetliridin biz naxshilarni an-
gliduq: —

«Heqqaniy Bolghuchigha shan-sherep bolsun!»

Biraq men shundaq dédim: —

«Ah, méning yadanghuluqum! Méning yadang-
ghuluqum! Halimgha way!

Chünki xainlar xainliq qiliwatidu;

Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq

□ **24:13** «Yer-jahanning otturisida» — Israilni körsitidu. ■ **24:13**
Yesh. 17:6 □ **24:14** «Qaldilar **bolsa awazlirini yuqiri kötüridu**»
— yuqiridiki 6-ayette «insanlar az qalidu» déyilidu. Mushu ayettiki
«qaldilar» bolsa del shu kishilerni körsitidu. Ular balayi'apet ichide
towa qilip Xudani izdigenlerdur. Bu Xudagha sadıq bolghan «qaldi
xelq» «Yeshaya» we Tewrattiki köp bashqa kitablarda tilgha élinidu.

qiliwatidu!□

17 I yer yüzide turuwatqan insanlar!

Wehime, ora we tuzaq béshinggha chüshidu;■

18 We shundaq boliduki,

Wehime sadasidin qachqanlar origha chüshidu,

Oridin chiqqan bolsa tuzaqqa tutulidu.

Chünki asmandiki dériziler échilidu,

Yer ulliri tewrep kétidu.□ ■

19 Yer mutleq dezlinip kétidu,

Yer pütünley pare-pare bolup kétidu,

Yer dehshetlik tewrinidu.

20 Yer mest ademdek ileng-sileng mangidu;

Xuddi lapastek irghangship qalidu.

Chünki uningdiki asiqliq gunahi özini qattiq basidu,

U yiqilip, ikkinchi turalmaydu.■

21 Shu künide shundaq boliduki,

□ **24:16** «Biraq men shundaq dédim: — «Ah, méning yadangghuluqum! Méning yadangghuluqum! Halingha way! ... Berheq, xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — bu sözler peyghemberning Xudaning axir zamanlar toghrisida uninggha ayan qilghan wehiylirige bolghan inkasini — hem xushalliq hem xushalliq ichide bolghan qayghusini, yeni dunyaning gunahkarlarning aqiwitige qarap qayghughanliqini bildüridu. «...xainlar xainliq qiliwatidu ... xainlar nomussizlarche xainliq qiliwatidu!» — mushu tekrarlash, belkim, axirda her adem Xuda teripidin qutquzulmighan bolsa, nahayiti qattiq gunahqa chömüp kétidu, dégenni bildüridu. Ulargha gunah békitilgendek qilidu (Injil, «Weh.» 11:22ni körüng). Yeshaya gunahning jazasini körüpla yene nahayiti azablinidu. ■ **24:17** Yer. 48:43 □ **24:18** «Wehime.. ora.. tuzaq..» — bu üç sözning ahangı ibraniy tilida nahayiti oxshiship kétidighan sözler. ■ **24:18** Yer. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yesh. 1:8; 19:14

Perwerdigar yuqirida turghan qoshunlarni
yuqirida,

We yer yuzidiki padishahlarni yer yuzide jaza-
laydu.□

²² Ular orekke yighilidighan bir top esirlerde-
k yighiwélinidu,

Gundixanigha solap qoyulidu.

Nurghun künlerdin kéyin ular jazalinidu.□

²³ Ay uyatliqta qalidu;

Künmu xijil bolup körünmeydu;

Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan
Perwerdigar Zion téghida, yeni Yérusalémدا sel-
tenitini yürgüzidu;

Uning shan-sheripi Öz aqsaqalliri aldida par-
laydu! ■

25

*Xudani medhiyileydighan, axirqi zamandiki
naxsha*

¹ Perwerdigar, Sen méning Xudayim;

□ **24:21** «...yuqirida **turghan qoshunlar**» — belkim Shey-
tanning jinlardin terki b tapqan, töwen asmanlarda yüridighan
qoshunlirini körsitidu. □ **24:22** «Nurghun **künlerdin kéyin**

ular jazalinidu» — ibraniiy tilida «nurghun künlerdin kéyin ular
yoqlinidu». Xuda melum xelqni «yoqlisa», bu yoqlashning neti-
jisi ularni (a) beriketlesh üçün yaki (e) jazalash üçün bolidu.
Bu sirlig bésharetni Injil «Wehiy» qismidin köprek chüshinimiz.
Qutquzghuchi-Mesih bu dunyagha qaytip kelgende, bar jin-shey-
tanlar (üstündiki qoshunlar...)ni hanggha tashlaydu. Ular yene
bir ming yildin kéyin yer yuzidikilerni sinash üçün waqitliq
qoyuwétilidu. «Wehiy» 19-20-bablarni körüng. ■ **24:23** Yesh.
13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

Men Séni üstün dep medhiyileymen,
 Men Séning namingni mubarekleymen,
 Chünki Sen karamet ishlarni,
 Sadiqliq we heqiqet ichide qedimdin buyan qel-
 bingge pükkenliringni beja keltürgensen.

² Chünki Sen sheherni xarabilik,
 Qel'e-qorghhanliq yurtni xarab,
 Yatlarning ordisini sheher bolalmas qilghansen,
 U ikkinchi hergiz qurulmaydu.■

³ Shunga héliqi küchlük xelq Séni ulughlaydu,
 Esheddiy ellerning héliqi shehiri Sendin qorqidu;

⁴⁻⁵ Chünki Sen miskinlerge qorghhan,
 Yoqsullarning derdi-hajitige qorghhan,
 Boran'gha dalda,
 Issiqqa saye bolghansen;
 Chünki esheddiylerning zerbe dolquni tamgha
 urulghan borandek,

Qaghjiraq yerni basqan issiq hawadek boldi.
 Biraq issiq hawa bulut sayisi bilen tosulghandek,
 Sen yatlarning chuqan-sürenlirini peseytisen;
 Esheddiylerning ghelibe naxshisi pes qilinidu.

⁶ We mushu taghda samawi qoshunlarning Ser-
 dari bolghan Perwerdigar barliq qowmlar üçün
 ziyapet qilidu —

Mayliq yémeklikler,
 Süzdürülgen kona sharablar,
 Yiliki toq mayliq yémeklikler,
 Süzdürülgen, yaxshi saqlan'ghan kona
 sharablardin bolghan ziyapet bolidu;□

■ 25:2 Yesh. 21:9; 23:13; Weh. 14:8; 18:2 □ 25:6 «Yiliki toq mayliq yémeklikler» — Yehudiylar üçün, shundaqla barliq qedimki xelqler üçün mayliq we yilliklik yémeklikler eng ésil tamaq idi.

7 We U mushu taghda hemme qowmlarni yapidighan chümperdini,
Barliq ellerni yapidighan yapquchni yoqitidu;

8 U ölümni menggüge yutup yoqitidu!

Reb Perwerdigar herbir yüzdiki yashlarni sürtiwétidu;

Pütkül yer-zémin aldida Öz xelqining shermendilikini élip tashlaydu;

Chünki Perwerdigar shundaq éytqan. ■

9 We shu künide déyiliduki: —

«Mana, Xudayimiz mushu, biz Uninggha telmürüp kelgen,

U bizni qutquzidu;

Mana, mushu Perwerdigardur, biz Uninggha telmürüp kelgen,

Biz shadlinip Uning nijat-qutuldurushidin xursen bolimiz».

10 Chünki mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu;

We saman azgalda tézek bilen cheylen'gendek, Moab Uning putliri astida cheylinidu; □

11 *Moab* ashu *tézeklik* azgaldin üzüp chiqish üçün qolini kéridu,

Biraq uning qoli chéwer bolghini bilen, *Reb* uning tekebburluqini pes qilidu. □ ■

12 U sépilliringning égiz mudapielik qorghanlirini ghulitip,

Yer bilen yeksan qilip,

■ 25:8 1Kor. 15:54 □ 25:10 «Mushu taghqa Perwerdigarning qoli qonup turidu» — démek, Xuda shundaq qilip, bext we aram ata qilip, Özini tonutidu. □ 25:11 «Reb uning tekebburluqini pes qilidu» — ibraniy tilida «U uning tekebburluqini pes qilidu».

■ 25:11 Yesh. 16:6

Topa-changgha aylanduridu.

26

Ikki sheher — yéngi Yérusalém we «dunyaning shehiri»

¹ Shu künide Yehudaning zéminida munu naxsha éytilidu: —

«Mustehkem bir shehirimiz bar;
U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu. □ ■

² Wapadarliqta ching turghan heqqaniy elning kirishi üçün,
Derwazilarni échip béringlar!

³ Kim özining eqide, oy-xiyali Sanga baghlighan bolsa,
Sen uni mutleq xatirjemlikte saqlaysen;
Chünki u Sanga ishench-étiqad baghlighandur.

⁴ Menggüge Perwerdigargha tayininglar;
Chünki Yah Perwerdigar heqiqeten ebedil'ebedlik bir qoram tashtur. □

⁵ Chünki U yuqirida turghanlarni peske chüshüridu;
Ashu aliy sheherni, U pes qilidu;
Uni yerge chüshürüp,

□ **26:1** «U nijatliqni uninggha sépil we tirekler qilip békitip qoyidu» — «U» — Reb Perwerdigarni körsitidu, elwette. ■ **26:1** Zeb. 46:4-5; 125:1; Pend. 18:10 □ **26:4** «Yah» — bolsa «Yahweh»ning qisqartilghan shekli (1:1-izahatni körüng).

Topa-changgha aylanduridu.□

⁶ U put bilen cheylinidu;

U möminlarning putliri,

Miskinlarning qedemliri bilen cheylinidu!

⁷ Heqqaniyning yoli bolsa tüzdur;

I Eng Tüz Yolluq Bolghuchi,

Sen heqqaniy adem üçün uning yolini ong qilisen.

⁸ I Perwerdigar, biz derheqiqet Séning hökümliringning yolida méngip, Séni kütüp kelduq; Jénimizning teshnaliqi shudurki, naming we shöhriting ashsun!

⁹ Wujudum bilen kéchilerde Sanga teshna boldummen;

Berheq, tang seherlerdimu rohim bilen ich-ichimdin Séni izdidim;

Chünki hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa,

Yer yüzidikiler heqqaniyliqni öginidu.□

¹⁰ Rezil ademeq rehim körsitilsimu,

U yenila heqqaniyliqni ögenmeydu;

Hetta durusluq turghan zémindimu u yenila adilsizliq qiliwéridu,

□ **26:5** «yuqirida **turghanlar**» — belkim 25-bab, 11-ayetiki «yuqirida turghan qoshunlar»gha oxshash, jin-sheytanlarni körsitishi mumkin. «Ashu **aliy sheher**» — belkim dunyadiki xudasizliqqa wekillik qilidighan Babil, yeni yuqiriqi bablardiki «menisiz sheher» bolushi mumkin. □ **26:9** «**Hökümliring yer yüzide körün'gen bolsa**» — bu sözning ikki xil menisi bar: — birinchisi «adil qanunliring dunyada (xelqingning yaxshi qilghanliqi arqiliq) ayan qilinsa...». Ikkinchi menisi «terbiyilik jaza hökümliring dunyada peyda bolsa...». Ikkila menisi, bolupmu ikkinchi menisi toghra bolsa kérek (10-ayetni körüng).

Perwerdigarning shanu-shewkitini körmeydu.□

11 I Perwerdigar, qolung kötürüldi,

Biraq ular körmeydu.

Halbuki, Öz xelqingge bolghan otluq muhebbit-
ingni ular köridu hem xijil bolidu;

Küshendiliring üçhün *teyyarlan'ghan* ot ularni
berheq yutuwétidu.

12 I Perwerdigar, Sen bizge xatirjemlik nésip
qilisen;

Chünki bizning emellirimizning hemmisini özüng
wujuqa chiqarghansen.□

13 Derweqe, i Perwerdigar Xudayimiz, ilgiri
Sendin bashqa «rebler» üstimizdin hökümranliq
qilghan;

Emdilikte peqet Sanga tayinipla namingni eslep
tilgha alimiz.□

14 Ular bolsa öldi, qaytidin yashimaydu;

Erwah bolup ketti, qayta tirilmeydu;

Chünki Sen ularni jazalap yoqatting,

Ular ademlarning ésidimu qilche qaldurmid-
ing.□

□ **26:10** «Hetta **durusluq turghan zémindimu u (rezil adem) yenila adilsizliq qiliwéridu**» — adilliqni beja keltürüsh biadil muhit astida tes, elwette. Etraptikiler adil bolsa, özining adil bolmiqi asanraq bolidu. Biraq reziller yenila biadilliq qilidu.

□ **26:12** «Chünki **bizning emellirimizning hemmisini özüng wujuqa chiqarghansen**» — yaki «chünki hemme emellirimizni emeliyleshtürgüchi özüngdursen». □ **26:13** «Emdilikte **peqet Sanga tayinipla namingni eslep tilgha alimiz**» — Xu-

daning «qaldisi»i, yeni Xudagha sadiq bolghanlar, «peqet Séning méhir-shepqiting arqiliqla sadiq bolduq» dégendek étirap qilidu.

□ **26:14** «Ular **bolsa öldi**» — mushu yerde «ular» 13-ayettiki «bashqa rebler», yer yuzidiki padishahlar yaki Israil choqun'ghan butlarning keynide turghan jin-sheytanlar bolsa kérek.

15 Sen elni ulghaytqansen, i Perwerdigar;
 Elni ulghaytqansen,
 Özüngge shan-sherep keltürgensen;
 Zéminning chégralirini herterepke uzartqansen. □

Israil qandaq yol bilen azad qilin'ghan?

16 I Perwerdigar, ular derd-elem ichide qalghanda,
 Séni izdidi;

Terbiyilik jazalishing ularning béshigha
 chüshkende,

Ular ah urup, pichirlap bir duani qildi: —

17 «Boshinish aldida turghan, tolghiqi tutup,
 aghriqtin warqirighan bir hamilidar ayaldek,
 Biz Séning aldingda shundaq bolduq, i Perwerdi-
 gar.■

18 Biz ikki qat bolup,

Tolghaqqqa chüshtuq,

Biraq peqet yella chiqarduq;

Yer yüzidikiler üçün héch nijat-qutquzushni
 yetküzmiduq;

□ **26:15** «Sen elni... zéminning ... herterepke uzartqansen» —
 bashqa birxil terjimisi: — «Sen... eslide ularni (elni, yeni Israilni)
 jahanning eng chétige sürgün qilghansen». ■ **26:17** Yuh. 16:21

Dunyadiki ademler héch tughulmidi». □

Xudaning Israilning duasigha bolghan jawabi

¹⁹ «Sanga tewe ölgen ademler yashaydu;
Méning jesitimning *tirilishi bilen teng* ularmu tirilidu.

I topa-changda yatqanlar, oyghinip naxsha yangritinglar!

Shebniming tang seherning shebnimidektur;

Yer-zémin özide ölgenlerni tughup béridu. □

²⁰ I xelqim, kélinglar,

Öyünglarga kirip, keyninglardin ishiklerni étip qoyunglar;

Méning derghezipim ötküche, özüngni bir demlik yoshuruwal. ■

²¹ Chünki qara,

Perwerdigar Öz jayidin chiqip,

□ **26:18** «Dunyadiki **ademler héch tughulmidi**» — bashqa birxil terjimisi «dunyada turghanlar héch yiqilmidi» (démek, urushta bizde héch ghelibe bolmidi). Biraq bizningche yuqiriqi terjimisi toghra. Shuning bilen mushu ayet Xudaning Israil toghruluq bolghan chongqur meqsiti üstide toxtilidu, dep qaraymiz. U Israil arqiliq dunyadikilerge nijat-qutquzush xewirini yetküzüp, ularni yéngi hayatqa, yeni menggülük hayatqa érishtürüp, qaytidin tughdurmaqchi. Lékin Israil Xudaning shu meqsitige qoral bolushqa layiqetsiz bolup qaldi. Shunga Xuda Özi (19-20-ayetler we töwendiki bablarga asasen) shu ishni qilidu, deydu. □ **26:19** «Sanga **tewe ölgen ademler**» — bu sözni anglawatqan «qaldi»larning özi sóygen merhumlarni körsitishi mumkin. «**Méning jesitimning tirilishi bilen teng ular tirilidu**» — bezide ibranij tilida birlik san köplük sanni bildüridu; biraq mushu ayet Qutquzghuchi-Mesihning tirilishi bilen bashqilarmu tirilidu, dégen bésharetlik menide bolushimu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni körüng).

■ **26:20** 2Kor. 4:17

Yer yuzidikilerning gunahini özlirige qayturmaqchi;
Yer bolsa üstige tökülgen qanlarni ashkarilaydu,
Özide öltürülgenlerni hamam yépiwermeydu.

27

*Sheytanning jazalinishi ••• Israillar yighilip
Xudagha méwe béridu*

¹ Shu künide Perwerdigar Özining dehshetlik,
büyük we küchlük shemshiri bilen uchqur yilan
léwiatanni,

Yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu;

U yene déngizda turghan ejdihani öltüridu. □ ■

² Shu küni sap sharab béridighan bir üzümzar
bolidu!

U toghruluq naxsha éytinglar! □

³ Özüm Perwerdigar uni saqlaymen;

Men her deqige uni sughirimen;

□ **27:1** «Perwerdigar ... **Shemshiri bilen uchqur yilan léwiatanni, yeni tolghan'ghuchi yilan léwiatanni jazalaydu; u yene déngizda turghan ejdihani öltüridu**» — léwiatan chongqur déngiz astida yashaydighan qorqunchluq ejdihagha oxshap kétidighan haywan. Bezi alimlar uni timsah deydu, biraq biz uninggha ishenmeymiz (Tewrattiki «Ayup» léwiatan toghrisidiki 41-babtiki izahatlimiz we «qoshumche sözimiz»ni körüng). «Jazalash» dégen sözdin, birxil yaman rohning küchining léwiatanning keynide turushi bilen, léwiatanni rezillikning bir wekili bolidu dep chüshinimiz. Injil «Wehiy» 12-, 13- hem 20-babqa asasen chüshinimizki, léwiatan Sheytanning özi hem özining axirqi zamandiki wekili bolghan dejjalni bildüridu. «**uchqur yilan**» — léwiatan Sheytanning asmandiki ipadisi, «tolghan'ghuchi yilan» yer yuzidiki ipadisi, «ejdiha» déngizdiki ipadisi. ■ **27:1** Weh. 12:9 □ **27:2** «**sap sharab béridighan bir üzümzar**» — yaki «bek yéqimliq bir üzümzar».

Birsi uninggha ziyan yetküzmisun dep kéche-kündüz saqlaymen.

⁴ Ghezep Mende qalmidi;

Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!

Undaq bolsa Men ulargha qarshi yürüş qilattim, Ularni yighishturup köydürüwétettim! □

⁵ Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun;

U Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun,

Derheqiqet, u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun! □

⁶ Kelgüsi künlerde, Yaqup yiltiz tartidu;

Israil bixlinip, chéchekeleydu,

Ular pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu.

□ ■

Perwerdigarning Öz xelqige bolghan muamilisi

□ **27:4** «Ghezep Mende qalmidi» — belkim Israilgha qaritilghan ghezepni körsitidu. «Ah, Manga qarshi jeng qilidighan tikenler yaki jighanlar bolsaidi!... ularni yighishturup köydürüwétettim!» — Xudaning Öz üzümzari bolghan Israilgha (5-babni yene körüng) shunche xursenliki we qizghinliqi barki, U «ulargha bolghan qoghdash muhebbitimni körsitish pirsiti bolsun üçün, bir tal tikenla peyda bolsaidi!» dep tiligendek qilidu.

□ **27:5** «Bolmisa u Méni bashpanahliq qilip tutsun; u Men bilen birlikte xatirjemlikte bolsun!...» — Xuda hetta Özige qarshi turghan bir tiken'gimu towa qilish, xatirjemlikke kélish pirsitini yetküzidu! Buni ikki qétim déyish, buni tekitleshtin ibaret. □ **27:6**

«Ular (Israil) pütkül yer yüzini méwe-chéwe bilen qaplaydu» — mushu söz Babil shehiring «yer yüzini sheherler bilen qaplayli» (14:21) dégen meqsiti bilen pütünley oxshimaydu. Shu chaghda bolsa Xudaning Öz üzümzari bolghan Israildin kütken ümidi (5-babta xatirilen'gendek) köp jehetlerdin emelge ashurulidu. ■ **27:6** Zeb. 72:16

⁷ *Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu?*

U qirghanlardek *Israil* qirilib baqqanmu? □

⁸ Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen;

Sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken. □ ■

⁹ Emdi shu yol bilen Yaqupning qebihlik kechürüm qiliniiduki, —

Uning gunahining élip tashlan'ghanliqining pishqan méwisi shu boliduki: —

U qurban'gahtiki hemme tashlarni kukum-talqan qilidu,

«Asherah»larni we «kün tüwrükliri»ni zadila

□ **27:7** «Perwerdigar Israilni urghanlarni urghanchilik Israilni urup baqqanmu? U qirghanlardek Israil qirilib baqqanmu?» — ibraniy tilida intayin qisqartilip ipadilinidu: «U Israilni urghanlarni urghan derijide uni urup baqqanmu? U (Xuda) qirghanlardek, u (Israil) qirilib baqqanmu?». Bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigar Israilni bashqilar urghan derijide urup baqqanmu? Yaki Israil eller teripidin qirilghandek Perwerdigar teripidin qirilib baqqanmu?». □ **27:8** «Sen ularni eyibligende ölchemdin töwen jazalap ularni paliwetkensen; sherq shamili chiqqan künide U Uning zerblik shamili bilen ularni qoghliwetken» — démek, 7-ayette déyilginidek, Xuda Israilni terbiyilep jazalighanda «ölchemdin töwen» jazalighan; sherq shamili zerblik bolghini bilen daimliq emes, peqet turup-turup soqup turidu. Bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin. ■ **27:8** Yer. 30:11; 46:28

turghuzmaydu.□

¹⁰ Chünki mustehkemlen'gen sheher ghérib bolup qalidu,

Ademzatsiz makan hem tashliwétilgen bayawan-dek bolidu;

Shu yerde mozay ozuqlinidu,

Shu yerde yétip, uning shaxlirini yeydu.□

¹¹ Uning shaxliri solishish bilen üzülidu;

Ayallar kélip ularni otun qilip köydüriwétidu.

Chünki bu bir yorutulmighan xelq;

Shunga ularni Yaratquchi ulargha rehim qilmaydu;

Ularni Shekillendürgüchi ulargha shepquet körsetmeydu.

¹² We shu küni shundaq boliduki,

Perwerdigar Efrat deryasining éqimliridin tartip

Misir wadisighiche her yerni silkiydu,

We siler bir-birlep térip yighiwélinisiler,

I Israil baliliri!□ ■

¹³ We shu küni shundaq boliduki,

Büyük kanay chélinidu;

□ **27:9** «Yaqupning **qebihliki kechürüm qilinidu**» — ibraniy tilida «Yaqupning qebihliki yépilidu» yaki «Yaqupning qebihliki kafaret qilinidu». «qurban'gahtiki hemme tashlar...» — mushu ayettiki «qurban'gah» belkim butlarga choqunushta ish-litilidighan nerse. «Asherah» — «Asherah» butliri we xushbuy-gahlar bolsa, 17-bab, 8-ayettiki izahatni körüng. □ **27:10**

«mustehkemlen'gen sheher» — mushu «mustehkemlen'gen she-her» bolsa, awwal Babilni körsetse kérek; biraq 10:24-ayettiki iza-hatta déginimizdek, Babilning özi kelgüsi «pütkül xudasiz dunya»ni bildüridu. □ **27:12** «Efrat deryasining éqimliridin tartip Misir wadisighiche» — mushu ibare Israilning barliq zéminini körsitish

üchün pat-pat ish-litilidu. Xeritilerni körüng. ■ **27:12** Yesh. 17:5

Shuning bilan Asuriye zéminida tégishey dep qalghanlar,
 We Misir zéminida musapir bolghanlar kélidu;
 Ular Yérusalémda muqeddes tagh üstide Perwerdigargha ibadet qilidu. □

28

Efraim, yeni «shimaliy padishahliq» toghruluq bir bësharet ••• Birdinbir ul néme?

¹ Efraimdeki meyxorlarning bëshidiki tekebburluq bilan taqiwalghan güllük tajigha way!
 Munbet jilghining bëshigha taqiwalghan,
 Yeni ularning soliship qalghan «pexri» bolghan güligé way!

□ **27:13** «Shu küni shundaq boliduki, büyük kanay chélinidu» — Xudaning xelqini chaqiridighan, axirqi zamandiki mushu «büyük kanay» muqeddes kitabta bashqa köp yerlerde tilgha élinidu. Yeshaya özi 18-babta u toghrisida toxtilidu. Mushu yerde, Xudaning méhir-shepquitining barliq insanlar üçün ortaqlıqı, Yehudiy emesler (Asuriye zéminida tégishey dep qalghanlar... Misir zéminida musapir bolghanlar) Xudagha tayan'ghan Yehudiyalar bilen bille Uning padishahliqigha mirasxor bolidighanliqı éniq körünidu.

I sharabning esiri bolghanlar!□

² Mana, Reb bir küch we qudret igisini hazirlidi;
U bolsa, mödürlük judun hem weyran qilghuchi
borandek,

Dehshet bilen tashqan kelkün suliridek,
Esheddiylerche *tajni* yerge uridu.

³ Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq
bilen taqiwalghan güllük taji ayagh astida cheylin-
idu;

⁴ We munbet jilghining béshida taqiwalghan,
Ularning «pexri» bolghan soliship qalghan güli
bolsa,

Baldur pishqan enjürdek bolidu;

Uni körgen kishi körüpla,

Qoligha élip kap étip yutuwalidu.

⁵ Shu künide, samawi qoshunlarning Serdari bol-
ghan Perwerdigar Öz xelqining qaldisi üçün
shereplik bir taj,

Shundaqla körkem bir chembirek bolidu.

⁶ U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga
toghra höküm chiqarghuchi Roh,

We derwazida jengni chékindürgüchige küch

□ **28:1** «Efraimdiki meyxorlarning béshidiki tekebburluq bilen taqiwalghan güllük tajigha way!...» — Efraimning begliri haraq ichishke bek amraq idi. Ularning örp-aditige asasen, abruyluq ademler olturushlarda gül taj taqaytti. Yeshaya peyghember, ularning «pexri» bolghan güli, yeni ularning «shan-sheripi» soliship kétip yoqay dep qaldı, deydu. Ach adem körüpla yewalidighan bir tal enjürdek ular yoqap kétishi mumkin. Hazir bolsa, tekebburluq qilidighan yaki eysh-ishret qilidighan waqit emes, belki towa qilip peryad kötürüş kérek, dégenliktur. «Munbet jilgha» — shimaliy padishahliq (Israil)ning paytexti bolghan Samariye jaylashqan jilghini körsetse kérek.

bolidu. □

*Yérusalémdiki emirlarning ehwali ••• Kim Xudan-
ing sözini chüshineleydu?*

⁷ Biraq bularmu sharab arqiliq xatalashti,

Haraq bilen éziqip ketti: —

Hem kahin hem peyghember haraq arqiliq éziqip ketti;

Ular sharab teripidin yutuwélin'ghan;

Ular haraq tüpeylidin eleng-seleng bolup éziqip ketti;

Ular aldın körüshtin adashti,

Höküm qilishda éziqishti; □ ■

⁸ Chünki hemme dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi. □

Emirler Yeshayani mazaq qilidu

⁹ «U kimgé bilim ögetmekchidu?

□ **28:6** «U yene höküm chiqirishqa olturghanlarga toghra höküm chiqarghuchi Roh, we derwazida jengni chékindürgüchige küch bolidu» — mötiwerler xelq üçün höküm chiqirish, sot qilish üçün sheher derwazilirida olturatti. Bashqa birxil terjimisi: — «Düshmenni derwazisighiche chékindürgüchige küch bolidu» — démek, hujum qilidighanlarga küch bolidu.

□ **28:7** «kahin» — muqeddes ibadetxanida xelqlerge wekil bolup qurbanliq qilghuchi. ■ **28:7** Yesh. 5:11 □ **28:8** «Hemme

dastixan bosh orun qalmay qusuq we nijaset bilen toldi» — mumkinchiligi barki, Yeshaya orda bilen bolghan munasiwiti bilen Yérusalémdiki erbablarning olturushigha qatnishalaydu. Töwendiki ayetlerge qarighanda, olturushning sewebi, Misir bilen Asuriyege qarshi turush ittapaqi toghrisidiki kélisim tüzgenlikni tebrikleshtin ibaret idi. Yeshaya herdaim mundaq ittapaqni tüzmeslikni teshebbus qilip, ularning mazaqlirigha uchrighan.

U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?» □

Yeshaya jawab béridu

¹⁰ Éghizlandurulghanlarga emesmu?! Emchehtin ayirilghan bowaqlargha emesmu?!

Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur,

Qurmuqur, qurmuqurdur,

Bu yerde azraq,

□ **28:9** «U kimgé bilim ögetmekchidu? U zadi kimni mushu xewerni chüshinidighan qilmaqchidu?» — mushu sözler, belkim, ziyapette olturghanlar Yeshayani mazaq qilidighan söz bolushi mumkin. Shübhisizki, ular «Peqet Xudaghila tayinishimiz kérek» dégen xewerni intayin addiy, sebiy balining közqarishi, xalas, dep qaraytti.

Shu yerde azraq bolidu...□

¹¹ Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqge söz qilidu.□ ■

¹² U ulargha: —

«Mana, aram mushu yerde,
Hali yoqlarni aram aldurunglar;
Yéngilinish mushudur» — dégen,

□ **28:10** «Éghizlandurulghanlarga **emesmu?! Emchektin ayirilghan bowaqlargha emesmu?!**» — mushu sözler, belkim, Yeshayaning jawabining bashlinishi. Yeshaya ularning «mushu közqarishing bek addiy iken» dégen mazaq geplirini özlirige qayturup: «Peqet addiy ademler, sebiy balidek kichik péil kishilerla mushularni chüshineleydu, shundaqla Xudaning sözini qobul qilalaydu. Tekebbur, özini eqilliq chaghlaydighanlar hergiz chüshinelmeydu», deydu. «**Chünki xewer bolsa wezmuwez, wezmuwezdur, qurmuqur, qurmuqurdur, bu yerde azraq, shu yerde azraq bolidu...**» — mushu sözning üç muhim nuqtisi bar: — (1) Yeshaya mushu yerde kitabidiki bésharetlerni toluq chüshinishke tolimu muhim bir achquchni béridu. Bésharetler bir-birlep, birsi bu heqiqetni tekitlise, birsi u heqiqetni tekitleydu, hemme bésharet arqiliq bizge qandaq qilip Xudagha pütünley, etrapliq ishinip tayinishni ögitidu. (2) «wezmuwez, ... qurmuqur...» ibraniy tilida «saw, saw,... kaw, kaw,» dégendek kichik balining teleppuzida étylidu. Shuning bilen u Xudaning sözini qobul qilish üçün kichik baligha oxshash kichik péilli bolushi kérek dep tekitleydu. (3) bala sözligendek «saw, saw,... kaw, kaw,» dégen sözler yene kélip yat bir tildek bolup, 11-ayetni tonushturidu. Töwendiki izahatnimu körüng. □ **28:11** «**Chünki duduqlaydighan lewler we yat bir til bilen U mushu xelqge söz qilidu**» — démek, Yérusalém we Yehudaliqlar yat bir dölet teripidin basturulup, yat yurtqa yökilidu. Ular Xudaning addiy sözlirini «balilarche gep» dep mazaq qilip ret qilidu, netijide mushundaq awazlar ularda yamrap kétidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21

Biraq ular héchnémini anglashni xalimighan.□

13 Shunga Perwerdigarning sözi ulargha: —

«Wezmuwez, wezmuwezdur,

Qurmuqur, qurmuqurdur.

Mushu yerge azraq,

Shu yerge azraq bolidu;

Shuning bilen ular aldigha kétiwétip,

Putlishop, ongda chüshidu,

Sundurulup,

Tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu.□ ■

14 — Shunga hey siler mazaq qilghuchilar,
Yérusalémda turghan mushu xelqni idare
qilghuchilar,

Perwerdigarning sözini anglap qoyunglar!

15 Chünki siler: — «Biz ölüm bilen ehde tüzduq,

Tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq;

Qamcha tashqindek ötüp ketkende,

U bizge tegmeydu;

Chünki yalghanchiliqni bashpanahimiz qilduq,

□ **28:12** «Mana, **aram mushu yerde, hali yoqlarni aram aldurunglar; yéngilinish mushudur**» — bu sözler Yeshaya yetküzgen xewerning jewhiridir. Xudagha tayinish — aramliq-tur! «Duduqlaydighan **lewler we yat bir til bilen U (Perwerdigar) mushu xelqqe söz qilidu... biraq ular héchnémini anglashni xalimighan**» — mezkur bésharet (11-13) toghruluqmu «1Kor.» 14:21-22 we uninggha baghliq «qoshumche söz»nimu körüng.

□ **28:13** «Shuning **bilen ular aldigha kétiwétip, putlishop, ongda chüshidu, ...tuzaqqa chüshüp tutulup qalidu**» — özi tallighan yoli bilen algha basqini bilen, netijisi halakettur, xalas. ■ **28:13**
2Kor. 2:16

Yalghan sözler astida mökünüwalduq» — dédinglar,□

16 Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Zionda ul bolush üçün bir Tash,

Sinaqtin ötküzülgen bir tash,

Qimmatlik bir burjek téshi,

Ishenchlik hem muqim ul téshini salghuchi Men bolimen.

Uninggha ishinip tayan'ghan kishi héch hodduqmaydu, aldirimaydu.□ ■

17 We Men adaletni ölchem tanisi qilimen,

Heqqaniyliqni bolsa tik ölchigüch yip qilimen;

Möldür bashpanahi bolghan yalghanchiliqni süpürüp tashlaydu,

We kelkün möküwalghan jayini téship epkétidu.□

18 Shuning bilen ölüm bilen tüzgen ehdenglar bikar qiliwétilidu;

Silerning tehtisara bilen békitken kélishiminglar aqmaydu;

□ **28:15** «Biz ölüm bilen ehde tüzduq, tehtisara bilen bille bir kélishim békittuq... yalghan sözler astida mökünüwalduq» — herqandaq kishi mushundaq sözlerni aghzi bilen démeydu, elwette. Biraq Yeshaya peyghember mushu sözlerni ularning aghzigha sélip, ularning tüzgen ehdisining heqiqiy ehmiyitini ayan qilidu. Shu chaghdiki ehde bolsa Misir bilen bolghanidi, biraq Yeshaya bésharette shuni biwasite démeydu. Buning sewebi belkim Misirdiki bu ehde kelgüside ademni téximu aldaydighan, axirqi zamandiki bir ehdini körsitidu. Mushu ehdini Israil Sheytanning wekili dejjal bilen tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Weh.» 11:2, 13:5ni körüng. □ **28:16** «Sinaqtin ötküzülgen bir tash» — sözmusöz terjime qilghanda, «Sinaq téshi». Bu ibare bashqilarni sinaydighan hem özi sinaqtin ötken bir tash, dégen ikki menini öz ichige alsa kérek. ■ **28:16** Zeb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Ef. 2:20; 1Pét. 2:6, 7, 8 □ **28:17** «adaletni ölchem tanisi qilimen» — yaki «toghra höküm qilishni ölchem tanisi qilimen» (26-ayetnimu körüng).

Qamcha tashqindek ötüp ketkende,
Siler uning bilen cheyliwétilisiler.

¹⁹ U ötüp kêtishi bilenla silerni tutidu;

Hem seher-seherlerde,

Hem kéche-kündüzlerdimu u ötüp turidu,

Bu xewerni peqet anglap chüshinishning özila wehimige chüshüsh bolidu.

²⁰ Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu, Yotqan bolsa adem tögülüp yatsimu tarliq qilidu. □

²¹ Chünki Perwerdigar Öz ishini,

Yeni Özining gheyriy emilini yürgüzüsh üçün,

Özige yat bolghan ishni wujudqa chiqirish üçün,

Perazim téghida turghinidek ornidin turidu,

U Gibéon jilghisida ghezeplen'ginidek ghezeplidü; □

²² Shunga mazaq qilghuchilar bolmanglar;

Bolmisa, kishenliringlar ching bolidu;

Chünki men samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigardin bir halaket toghrisida,

Yeni pütkül yer yüzige qet'iylik bilen békitken bir halaket toghrisidiki xewerni anglighanmen.

□ **28:20** «Chünki kariwat sozulup yétishqa qisqiliq qilidu, yotqan bolsa adem tögülüp yatsimu tarliq qilidu» — bu kinayilik gep. Ular Xudaning aramliqini ret qilidu, özining aram almaqchi bolghan yoli bolsa özige héch aram bermeydu. □ **28:21** «Perazim téghi» we «Gibéon jilghisi» — bu ikki jayda yüz bergen ishlarni chüshinish üçün, Tewrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayet qatarliqlarni körüng. Xuda ashu yerlerde Dawut padishahning textini mustehkemlesh üçün Filistiylar üstidin ikki qétim chong ghelibe qilghanidi. Biraq Yeshaya qobul qilghan wehiyge asasen, ademni jazalashtiki mushundaq ishlarning özi Xudaning muhebbetlik tebiitige pütünley gheyriy, tüptin yat kélidighan, Özi nepretlidighan ish ikenliki ayan qilinidu.

Eqilliq déhqanning térish-yighishi toghrisida bir temsil

²³ — Qulaq sélinglar, awazimni anglanglar;

Tingshanglar, sözlirimni anglanglar.

²⁴ Yer heydigüchi déhqan térish üçün yerni kün boyi heydemdu?

U pütün kün yerni aghdurup,

Chalmilarni ézemdu?

²⁵ U yerning yüzini tekshiligendin kéyin,

Qaraköz bediyanni tashlap,

Zirini chéchip,

Bughdayni taplarda sélip,

Arpini térishqa békitilgen jaygha,

Qara bughdayni étiz qirlirigha térimamdu?

²⁶ Chünki uning Xudasi uni toghra höküm qilishqa nesihet qilidu,

U uninggha ögitidu.

²⁷ Berheq, qaraköz bediyan chishliq tirna bilen tépilmeydu;

Tuluq zire üstide heydelmeydu;

Belki qaraköz bediyan bolsa qamcha bilen soqulidu,

Zire bolsa tömür-tayaq bilen urulup dan ajritilidu.

²⁸ Un tartishqa danni ézish kérek, emma *déhqan* uni menggüge tépéwermeydu;

U harwa chaqliri yaki at tuyaqliri bilen uni menggüge tépéwermeydu;

²⁹ Mushu ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu;

U nesihet béishte karamet,

Danaliqta ulugʻdur. □ ■

29

Yérusalémgha chüshidighan «terbiyilik jazalash»

¹ Arielge, Dawut öz makani qilghan Arielge way!
Yene bir yil yillargha qoshulsun,

□ **28:29** «Mushu **ishmu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardin kélidu; u nesihet bérishde karamet, danaliqta ulugʻdur**» — 23-29-ayetlarning esli tékistliridiki bezi sözler nahayiti az uchrighachqa, bashqa birnechche xil terjimiliri uchrshi mumkin. Biraq üç ish éniq turidu: — (1) Yer heydesh hem dannı soqup ajritishmu körünüshte yerge yaki dan'gha qarita «qattiq qolluq muamile» qilishqa oxshaydu; mushu ishlar belkim Xudaning bizge ishlitidighan terbiye tedbirlirini bildürushi mumkin. (2) Hemmimiz eqilliq déhqandin ögineyliki, u meqsetlik halda hemme ishni qilidu. U hergiz yer heydesh yaki dan soqup ajritishtin ibaret ikki ishni zoqlinish üçün qilmaydu; u axirqi nishan'gha qarap, herqaysi uruqlarning hosulini közleydu. Xudamu oxshashla hemmimizge oxshimaydighan terbiyilik usul qollinip, bizdin hosul chiqarmaqchi. Uning bezide muamilisi «qopal» yaki qattiq körünsimu, u beribir herqandaq danning ünüp chiqishigha kérek bolghan sharaitni obdan bilidu, herbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul chiqirish usulini bilidu. (3) Melum bir hosul üçün heydep-térish yaki dan ajritish usuli muwapiq bolghini bilen, eqilliq déhqan mushu usulni chektin ashuruwetmey ishlitidu. Xuda oxshashla hemmimizni kichik péil, muhebbetlik kishilerdin qilish üçün del qandaq hem qanchilik derijidiki muamilini ishlitish kéreklikini bilidu. ■ **28:29** Yer. 32:19

Héyt-bayramlar yene aylinip kelsun;□

² Biraq Men derd-elemni Arielge keltürimen;

Dad-peryadlar kötürülüp anglinidu;

U Manga heqiqeten bir «Ariel» bolidu.

³ Chünki Men séni qapsap chédirlar tiktürüp,
Séni qamal qilip muhasire istihkamlirini salimen,
Poteyliri bilen séni qorshivalimen.□ ■

⁴ Shuning bilen pes qilinisen,

Sen yer tégidin sözleydighan,

Gepliring pestin, yeni topa-changdin kélidighan,

Awazing erwahlarni chaqirghuchiningkidek yer
tégidin chiqidu,

□ **29:1** «Ariel» — Yérusalémni körsitidu, u «Xudaning qurbanliq supisining béshi» dégenlik, yeni qurban'gahqa ot salidighan orun. Mushu isim, Xudagha ibadet qilidighan jay hem Xudaning otigha uchraydighan jay ikenlikini bildüridu. Belkim shu babtiki menisi shuki, Yérusalém Perwerdigargha ibadet qilidighan orun emes, belki itaetsizlik tüpeylidin uning otluq ghezipige uchraydighan orun bolup qaldi, dégenlik. «Yene **bir yil yillargha qoshulsun**» — menisi belkim, «bir yildin kéyin» — démek (2-8-ayetke asasen), Asuriye bir yildin kéyin Yérusalémni muhasirige alidu. Undaq bolsa, bésharet miladiyedin ilgiriki 702-yili bérilgen. Toluq ayetning bashqa birxil terjimisi: — «Yillar köprek ötsun, héyt-bayramlar yenila ötküzülsun» qatarliq. Ikki xil terjimisi oxshashla, waqitmu yaki héyt-bayramlardiki diniy paaliyetlermu silerni qutquzmaydu, dégen menini bildüridu. □ **29:3** «Men séni qapsap chédirlar tiktürüp... **poteyliri bilen séni qorshivalimen**» — bésharet Asuriyening hujumini körsetken emes, belki «barliq ellerning nurghunlighan qoshunliri»ning bir hujumini körsitidu (7-ayet); shunga u Asuriyening tajawuzidin kéyin bérilgen bolsa kérek. Uning üstige, Xuda «Ariel»ni (her qétim nijatini ret qilishi tüpeylidin) Babildin andin Rimliqlardin (miladiyedin kéyinki 70-yil) **qutquzghan emes**. Shunga bésharet axirqi zamandiki köp el-yurtlarning (7-ayet) Yérusalémgha, shundaqla Israilgha qilidighan hujumini közde tutidu. ■ **29:3** Yer. 6:3; Ez. 17:17

Sözliring topa-changdin shiwirlap chiqqandek bolidu;■

⁵ Shu chaghda dūshmenliringning topi xuddi yumshaq topa-changlardek,

Yawuzlarning topi shamal uchurup tashlaydighan topandek tozup kétidu.

Bu ish birdinla, tuyuqsiz bolidu!■

⁶ Emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar séning yéninggha kélidu;

Güldürmama, yer tewresh, küchlük shawqun, quyuntaz, boran we yutuwalghuchi ot yalqunlar bilen sendin hésab alidu.□

⁷ Shundaq qilip Arielge qarshi jeng qilidighan, Yeni uninggha we qel'e-qorghhanliq mudapielerge jeng qiliwatqan barliq ellerning nurghunlighan qoshunliri kéchisi körgen chüshtiki körünüshtek yoqap kétidu.

⁸ Ach qalghan birsi chüsh körgende,

Chüshide bir néme yeydu;

Biraq oyghansa, mana qorsiqi quruq turidu;

Changqighan birsi chüsh körgende,

Chüshide su ichidu;

Biraq oyghansa, mana u halidin kétidu,

U yenila ussuzluqqa teshna bolidu;

Mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq

■ 29:4 Yesh. 8:19 ■ 29:5 Ayup 21:18; Zeb. 1:4; 35:5-6; Yesh. 17:13; 30:13 □ 29:6 «...sendin **hésab alidu**» — ibranıy tilida «...séni yoqlaydu».

bolidu. □

Rohiy qarighuluq, rohiy gheplet, Perwerdigar-ning dora-dermani

⁹ Emdi arisaldi boliwérip,
Qaymuqup kétinglar!

Özünglarni qarighu qilip, qarighu bolunglar!

Ular mest boldi, biraq sharabtin emes!

Ular ilengliship qaldi, biraq haraqtin emes! □

¹⁰ Chünki Perwerdigar silerge gheplet uyqusi
basquchi bir rohni töküp,

Közünglarni étiwetti;

U peyghemberler we bash-közünglar bolghan

□ **29:8** «... **oyghansa, mana u halidin kétidu, u yenila ussuzluqqa teshna bolidu; mana Zion téghigha qarshi jeng qiliwatqan ellerning nurghunlighan qoshunliri del shundaq bolidu**» — démek, bu chüshni körgen kishi bashqa ellerning qoshunlirini körsitidu. Chüshide körgen «tamaq-su» barliq eller yutuwalmaqchi bolghan Yérusalémni körsitidu. Eller «Yérusalém bizningki» dep xam xiyal qilip, tuyuqsiz hemmidin ayrilip, meghlup bolidu. □ **29:9** «**Emdi arisaldi boliwérip, qaymuqup kétinglar!...**» — bu ayet intayin muhim. Yeshaya Asuriye yaki bashqa bésip kirgen tajawuzchilardin qutulushni alliburun aldin'ala éytqan (36-37-bablarni körüng). Emdi mushu qutulushlarni körgenler yenila Xudagha ishenmey «tasadipiyliqtin bolghan» yaki «Misir bilen bolghan ittapaqtin bolghan» dése qandaq bolidu? Eger ular shu chaghda «arisaldi» bolsa, héch qarargha téxi kelmise, ular herqandaq bir ishta bash qaturidighan bolidu. Yeshaya ularning shundaq kajliq qilidighanliqini aldin bilgen (Xudaning agahini 6:10-ayette körüng). Shunga u kinaye qilip, ularni shundaq qilishqa dewet qilidu.

aldin körgüchilernimu chümkiwetti. □ ■

11 Mushu körgen pütkül wehiy bolsa, siler üçhün péchetliwétilgen bir yögime kitabdek bolup qaldi;

Xeq kitabni sawatliq birsige béríp: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — dése, u: —

«Oquyalmaymen, chünki péchiti bar iken» — deydu.

12 Kitab sawatsiz birsige bérilip: —

«Oqup bérishingizni ötünimen» — déyilse, u: —

«Men sawatsiz» — deydu. □

13 We Reb mundaq deydu: —

«Mushu xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda,

Tili bilen Méni hörmetligende,

Biraq qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa,

Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas; □ ■

14 Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir

□ **29:10** «Perwerdigar **silerge gheplet uyqusi basquchi bir rohni töküp... aldin körgüchilernimu chümkiwetti**» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, ular Perwerdigarning karametlirini yenila étirap qilmighandin kéyin, Xuda ularni téximu öz kajliqida békitip qoyidu. Shundaq qilghini bilen U ularni téxi tashliwetmigen; U ulargha eng axirqi bir pursetni yaritip béridu. Bu purset 14-ayette aldin'ala éytilidu. ■ **29:10** Rim. 11:8 □ **29:12** «Kitab **sawatsiz birsige bérilip... u: — «Men sawatsiz» — deydu**» — sawatliq kishi bolsa «kitab péchetlen'gen» (péchetni buzushqa özümni aware qilmaymen) dégen bahanini körsitidu. Sawatsiz kishi bolsa elwette oquyalmaydu; biraq u sawatliq kishidinmu oqup bérishni sorimaydu. Démek, nurghun ademler bu ikki xil kishilerge oxshash Xudaning bergen wehiysige perwayim pelek dep yüriwéridu.

□ **29:13** «Mushu **xelq aghzi bilen Manga yéqinlashqanda... qelbi bolsa Mendin yiraq turghachqa, Mendin bolghan qorqushi bolsa, peqet insan balisining petiwaliridinla bolidu, xalas**» — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni körüng. ■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6

karamet körsitimen;
 Karamet bir ishni karamet bilan qilimen;
 Shuning bilan ularning danishmenlirining
 danaligi yoqilidu;
 Ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan
 bolidu». □ ■

Chong özgirishler

¹⁵ Özining pükken niyetlirini Perwerdigardin
 yoshurush üçün astin yerge kiriwalghan,
 Öz ishlirini qarangghuluqta qilidighan,
 We «Bizni kim köridu» we «Kim bizni bilgen»
 dégenlerge way!■

¹⁶ Ah, silerning tetürlükünglar!
 Sapalchini séghiz laygha oxshatqili bolamdu?
 Shundaqla ish özini Ishligüchige: «U méni ishlimi-
 gen»,

□ **29:14** «Shunga mana, Men mushu xelq arisida yene bir karamet körsitimen; karamet bir ishni karamet bilan qilimen» — Xuda ulargha sewr-taqet bilan yene bir purset bermekchi. Bu pursetning néme ikenliki éniq tilgha élinmighan. Biraq bu yerde déyilgen sözlerge qarighanda bu karametning «Asuriyedin qutulush» dégen möjjizidin birnechche hesse yuqiriliqi, ajayibliqi, karametliki we tilsimatliqi bar bolushi mumkin. Biz yene shundaq dep qaraymizki, Yeshaya peyghember mushu ishni kitabining qalghan qismida bizge éytip béridu; oqurmenlarning özi uni oqup chüshineleydu. «Shuning bilan ularning danishmenlirining danaligi yoqilidu; ularning aqillirining eqilliri yoshurunuwalghan bolidu» — Xudaning ishligen mushu karamitining netijisi dunyadiki «danishmenlik»ni öz-özidin xijil qilidu. «1Kor.» 1:19ni körüng. ««Aqillarning eqilliri» yoshuruniwalidu» — démek, ularning eqli héch esqatmaydu hem bashqilar aldida körünüşke xijil bolidu. ■ **29:14** Yer. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19 ■ **29:15** Zeb. 94:7

Yaki shekillendürülgen özini Shekillendürgüchige:
«Uning eqli yoq» dése bolamdu?!■

17 Chünki qisqa waqit ichidila, Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu?

Méwilik bagh bolsa orman hésablanmamdu?□

18 Shu künide gaslar shu yögime kitabning sözlirini anglaydighan,

Qarighular zulmet hem qarangghuluqtin chiqip közliri köridighan bolidu;■

19 Möminler bolsa Perwerdigardin téximu xursen bolidu;

Insanlar arisidiki miskinler Israildiki Muqeddes Bolghuchidin shadlinidu.

20 Rehimsiz bolghuchi yoqaydu,

Mazaq qilghuchi ghayib bolidu;

Qebihlik pursitini kütidighanlarning hemmisi halak qilinidu;

21 Mana *mushundaq ademler* ademni bir söz üçünla jinayetchi qilidu,

Derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üçün tuzaq teyyarlap qoyidu,

Heqqaniy ademning dewasini sewebsiz bikar

■ 29:16 Yesh. 45:9 □ 29:17 «Liwan méwilik baghgha aylandurulmamdu? Méwilik bagh bolsa orman

hésablanmamdu?» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilen dangqi chiqqan rayon bolup kelgen. Mushu orman bilen uning «méwilik bagh»lirining rolliri almashturulghan bolsa, undaqta yuqiri orunda turghanlar yaki tekebburlar pes (biraq yenila yaxshi we méwe béridighan) orun'gha békitilidu we kemterler bolsa yuqiri orun'gha qoyulidu, démekchi. Qandaqla bolmisun, nurgun kishilerning orunlirida almishish yüz béridu. ■ 29:18

Mat. 11:5

qiliwétidu. □ ■

²² Shunga Ibrahim üçhün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: —

«Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu, Hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu; □

²³ Chünki *Yaqup* qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida turghan ewladlirini körgen waqtida,

Ular namimni muqeddes dep ulughlaydighan, Yaqupning Muqeddes Bolghuchisini pakmuqeddes dep bilidighan,

□ **29:21** «(Ular) **derwazida turup rezillikke tenbih bergüchi üçhün tuzaq teyyarlap qoyidu**» — sheher derwazisi sot qilidighan jay idi. ■ **29:21** Am. 5:10 □ **29:22** **Shunga Ibrahim üçhün bedel tölep qutquzghan Perwerdigar Yaqupning jemeti toghruluq mundaq deydu: — «Hazir bolsa Yaqup xijilliqqa qalmaydu, hazir bolsa u tit-tit bolup chirayi tatirip ketmeydu»** — démek: — (1) «Yaqup öz perzentliri (jemeti) toghrisida xijil bolmaydu». Yaqup hayat waqtida özining on ikki oghlining qilmishliridin nahayiti xijil bolup yüretti («Yar.» 34-babni körüng). Andin Yaqup kényinki dewrde perzentlirining qilghanlirini körgen bolsa, téximu xijil bolghan bolatti! Biraq «hazir bolsa» (kelgüside) adil, heqqaniy, sap dilliq «yéngidin tughulghan», yéngi bir perzenti, yéngi bir Israïl wujudqa kélidu; Yaqup (tirilgen waqtida) ulardin héch xijil bolmaydu, elwette. (2) «Uning chirayi tatirip ketmeydu» — Öz oghullirining bir-birige hesetxor bolghanliqi tüpeylidin Yaqup köp japa tartqan. U Yüsüpni «öltürülgen» dep uzun yillar matem tutqan, andin eng yaxshi köridighan Binyaminni «yoqap ketti» dep ensirep öley dep qalghan. Biraq öz perzentliri toghrisida ensireshning hajiti yoq — chünki «hazir bolsa» herbiri Xudaning bashpanahida aman-ésen menggü turidu, shundaqla bir-biri bilen inaq ötüshidu.

Israilning Xudasidin qorqidighan bolidu.□

²⁴ Rohi ézip ketkenler yorutulidighan,
Qaqshap yürgenler nesihet-bilim qobul qilidighan
bolidu.

30

*Misir bilen ittitaqlashish — Xudagha tayan-
masliqtur*

¹ «Asiy oghullarning ehwaligha way!» — deydu
Perwerdigar,

— «Ular pilanlarni tüzmechi, biraq Mendin al-
maydu;

Ular mudapie tosuqini berpa qilidu,

Biraq u Méning Rohim emes;

Shundaq qilip ular gunahi üstige gunah
qoshuwalidu.

² Ular Mendin héch sorimayla Misirgha yol aldi;

Pirewnning qaniti astidin panah izdep,

Misirning sayisige ishinip tayinidu yene!

³ Chünki Pirewnning qaniti bolsa silerni yerge
tashlap let qilidu.

Misirning sayisige ishinip tayinish silerge bash
qétimchiliq bolidu.

⁴ Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu,

□ **29:23** «Yaqup **qolumning ishligen emili bolghan, öz arisida
turghan ewladlirini körgen waqtida...**» — mushu 22-24-ayette
hem Yaqupning özini (Israilni) hem uning ewladlirini (Israillarni)
körsitidu. Yaqupning özi ularni körüş üçün ölümdin tirilishi kérek,
elwette.

Uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu, □

⁵ Awam hemmisi özige paydisi bolmaydighan,
Héç yardimi we paydisi tegmeydighan,
Belki let qilip yerge tashlaydighan,
Hetta reswa qilidighan bir xelqtin nomus qilidighan bolidu. ■

Yük artilip Misirgha méngishqa teyyarlan'ghan bichare ulaghlar!

⁶ Negewdiki ulaghlar toghrisida yüklen'gen wehiy:

—
Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu;
Shu yerdin chishi shirlar we erkek shirlar,
Char yilan we wehshiy uchar yilanmu chiqidu;
Ular bayliqlirini ésheklerning dümbisige,
Göherlirini töge lokkilirigha yüklep,
Özlirige héç payda yetküzmeydighan bir xelqning

□ **30:4** «Pirewnning emirliri Zoan shehiride bolsimu, uning elchiliri Hanes shehirige herdaim kélip tursimu,...» — shu chaghlarda Misir yéngi bir padishah, yeni Pirewn Shabakoning qol astida küchlük, ittifaqlashqan bir döletke aylan'ghanidi. Zoan we Hanesning Misirning ikki teripide bolushi döletning küchlük birlikini tekitleydu. ■ **30:5** Yer. 2:36

yénigha kötürüp baridu. □

⁷ Misir!? Ularning yordimi bikar hem quruqtur!
Shunga Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan
Rahab» dep atighanmen. □

Ishenmeslikning aqiwiti

⁸ — Emdi bu sözning kelgüsi zamanlar üçhün,
Guwahliq süpitide ebedil’ebedge turuwérishi
üchün,

□ **30:6** «Negewdiki **ulaghlar toghrisida yüklen’gen wehiy**» — Negew bolsa Yehudaning jenubi qismi bolup, pütünley dehshetlik chöl-bayawan. Misirgha mangidighan bir yol Negewdin ötidu. «**...yüklen’gen wehiy**» — mushu bésharetning témisi bilen Yeshaya chaqchaq qilidu. «Wehiy»ning ibraniy tilida «yük» dégen yene bir menisi bar. Shuning bilen témini yene «Negewdiki ulaghlarning yüki» — déyishke bolidu. Ulaghlar elchilerning özini hem nurgun mal-mülük, hediylerni kötürüp Misirgha baridighan japaliq yolda méngip hérip kétidu. Lékin Misir bilen bolidighan «ittipaq» héchnémige erzimigechke, ularning yoli bikargha kétidu. Yeshaya bichare ulaghlargha hédashliq bildürgini bilen elchilerge héchqandaq hédashliq bildürmeydu! **«Ular japaliq, derd-elemlik zémindin ötidu...»** — qiziq yéri shuki, Misirgha adette mangidighan yol Negewdin emes, belki Filistiyedin ötidu. Negewdin mangidighan yol nahayiti japaliqtur. Némishqa mushu yol bilen mangidikin? Höküranlar meqset-pilanlrini Filistiyedin yaki öz xelqidin mexpiy saqlash üçhün bolsa kérek. Qiziq ish shuki, Israil Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzulup chiqip, del shu yol bilen Qanaan’gha (Pelestin’ge) kelgen. Yeshaya kinayilik bilen ulardin, siler Misirdin qutquzulghandin kéyin yene ashu yerge «kelgen izinglar bilen qaytip» yarem sorashqa rast baramsiler? — dep sorimaqchi. □ **30:7** «**Men uni: «Héchnémini qilip bermeydighan Rahab» dep atighanmen**» — «Rahab» Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq», «hali üstünlük».

Hazir bérip buni hem tash taxtigha hem yögime kitabqa yézip qoyghin.□

⁹ Chünki bular bolsa asiy bir xelq,

Naehli oghullar,

Perwerdigarning Tewrat-terbiyisini anglashni xalimaydighan oghullardur.□

¹⁰ Ular aldın körgüchilerge: — «Wehiyni körmenglar!»,

We peyghemberlerge: «Bizge toghra bésharetlerni körsetmenglar;

Bizge ademni azade qilidighan, yalghan bésharetlerni körsitinglar;□

¹¹ Senler *durus* yoldin chiqish,

Toghra teriqidin ayrilish!

Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!» — deydu.□

¹² — Emdi Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —

«Chünki siler mushu xewerni chetke qéqip,

Zulumni yölenchük qilip, burmilan'ghan yolgha tayan'ghininglar tüpeylidin,

□ **30:8** «...Hazir **bérip buni hem tash taxtigha hem yögime kitabqa yézip qoyghin**» — «buni» bizning qarishimizche, yuqiriqi 6-7-ayettiki bésharetni körsitidu. Bezi alimlar «buni» 8-14-ayetlerning mezmuni dep qaraydu. □ **30:9**

«**Perwerdigarning Tewrat-terbiyisi**» — «Tewrat» bolsa «terbiye», «nesihet», «yolyoruq» dégen menide. □ **30:10** «**aldin körgüchiler**»

— adette Xudaning sözini ghayibane körünüşler arqiliq bilip chüshinidighan hem ularni bashqilargha chüshendürüp béridighan peyghemberlerdur. □ **30:11** «**Senler *durus* yoldin chiqish, toghra teriqidin ayrilish! Israildiki Muqeddes Bolghuchini aldimizdin yoq qilish!**»

— mushu sözler ularning demekchi bolghan asasliq sözliri, yaki alliqachan dégen sözlerning tüp menisidur.

13 Shunga mushu qebihlik silerge égiz tamning bir yériqidek bolidu,

Tam pultiyip qalghanda, u biraqla uni chéqiwétidu;■

14 Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendek U uni chéqiwétidu;

Uningdin hetta ochaqtin chogh alghudek, Baktin su usqudek birer parchisimu qalmaydu».□ ■

15 Shunga Reb Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —

«Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler;

Xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!», — Biraq siler ret qilghansiler.□

16 Siler: — «Yaq, biz atlarga minip qachimiz» — dédinglar,

Shunga siler rast qachisiler!

We «Biz chapqur ulaghlargha minip kétimiz» — dédinglar;

— Shunga silerni qoghlighuchilarmu chapqur bolidu.

17 Minginglar birining wehimisidin qachisiler;

■ **30:13** Yesh. 29:5 □ **30:14** «Xuddi sapal chine héch ayimay chéqiwétilgendek u uni (tamni) chéqiwétidu» — tam chaqquchini Xudaning Özi dep qaraymiz. Tamda peyda bolghan yériq bolsa Israilning qebihlikidir (13-ayetnimu körüng). Ademning gunahi özini ichidin (yériq tamni weyran qilghandek) weyran qilidu; uning üstige, Xudaning jazalishi uninggha chüshüsh bilen u téximu tügishidu. ■ **30:14** Yer. 19:11 □ **30:15** «Yénimgha towa bilen qaytip kélip aram tapisiler, qutquzulisiler; xatirjemlikte hem aman-ésenlikte küch alisiler!» — mushu söz Yeshaya peyghemberning bésharetlirining jewhiri.

Beshining wehimiside *hemminglar* qachisiler;
 Qéchip, tagh üstidiki yégane bayraq xadisidek,
 Döng üstidiki tughdek qalisiler. □ ■

Xudaning kütken ümidi ••• Uning axirqi pılanliri
 — *parlaq kélechek*

¹⁸ We shunga silerge méhir-shepquet körsitimen dep,
 Perwerdigar kütidu;
 Shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin
 qozghilidu;
 Chünki Perwerdigar höküm-heqiqet chiqarghuchi
 Xudadur;
 Uni kütkenlarning hemmisi bextliktur! □ ■

□ **30:17** «Minginglar **birining wehimisidin qachisiler; beshin-
 ing wehimiside hemminglar qachisiler**» — Musa peyghamber
 Tewrattiki «Law.» 26:8-ayete Xudaning mundaq wedisini xatir-
 iligen: «(Manga tayan'ghan bolsanglar) beshinglar yüz (adem)ni,
 yüzünglar bir tümenni qoghliwétisiler». Emdiki ehwal buning
 eksiche. «Tagh üstidiki **bayraq... döng üstidiki... tugh**» —
 (1) démek, qalghan ademler nahayiti az. (2) mushu ikki nerse
 (bayraq we tugh) adette urush qilghanda ishlitilidu; urushtiki
 bir terep meghlup bolsa mushu nersiler tashlinip qalidu; ghelibe
 qilsa ular élip kétilidu; shunga ular mushu yerde meghlubiyet-
 nimu bildüridu. ■ **30:17** Yesh. 17:6; 24:6,13 □ **30:18**
 «We **shunga silerge méhir-shepquet körsitimen dep, Perwerdi-
 gar kütidu; shunga U silerge rehim qilimen dep ornidin
 qozghilidu... Uni kütkenlarning hemmisi bextliktur!**» —
 mushu ayet belkim kitabning ademni eng heyran qalduridighan
 yerliridin biridir. Némishqa Israilning kajliqi, Xudaning qattiq
 jazalishi teswirlen'gendin kéyin ayet «shunga» bilen bashlinidu?
 Xudaning Israilni qattiq jazalighini bilen u eng axirda ulargha
 nahayiti köp rehimdilliq körsetmekchi. Yuqiriqi jazalar belkim
 Israilning «qaldisi»ni Xudaning nijatini qobul qilishqa teyyarlaydu.
 «Shunga» Xuda buni sewr-taqet bilen kütidu. ■ **30:18** Zeb. 2:12;
 34:8; Pend. 16:20; Yer. 17:7

19 Chünki xalayıq yenila Zionda, yeni Yérusalémda turidu;

Shu chaghda siler yene héch yighlimaysiler;

Kötürgen nalengde U Özini sanga intayin shepçetlik körsitidu;

U nalengni anglisila, jawab béridu.

20 Reb silerge nan üçhün müshküllükni,

Su üçhün azab-oqubetni bersimu,

Shu chaghda séning Ustazing yene yoshuruniwermeydu,

Belki közüng Ustazingni köridu;□

21 Siler ong terepke burulsanglar,

Yaki sol terepke burulsanglar,

Quliqıng keyningdin: —

«Yol mana mushu, uningda ménginglar!» dégen bir awazni anglaysen.

22 Shu chaghda siler oyulghan mebudliringlarga bérilgen kümüş helge,

Quyma mebudliringlarga bérilgen altun helgimu dagh tegküzisiler;

Siler ularni adet latisini tashlighandek tashliwétip: —

«Néri tur» — deysiler.

23 U sen tériydighan uruqung üçhün yamghur ewetidu;

Yerdin chiqidighan ashliq-mehsulat hem küch-quwwetlik hem mol bolidu;

□ **30:20** «séning Ustazing» — mushu yerde bu söz yaki (köplük sheklide) «ustazliring» yaki (birlik sheklide) «ustazing» meniside ishli tilgen. Aldi-keynidiki sözlerge qarighanda, «ustaz» bolsa kérek. «Özini yoshurghan» «Ustazing»ning kim ikenlikini chüshinish üçhün mushu ayetni 8-bab, 17-ayet bilen sélishturung.

Shu küni malliring keng-azade yaylaqlarda yaylaydu;

²⁴ Yer heydigen kala we éshekler bolsa, Gürjek we ara bilen sorughan, tuzlan'ghan helep yeydu.

²⁵ Chong qirghinchiliq bolghan küni, Yeni munarlar örülgen küni, Herbir ulugh taghda we herbir égiz döngde bolsa, Enharlar we ériqlar bolidu. □

²⁶ Perwerdigar Öz xelqining jarahitini tangidighan, Ularning qamcha yarisini saqaytqan shu künide, Ay sholisi quyash nuridek bolidu, Quyash nuri bolsa yette hesse küchlük bolidu, Yeni yette kündiki nurgha barawer bolidu. □

Asuriye hujum qilmaydu — ●●● Ularning üstige chüshidighan jaza

²⁷ Mana, Perwerdigarning nami yiraqtin kélidu, Uning qehri yalqunlinip, Qoyuq is-tütekliri kötürülidu; Lewliri ghezepke tolup, Tili yutuwalghuchi yan'ghin ottek bolidu.

²⁸ Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu,

□ **30:25** «Chong **qirghinchiliq bolghan küni, yeni munarlar örülgen küni...**» — qaysi qirghinchiliqning bolghanliqi, qaysi munarlarning örülgenliki mushu yerde déyilmidi. Qandaqla bolmisun, mushu ishlar jismani hem rohiy düşmenlarning yoqitilishini bildüridu; mushu ishlar axirqi zamanlarda yüz bérishi mumkin. «enhar» — kichik ériq. □ **30:26** «**Öz xelqining jarahiti**» — yaki «Öz xelqining sun'ghan yérini».

Shuning bilan U ellerni bimenilikni yoqatquchi ghelwir bilan tasqaydu,

Shundaqla xelq-milletlarning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu. □ ■

29 Muqeddes bir héyt ötküzülgen kéchidikidek, könglünglardin naxsha urghup chiqidu,

Israilgha uyultash bolghan Perwerdigarning téghigha ney nawasi bilan chiqqan birsining xushalliqidek, könglünglar xushal bolidu.

30 Perwerdigar heywetlik awazini yangritidu;

U qaynighan qehri, yutuwalghuchi yalqunluq ot, güldürmamilik yanghur, boran-shawqun, mödürler bilan Öz bilikini sozup körsitidu.

31 Chünki Perwerdigarning awazi bilan Asuriye yanjilidu,

— Bashqilarni urush tayiqi *bolghan Asuriye yan-*

□ **30:28** «Uning nepesi xuddi téship boyun'gha yétidighan kelkündek bolidu» — yuqiriqi 8-bab, 8-ayet bilan sélishturung. Asuriye Israilgha qandaq qilghan bolsa, Perwerdigarmu ulargha (asuriylerge) shundaq qilidu. «bimenilik **bimenilikni yoqatquchi ghelwir**» — «bimenilik» belkim butlarga ishinip-tayinishni körsitidu. «U (**Perwerdigar**) ... **shundaqla xelq-milletlarning aghzigha ularni azduridighan yügen salidu**» — Asuriye padishahi Sennaxérib tutuwalghan esirlirining aghzigha yügen sélip, ularni ashundaq rehimsiz yol bilan élip mangatti. Mushu yerde Asuriyedin bashqa ellerning tilgha élinishi, bésharetning hem shu chaghdiki Asuriyeni hem axirqi zamandiki «axirqi urush»ni körsitidighanliqini chüshendürse kérek. Undaq bolsa Asuriye padishahi yene axirqi zamandiki dejjalgha wekillik qilidu yaki «bésharetlik resim» bolidu. ■ **30:28** Yesh. 8:8

jilidu!□

³² We Perwerdigar teyyarlighan kaltek bilen her qétim uni urghanda, Buningha daplar hem chiltarlar tengkesh qilinidu;

U qolini oynitip zerb qilip uning bilen küresh qilidu.

³³ Chünki Tofet qedimdin tartip teyyar turghanidi; Berheq, padishah üçün teyyarlan'ghan; *Perwerdigar* uni chongqur hem keng qilghan; Otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar, Perwerdigarning nepesi bolsa günggürt éqimidek uni tutashturidu. □

31

Misir bilen ittitaqlashmanglar! ••• Xuda Özi Asuriyeni yiqitidu

¹ — Yardem izdep Misirgha barghanlarning haligha way!

□ **30:31** «Perwerdigarning awazi bilen Asuriye yanjilidu, — **bashqilarni urush tayiqi bolghan Asuriye yanjilidu!**» — Asuriyening Xudaning tayiqi ikenliki 10:5-ayette körsitilgen. «Bashqilarni urush tayiqi (bolghan Asuriye) yanjilidu!» dégenning bashqa birxil terjimisi: — «U (Perwerdigar) uni (Asuriyeni) tayaq bilen uridu». □ **30:33** «Tofet» — Yérusalém sirtidiki, exlet köydüridighan bir jilgha. U yene «Gé-Xinnom» — «Halaket jilghisi» dep atilip dozaqning küchlük bir simwoli bolidu (erebche «jehen-nem» dégen söz del bu «Gé-Xinnom»din kelgen). «**Berheq, padishah üçün teyyarlan'ghan; Perwerdigar uni chongqur hem keng qilghan, otunliri köp yalqunluq bir gülxan bar...**» — démek, Asuriye padishahi Yehudagha qarshi yürüş qilghanda, özi üçün teyyarlan'ghan «jesetni köydürüş» gulxanigha qarap méngiwatatti.

Ular atlarga tayinip,
Köp bolghanliqidin jeng harwilirigha,
Intayin küchlük bolghanliqidin atliq eskerlerge
ishinip ketti!

Biraq Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarimaydu,

Perwerdigarni izdimeydu.■

² Biraq Umu danadur!

U külpet élip kélidu,

Dégenlirini qayturuwalmaydu;

U buzuqlarning jemetige,

Shundaqla qebihlik qilghuchilargha yardemde
bolghanlarga qarshi ornidin qozghilidu.□

³ Misirliqlar Tengri emes, ademler xalas;

Ularning atliri bolsa rohtin emes, ettin xalas;

Perwerdigar bolsa qolini uzartidu,

Yardem bergüchi bolsa putlishidu;

Yardem bérilgüchi bolsa yiqilidu;

Ular hemmisi biraqla yoqilidu.

⁴ Chünki Perwerdigar manga mundaq dégen: —

«Owni tutuwalghan shir yaki arslanni bir terep
qilishqa top-top padichilar chaqirilghanda,

Shir yaki arslan ularning awazliridin héch qorqmay,

Shawqunliridin héch hoduqmay,

Belki owni astigha bésiwélip ghar-ghur talighinidek,

■ **31:1** Zeb. 20:7; 33:16-17; Pend. 21:31; Yer. 17:5 □ **31:2**
«Biraq **Umu danadur!**» — «Umu» dégen söz kinayilik, hejwiwiy gep:
«Sen Israil bek ekillik, shundaq emesmu? Lékin **Umu** (Xudamu)
danaliqghu!» dégendek. Israilning héch danaliqi yoq idi.

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarmu oxshashla Zion téghi we égizlikliri üçhün chüshüp jeng qilidu.□

⁵ Üstide perwaz qilidighan qushlardek samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Öz qaniti astigha Yérusalémni alidu;

Qaniti astigha élip, Zionni qutquzidu;

Uning «ötüp kétishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu.

□ **31:4 «top-top padichilar»** — bu ibare Misirni körsetse, nahayiti kinayilik gep bolidu; chünki Misirliqlar qoy we padichilargha öch idi («Yar.» 46:34ni körüng). Belkim mushu temsilning awwalqi yérimi, Xuda Israilni (shirdek, Asuriye arqiliq) jazalimaqchi bolsa, Misirliqlarni yarem bérishke chaqirish bihudiliktur. Ikkinchi yérimi bolsa, Xuda axirda Özi (qushtek Öz qaniti astigha élip — 31-ayet) Israilni Asuriyedin qutquzidu, dégen menide. «shawqunliridin **héch hoduqmay,...**» — yaki «ularning aldida yolni boshatmaydighan,....». «**U (Perwerdigar) Zion téghi ... üçhün chüshüp jeng qilidu**» — Perwerdigar kimgé qarshi chiqip jeng qilidu? Yuqiriqi ayetke qarighanda, u awwal shirdek (Asuriye arqiliq) Öz oljisi qilmaqchi bolghan Yérusalémni qoligha élish üçhün küresh qilip, andin «owgha yaremchi süpitide» «uni shirdin qutquzimiz» dégen Misir bilen jeng qilidu. Héchbolmighanda, Yérusalém Xudaning (Asuriyelikler arqiliq bolghan) terbiye jazasidin özini qutquzalmaydu. Biraq 5-ayette, Xuda axirida ularni Asuriyening bésip kirishidin qutquzidu, deydu.

Xudaning towa qilishqa chaqirishi

⁶ Siler dehshetlik asiyliq qilghan Igenlarning yénigha towa qilip qaytinglar,

I Israil baliliri!

⁷ Chünki shu künide insanlar herbiri özi üçün öz qoli bilen yasighan kümüş butlarni we altun butlarni: — «Gunahtur!» dep tashliwétidu».■

⁸ «Shu chaghda Asuriye qilich bilen yiqilidu,

Biraq baturning qilichi bilen emes;

Bir qilich uni yutuwalidu, biraq qilich adettiki ademningki bolmaydu;

U jénini élip qilichtin qachmaqchi bolidu,

Arisidiki yigitliri alwan'gha sélinidu.□

⁹ Wehimidin uning «ul téshi» yoqaydu;

Uning serdarliri jeng tughidin alaqqadilishidu» — dep jakarlaydu Zionda oti köyiwatqan,

□ **31:5** «Uning (**Perwerdigarning**) **«ötüp kêtishi» bilen Zion nijatliqqa érishidu»** — Xuda Musa peyghember dewride Israilni Misirdin qutquzghanda, Israillarning öyliridin «ötüp kêtish»i bilen ularni jazalimay, ularni qutquzghan. Tepsilatliiri üçün «Mis.» 12:23 we «Zeb.» 78:49ni körüng — U Özi ewetken «halak qilghuchi perishte» Israillarning öylirige yétip kelgende Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak qilghuchi perishtining yolini tosup, muhapizet qilip ularni saq qaldurghan. «Ötüp kêtish» dégen söz Israilni mushu ish toghruluq eskertken bolsa kérek. «Mis.» 12:13, 23-ayet we izahatilirini körüng. ■ **31:5** Qan. 32:11 ■ **31:7** Yesh. 2:20 □ **31:8** «Asuriye **qilich bilen yiqilidu, biraq baturning qilichi bilen emes; ... qilich adettiki ademningki bolmaydu»** — démek, qilich insan teripidin emes, belki Xuda teripidin ishlitilidu (36-, 37-babni körüng).

Yérusalémda xumdéni yalqunlawatqan Perwerdigar. □ ■

32

Yéngi padishah we uning yéngi jemiyyiti

¹ Mana, heqqaniylik bilen hókümranlik qilghuchi bir padishah chiqidu;

Emirler bolsa toghra hóküm chiqirip idare qilidu. ■

² Hem shamalgha dalda bolghudek,

Boran'gha panah bolghudek,

Qaghjiraq jaygha ériq-sulardek,

Changqap ketken zémin'gha qoram tashning sayisidek bolghan bir adem chiqidu. □

³ Shuning bilen körgüchilerning közliri héch torlashmaydu,

Anglaydighanlarning quliqu éniq tingshaydu; ■

⁴ Bengbashning köngli bilimni tonup yétidu,

Kékechning tili téz hem éniq sözleydu.

⁵ Pesendiler emdi peziletlik dep atalmaydu,

Piqsiq iplasar emdi merd dep atalmaydu,

⁶ Chünki pesende adem peslikni sözleydu,

Uning köngli buzuqchilik teyyarlaydu,

Iplasiq qilishqa,

Perwerdigargha dagh keltürüşke,

Achlarning qorsiqini ach qaldurushqa,

□ **31:9** «Wehimidin **uning** «ul téshi» yoqaydu...» — «ul téshi» ularning padishahi bolushi kérek. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37

■ **32:1** Zeb. 45:4-7; Zek. 9:9 □ **32:2** «changqap ketken zémin»

— yaki «charchap ketken zémin». ■ **32:3** Yesh. 29:18; 30:21

Changqighanlarning ichimlikini yoqitiwétishke niyetlinidu.

⁷ Berheq, iplas ademning tedbirliri qebihur;
U qestlerni pemlep olturidu,
Möminlerni yalghan gep bilen,
Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu.□

⁸ Peziletlik ademning qilghan niyetliri berheq peziletliktur;
U pezilette muqim turidu.

Menggülik bextni yaki balayi'apetni — hazir tallash kérek!

⁹ Ornunglardin turup, i xatirjem ayallar, awazimni anglanglar!

I endishisiz qizlar, sözlirimge qulaq sélinglar!

¹⁰ Bir yil öte-ötmeyla, i bighem ayallar,
Parakende qilinisiler!

Chünki üzüm hosuli bikargha kétidu,

Méwe yighish yoq bolidu.

¹¹ I xatirjem ayallar, titrenglar!

I endishisiz qizlar, patiparaq bolunglar!

Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!□

¹² Güzel étiz-baghlar üçün,

Méwilik üzüm talliri üçün meydenglarga urup hesret chékinglar!

□ **32:7** «Yoqsulning dewasida gep qilip uni weyran qilishni pemlep olturidu» — bashqa birxil terjimisi: — «lilla-adil dewa qilghan yoqsulni yoqitish üçün pemlep olturidu». □ **32:11** «Kiyiminglarni séliwétinglar, özünglarni yalang qilinglar, chatriqinglarga böz baghlanglar!» — bular bolsa esirge chüshüp qalghanlarning mejburiy qilidighan ishliri.

13 Üstide tiken-yantaqlar ösidighan öz xelqimning zémini üçhün,
Shad-xuram öyler, warang-churung qilip oynaydighan bu sheher üçhün qayghurunglar!

14 Chünki orda tashlinidu,
Ademler bilen liq tolghan sheher ademzatsiz bolidu,
Istihkam we közet munarliri uzun zaman'ghiche peqetla yawayi éshekler zoq alidighan,
Qoy padiliri ozuqlinidighan boz yerler bolidu.

15 Taki Roh bizge yuqiridin tökülgüche,
Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche,
Méwilik bagh-étizlar ormanzar dep
hésablan'ghuche shu péti bolidu. □ ■

16 Shu chaghda adalet dalani,
Heqqaniylik méwilik bagh-étizlarni makan qilidu.

17 Heqqaniyliqtin chiqidighini xatirjemlik bolidu,
Xatirjemlikning netijisi bolsa menggüge bolidighan aram-tinchliq we aman-ésenlik bolidu.

18 Shuning bilen méning xelqim xatirjem makanlarda,
Ishenchlik turalghularda we tinch aramgahlarda turidu. ■

Jaza chüshürülgendin kéyinki bext-beriket

□ **32:15** «Roh bizge yuqiridin tökülgüche,.....» — mushu yerde «Roh» Xudaning Rohini bildüridu. Tékestte «kimning rohi» ikenliki déyilmigen ehwalda «Roh» dégen söz ayrim körülse, undaqta shübhisizki Xudaning Rohini körsitidu. «Dalalar méwilik bagh-étizlar bolghuche, méwilik bagh-étizlar ormanzar dep hésablan'ghuche...» — démek, yer yüzidiki boz yerler munbet bolidu we hazir munbet yerlermu téximu shundaq bolidu.

■ **32:15** Yesh. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yuh. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18

■ **32:18** Yer. 33:16

19 Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu,
 Sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu,
 20 Su boyida uruq térighuchilar,
 Kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar
 bextliktur! □

33

Nijat Zion'gha kélidu

1 I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni
 bulang-talang qilghuchi,
 Bashqilar sanga asiyliq qilmighan,
 Özüng asiyliq qilghuchi,
 Séning halinggha way!
 Sen bulang-talangni boldi qilishing bilen,
 Özüng bulang-talang qilinisen;
 Sen asiyliqni boldi qilishing bilen,

□ **32:20** «Orman késilip yiqitilghanda möldür yaghsimu, sheher pütünley yer bilen yeksan qiliwétilsimu, su boyida uruq térighuchilar, kala we ésheklerni keng dalagha qoyuwétidighanlar bextliktur!» — (19-20) demisekmu, bu nahayiti sirlig bir sözdur. Belkim bizni axirqi zamanlardiki ikki ehwal toghrisida eslitidu. «Orman yiqilidu» — tekebburlar pes qilinidu (10-bab, 18- we 33-34-ayetni körüng). «Sheher» belkim yuqiriqi (24-babtiki) «tertipsiz sheher» bolup, Xuda teripidin weyran qilinidu. Biraq kichik péilliq turmushni tallighanlar, mesilen öz kala-ésheklirige yaxshi muamile qilghanlar bext-beriket tapidu.

Özüng asiqliqqa uchraysen;□

² I Perwerdigar, bizge méhir-shepquet körsetkeysen;
Biz Séni ümid bilen kütüp kelduq;

Ötünimizki, Sen her seher *Israilgha* küchlük bilek-qol,

Qiyinchiliq peytliride nijatimiz bolghaysen.

³ Top-top ademlarning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu;

Sen *Xuda* qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu; □

⁴ Chéketke lichinkiliri ot-köklerni yighip yewalghandek,

Silerge békitip bérilgen olja yighiwélinidu;

□ **33:1** «I özüng bulang-talang qilinmighan, bashqilarni bulang-talang qilghuchi, bashqilar sanga asiqliq qilmighan, özüng asiqliq qilghuchi, séning halinggha way!...» —

mushu ayet Asuriye padishahi Sennaxéribni körsitidu. Israil padishahi Hezekiya elchilerni ewetip Sennaxérib bilen «sülh» ehdisini tüzdürgen («2Pad.», 18:13-18-ayetni körüng); ilgiriki Ahaz padishahningmu Asuriye bilen tüzgen «tinchliq» ehdisi bar idi («2Pad.» 16-babni körüng). Sennaxérib miladiyedin ilgiriki 701-yili, ikki ehдини buzup Israil (Yehuda)ning pütün zéminini bésiwélip, paytexti Yérusalémgha tehdit saldi. Uning shundaq «asiqliq ishliri xéli köp idi. Belkim, mushu bésharettiki «asiqliq qilghuchi», «ehdini buzudighan» dégen sözler axirqi zamandiki dejjalnimu körsitishi mumkin. □ **33:3** «Top-top ademlarning ghowgha-chuqanliridin xelqler beder qachidu; sen ... qeddingni tik qilishing bilen eller pitirap kétidu» — bu, belkim, Perwerdigarning Israilning 2-ayettiki duasigha bergen jawabi bolushi mumkin. «Top-top ademlarning ghowgha-chuqanliri...» belkim Éfiopiye padishahi Tirhakahning qoshunlirining jeng yürüşini körsitidu («2Pad.» 19:9-ayetni körüng).

Sennaxérib «Tirhakah kélidu» dégen xewerni anglap chékindi. Axirqi zamanlarda mushu weqege oxshaydighan yene bir weqe bolidu («Dan.» 11:44-ayetni körüng).

Chéketkiler uyan-buyan yügürgendek ademler olja üstide uyan-buyan yügürüşidu. □

⁵ Perwerdigar üstün turidu,

Berheq, Uning turalghusi yuqirididur;

U Zion'gha adalet we heqqaniylik toldurdi;

⁶ U bolsa künliringlarning tinch-amanliqi, nijatliq, danaliq we bilimning bayliqliri bolidu;

Perwerdigardin qorqush Uning üçhün göherdur. □

Israildiki hazirqi ehwal

⁷ Mana, ularning palwanliri sirtta turup nale-peryad kötüridu;

Sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu; □

⁸ Yollar ademsiz qaldi;

Ötkünchi yolchilar yoq boldi;

U ehдини buzup tashlidi;

Sheherlerni közige ilmaydu,

□ **33:4** «Silerge **békitip bérilgen olja yighiwélinidu**» — bizningche «siler» Israillarni körsitidu (6-ayetni körüng). Asuriyelikler oljini ulargha tashlap qachidu (36-, 37-babni körüng). Bashqa terjimanlar «siler» dégen Israildin bashqa ellerni körsitidu, dep sherhileydu. □ **33:6** «Perwerdigardin **qorqush uning üçhün göherdur**» — bashqa birxil terjimisi: — «Perwerdigardin qorqush Uning ademlerge béridighan göhiri». □ **33:7**

«Mana, **ularning palwanliri ... nale-peryad kötüridu; sülh-ehde tüzgen elchiler qattiq yighlishidu**» — bizningche bu ayet eyni chaghdiki ehwalni körsitidu. 8-ayettiki izahatni körüng. «palwanlar ...nale-peryad kötüridu... **Elchiler yighlishidu**» — 1-ayettiki izahatta déyilgendek, Asuriye padishahi Sennaxérib «sülh-ehde»ge asiylig qilip, Israilni ishghal qilghan; ehwal 7-9-ayetlerde teswirli-gendek bolghan. Shu chaghda Hezekiya bilen u Sennaxéribqa ewetken elchiler ashu sülh-ehdining bir tiyin'gimu erzimigenlikini körüp, qattiq pushayman qilghan bolsa kérek.

Ademlarni héch etiwarlimaydu. □
 9 Zémin matem tutidu, zeiplishidu;
 Liwan xijalettin solishidu;
 Sharon chöl-bayawan'gha aylandi;
 Bashan we Karmel bolsa qirip tashlandi. □

Xuda ornidin turup qutquzidu

10 Mana hazir ornumdin turimen,
 — deydu Perwerdigar,
 — Hazir Özümni üstün körsitimen,
 Hazir qeddimni kötürimen.
 11 — Silerning boyunglarda quruq ot-chöpla bar,
 Paxal tughisiler;
 Öz nepesliringlar ot bolup özünqlarni yutuwétidu;
 12 Eller bolsa hak köydürülgendek köydürilidu;
 Orulghan jighan-tikenlerde otta köydürüwétilidu.
 13 — I yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni
 anglanglar;
 Yéqindikiler, Méning küch-qudritimni tonup
 yétinglar. □
 14 Ziondiki gunahkarlar qorqidu;
 Wehime iplaslarni bésiwalidu.

□ **33:8** «U **ehdini buzup tashlidi**» — «u» belkim asiyliq qilghuchi (Asuriyelik) Sennaxéribni we shuning bilen birge axirqi zamandiki dejjalnimu közde tutushi mumkin. □ **33:9** «Liwan... Sharon... Bashan... Karmel...» — chirayliq ormanzarliq rayon. Sharon munbet yaylaq. Bashan del-derexliri köp, charwichiliqtin béyighan rayon. Karmel yerliri intayin munbet, méwe-chéwe, kökatlar köp chiqidighan, köp yaylaqliri bar rayon idi. Xeritilerni körüng. □ **33:13** «I **yiraqtikiler, Méning qilghanlirimni anglanglar; yéqindikiler, Méning küch-qudritimni tonup yétinglar**» — mushu bésharet 10-ayettin bashlap axirqi zamanlarga ötkén bolushi mumkin.

Ular: «Arimizdiki kim menggülık yutqur Ot bilen bille turidu?
Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» — deydu.

Soalgha jawab

¹⁵ — «Heqqaniyliq yolida mangidighan,
Durus-lilla gep qilidighan,
Zalimliqtin kelgen haram paydigha nepretlinidighan,
Parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan,
Qanning gépi bolsila quliqini yopurup anglimaydighan,
Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan;□ ■
¹⁶ U yuqirini makan qilidu;
Qoram tashlar uning qorghini bolup,
Yuqiri uning bashpanahi bolidu;
Öz risqi uninggha béridu,
Uning süyi kapaletlik bolidu».
¹⁷ — «Közliring Padishahni güzellikide köridu;

□ **33:15** «Heqqaniyliq yolida mangidighan, durus-lilla gep qilidighan...» — bu sözler 14-ayettiki «Arimizdiki kim menggülık yutqur ot bilen bille turidu? Kim ebedil'ebed yalqunlar bilen bir makanda bolidu?» dégen soalgha bolghan jawabning béshidur. «parilarni sun'ghuchilarni qolini pulangshitip ret qilidighan» — bashqa birxil terjimisi: «parilar tutquzup qoyulmisun dep qolliri titrep kétidighan». «Peslik-rezillikke qarashni ret qilip, közini qachuridighan» — menisi belkim: «rezillikni közitishni qet'iy ret qilidighan». ■ **33:15** Zeb. 15:1-2; 24:3-4

Közliring uzun'gha sozulghan zémin'gha nezer salidu.□

¹⁸ Könglüng wehime toghrisida chongqur oygha patidu;

Royxetchi beg qéni?

Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni?

Istihkam-munarlarini sanighuchi beg qéni?□

¹⁹ Qaytidin esheddiy xelqni körmeysen,

— Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan,

Duduqlap gep qilidighan, gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen.□

²⁰ Ibadet héytlimiz ötküzüldighan sheher Zion'gha qara;

□ **33:17** «Közliring **Padishahni güzellikide köridu**» — mushu yerde padishahning kim ikenliki téxi dep bérilmidi. U yuqiriqi 9-bab, 6-ayet, 11-bab, 1-9-ayet we 32-bab, 1-ayette tilgha élin'ghan padishahqa oxshash adem bolushi kérek. «közliring **Padishahni güzellikide köridu**» — «güzellikide» dégenlik, padishahning belkim bashqa ehwaldimu körünüshi mumkin. «uzun'gha sozulghan zémin» — belkim keng-azadilik, héch wehime körünmeydighan zémin dégen menide. □ **33:18** «**Royxetchi beg qéni? Oljini ölcheydighan tarazichi beg qéni? Istihkam-munarlarini sanighuchi beg qéni?**» — mushu begler, shübhisizki, Israilni ayagh asti qilghan düşmenning ishghaliyetchi qoshunlirining begliri; biraq ularning rolliri anche éniq emes. Birinchisi, belkim, esirlerning tizimlikini teyyarlighan; ikkinchisi oljini xatiriliwalghan; üçinchisi sheherdiki pachaqlash kérek bolghan istihkamlarini xatiriliwalghan. □ **33:19** «**Sen angqiralmaydighan, boghuzida sözleydighan, ... gépini chüshinelmeydighan bir xelqni ikkinchi körmeysen**» — bu ayet, shübhisizki, zéminining yatlar teripidin ishghal qilghanliqini yaki ular teripidin xelqning sürgün qilin'ghanliqini, shundaqla chetel tilida sözleydighan muhit ichide ötküzgen turmushni körsitidu.

Séning közüng Yérusalémning tinch-aman makan bolghanliqini,

Qozuqliri hergiz yulunmaydighan,

Taniliri hergiz üzülmeydighan,

Ikkinchi yötkelmeydighan chédir bolghanliqini köridu;■

²¹ Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünüdu,

— U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu;

Palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu,

We yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu;□

²² Chünki Perwerdigar bizning nijatkar-hakimimiz,

Perwerdigar bizge qanun Bergüchidur,

Perwerdigar — bizning Padishahimiz,

U bizni qutquzidu!

²³ Séning tana-arghamchiliring boshighan bol-simu,

Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu,

Yelkenni yéyip chiqiralmisimu,

U chaghda zor bir olja üleshtürüldu;

■ **33:20** Zeb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21** «Shu yerde Perwerdigarning shan-sheripi bizge körünüdu, — U Özi deryalar, keng östengler éqip turidighan bir jay bolidu; palaqlar bilen heydelgen héchqandaq kéme u jayda qatnimaydu, we yaki héch heywetlik kéme u jaydin ötmeydu» — bu sirlıq gepning menisi, perizimizche: «Perwerdigar zéminimizni beriketlik qilghandin keyin héchqandaq nersini bashqa ellerdin kirgüzüshning hajiti yoq, shunghashqa biz kéme élip kelgen héchqandaq mehsulatlargha mohtaj emesmiz; Perwerdigar Özi bizge hemmini teminligüchidur» dégendek bolushi mumkin.

Hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu. □

²⁴ Shu chaghda shu yerde turghuchi: «Men késel» démeydu;

Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu. □

34

Perwerdigarning küni ••• Édomning jazalinisliri

¹ Yéqin kélinglar, i eller, anglanglar!

I qowm-xelqler, qulaq sélinglar!

Yer-zémin we uningdiki barliq mewjudatlar,

Jimi alem we uning ichidin chiqqan hemme mewjudatlar,

Tingshanglar!

² Chünki Perwerdigarning barliq ellerge qarita ghezipi bar,

Uning derghezipi ularning barliq qoshunlirigha qarshi turidu;

□ **33:23** «Séning tana-arghamchiliring boshighan bolsimu, Israil yelken xadisining turumini mustehkem qilalmisimu, ... u chaghda zor bir olja üleshtürülide; hetta aqsaq-tokurlarmu oljini alidu» — yene bir sirliq gep! Perizimizche, bu bir oxshitish bolup, Israilni bir chong kémige oxshatqan; kéme bolsa bek konirap ketken, mangalmaydighan halgha kélip qalghan bolsa kérek. Halbuki, bu Xudaning teqdim qilmaqchi bolghan berikitige héchqandaq tosalghu bolmighan; olja haman qolgha élinidu, hetta «aqsaq-tokur» we ajiz ademlermu bext-beriketke érishidu. Bezi alimlar kéme toghrisidiki sözlerni Israilning dühshenlirige qaritilghan, dep qaraydu. □ **33:24** «Shu jayni makan qilghan xelqning gunahliri kechürüm qilinidu» — sözmusöz terjime qilghanda: — «Shu jayni makan qilghan xelq gunahidin kötürüwétilidu»

U ularni halaketke pütüp qoyghan,
 Ularni qirghinchiliqqa tapshuruwetken;
³ Ulardin öltürülgenler sirtqa tashliwétilidu,
 Jesetliridin sésiqchiliq puraydu,
 Taghlar ularning qéni bilen éritilidu;
⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoshunlar chirip yoq
 bolidu,
 Asmanlar yögime kitabdek türülidu;
 Üzüm télining yopurmaqliri xazan bolup, soliship
 chüshkendek,
 Yiglep ketken enjür shéxidin chüshkendek,
 Ularning jimiki jisim-qoshunliri yiqilidu;■
⁵ Chünki shemshirim asmanlarda *qan bilen* sughu-
 ruldi;
 Qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimgé
 uchrighan xelqqé,
 Yeni Édom üstige jazalash üçün chüshidu;□
⁶ Perwerdigarning bir shemshiri bar;
 U qan'gha boyaldi;
 U yaghliq nersilerning yéghi bilen,
 Öchke-qozilarning qéni bilen,
 Qochqar bōrikining yéghi bilen ozuqlandurulghan;
 Chünki Perwerdigarning Bozrah shehiride bir
 qurbanliqi,

■ 34:4 Weh. 6:13, 14 □ 34:5 «... **Shemshirim asmanlarda qan bilen sughuruldi; qaranglar, shemshirim Méning halaket lenitimgé uchrighan xelqqé, yeni Édom üstige jazalash üçün chüshidu;**» — bu ayetke qarighanda, Xudaning axirqi zamandiki jazalashliri asmanda bashlinip, kéyin yer yüzige chüshidu. 1-8-ayetlerge qarighanda, shu chaghda nurghun el-yurtlar Édomda yighilip Israilgha hujum qilmaqchi bolidu; biraq Xuda ularni yoqitidu. Édom dégen yurtning özi Israilgha köp yil qilghan rehimsiz ziyankeshliki tüpeylidin Xudaning lenitige uchraydu.

Édomda zor bir qirghinchiliqi bar. □ ■

⁷ Mushu qirghinchiliqlar bilen yawayi kalilar,
Torpaqlar we küchlük buqilarmu yiqilidu.

Ularning zémini qan'gha chömüli du,
Topa-changliri yagh bilen mayliship kétidu. □

⁸ Chünki Perwerdigarning qisas alidighan bir küni,
Zion dewasidiki hésab alidighan yili bar. □

⁹ Édomdiki éqinlar qarimaygha,
Uning topiliri güngürtke aylandurulidu;
Zémini bolsa köyüwatqan qarimay bolidu.

¹⁰ Uning oti kéche-kündüz öchürülmeydu;
Is-tütekliri menggüge örleydu;
U dewrdin-dewrgiche xarabilikte turidu;
Héchkim ikkinchi u yerge ayagh basmaydu. ■

¹¹ Chöl huwqushi we chirqirighuchi huwqushlar
uni igiliwalidu;

□ **34:6** «U (Perwerdigarning shemshiri) yaghliq nersilerning yéghi bilen, öchke-qozilarning qéni bilen, qochqar bōrikining yéghi bilen ozuqlandurulghan» — mushular (öchke-qozilarning qéni... bōrek yéghi qatarliqlar)ning hemmisi qurbanliqlarning muhim bölekliri bolidu. «Perwerdigarning **Bozrah shehiride bir qurbanliqi... bar**» — Bozrah shehiri Édomning paytexti (hazir «Pétra» déyilidu). Xeritilerni körüng. ■ **34:6** Yesh. 63:1, 2 □ **34:7** «**küchlük buqilar**» — ibraniy tilida «küchlükler» déyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaqlar», «küchlük buqilar» mushu yerde «küchlük, ho-quqluq begler»nimu körsetse kérek. □ **34:8** «**Zion dewasi**» — mushu «dewa»ning uzun yilliq tarixi bar. Köp kishiler «Némishqa Xuda Israilgha alahide muamile qilidu?» dep qaqshap, Yehudiy-largha ziyankeshlik qilip kelgen. Yehudiylarning özliri Xudagha köp qétim asiyliq qilghini bilen qandaqla bolmisun, Xudaning Ibrahimgha bergen wedisige asasen U ularni «Öz xelqim» dep qaraydu. Bu Xudaning tallishidur; bashqilar Uning bilen Is-rail toghruluq dewalashmaqchi bolsa özi yaman aqiwetni köridu. Gitlér gewdilik bir misalidur. ■ **34:10** Weh. 14:11; 19:3

Chong huwqush we qagha-quzghunlar shu yerde uwilaydu;

Xuda uningha «tertipsizlik-bimenilikni ölcheydighan tana»ni,

We «qup-quruqluqni ölcheydighan tik ölchigüch»ni tartidu. □ ■

¹² Birsı kélip *Édomning* ésilzadilirini padishahliqini *idare qilishqa* chaqirsa,

Ulardin héchkim bolmaydu;

Uning emirliri yoq qiliwétilgen bolidu. □

¹³ Ordilirida tikenler,

Qel'e-qorghanolirida chaqqaq-jighanlar ösüp chiqidu;

U chilbörilerning makani,

«Huwqushlarning ordisi» bolidu.

¹⁴ Shu yerde chöl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jem bolidu;

Herbir «öchke jin» öz qérindishigha towlaydu;

Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu,

Uni özige aramgah qilip turidu. □

¹⁵ «Oq yılan» shu yerde uwilaydu,

Uning sayiside tuxumlaydu,

Balilirini yighip baqidu.

□ **34:11** «Chöl huwqushi ... **chirqirighuchi huwqushlar ...chong huwqush..** » — mushu ayettiki qush-haywanlarning néme ikenlikini top-toghra déyish tes. ■ **34:11** Yesh. 13:21,22; Zef. 2:14; Weh. 18:2

□ **34:12** «Birsı kélip *Édomning* ésilzadilirini **padishahliqini idare qilishqa chaqirsa, ulardin héchkim bolmaydu...**» — buning bashqa terjimiliri bar, bi-raq asasiy menisi: — «Édomdiki padishahliqni bashqurush üçün adem yoq»tur. Édomda héchkim, hetta eng yuqiri tebiqidikilermu qalmaydu. □ **34:14** «**Tün mexluqliri shu yerde makanlishidu**» — yaki: «Tün (kéche) alwastisi shu yerde makanlishidu».

Qorultaz-tapqushlar herbiri öz jüpi bilen shu yerde toplinidu;□

16 Perwerdigarning yögime kitabidin izdep oqup baqqin;

Ulardin héchbiri chüshüp qalmaydu;

Héchqaysisining öz jorisi kem bolmaydu;

Chünki Özining aghzi ulargha buyrughan;

Uning Öz Rohi ularni toplighan.□

17 Chünki *Perwerdigar* Özi ular üçün chek tashlap, Öz qoli bilen zémin'gha tana tartip ulargha teqsim qilip bergen;

Ular uninggha menggüge igidarliq qilidu,

Dewrdin-dewrgiche shu yerni makan qilidu.

35

□ **34:15** «Oq **yilan**» — buningmu qaysi haywan ikenliki éniq emes. □ **34:16** «Perwerdigarning **yögime kitabi**» — yuqirida Yeshaya Xudaning permani bilen özi yazghan matériyallarni yighip Tewrat-qanunliri bilen saqlitip qoyghan (8-babni körüng). Kéyin u yene «yögime kitab»ni tilgha aldi (29-babni körüng). «Perwerdigarning yögime kitabi» belkim Yeshayaning özi yazghan matériyalliri we Musa, Yeshua, Samuil, Dawut qatarliq peyghemberler xatiriliwalghan barliq matériyallarni körsitidu. Mushu matériyallar «muqeddes kitab»ning bashlinishliri bolushi kérek; «Perwerdigarning kitabi»da héchnerse kem emes, bizge kérek bolghan hemme tepsilatlar bar, uningda hetta qush-haywanlarning xewirimu bar, dégenliktur. Xudaning qush-haywanlarga tepsiliy halda miras qilghan teqsimati xatirilen'gen yerde, Özining mömin bendiliri üçün béghishlimaqchi bolghan miraslar muqeddes kitapta téximü éniq xatirileklik bolmamdu? «Muqeddes kitab»tin izdep oqup béqing!»! «**Özining aghzi ulargha buyrughan**» — Xudaning aghzi buyrughan, elwette.

Xudaning chöl-bayawanni güllendürüshi, ••• shundaqla Öz mömin-bendiliri üçün achqan yoli

¹ — Dala hem qaghjirap ketken joylar ular üçün xushal bolidu;

Chöl-bayawan shadlinip zepirandek chéchekeleydu;□

² U berq urup chéchekeleydu,

Shadliqqa shadliq qoshulup tentene qilidu;

Liwanning shan-sheripi,

Karmel we Sharondiki güzellik we sür uningha bérilidu;

Ular Perwerdigarning shan-sheripini,

Xudayimizning güzelliki we heywıtını köridu.□

³ Ajiz qollarni küchlendürünglar,

Égilip mangidighan tizlarni chingitinglar;■

⁴ Yüriki aghqanlarga: — «Ching turunglar! Qorq-manglar!

Mana, Xudayinglarga qarap béqinglar;

Qisas kélidu — Xudaning hésab élish küni kélidu!

U Özi kélidu, silerni qutquzidu!» — deng!

⁵ Andin qarighuning közi échilidu,

Gasning qulaqliri ochuq qilinidu,■

⁶ Andin aqsaq-tokurlar kényikte oynaqlap sekreydu;

Gachining tili naxsha éytidu;

□ **35:1** «Dala ... **ular üçün xushal bolidu**» — Yeshaya deslepte «ular»ning kim ikenlikini démeydu. Bilish üçün bésharetni axirighiche (9-ayetkiche) oqush kérek! (bu sözler «Rim.» 8:19-22 bilen munasiwetlik). □ **35:2** «Liwanning **shan-sheripi, Karmel we Sharondiki güzellik we sür...**»

— Liwan, Karmel we Sharonlarning alahidilikliri yuqirida, 33-bab, 9-ayettiki izahatta teswirlinidu. «ular **Perwerdigarning shan-sheripini... köridu**» — «ular» — 1-ayettiki izahatqa qarang. ■ **35:3** Ibr. 12:12

■ **35:5** Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yuh. 9:6

Chünki dalada sular,
 Chöl-bayawanlarda derya-éqinlar urghup tashidu;■
 7 Pizhghirin chöl-jezire kölchekke,
 Changqighan yerler bulaqlargha aylinidu;
 Chilibörilerning makani — ular yatqan jay,
 Qomush we yékenler ösüp, chimenlikke aylinidu.
 8 Shu yerde égiz kötürülgen bir yol,
 Tüptüz bir yol bolidu;
 U «pak-muqeddeslikning yoli» dep atilidu;
 Napaklar uningdin ötüshke bolmaydu,
 Shu yol mexsus shular üçhün békitilip yasalghanki,
 —
 Hetta nadanlarmu uningda ézip ketmeydu;□
 9 Shu yerde shir bolmaydu,
 Uning üstige héch yirtquch haywan chiqmaydu;
 (Ular shu yerde héch tépilmaydu)
 — Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar shu yerde
 mangidu!□
 10 Perwerdigarning bedel tölep qutquzghanliri
 qaytip kélidu,
 Küylerni éytip Zion'gha yétip kélidu;
 Ularning bashlirigha menggülük shad-xuramliq
 qonidu;
 Ular xushalliq we shadliqqa chömgen bolidu;
 Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder

■ **35:6** Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yuh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8 □ **35:8** «Shu yerde égiz kötürülgen bir yol, tüptüz bir yol bolidu» — yolning nege baridighanliqini démeydu; bilish üçhün 10-ayetkiche oqush kérek. □ **35:9** «Nijat arqiliq hörlükke chiqqanlar» — bolsa ibraniy tilida birla söz («gaal») bilen ipadilidu. Mushu sözni toluq chüshinish üçhün 41:14-ayetning izahatini körüng.

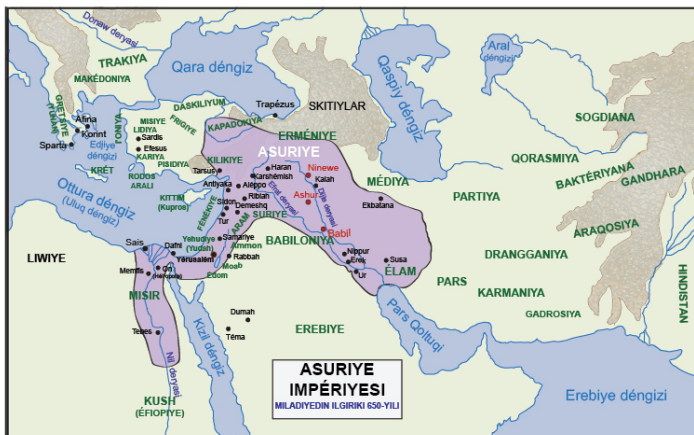
qachidu. □ ■

36

Krizis — Asuriye padishahining bésip kirishi

¹ Hezekiyaning on tötinchi yili shundaq boldiki, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qel'e-qorghanliq sheherlirige hujum qilip chiqip, ularni ishghal qildi. ■ ² Andin Asuriye padishahi «Rab-Shakeh» *dégen serdarni* chong bir qoshun bilan Laqish shehiridin Yérusalémgha ewetti. U Kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshigha kélip turdi.□

□ **35:10** «Perwerdigarning **bedel tölep qutquzghanliri qaytip kélidu...** **qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu**» — bésharettiki weqeler Israilning Musa peyghember arqiliq qutquzulghanliqigha oxshaydu; shundaqla bu ishlarni yéngi bir «Misirdin chiqish» dégili bolidu. Oqurmenlerge Tewrattiki «Misirdin chiqish» dégen qisimni oqusa, shu chaghdiki weqelerni mushular bilan tepsiliy halda sélishturush nahayiti ehmiyetlik bolidu. Mushu «chiqip-qutquzush» bolsa «Misirdin chiqish»tin nechche hesse ulugh, nechche hesse shereplik bolidu. Kéyin körimizki, Xuda qutquzghan xelq peqet Misirdin emes, belki pütkül dunyadin chiqip qutquzulidu. Ular qorqunchluq desht-bayawandin ötüşining ornida, özlirini qarshi alidighan, chimenbaghqa aylاندurulghan zémindin ötidu; yol hemme adem üçün tüz, ongushluq, rawan hem xetersiz bolidu. ■ **35:10** Weh. 21:4 ■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2** «Rab-Shakeh» — belkim Asuriyening padishahining bash meslihetchisining adettiki unwani bolushi mumkin. «Kir **yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining béshi**» — mushu jay eslide del Yeshaya Ahaz padishah bilen körüşüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan jay (7-babni körüng).

Asuriye impériyesi - miladiyedin ilgiri 650-yili

³ Shuning bilan Hilqiyanning oghli, ordini boshquridigan Éliakim, ordining diwanbégi bolghan Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi bolghan Yoahlar uning yénigha keldi ⁴⁻⁵ we Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: — Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar:

«Séning mushu ishen'gen tayanching zadi némiti?

Sen: (u peqet gepla, xalas!) —

«Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen? □ ⁶ Mana, sen yériqi bar

□ **36:4-5 «Sen: (u peqet gepla, xalas!) — «Urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar» — deysen; sen zadi kimgé tayinip manga qarshi ökte qopisen?»** — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bésharetliridin xewiri bar idi.

ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen! Birsini uninggha yölense, uning qoligha sanjip kiridu; mana Misir padishahi Pirewn'ge tayan'ghanlarning hemmisi shundaq bolidu!■

⁷ Eger sen manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — déseng, Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu *Perwerdigargha* atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?□

⁸ Emdi xojam Asuriye padishahi bilen bir toxtamgha kel: — «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» □ ⁹ Sende undaqlar bolmisa, xojamning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker béshini qandaqmu chékindüreleysiler?!

■ **36:6** Ez. 29:6, 7 □ **36:7** «Hezekiya ...: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila Perwerdigargha ibadet qilishinglar kérek» dep, shu Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurban'gahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» — Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan qanun'gha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurban'gahtila qurbanliq qilishqa bollatti. Eslide Hezekiya mushu perman'gha asasen: (1) butpereslik qilidighan qurban'gahlarni hem (2) xata yol bilen «Perwerdigargha atap» qurulghan, ibadet qilishqa béghishlan'ghan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elwette. □ **36:8** «Eger sende atqa mineligüdek eskerliring bolsa, men sanga ikki ming atni bikargha bérey!» — bu kinayilik gep, elwette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kétetti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi.

Sen jeng harwiliri we atlarni élish üçhün Misirgha tayinisen téxi!

¹⁰ Men emdi mushu zéminni halak qilish üçhün Perwerdigarsiz keldimmu? Perwerdigar derweqe manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin!» — dédi!»»

¹¹ Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: — «Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniy tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quliqigha kirmisun!» — dédi.□

¹² Biraq Rab-Shakeh: —

«Xojam méni mushu gepni xojanglarga we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlarga déyishke ewetken emesmu? Chünki ular siler bilen birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — dédi.□ ■

¹³ Andin Rab-Shakeh ibraniy tilida yuqiri awaz bilen: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.

¹⁴ «Padishah mundaq deydu: —

«Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni qutquzalmaydu.

¹⁵ Uning silerni: — «Perwerdigar bizni

□ **36:11** «Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile» — hazirki Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriye tili» «aramiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishletti. □ **36:12** «... Ular siler bilen birlikte öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — sheher muhasirige chüshüp, acharchiliq we usuzluqta qalghanda ademler derweqe mushundaq qilishi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27

jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar!». ¹⁶ Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: —

«Men bilen sühliliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünqlarning üzüm baringidin hem özünqlarning enjür derixidin méwe yeysiler; herbiringlar öz su kölchikinglardin su ichisiler; ¹⁷ ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, néni bar hem üzümzarliri bar bir zémin'gha, — zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!□

¹⁸ Hezekiyaning silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dep ishendürüshige yol qoymanglar! El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu?

¹⁹ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim shehirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?! ²⁰ Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?»».

²¹ Anglighuchilar süküt qilip uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: —

□ **36:17** «men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémin'gha, — zémininglarga oxshash bir zémin'gha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqki: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldamchi idi.

«Uningha jawab bermenglar».

²² Andin Hilqiyanning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kécheklarini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uningha uqturdi.

37

Hezekiyaning dua qilishi — Perwerdigarning jawabi

2Pad. 19

¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklarini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning öyige kirdi. □ ² U Hilqiyanning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallirini böz yépinchaqlighan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewetti. ³ Ular uningha: —

«Hezekiya mundaq deydu: —

«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün külpet chüshidighan, reswa we mazaq qilinidighan bir kündür. ⁴ Öz xojisi bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tingshisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçün uning dekkisini bérermikin? Shunga qép qalghan qaldilar üçün

□ **37:1** «Perwerdigarning öyi» — Uning (Sulayman padishah qurghan) ibadetxanisi.

awazingni kötürüp, bir duayingni berseng»» — dédi.

⁵ Shu gepler bilan Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi. ⁶ Yeshaya ulargha: —

«Xojayinglarga: — «Perwerdigar mundaq dédi: — «Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma; □ ⁷ Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. U öz zéminida turghanda uni qilich bilen öltürgüzimen» — denglar» — dédi.

⁸ Rab-Shakeh kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékin'genlikini anglap, uning yénigha keldi; Asuriye padishahi Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqanidi. ⁹ Andin padishah: «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglidi. Shu xewerni anglighanda u yene Hezekiyagha

□ **37:6** «Xojayinglarga: — «Perwerdigar **mundaq dédi:** — «Asuriye **padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma...**» — Yeshayaning mushu sözlirini (6-7-ayetlerni) diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun xelqqé we Hezekiya Asuriye toghruluq nurghun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghanidi (mesilen, 10-bab, 5-21-ayetlerni, 14-bab, 24-25-ayetlerni körüng). Biraq Hezekiya we ordisidikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjzilerni (kéyinki 38-babnimu körüng) pütünley untup qalghandek qilatti.

elchilerni mundaq xet bilan ewetti: —□

¹⁰ «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq denglar: —

«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma; ¹¹ Mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qandaqmu qutquzulisen? □ ¹² Atabowilirim halak qilghan ellerni bolsa, ularning ilah-butliri qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezuf shehiridikilernichu? Télassarda turghan Édenlernichu? ¹³ Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»».

¹⁴ Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi.

¹⁵ Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: —

¹⁶ «I kéréublar otturisida turghan, samawi qoshun-

□ **37:9 «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti»** — bu ish emeliyet emes, hemde shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Özi ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen. □ **37:11**

«ularni ilah-butlirigha atap halak qilghanliqi anglighansen» — «ilah-butlirigha atap halak qilish» dégen söz, ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadilini. □ **37:13 «Gozan, Haran, Rezuf shehiri..**

Télassar... Xamat..., Arpad ..., Sefarwaim, Xéna hem Iwwah...» — (12-13-ayetlerde körsitilgen) mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge bügün'ge geder namelum.

larning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —

Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen. □ ¹⁷ I Perwerdigar, quliqingni töwen qilip anglighaysen; közüngni achqaysen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaretlep éytqan hemme geplirini anglighaysen! ¹⁸ I Perwerdigar, Asuriye padishahliri heqiqeten hemme yurtlarni we shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, □ ¹⁹ Ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahliri ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanlar, yaghach we tash, xalas; shunga Asuriyelikler ularni halak qildi. ²⁰ Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüş üçün, bizni uning

□ **37:16** «I kéréublar otturisida turghan... Perwerdigar» — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Orunning ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin Ezakiyal peyghember dewrigiche Xudaning parlaq shan-sheripi sirliq halda «kafaret texti»ning üstide, yeni «kérublar otturisida» turatti. Kérublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan höküm-jazalirini béjiridu. «Kérublar otturisida turghan» dégini, «Sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körsetmekchi bolghan Xudasen» dégeniktur. □ **37:18** «shulargha béqindi bolghan yurtlar..» — ibraniy tilida sözmüsöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yoq. Bashqa birxil terjimisi «shulargha ait». Biz sherhlesh üçün «béqindi» qoshtuq.

qolidin qutquzghaysen!».

21 Shuning bilan Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —

— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu:

—

«Sen Manga Sennaxérib toghruluq dua qilishing bilan,

22 Perwerdigarning uninggha qarita dégen sözi shudurki: —

«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,

Séni mazaq qilip külidu;

Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;

23 Sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?

Sen kimgé qarshi awazingni kötürüp,

Neziringni üstün qilding?

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!□

24 Qulliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip: —

«Men nurghunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqilirigha,

Liwan tagh baghirlirigha yétip keldimki,

Uning égiz kédir derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;

Men uning eng yuqiri égizlikige yamiship chiqip,

Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip

□ **37:23** «kupurluq» — kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla haman bir küni yiqitilidu.

yétimen.□

²⁵ Özüm quduq kolap su ichtim;

Putumning uchidila men Misirning barliq derya-
östenglirini qurutuwettim — déding.□

²⁶ — Sen shuni anglap baqmighanmiding?

Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,

Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,

Hazir uni emelge ashurdumki,

Mana, sen qel'e-qorghhanliq sheherlerni xarabil-
erge aylandurdung;

²⁷ Shuning bilen u yerde turuwatqanlar
küchsizlinip,

Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;

Ular étizdiki ottek,

Yumran kök chöplerdek,

Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi.□

□ **37:24** «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi» — bu ayettiki «bük-baraqsan» dégen söz ibraniy tilida «Karmel» dégen söz bilen ipadilinidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» dégini «uning (Liwanning) eng chirayliq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti; chünki Liwanda «Karmel» dégen jay yoq. □ **37:25** «...pu-

tumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qur-
rutuwettim» — yuqiriqi 24-ayette padishah özining tes ishlarni qilalaydighanliqini, mesilen, Liwan rayonidiki eng yuqiri tagh-
larga chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushu 25-ayettiki «putum... qurutuwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini it-
tirip ériqni tosup, suni qurutuwetkinidek, «Men xalisamla nahay-
iti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutiwéteylemen» dégen menmenlikni bildürmekchi. □ **37:27**

«Ögzidiki ot-chöpler...» — bu ibarining bashqa xil terjimilirini uchritish mumkin.

28 Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga qarshi ghaljirliship ketkingningni bilimen;

29 Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikingning, hakawurliship ketkenlikingning quliqimgha yetkini tüpeylidin,

Men qarmiğimni burningdin ötküzimen,

Yüginimni aghzinggha salimen,

Özüng kelgen yol bilen séni qayturimen.□

30 I *Hezekiya*, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, —

Mushu yili özlükidin ösken,

Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu rizqinglar bolidu;

Üchinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;

□ 37:29 «Men **qarmiğimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...**» — Asuriye padishahliri mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti.

Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler.□

³¹ Yehuda jemetidiki qutulghan qaldisi bolsa yene töwen'ge qarap yiltiz tartidu,

Yuqirigha qarap méwe béridu;

³² Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,

Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

³³ Shunga Perwerdigar Asuriye padishahi toghru-luq mundaq deydu: —

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,

Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;

Ne qalqanni kütürüp aldigha kelmeydu,

Ne uninggha qarita qashalarnimu yasamaydu.

³⁴ U qaysi yol bilen kelgen bolsa,

Shu yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu, — deydu Perwerdigar.

³⁵ — Chünki Özüm üçhün we Méning qulum Dawut

□ **37:30** «I Hezekiya, shu ish sanga alamet bésharet boliduki, — mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqan-larmu rizqinglar bolidu; üçinchi yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler» — mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üçhün hem xelqni qutquzush üçhün bérilgen. Urush waqtida tériqchiliq qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin keyinki yilidimu, belkim qoshunidin qalghan qisimliri yenila parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üçinchi yilghiche sozulidu. «Üzüm köchetlirini tikisiler.. méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezgilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüshke uzun waqit kétidu, elwette). Kishilerning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üçhün, bu ikkinchi möjize béridi. Shundaqtimu, Tewrattiki «Padishahlar» dégen qisimgha qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untup Xudagha wapasizliq qiliwerdi.

üchün bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen». ■

³⁶ Shuning bilen Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklarning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi. Mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning hemmisining ölgenlikini kördi! □ ■ ³⁷ Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi. ³⁸ Shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oghli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi. □

38

«Yeshaya»ning ikkinchi qismi ••• Hezekiyaning éghir késilge giriptar bolushi we duasi

¹ Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi. Amozning oghli Yeshaya peyghember uning qéshigha bérip, uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: —

■ **37:35** 2Pad. 20:6 □ **37:36** «Perwerdigarning **Perishtisi**» — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, «Yar.» 18-babni körüng).

■ **37:36** 2Pad. 19:35 □ **37:38** «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» — mushu weqe, Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil kéyin (miladiyedini ilgiriki 681-yili) boldi.

— Öyüng toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen, — dedi.□

² Hezekiya yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip:

³ — I Perwerdigar, Séning aldingda heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, neziring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dedi.

We Hezekiya yighlap éqip ketti.

⁴ Andin Perwerdigarning sözi Yeshayagha yétip mundaq déyildi: —

⁵ Bérip Hezekiyagha mundaq dégin: —

Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, künliringge yene on besh yil qoshimen; □

⁶ Shuning bilen Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Men sépil bolup bu sheherni qoghdaymen.

⁷ Shuning bilen Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin mundaq bésharetlik alamet boliduki, ⁸ Mana, Men quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey üstige chüshken sayisini on qedem keynige yandurimen».

Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on

□ **38:1** «Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muptila boldi» — bu sözler bilen «Yeshaya» dégen kitabning «ikkinchi qismi» bashlinidu. Kirish sözimizni körüng. □ **38:5** «atang Dawut» — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi.

basquch keynige yandi. □ ■

Hezekiyaning öz késili toghruluq xatiriliri

⁹ Yehuda padishahi Hezekiya késel bolup, andin késilidin eslige kelgendin kényin mundaq xatirilerni yazdi:

¹⁰ — «Men: «Ömrümning otturisida tehtisaranning derwazilirigha bériwatimen, Qalghan yillirimdin mehrum boldum» — dédim.

¹¹ Men: — «Tiriklarning zéminida turup Xudayim Yahni, Yahni körelmeydighan, Shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum» — dédim.□

¹² Méning turalghum charwichining chédiridek özümdin yötkilip ketti;

□ **38:8** «...Shuning bilen quyashning chüshken sayisi on basquch keynige yandi» — Mérodaq-Baladan (39:1) Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmü shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, mushu ikki weqe (Hezekiyaning késeldin saqaytilishi we uning ishenchisini righbetlendirüshke bérilgen karamet möjize) Asuriyening padishahi tajawuzchiliq qilishtin **ilgiri**, belkim miladiyedin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bergen (39-babtiki izahatlarni körüng). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11** «Yahni, **Yahni körelmeydighan**» — «Yah» dégen «Yahweh» dégenning qisqa shekli, démek Perwerdigarning namining birxil qisqartilip éytilishi. «Yahni, **Yahni körelmeydighan, shundaqla «hemme nerse yoq bolghan» jayda turghanlar bilen bille turup, insannimu körelmeydighan boldum**» — **dédim**» — Hezekiya: — «Tehtisarada bolghanda, Xudani yaki ademni körmesliki mumkin» démekchi emes; tekitleydighan ish tirik turup körüsh pursitidin mehrum bolushtur. Tehtisaranning ehwalining qandaq ikenlikidin biz 14-babta azraq melumat alalaymiz.

Men bapkar öz toqughinini türüwetkinidek hayatimni türiwettim;

U méni toqush destigahidin késiwetti;

Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen;

¹³ Tang atquche men kütüp, özümni tinchlandurup yürimen,

Biraq U shirgha oxshash hemme söngeklirimni sundurghandek qilidu;

Tang bilen kech ariliqida Sen *Xuda* jénimni alisen.

¹⁴ Men qarlighach yaki turnidek wichirlap yürimen;

Paxtektek ah-uh urimen;

Közlirim yuqirigha qarash bilen ajizliship kétidu;

I reb, méni zulum basti!

Jénimgha képil bolghin! ■

¹⁵ Néme désem bolar? Chünki U manga söz qildi we Özi mushu ishni qildi!

Jénim tartqan azab tüpeylidin men bar yillirimda qedemlirimni sanap bésip awaylap mangimen.

¹⁶ I Reb, ademler mushundaq sawaqlar bilen yashishi kérek;

Rohim mushu sawaqlardin hayatini tapidu;

Sen méni eslimge keltürüp, méni hayat qilding!

¹⁷ Mana, özümning bext-tinchliqim üçün azab üstige azab tarttim;

Manga bolghan söygüng tüpeylidin jénimni halaket hangidin chiqardingsen;

Sen hemme gunahlirimni keyningge chörüwettingsen.

¹⁸ Chünki tehtisara Sanga rehmet éytalmaydu;

Ölüm Séni medhiyiliyelmeydu;

Hanggha chüshiwatqanlar Séning heqiqet-wapaliqinggha ümid baghliyalmaydu.

¹⁹ Özüm bügün qilghinimdek Sanga rehmet éytidighanlar tirikler, tiriklerdur;

Ata bolghuchi oghullirigha heqiqet-wapaliqingni bildüridu.

²⁰ Perwerdigar méni qutquzushqa niyet baghlighandur;

Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshirimni éyitimiz!».□

²¹ (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlap, yarisigha chaplanglar, u eslige kélidu», dégenidi

■ ²² we Hezekiya: — «Méning Perwerdigarning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighan qandaq bésharetlik alamet bérilidu?» dep sorighanidi).

39

Babil padishahidin kelgen elchiler ••• Chong bir xataliq

¹ Shu peyette Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup

□ **38:20** «Biz bolsaq, qalghan ömrimizde her küni Perwerdigarning öyide saz chélip medhiye naxshirimni éyitimiz!» — Xudani medhiyileydighan bu yaxshi sözlerni qilghini bilen, Hezekiya öz közi bilen körgen ikki karamet ishni (özining saqaytilishi we 7-ayettiki möjizini) éside ching saqlighan emes. Yuqiriqi bablarda dégendek, Asuriye qoshunliri bésip kirgende, u Xudaning 6-ayette xatirilen'gen wedisini untup, hoduqup ketti. Töwendiki 39-babtiki weqedimu u «Qedemlimni sanap mangimen» dégen öz wedisini untuydu. ■ **38:21** 2Pad. 20:7

yétip qalghanliqini hem eslige kelgenlikini anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti.□

² Hezekiya elchilerni xushalliq bilen kütüp, uning xezine-ambarlirida saqlan'ghan nersilirini körsetti; yeni kümüşni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydighan öyning hemmisini we bayliqlirining barliqini körsetti; uning ordisi we yaki pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi. ³ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha bérip, uningdin: —

«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.

Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen», dédi.

⁴ Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.

Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin ulargha körsetmigen bir-

□ **39:1** «Shu peyitte Baladanning oghli Babil padishahi Mérodaq-Baladan Hezekiyaning késel bolup yétip qalghanliqini ... anglighachqa, Hezekiyagha xetlerni hediye bilen ewetti»

— Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishmu shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, 38-, 39-babta teswirlen'gen ishlar 36- we 37-babta teswirlen'gen ishlardin **ilgiri** yüz bergen. Emdi némishqa ulardin kéyin xatirilen'gen? Bilimizki, «Yeshaya» (dégen kitab)ning 40-66-babliridiki xewer-bésharetler, umumiy jettin éytqanda, kéyinki «Babil impériyesige esir bolup chüshkenler»ge, yeni sürgün bolghan Israillargha, yeni ularning «qaldisi» bolghan ewladlirigha qaritilidu. Undaqta 39-bab mushu ehwalni tonush-turush rolini oynaydu.

imu qalmidi» — dédi.

⁵ Yeshaya Hezekiyagha mundaq dédi: —

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning sôzini anglap qoyghin: —

⁶ — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we bugün'ge qeder ata-bowiliring toplan, saqlap qoyghan hemme nerse Babilgha élip kétididu; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar, ⁷ — hemde *Babilliqlar* oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu.□

⁸ Shuning bilen Hezekiya öz-özige: «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, *Xudaning* heqiqet-wapaliqi bolidiken'ghu» dep, Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi.

□ **39:7** «...hemde **Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu**» — körünüshte ad-diy körün'gen mushu weqe üçün némishqa mushu qattiq jazaliq sôz (6-7-ayetler) chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: — (1) Hezekiya Xudagha: «qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan; (2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahan'gha dangqi chiqqan adammen», «kichik dölitimizning jahanda orni bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin. (3) Nushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittapaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydilinip, Hezekiyani ittapaqqa qatnishishqa tekliq qilghan. Özini ölümdin qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yan'ghanliqi»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedin qutquzimen» dégen wedisini anglighan Hezekiya qandaqmu xudasiz bir el-yurt bilen ittapaqlashmaqchi bolghandu? «Aghwat» — pichiwétilgen adem, 56-bab, 4-ayettiki izahatni köring.

40

Israilgha bérilgen teselli; ••• Duniyagha élip kélín'gen ümid-teselli

¹ Xelqimge teselli béringlar, teselli béringlar, depla yürüdü Xudayinglar;

² Yérusalémning qelbigé söz qilip uninggha jakarlanglarki,

Uning jebir-japaliq waqti axirlashti,

Uning qebihlik kechürüm qilindi;

Chünki u Perwerdigarning qolidin barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep *méhir-shepqitini*

39:8 «...«Siz éytqan **Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken**» — mushu ayyette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyeni bildürüdü. Yeshaya dégen bésharet emeliyyette yüz yildin keyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning keyinki bir padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi.

aldi.□

³ Anglanglar, dalada birsining tovlighan awazini!
«Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,
Chöl-bayawanda Xudayimiz üçün bir yolni kötürüp

□ **40:2** «Yérusalémning qelbige söz qilip uninggha jakarlanglarki,....» — mezkur xewerni kimning jakarlishi kérekliki éytilmidi. Belkim mushu söz Xudaning barliq peyghemberlirige qaritilidu. Kirish sözimizde déyilginidek, kitabning qalghan qisimliri (40-66-bablar) Yeshayaning ömridin kéyinki bir dewrdiki Israillar, yeni palandi bolidighan bir dewrge yaki dewrlerge qaritilidu; sürgün qilghuchi Babil impériyesi bolghini bilen, körüp turimizki, «Yeshaya»ning birinchi qismidikidek, ikkinchi qismidiki bezi bésharetlermu axirqi zamanlarni körsitidu. «Barliq gunahlirining ornigha ikki hessilep méhir-shepqtini aldi» — ibraniy tilida «gunahliri üçün ikke hessilep aldi» déyilidu. Sherhchilerning «ikki hessilep» dégen mushu ibare üstide bir-birige oxshap kétidighan üç xil közqarishi bar: — (1) Israil gunahliri üçün ikki hesse jaza aldi. Israil Xudaning «tunji oghli» bolup, bashqa el-millet bilen sélishturghanda, ikki hesse beriket alidu. U «tunji oghli» bolup, yene bashqa el-milletler bilen sélishturghanda qobul qilghan wehiy-xewirimu köp. Shunga bularni bashqa ellerge yetküzüş mes'uliyitimu köp; gunahi bar bolsa bashqa el-milletler bilen sélishturghanda «ikki hesse» artuq jazalinishi kérek. Biraq bu bésharetke qarighanda, ularning jazalinish mezgili axirlashti. (2) «ikki hessilep»ning menisi «del gunahigha mas kélidighan jaza» dégenliktur. (3) Xuda Israilgha zor méhir-shepquet körsitip, yeni gunahining ornigha «ikki hessilep» méhir-shepquetni yetküzidu. Bizning pikrimiz eyni shundaq (61-bab, 7-ayetni körüng). Undaqtta «ikki hessilep» bolsa hem kechürüm qilinish hem Xudaning Rohini, yéngi hayatni qobul qilishtin ibarettur (mesilen, 43-bab, 25-ayettin 44-bab, 5-ayetkiche, hem 61-bab, 7-ayetnimu körüng). Mundaq zor méhir-shepquetning kélip-chiqish sirliri 53-babta ashkarilinidu. Mushu üç xil közqarashning qaysisining toghra bolushidin qet'iynezer, umumiy menisi shuki, Xuda ularni kechürüm qilmaqchi hem ulargha méhribanliqini körsetmekchi.

tüptüz qilinglar!□ ■

⁴ Barliq jilghilar kötürüldü,
Barliq tagh-döngler pes qilinidu;
Egri-toqaylar tüzlinidu,
Ongghul-dongghul yerler tekshilinidu.

⁵ Perwerdigarning shan-sheripi körünidu,
We barliq ten igiliri uni teng köridü;
Chünki Perwerdigarning Öz aghzi shundaq söz
qilghan!■

⁶ — Anglanglar, bir awaz «jakarla» deydu;
Jakarlighuchi bolsa mundaq sorap: — «Men
némini jakarlaymen?» — dédi.
jawab bolsa: — «Barliq ten igiliri ot-chöptur, xalas;
We ularning barliq wapaliqi daladiki gülge
oxshash;■

⁷ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu,
Chünki Perwerdigarning Rohi üstige püwleydu;
Berheq, *barliq xelqmu ot-chöptur!*□

⁸ Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu;

□ **40:3** «Anglanglar, **dalada birsining towlighan awazini!** «Perwerdigarning **yolini teyyarlanglar, chöl-bayawanda Xudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!**» — mushu namsiz zatning awazi éytqan yol yuqiriqi 35-babtiki yol emes; ashu yol Zion'gha qaytqanlar üçün teyyarlan'ghan. Mushu yolni bolsa, **Xudaning Özining** kélishini qarshi élish üçün (söyümlük bir padishah qarshi élin'ghandek) **ademler** teyyarlishi kérek. Namsiz zatning awazning bir ipadisini körüsh üçün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayetni, «Yh.» 1:23ni körüng. Shu yerlerde «namsiz zat»ning del chümüldürgüchi Yehya peyghemberning özi ikenliki körsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23 ■ **40:5** Yuh. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zeb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pét. 1:24 □ **40:7** «Berheq, **barliq xelqmu ot-chöptur**» — mushu yerde «xelq» Israil xelqini körsitidu.

Biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüğe turidu!»□ ■

⁹ — I Zion'gha xush xewer élip kelgüchi, yuqiri bir taghqa chiqqin;

Yérusalémgha xush xewerni élip kelgüchi,

Awazingni küchep kötürgin!

Uni kötürgin, qorqmighin!

Yehudaning sheherlirige: — «Mana, Xudayinglarga qaranglar» dégin!

¹⁰ Mana, Reb Perwerdigar küch-quдрitide kéliwatidu,

Uning biliki Özi üçhün hoquq yürgüzidu;

Mana, Uning alghan mukapati Özi bilen bille,

Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu.□ ■

¹¹ Qoychidek U Öz padisini baqidu;

U qozilarni bilek-qoligha yighidu, ularni quchaqlap mangidu,

Émitküchilerni U mulayimlik bilen yétekleydu. ■

□ **40:8** «Ot-chöp solishidu, gül xazan bolidu; biraq Xudayimizning kalam-sözi menggüğe turidu!» —

sherhimiz boyiche, 3-5-ayettiki awaz chümüldürgüchi Yehya peyghemberningki, 6-ayettiki birinchi namsiz zatning awazi Xudaningki; ikkinchi namsiz zatning sel ümidsizlen halette soal sorighan awazi yenila Yehya peyghemberningki. Bashqilar ikkinchi awazni Yeshayingki yaki namsiz bir peyghemberningki, dep qaraydu. Ikkinchi awazning dégen gepliri 7-ayetni öz ichige alidu. Xuda uninggha 8-ayette «ümidsizlenme» dégen menide jawab béridu hem 9-ayette sözini dawamlashturup, Israilgha zor ümid yetküzidu. ■ **40:8** 1Pét. 1:25 □ **40:10**

«Perwerdigarning biliki» — toluq menisi keyinki bablarda, bolupmu 53:1de ashkarilinidu. U bolsa «Perwerdigarning heqqaniy quli»ning bashqa bir namidur. ■ **40:10** Yesh. 62:11 ■ **40:11** Yesh. 49:10; Ez. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yuh. 10:11

Israilning tengdashi Xudasi

12 Kim derya-okyanlarning sulirini ochumida
ölchep belgiligen,

Asmanlarni gherichlap békitken,
Jahanning topa-changlirini misqallap salghan,

Taghlarni tarazida tarazilap,
Dönglerni jingda tartip ornatqan?

13 Kim Perwerdigarning Rohigha yolyoruq
bergen?

Kim Uninggha meslihetchi bolup ögetken?■

14 U kim bilen meslihetleshken,
Kim Uni eqilliq qilip terbiyeligen?

Uninggha höküm-heqiqet chiqirish yolida kim
yétekligen,

Yaki Uninggha bilim ögetken,

Yaki Uninggha yorutulush yolini kim körsetken?

15 Mana, Uning aldida el-yurtlar Uninggha nis-
beten chéekte qalghan bir tamcha sudek,

Tarazida qalghan topa-changdek hésablinidu;

Mana, U arallarni zerriche nersidek qoligha alidu;

16 Pütkül Liwan bolsa *qurban'gah* otigha,

Uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa
yetmeydu.□

17 El-yurtlar uning aldida héchnerse emestur;

Uninggha nisbeten ular yoqning ariliqida,

Quruq-menisiz dep hésablinidu.■

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16** «Pütkül Liwan bolsa qurban'gah otigha, uning haywanliri bolsa bir köydürme qurbanliqqa yetmeydu» — Liwan ormanliq köp rayon. Démek, Xudagha heqiqiy layiq ibadet qilish üçün Liwandiki barliq derexler qurban'gahqa kerek bolidighan otqa yétishmeydu; uningdiki barliq kala-qoylarmu qurbanliq bolushqa yétishmeydu. ■ **40:17** Dan. 4:32

18 Emdi siler Tengrini kimge oxshatmaqchisiler?
Uni némige oxshitip sélishturisiler?■

19 *Bir butqimu?!* Uni hünérwen qélipqa quyup yasaydu;

Zerger uninggha altun hel béridu,

Uninggha kümüş zenjirlerni soqup yasaydu.

20 Yoqsullarning béghishlighudek undaq hediyiliri bolmisa, chirimeydighan bir derexni tallaydu;

U lingship qalmighudek bir butni oyup yasashqa usta bir hünérwen izdep chaqiridu.

21 Siler bilmemsiler? Siler anglap baqmighan-musiler? Silerge ezeldin éytilmighanmidu? Yer-zémin apiride bolghandin tartip chüshenmeywatamsiler?

22 U yer-zéminning chembirikining üstide olturidu, Uningda turuwatqanlar uning aldida chaqchiqirlardek turidu;

U asmanlarni perdidek tartidu,

Ularni xuddi makan qilidighan chédirdek yayidu;□ ■

23 U emirlerni yoqqa chiqiridu;

Jahandiki sotchi-beglerni artuqche qilidu.■

24 Ular tikildimu? Ular térildimu? Ularning gholi yiltiz tarttimu?

— Biraq U üstigila püwlep, ular soliship kétidu,

Quyun ularni topandek élip tashlaydu.

25 Emdi Méni kimge oxshatmaqchisiler?

Manga kim tengdash bolalisun?» — deydu Muqeddes Bolghuchi.

■ 40:18 Yesh. 46:5; Ros. 17:29 □ 40:22 «chaqchiqir» — kichik bir xil chéketke. ■ 40:22 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 44:24 ■ 40:23 Ayup 12:21; Zeb. 107:40

26 Közliringlarni yuqirigha kôtürüp, qaranglar!
Mushu mewjudatlarni kim yaratqandu?
Ularni kim türküm-türküm qoshunlar qilip tertip-
lik epchiqidu?
U hemmisini nami bilen bir-birlep chaqiridu;
Uning küchining ulughluqi, qudritining zorluqi
bilen,
Ulardin birimu kem qalmaydu.

27 — Némishqa shuni dewérisen, i Yaqup?
Némishqa mundaq sözlewérisen, i Israil: —
«Méning yolum Perwerdigardin yoshurundur,
Xudayim méning dewayimgha éren qilmay
ötiwéridu!»?

28 Siler bilmigenmusiler? Anglap baqmighan-
musiler?
Perwerdigar — Ebedil'ebedlik Xuda,
Jahanning qerilirini Yaratquchidur!
U ya halsizlanmaydu, ya charchimaydu;
Uning oy-bilimining tégige hergiz yetkili
bolmaydu.■

29 U halidin ketkenlerge qudret béridu;
Maghdursizlarga U berdashliqni hessilep awu-
tidu.

30 Hetta yigitler halidin kétip charchap ketsimu,
Baturlar bolsa putliship yiqilsimu,

31 Biraq Perwerdigargha telmürüp kütkenlarning
küchi yéngilinidu;
Ular Bürkütlerdeq qanat kérip örleydu;
Ular yügürüp, charchimaydu;
Yolda méngip, halidin ketmeydu!

41

Xudaning el-milletlarga bergan teklipi

¹ — «I arallar, süküt qilib Méning aldingha kélinglar;
Xelqlermu küchini yéngilisun!
Ular yéqin kelsun, söz qilsun;
Toghra höküm qilish üçün özara yéqinlishayli!»

Ellerning mesilisi — butpereslikdur ••• Xuda

Özini ispatlash üçün bergan bir bésharet

² «Kim sherqtiki birsini oyghitip,
Uni heqqaniylik bilan Öz xizmitige chaqirdi?
U ellerni uning qoligha tapshuridu,
Uni padishahlar üstidin hökümranliq qilduridu;
Ularni uning qilichigha tapshurup topa-changgha
aylanduridu,
Ularni uning oqyasi aldida shamal uchurghan
paxal-topandek qilidu.□

³ U ularni qoghliwétip,
Putini yerge tegküzmeý dégüdek mangidu, aman-
ésenlik ichide ötiwéridu;□

□ **41:2** «...uni heqqaniylik bilen Öz xizmitige chaqirdi?» — sözmüsöz terjime qilghanda: — «Heqqaniylikning Özi, (yeni Xuda) bu kishini öz puti aldigha chaqirdi?». □ **41:3** «U ularni qoghliwétip, putini yerge tegküzmeý dégüdek mangidu, aman-ésenlik ichide ötiwéridu» — Yeshaya peyghember bésharet qilghan mushu namsiz tajawuzchining ismi kéyinrek chiqidu. Mushu yerde körimizki, (1) U qilidighan urushlar bek ongushluq bolidu; (2) Uning herbiy yürüş süriti intayin téz bolidu; (3) Uning qilidighan urushliri bashqa ellerni hoduqturup patiparaq qiliwétidu. Bashqa birxil terjimisi: «U aman-ésenlik ichide, méngip baqmighan yol bilen kélidu».

⁴ Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip,

Bularni békitip ada qilghan kim?

Men Perwerdigar Awwal Bolghuchidurmen,

Axiri bolghanlar bilenmu bille Bolghuchidurmen;

Men dégen «U»durmen. □ ■

⁵ Arallar shu ishlarni körüp qorqishidu;

Jahanning chet-chétidikiler titrep kétidu;

Ular bir-birige yéqinliship, aldigha kélidu;

⁶ Ularning herbiri öz qoshnisigha yardem qilip,

Öz qérindishigha: «Yüreklik bol!» — deydu.

⁷ Shuning bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu,

Métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp: «Kepsherligini yaxshi!» deydu;

Shuning bilen uni lingship qalmisun dep butning

□ **41:4** «Barliqqa kel» — yaki «Yénimgha kel». «Elmisaqtin tartip dewrlerni «Barliqqa kel» dep chaqirip, bularni békitip ada qilghan kim?» — buning menisi belkim shuki, Xuda aldin'ala (peyghember arqiliq) éytqan ishlar yüz berginide, eller bésharetlerning toghra chiqidighanliqini köridu. Shundaq qilip, ular Xudaning ularni gunahlrini tashlap, Özige yéqin kélip kechürümige érishishige chaqiridighanliqini körüp yétidu. «axiri **bolghanlar**» — dunyada eng axiri hatat bolghan insanlarni körsetse kérek. «Men dégen «U»durmen» — mushu yerde «U» Xudaning özini körsitidu, elwette. ■ **41:4** Yesh. 43:10; 44:6; 48:12; Weh. 1:17; 22:13

putini mixlar bilan békitidu. □

Xudaning Israilgha ilham bérishi

⁸ Biraq sen, i qulum Israil,

I Özüm tallighan Yaqup,

Ibrahim Méning dostumning ewladi: —■

⁹ Men jahanning qeridin élip kelgen,

Yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen;

Men sanga «Sen méning qulumdursen,

Men séni tallighan,

Séni hergiz chetke qaqmaymen» — dégenidim.□

¹⁰ — Qorqma; chünki Men sen bilan billidurmen;

Uyan-buyan qarap hoduqmanglar;

Chünki Men séning Xudayingdurmen;

Men séni kücheytimen,

Berheq, Men sanga yardemde bolimen!

□ **41:7** «Shuning **bilen neqqashchi zergerni righbetlendüridu, métalni yapilaqlap bolqa oynatquchi sendelni bazghan bilen soqquchini righbetlendürüp...**» — eller Xuda bésharet qilghan tajawuzchining kélidighanliqini bilip qorqidu (5-ayet). Biraq bésharetning emelge ashqanliqini körüshi bilen, butpereslikini tashlap Xudaning aldigha kélishining ornida, ular yenila özlirini qoghdash üçün (tumar süpitide) butlarni yasatmaqchi bolidu. ■ **41:8** Qan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zeb. 135:4; Yesh. 43:1; 44:1; Yaq. 2:23 □ **41:9** «Men **jahanning qeridin élip kelgen, yerning eng chetliridin chaqirighinim sen ikensen**» — oqurmenler shuni ésige keltürsunki, Xuda Ibrahimni yiraq yurttin Qanaan'gha (Pelestin'ge) chaqirghanidi; kéyin Ibrahimning ewladliri bolghan Israilni Musa peyghember arqiliq Misirdin qutquzghanidi. «**Séni hergiz chetke qaqmaymen**» — yene bixil terjimisi: — «Séni chetke qaqmighanmen».

Berheq, Men Özümning heqqaniylikimni bildürgüchi ong qolum bilen séni yöleymen.

¹¹ Mana, sanga qarap ghaljirliship ketkenlarning hemmisi xijil bolup shermende bolidu; Sanga shikayet qilghuchilar yoq déyerlik bolidu, halak bolidu.■

¹² Sen ularni izdiseng, héch tapalmaysen; Sen bilen dewalashquchilar — Sanga qarshi urush qilghuchilar yoq déyerlik, héch bolup baqmighandek turidu.

¹³ Chünki Men Perwerdigar Xudaying ong qolungni tutup turup, sanga: — «Qorqma, Men sanga yardemde bolimen!» deymen.

¹⁴ Qorqma, sen qurt bolghan Yaqup, Israilning baliliri! Men sanga yardemde bolimen!» — deydu Perwerdigar, yeni séning Hemjemet-Qutquzghuching, Israildiki Muqeddes Bolghuchi.□

■ **41:11** Mis. 23:22; Yesh. 60:12; Zek. 12:3 □ **41:14** «Hemjemet-Qutquzghuchi» — ibraniy tilida «goél» dégen mushu sözning alahide menisi bar. Birs kembeghel bolup, özini qulluqqa sétiwetken bolsa yaki bashqa qiyin ehwalgha uchrup mal-mülükini satqan bolsa, Musa peyghember qobul qilghan muqeddes qanun'gha asasen, mushu kishining yéqin uruq-tughqanliri, hemjemetlirining uni hörlükke chiqirip qutquzush hoquqi bar idi. Démek, «hemjemet-qutquzghuchi»ning («goél») sétiwalghuchi ademge pul béripla, öz qérindishini hör qilip qutquzush hoquqi bar dégenliktur. Hoquqni ishlitish hemjemetning öz ixtiyarligi bilen bolatti, elwette. U ishletmekchi bolsa, héchkim uni tosalmaytti. Yeshaya Xudaning qutquzghuchi ikenlikini bayan qilish üçün del mushu sözni ishlitidu. Démek, Xuda Israilgha «hemjemet»lik qilip, ularning «goél»i, yeni «Hemjemet-Qutquzghuchisi» bolidu. U Öz ixtiyariyligi bilen ularni qutquzidu.

15 Mana, Men séni köp hem ötkür chishliq yéngi bir dan ayrighuchi tirna qilimen; Sen taghlarni yanjip, ularni pare-pare qiliwétisen, Dönglernimu köküm-talqan'gha aylanduruwétisen. ■

16 Sen ularni soruysen, Shamal ularni uchurup kétidu, Quyun ularni tarqitiwétidu; We sen Perwerdigar bilen shadlinisen, Israildiki Muqeddes Bolghuchini iptixarlinip medhiyeleysen.

17 Bozekler we yoqsullar su izdeydu, lékin su yoq; Ularning tili usuzluqtin qaghjirap kétidu; Men Perwerdigar ularni anglaymen; Men Israilning Xudasi ulardin waz kechmeymen. ■

18 Men qaças égziliklerde deryalarni, Jilghilar ichide bulaqlarni achimen; Dalani kölchekke aylandurimen, Tatirang yerdin sularni urghutup su bilen qaplap bérimen. ■

19 Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen; Chöl-bayawanda archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen; □

■ 41:15 Yesh. 17:13; 29:5 ■ 41:17 Mat. 5:6 ■ 41:18 Zeb. 107:35; Yesh. 35:7; 44:3 □ 41:19 «Dalada kédir, akatsiye, xadas we zeytun derexlirini östürüp bérimen; ... archa, qarighay we boksus derexlirini birge tikimen» — mushu derexler (zeytun derixidin sirt) méwe üçün emes, saye bérish üçün bérilidu; birqanche xil derex birxil muhit astida teng ösüshi mumkin emes. Qarighanda bu bésharet axirqi zamanlarni körsitidu; shu chaghda Xuda Israilni yéngi bir «Misirdin chiqish» (emeliyette, «jahanning chet-chetliridin chiqirish») yoli bilen qutquzidu.

20 Shundaq qilip ular bularni körüp, bilip, oylinip:

«Perwerdigarning qoli mushularni qilghan,
Israildiki Muqeddes Bolghuchi uni yaratqan!»
dep teng chüshinishidu.

Xudaning butpereslerni qutquzush toghrisidiki yene bir sözi

21 — Muhakimiliringlarni otturigha qoyunglar,
deydu Perwerdigar;
— Küchlük sewebliringlarni chiqiringlar, deydu
Yaqupning Padishahi.

22 — *Butliringlar* élip kirilsun,
Bizge némilerning yüz béridighanliqini éytsun;
Ilgiriki ishlarni, ularning üjür-büjürlirigiche köz
aldimizda körsetsun,
Shundaqla bulardin chiqidighan netijilerni bizge
bildürüş üçün éytip bersun;

— Yaki bolmisa, kelgüsidiki ishlarni anglap bileyli;

23 Silerning ilahliq ikenlikinglarni bilishimiz
üchün,
Kéyinki yüz béridighan ishlarni bizge bayan qil-
inglar;

Qandaqla bolmisun, Bizni hang-tang qilip uni
teng köridighan qilish üçün,
Birer yaxshi ish yaki yaman bir ishni qilinglar!□

24 Mana, siler yoqning ariliqida,
Ishligininglarmu yoq ishtur;
Silerni tallighuchi bir lenitidur.

□ 41:23 «Birer yaxshi ish yaki yaman bir ish qilinglar!» —
mushu ibare «Herqandaq birer ishni qilinglar!» dégeni bildüridu.
Butlar yaxshi bolsun, yaman bolsun héchqandaq ish qilalmaydu,
elwette.

*Bésharet tekrarlinidu; Xuda barliq el-yurtlarga
«Méning qulumni tonunglar» dep tonushturidu*

²⁵ Birsini shimal tereptin qozghidim, u kélidu;
U künchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu;
U birsi hak layni dessigendek, sapalchi lay cheyli-
gendek emeldarlarning üstige hujum qilidu;□

²⁶ Bizge uqturush üçün, kim muqeddemdin
buyan buni éytqan?

Yaki Bizni «U heqiqettur» dégüzüp bu ishtin burun
uni aldin'ala éytqan?

Yaq, héchkim éytmaydu;

Berheq, héchkim bayan qilmaydu;

Sözünlarni angliyalighuchi berheq yoqtur!

²⁷ Men deslepte Zion'gha: — «Mushu ishlarga köz
tikip turunglar! Köz tikip turunglar!» dédim,
Yérusalémgha xush xewerni yetküzgüchini ewetip
berdim.

²⁸ Men qarisam, shular arisida héchkim yoq —
Meslihet bergüdek héchkim yoq,
Shulardin sorisam, jawab bergüdek héchkimmu
yoq.□

Dawami

²⁹ Qaranglar, ular hemmisi quruq;
Ularning yasighanliri yoq ishtur,
Quyma mebudliri quruq shamaldek menisizdur.

□ **41:25** «Birsini **shimal tereptin qozghidim, u kélidu; u künchiqishtin Méning namimni jakarlap kélidu**» — tajawuzchi téxi namsiz, biraq hazir u toghruluq yene bir paket bar; u sherqtin hemde shimal tereptinmu kélidu. Bashqa birxil terjimisi: «Méning namimni chaqirip nida qilip kélidu». □ **41:28** «shular **arisida héchkim yoq**» — «shular» shübhisizki, butperes ellerni körsitidu.

42

¹ Qaranglar, mana Men yöleydighan Öz qulumgha!
Jénimning xushalliqi bolghan Méning tallighinim;
Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,
Shuning bilen u ellerge höküm-heqiqetni yetküzüp
béridu. □ ■

² U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan
kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu. □

³ Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni
chiqarghuçe,

Yanjilghan qomushni sundurmaydu,

Tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu; □

⁴ Höküm-heqiqetni yer yüzide tiklimigüche,

U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu;

□ **42:1 «Öz qulum , yeni Perwerdigarning quli»** — shübhisizki, Xudaning «yat eller»ge béghishlighan, ularni butperesliktin qutquzidighan jawabidur. Mushu ayettiki «Qaranglar, mana...» dégeni, 41-bab 29-ayettiki «Jawab bergüdek héchkim yoq» qatarliqlar bilen sélishiturushimiz kérek. Qarighanda, Xuda tallighan mushu mulayim, muhebbetlik kishi el-yurtlarga Xudaning sözini élip kélidu. «U **ellerge höküm-heqiqet yetküzüp béridu**» — «höküm-heqiqet» (ibranij tilida «mishpat») élip bérish» dégenlik bolup, üç menini öz ichige alidu: — (1) yuqiriqi 41-babtiki (Xuda butlar bilen muhakime qilghan) «sot»tiki «höküm-heqiqet», yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishtin ibaret. Heqiqetsizler heqiqetke érishidu; (2) Xudaning «heqqaniy qul»i Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp béridu; (3) xataliqni tüzitish, uwal bolghanlarga adaletni yürüzidu. ■ **42:1** Yesh. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yuh. 3:34; Ef. 1:6 □ **42:2 «U ne warqirap-jarqirimaydu, ne chuqan kötürmeydu ne awazini kochilarda anglatmaydu»** — buning menisi, belkim «U dawrang salmaydu», «U Öz-özini élan qilmaydu». □ **42:3 «toghra hökümler»** — yaki «höküm-heqiqet» toghruluq 42:1diki izahatni körüng.

Arallarmu uning perman-qanunini telmürüp kutidu.□

⁵ Asmanlarni yaritip ularni kergen,
Yer-zéminni hem uningdin chiqqanlarni yayghan,
Uningda turuwatqan xelqqa nepes,
Uning üstide méngiwatqanlarga roh bergüchi Ten-
gri Perwerdigar mundaq deydu: —

⁶ Menki Perwerdigar séni heqqaniylik bilen shun-
inggha chaqirghanmenki,
— Séning qolungni tutimen,
Séni qoghdap saqlaymen,
Hem séni xelqqa ehde süpitide,
Ellerge bir nur qilip bérimen;□

⁷ Qarighu közlerni échishqa,
Zindandin mebuslarni,
Türmide qarangghuluq ichide olturghanlarni

□ **42:4** «U halsizlanmaydu, köngli yanmaydu...» — «halsizlan-
maydu» we «köngli yanmaydu» dégen sözler ibraniy tilida 3-ayettiki
«tütep öchey dep qalghan» hem «yanjilghan» dégenler bilen yiltiz-
dashtur. «arallarmu **uning perman-qanunini telmürüp kutidu**»
— hazir (Yeshaya kitabidiki mushu yergiche) «Perwerdigarning quli»
toghruluq shundaq xewirimiz bar: — (1) Xuda uni pewqul’adde
yaxshi köridu, uningdin zor xushalliq alidu. (2) Xudaning Rohi
uning üstige kélip turidu. (3) U talash-tartish qilmaydighan, kemter,
kichik péilliq adem bolidu. (4) U intayin maylayim adem bolup,
hetta «ümid yoq» bolghudek «yanjilghan qomush» yaki «tütep öchey
dep qalghan pilik»kimu méhir-shepqet körsitidu. (5) U dunyagha kel-
gende, Xudaning heqiqetlirini, toghra hökümlirini pütün dunyagha
yetküzmigüche hergiz yoldin yanmaydu. (6) Pütün dunya, hetta eng
chet jaylardikiler uninggha ümid baghlap, uning söz-hökümlirige
teshna bolidu. □ **42:6** «Hem séni xelqqa ehde süpitide, **ellerge
bir nur qilip bérimen**» — «xelq» Tewratta adette Israilni körsitidu,
«eller» «Israildin bashqa xelqler»ni, «Yehudiy emesler»ni körsitidu.

qutquzushqa séni *ewetimen*.□

8 Men Perwerdigardurmen; Méning namim shudur;

Shan-sheripimni bashqa birsige,

Manga tewe bolghan medhiyini oyma mebudlarga bermeymen.■

9 Mana, aldingi ishlar bolsa emelge ashurulghan;

Silerge yéngi ishlarni jakarlaymen;

Ular téxi yüz bermigüche,

Men ularni silerge bayan qilimen.□

10 — Perwerdigargha yéngi naxsha éytinglar,

I déngizda yürgenler hem uning ichidiki hemme mewjudatlar,

Arallar hem ularda turghanlarmu,

□ 42:7 «Qarighu közlerni échishqa, **zindandin mehbuslarni, türmide qaranghuluq ichide olturghanlarni qutquzushqa séni ewetimen**» — bu ayetlerdin «Perwerdigarning quli» toghrisida shularnimu körümizki: — (7) U Xudaning zor yardimige ige bolidu; (8) undaq qilghanda uning özi bir «ehde» bolidu hem özi «nur» bolidu. (9) Bu ehding mezmuni bolsa (5-ayet Xudaning dunyadiki barliq xelqlerning ghémide bolghanliqini körsetkendek) xelqlerning közlirini échip ularni erkinlikke chiqirishtin ibaret bolidu. (10) Xuda uni (Mesihni) ehde süpitide jahandiki barliq xelqge hediye qilghandek «béridu». ■ 42:8 Yesh. 48:11

□ 42:9 «**Mana, aldingi ishlar bolsa emelge ashurulghan; silerge yéngi ishlarni jakarlaymen...**» — «aldinqi ishlar» belkim 41-bab, 1-4-ayettiki, «tajawuzchi»ning ishlini körstitishi mumkin. «Yéngi ishlar» bolsa Perwerdigarning heqqaniy quli» toghruluqtur. «Tajawuzchi» we «Perwerdigarning quli»ni sélishtursaq, tajawuzchi weyranchiliq qilidu, el-yurtlar uningdin qorqup patiparaq bolup kétidu, butpereslik téximu küchiyidu; «Perwerdigarning quli» bolsa xeqlerge rehim qilidu, ademni saqaytidu, el-yurtlarni, yeni «yat eller»ni Xudagha qaritip uning nurigha yétekleydi.

Jahanning chet-chetliridin Uni medhiy-
ilenglar! □ ■

11 Dala hem uningdiki sheherler,

Kédar qebilisidikiler turghan kentler awazini
kötürsun,

Séladikiler yuqiri awazda naxsha éytsun,

Taghlarning choqqiliridin tentene qilsun! □

12 Ular Perwerdigarni ulughlisun,

Uning medhiyiliri arallardimu jakarlansun.

13 Perwerdigar palwandek chiqidu,

Batur leshkerdek otluq muhebbitini qozghaydu;

U warqiraydu, berheq shirdek hörkireydu;

Düşmenliri üstige zor küch-quдрitini körsitidu.

14 — «Men ebedil’ebed sükütte turup keldim;

Jim turup özümni bésiwélip keldim;

Biraq hazir tolghiқи tutqan ayaldek inchiqlap
towlaymen;

□ **42:10** «déngizda yürgenler» — ibraniy tilida «déngizgha chüshkenler» — «Zeb.» 107:23ni körüng. ■ **42:10** Zeb. 33:3

□ **42:11** «Kédar qebilisidikiler... Séladikiler...» — «Kédar qebilisi» ereblarning bir qebilisi idi. «Séla» bolsa Édomning bir shehiri (Séla qoram tash üstige sélin’ghan — menisi «qoram tash»). Yuqiriқи 34-babta déyilgendek, Édom Xudaning sözige qarshi turghini bilen, Édomdin Xudagha towa qilip heқиiqiy ibadet qilidighanlar bolidu.

Hem hasiraymen hem ingraymen!□

¹⁵ Men taghlarni hem dönglarni chölderitimen,
Ularning hemme yéshilliqirini qurutiwétimen;
Deryalarni arallargha aylanduruwétimen;
Kölcheklernimu qaghjiritimen.

¹⁶ Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip
qoyimen,

Ularni ular bilmigen yollarda yétekleymen;
Ularning aldida qarangghuluqni nur,
Egri-toqay yerlerni tüptüz qilimen.

Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen,
Ulardin héch waz kechmeymen.□

¹⁷ Oyma mebudlarga tayan'ghanlar,

□ **42:14** «Men ebedil'ebed sükütte turup keldim; jim turup özümni bésiwélip keldim; biraq hazir tolghiqli tutqan ayaldek inchiqlap towlaymen; hem hasiraymen hem ingraymen!» — «yéngi ishlar» yeni Uning «heqqaniy quli»ning dunyagha kélishi, shundaqla nurgun ademlerni gunahlining asaretliridin qutquzushni öz ichige alidu. Xuda bu «yéngi ishlar»ni emelge ashurush üçün, hamilidar ayalning tolghiqli tutqandek bolidu (10-17-ayetler toluq bir bölümdur). Démisekmu, mushu «yéngi ishlar» Xudagha nisbeten pütkül alemdin muhimdek turidu; chünki U asman-zéminni bir söz bilenla yaratqan; biraq mushu ishlarni U teshnaliq bilen uzun, yeni ebedil'ebed kütüp kelgen hem ularni tughdurush üçün éghir japa hem azab tartqandek qilidu. Mushu intayin sirliq ishtur! «hem hasiraymen hem ingraymen» — ikki ishning teng qilinidighanliqini bildüridu. □ **42:16** «Qarighularni özi bilmigen bir yol bilen apirip qoyimen... Men mushu ishlarni qilmay qalmaymen, Ulardin héch waz kechmeymen» — 15- we 16-ayetke qarighanda, «yéngi ishlar» dunyagha kelgende, bezi kishler üçün azabliq bolidu; yer-zémin astin-üstün bolup kétidu; shuning bilen teng Xuda bashqa birnechche «qarighular» (belkim, gunahini, jümlidin butpereslikni tonup yétidighanlar) üçün mohtajlirini teminleydighan mexsus sharaitlarni yaritip béridu.

Quyma mebudlarga: «Siler ilahlirimizdur»
 dégenler bolsa,
 Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,
 Qattiq shermende qilinidu. ■

18 — «Anglanglar, i gaslar!

Qarighular, körüşh üçün qaranglar!

19 Méning qulumdin bashqa yene kim qarighu?

Méning ewetken «elchim»din bashqa yene kim gas?
 Kim Men bilen ehdileshkendek shunche
 qarighudu?

Kim Perwerdigarning qulidek shunche
 qarighudu? □

20 Sen nurghun ishlarni körgining bilen,

Biraq neziringge héch almaysen;

Uning quliqi échilghini bilen,

U anglimaydu». ■

21 Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üçün layiq
 kördiki,

Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep

■ **42:17** Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 44:11; 45:16 □ **42:19** «men
 bilen ehdileshkendek» — yaki «Men bilen inaq qilin'ghandek».
 «...Kim Men bilen ehdileshkendek shunche qarighudu? Kim
 Perwerdigarning qulidek shunche qarighudu?» — bir soal
 tughuliduki, mushu ayette déyilgen «Méning qulum» yuqiriqi
 «xushalliqim bolghan qulum»mu yaki bashqisimu? Tézla körimizki,
 u emes, belki Israilning özi bolidu (mesilen, 22-ayetni körüng).
 Xuda 18-ayette, Özi teripidin saqaytilghan (16-ayet), esli but-
 peres «qarighu» bolghan el-yurtlarni («yat ellerni») özining «qarighu»
 xelqini, yeni Israilni nezirige élishqa chaqiridu. Démek, Israil
 teripidin kemsitilip «qarighu» dep hésablan'ghanlar köreleydighan
 bolidu, biraq (peyghemberler arqiliq) Xudaning nurini qobul qil-
 ghan Israillar bolsa, asiyliq qilip qarighu bolup qaldi. ■ **42:20**
 Rim. 2:2-11

körsetti.□

²² Biraq shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelq tur;

Ularning hemmisi ora-tuzaqta tutulghan,

Gündixanilarda qamilip ghayib bolidu;

Ular gheniyet bolidu,

Héchkim qutquzmaydu;

Ular olja bolidu,

Héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu.□

²³ Biraq aranglarda kim buninggha qulaq salsun?

Kim bularni anglap kelgüsi zamanlarga köngül qoysun?□

²⁴ Emdi kim Yaqupni olja qilghan?

Kim Israilni bulangchilargha tapshurup bergen?

Buni qilghini bolsa, biz gunah qilip kemsitken

Perwerdigar emesmu?

Chünki ular Uning yollirida méngishni xalimaytti;

□ **42:21** «Perwerdigar Öz heqqaniyliqi üçün layiq kördiki, **Tewrat-qanunini ulugh hem shan-shereplik dep körsetti**» — Xuda Israilgha Musa peyghember arqiliq muqeddes qanun-permanni bergen. Shunga ular butpereslikke tolghan dunya arisida birdinbir Xudagha ibadet qilidighan xelq bolup, zor imtiyazgha érishkenidi. Xudaning meqsiti, ular arqiliq «Méning qulum» hem «ülge» süpitide, mushu nurini pütkül dunyagha yetküzmechi. Biraq Israillar Uning shu meqsitini héch etiwarlimay, köp jehettin Uningdin yüz örigen. □ **42:22** «Biraq **shular bolsa olja élin'ghan hem bulang-talang qilin'ghan bir xelq tur... ular olja bolidu, héchkim: «Qayturup bérish!» démeydu**» — eger Israil Xudaning sözige kirgen bolsa, nurghun eller ulargha béqindi bolatti. Biraq Uning sözige kirmigendin kéyin, ehwali del uning eksi boldi. □ **42:23** «Biraq **aranglarda kim buninggha qulaq salsun? Kim ... köngül qoysun?**» — mushu gepke qarighanda, hetta Xudaning terbiyilik jazasi béshigha chüshkendin kéyinmu anglighuchi quliqi, köridighan közliri barlar yenila az bolsa kérek.

Yaki Uning qanunigha itaet qilmaytti.
²⁵ Shunga U ular üstige ghezep-qehrini,
 Urushning zorawanliqini töküp chüshürdi;
 Bular uning etrapigha ot tutashturdi;
 Biraq u tonup yetmidi;
 Bular uni köydürdi, biraq u héch sawaq almidi.

43

Dawami

¹ Biraq hazir i Yaqup, séni Yaratquchi Perwerdigar,
 I Israil, séni Shekillendürgüchi mundaq deydu: —
 «Qorqma; chünki Men sanga hemjemet bolup séni
 qutquzghan;

Séni Öz namim bilen atighanmen;
 Sen Méningkidursen!

² Sen sulardin ötkiningde, Men sen bilen bille bolim-
 men;
 Deryalardin ötkiningde, ular séni gherq qilmaydu;
 Sen otta méngip yürügingde, sen köymeysen;
 Yalqunlar üstüingde ot almaydu. □ ■

³ Chünki Men bolsam Xudaying Perwerdigar, Is-
 raildiki Muqeddes Bolghuchi, Qutquzghuching-
 durmen;
 Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip
 berdim,

□ **43:2** «sulardin... **deryalardin.. otta méngip yürügingde...**» —
 yuqiriqi 42-bab, 25-ayette Israilgha terbiye bérilgen ot tilgha élini.
 Biraq mushu sözlerge qarighanda, Xuda ulargha esheddiy qattiq
 terbiye (mesilen, ularni sulardin we otlardin ötküzüp) bergini
 bilen, U haman ularni qutquzidu. ■ **43:2** Zeb. 66:12

Ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum.□

⁴ Sen nezirimde qimmatlik bolghachqa,
Men sanga izzet-hörmet keltürgen hem séni söygen;
Shunga Men yene ornunggha ademlerni,
Jéninggha xelqlerni tutup bérimen;

⁵ Qorqma, chünki Men sen bilen billedurmen;
Men neslingni sherqtin,
Séni gherbtin yighip epkélimen;■

⁶ Men shimalgha: — «Tapshur ularni!»

We jenubqa: — «Ularni tutup qalma!
Oghullirimni yiraqtin, qizlirimni jahanning chet-
chetliridin epkélip ber;

⁷ Méning namim bilen atalghan herbirsini,
Men Öz shan-sheripim üçün yaratqan herbirsini
epkélip ber!» — deymen,
«Men uni shekillendürdüm, Men uni apiride
qildim!»».

*«Sotta» — Xuda we butlar otturisida höküm
chiqiringlar!*

⁸ U «közi bar» qarighu xelqni,
Yeni «quliqi bar» gaslarni aldigha élip keldi.□

⁹ — «Barliq eller yighilsun,

□ **43:3** «Séni qutuldurush üçün Misirni bedel qilip berdim, ornunggha Éfiopiye hem Sébani almashturdum» — mushu sözler belkim Xudaning Musa peyghember arqiliq Israilni Misirdin qutquzghanliqini körsitidu. Misir padishahi Pirewn qattiq qarshi chiqishi bilen uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jenubiy teripidiki yurtlar Éfiopiye, Sébamu) zor ziyan tartqan. ■ **43:5** Yesh. 44:2; Yer. 30:10; 46:27 □ **43:8** «... «közi bar» qarighu... «quliqi bar» gaslar» — shübhisizki Israilni körsitidu. Heyran qalarliq ish shuki, Xuda ularni Özige guwahliq qilishqa aldigha keltürgen.

Xelqler jem bolsun!
 Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?
 Yeni kim mushundaq «ilgiriki ishlar»ni *aldin'ala*
 bizge anglitip baqqan?
 Bar bolsa, özlirini ispatlashqa guwahchilirini
 aldigha keltürsun;
 Bolmisa, ular bu ishlarni anglighandin keyin: —
 «Bu bolsa heqiqet!» dep étirap qilsun!□
 10 Siler *xelqim* Méning guwahchilirim,
 Hem Men tallighan qulum *men üçün*
 guwahchidur,
 Shundaq iken, siler Méni tonup,
 Manga ishinip,
 Hem chüshinip yetkeysilerki: —
 «Men dégen «U»durmen,
 Mendin ilgiri héch ilah shekillenmigen,
 Hem Mendin keyinmu héch shekillenmeydu;□ ■
 11 Men, Men Perwerdigardurmen;
 Mendin bashqa Qutquzghuchi yoqtur».

□ **43:9** «Barliq eller yighilsun, xelqler jem bolsun! Ulardin kimmu mundaq ishlarni jakarliyalisun?...» — mushu ayet-tiki «(yat) eller» hem «xelqler» bolsa, shübhiziki, Israildin sirt barliq xelqlarni, yeni «Yehudiy emesler»ni körsitidu. «Yeshaya» dégen kitabta «eller» yaki «xelq-milletler» déyilse, herdaim mushu menisini bildüridu. Mushu yerde barliq el-yurtlar (Israildin sirt) butpereslikke chöküp ketti. Xuda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning choqun'ghan butimiz Séning «Israilni Misirdin qutquzup chiqirish»inggha oxshash ulugh bir ishni qilghan?» dégüchiler barmidu? — bar bolsa guwahchiliq qilsun» — dégendek soraydu. Elwette, Xudaning soaligha jawab bergüchi yoq. □ **43:10** «Siler *xelqim* Méning guwahchilirim, hem men tallighan qulum *Men üçün guwahchidur,...*» — bashqa birxil terjimisi: «Siler *xelqim* Méning guwahchilirim, shundaqla Méning tallighan qulum-silerki,...». ■ **43:10** Yesh. 41:4; 44:8; 45:21; Hosh. 13:4

12 — Aranglarda «yat ilah» bolmighan waqitta,
Men *meqsitimni* jakarlighan,
Men qutquzghan hem shu ishlarning dangqini
chiqarghanmen;

Shunga siler Méning Tengri ikenlikimge
guwahchisiler; — deydu Perwerdigar.□

13 «Berheq, ezeldin buyan Men dégen «U»durmen,
Méning qolumdin héchkim héchkimni qutquzal-
maydu;

Men ish qilsam, kim tosalisun?■

Xuda Israilni Babilin qutquzidu

14 Hemjemet-Qutquzghuchinglar bolghan Perwerdigar, Israildiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —

Silerni dep Men Babilni jazalatquzup,
Ularning hemmisini, jümlidin kaldiylerini,
Qachqun süpitide özliri xushalliq bilen
pexirlen'gen kémilerge olturushqa
chüshüriwétimen.□

□ **43:12** «Shunga **siler Méning Tengri ikenlikimge guwahchisiler...**» — démek, Xuda: «Silerni Misirdin qutquzimen» — dégen; U shundaq qilghan; andin mushu ishlarni dunyagha ayan qilghan. Xuda Israilni muxu ishlarida Özigə guwahchi bolushqa chaqiroqan bolsimu, bu ayetke qarighanda, ular Uninggha héch guwahliq bermigen. ■ **43:13** Yesh. 14:27 □ **43:14** «Ularning **hemmisini, jümlidin kaldiylerini, qachqun süpitide özliri xushalliq bilen pexirlen'gen kémilerge olturushqa chüshüriwétimen**» — miladiyedin ilgiriki 539-yili Babil shehiri Parsliqlar teripidin ishghal qilin'ghan. Shu chaghda ularning qachqunliri kémiliri bilen Efrat deryasi yoli arqiliq qachmaqchi bolghan bolushi mumkin.

15 Men bolsam Perwerdigar, silerge Muqeddes Bolghuchi, Israilni Yaratquchi, silerning Padishahinglardurmen.

16 Déngizdin yolni chiqarghuchi, Dawalghughan sulardin yol achquchi Perwerdigar mundaq deydu: —

17 (U jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: —

Ular biraqla yiqilidu, turalmaydu;

Ular öchüp qalghan, chiragh pilikidek öchürülgen)□

18 — Mushu ötken ishlarni eslimenglar, Qedimki ishlar toghruluqmu oylanmanglar;

19 Chünki mana Men yéngi bir ishni qilimen;

U hazirla barliqqa kélidu;

Siler uni körmey qalamsiler?!

Men hetta dalalardimu yol achimen,

Chöl-bayawanda deryalarni barliqqa keltürimen!■

20 Daladiki haywanlar, chilböriler hem huwqushlar Méni ulghlaydu;

Chünki Men Öz xelqim, yeni Öz tallighiningha ichimlik teminleshke,

Dalalarda sularni,

Chöl-bayawanalarda deryalarni chiqirip bérimen.

□ **43:17** «Déngizdin yolni chiqarghuchi ... Perwerdigar mundaq deydu: — (u jeng harwisini we atni, qoshun-küchlerni chiqarghuchidur: — ular biraqla yiqilidu, turalmaydu...)» — (16-17-ayetler) Musa peyghember yashighan dewride, Misirning qoshunliri Israillarni «déngizda échilghan yol»da qoghlap, déngizdin ötmekchi bolup, 16-17-ayetlerde tilgha élin'ghan weqeler bilen weyran qilin'ghan. Shu yol bilen Xuda Israilni qutquzghan. Tewrat, «Misirdin chiqish», 14-babni körüng. ■ **43:19** Weh. 21:5

21 Men mushu xelqni Özüm üçün shekil-lendürgenmen;
Ular Manga bolghan medhiylerni éytip ayan qilidu. □ ■

*Israilning menisiz qurbanliqliri ••• Xudaning
Israilgha körsetmekchi bolghan méhir-shepqi*

22 Biraq, i Yaqup, sen namimni chaqirghining
bilen Özümni izdimiding,
I Israil, eksiche sen Mendin könglüng yénip
harsinding;□

□ **43:21** «...Men **mushu xelqni Özüm üçün shekillendürgenmen; ular Manga bolghan medhiylerni éytip ayan qilidu**» — mushu 14-21-ayetlerge qarighanda, Israil Babil impériyesige esir bolup sürgün bolghandin kéyin qaytidin azad qilinidu. Shu chaghda Xuda ularning yolini ajayib teyyarlap béridu we hem yolda mohtaj bolghanlirining hemmisini (Misirdin chiqip azad bolghan waqitqa oxshash) möjiziler arqiliq teminlep béridu. Israil Babildin (miladiyedín ilgiriki 539-yili) azad bolghan. Shu chaghda Babilning qachqunliri (14-ayet) kémiliri bilen Efrat deryasi bilen qachmaqchi bolghan bolushi mumkin. Biraq bilishimizche bu ishtin bashqa, shu chaghda bésharet qilin'ghan mushu karamet ishlar yüz bermidi. Shuning üçün közqarishimiz shuki, axirqi zamanda Israilning ikkinchi qétim Babildin (shundaqla jahanning barliq chet-yaqiliridin) qéchishi muqerrer bolidu; shu chaghda Xuda ular üçün 14-21-ayetlerde bésharet qilin'ghan karamet ishlarni qilidu.

■ **43:21** Luqa 1:74,75 □ **43:22** «Biraq, **i Yaqup, sen namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding**» — dégen ibraníy tilida ikki bisliq söz. Birinchi menisi terjime qilghinimizdek «Namimni chaqirghining bilen Özümni izdimiding» («Özümni» dégen söz nahayiti tekitlen'gen). Ikkinchi menisi, «Sen Méning namimni héch chaqirmiding» — démek, héch dua qilmiding. Bizningche birinchisi toghra, ular köp dua qilghini bilen chin dildin emes idi. 23-24-ayetlernimu körüng.

23 Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes,
«Inaq qurbanliq»liring bilen Méni hörmetligen emessen;

Men «ashliq hediye»ni qilish bilen séni «qulluq»qa qoymaqchi emesmen,
Xushbuy yéqip séni harsindurmaqchi bolghan emesmen!□

24 Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen,

Sen «Inaq qurbanliq»liringning yéghi bilen Méni razi qilip qanaetlendürgen emessen;

Eksiche sen gunahliring bilen Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen,

Itaetsizliking bilen Méni harsindurdung.□

25 Men, Men Özüm üçünla séning asiyliqliringni öchüriwetküchimen,
Men séning gunahliringni ésimge keltürmeymen.■

□ **43:23** «Sen élip kelgen «köydürme qurbanliq» qoyliringni Manga qilghan emes...» — yuqiriqi izahitimizdek, ikkinchi birxil terjimisi bar: — «Manga héchqandaq qurbanliqlar élip kelmiding» dégendek asasiy menide bolidu. Biraq «Yeshaya» 1-babqa asasen, ular köptin-köp qurbanliqlar qilip turatti. Ular shundaq qilghini bilen hemmisi bikar. □ **43:24** «Sen pulni xejlep Manga héch égir élip kelmigensen...» — sherhimizche, mushu intayin kinayilik gep.

«Pul xejlep Manga héch égir élip kelmigensen» — démek, élip kelgen nersiliring (köp bolsimu) Manga xuddi héchnéme élip kelmigendek bilinidu; Men ulardin intayin bizarmen, dégenliktur. «Méni qulluqqa qoymaqchi bolghansen» — egerde birsi héch towa qilmay, chin dilidin dua qilmay turup (ötken zamanlarda) qurbanliq qilsa, mushundaq ish Xudaning aldida «jadugerlik»ke barawer. Démek, «Men peqet birer «diniy paaliyet»lik ish qilsamla, Xuda choqum mendin razi bolidu, dualirimni anglaydu» dégenlik Xudani özige qul qilish bilen barawerdur.

■ **43:25** Ez. 36:22-38

26 Emdi ötmüshüng toghruluq Méni eslitip qoyghin,
 Munazire qilishayli,
 Özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin! □ ■
 27 Birinchi atang gunah qilghan;
 Séning sherhchiliring bolsa Manga asiyliq qildi. □
 28 Shunga Men ibadetxanamdiki yétekligüchilerni napak qilimen,
 Hemde Yaqupni halak lenitige uchrashqa,
 Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim. □

44

Dawami

¹ Biraq hazir, i Yaqup Méning qulum,

□ **43:26** «Munazire **qilishayli, özüngni aqlighudek géping bolsa dewergin**» — démek, eger sen «Özüm pak, séning rehimdilliqlir- inggha kérek emesmen» dep qarising, undaqta özüngni aqlashqa gep qil! ■ **43:26** Yesh. 1:18 □ **43:27** «Birinchi atang...» — belkim Israilning ejdadi Yaquptur. «**séning sherhchilir- ing...**» — Ularning «sherhchiliri» bolsa belkim töwendiki «muqeddes ibadetxanidiki yétekchiler», yeni kahinlar idi. Démek, ular basht- in-axirghiche, hetta özliri teripidin «aliyjanab» dep hésablan'ghan rohaniylarmu gunahqa pétip ketkenidi. □ **43:28** «Men **ibade- txanidiki yétekchilerni napak qilimen**» — xelq üçün qurbanliq qilghuchi bolghan bu kahinlar ölükke tegsila bir hepte «napak» dep hésablinip, qurbanliq qilishqa salahiyetsiz bolatti. Shunga, mushu gepning menisi belkim: «Siler köp ölüklerge uchraysiler (démek, bir balayi'apet chüshidu), shuning bilen Israil Méni bizar qilidighan mushu qurbanliqlarni qilalmaydighan bolidu». «... **Yaqupni ha- lak lenitige uchrashqa, Israilni reswachiliqta qaldurushqa békittim**» — qarighanda, Israil üçün héchqandaq ümid qalmidi. Biraq 44-bab, 1-ayetni körüng!

I Méning tallighinim Israil, angla! —■

² Séni yasighan, baliyatqudin tartipla séni shekilendürgen, sanga yardemde bolghuchi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Qorqma, i Méning qulum Yaqup,

I Méning tallighinim «Yeshurun», qorqma!□

³ Chünki Men ussap ketkenning üstige suni,

Qaghjiraq yerning üstige kelkünlerni quyup bérimen;

Nesling üstige Rohimni,

Perzentliring üstige berikitimni quyimen;■

⁴ Ular yumran chöpler arisidin,

Ériq-östengler boyidiki mejnun tallardek ösidu;

⁵ Birsi: «Men Perwerdigargha tewemen» — deydu, Yene birsi bolsa Yaqupning ismi bilen özini ataydu;

Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu,

Shundaqla Israilning ismini özining ismige yandash qoshidu. □

⁶ Israilning padishahi Perwerdigar,

Yeni Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

■ **44:1** Yesh. 41:8; 43:5; Yer. 30:10; 46:27 □ **44:2** «Yeshurun»

— Xuda Israilgha qoyghan bir «leqem». Menisi «Méning durus bolghuchim». ■ **44:3** Yesh. 35:7; Yo. 2:28,29; Yuh. 7:38; Ros. 2:18 □ **44:5** «Birsi: «Men Perwerdigargha tewemen» —

deydu... Yene bashqa birsi qoli bilen: «Men Perwerdigargha tewemen» dep yazidu...» — hazir Xudaning «süküt qilghan» guwahchilirining tili chiqip, gep qilishqa bashlaydu. Ularning hemmisi bir-birlep Xudaning méhir-muhebbitini béshidin ötküzgen bolushi mumkin.

«Men bolsam Tunji hem Axiridurmen;
Mendin bashqa héch ilah yoqtur.■

⁷ Qéni, kim Méning qedimki xelqimni tiklep
békitkinimdek bir ishni jakarlap, aldin'ala bayan
qilip, andin uni Méning aldimgha Mendek tiklep
qoyalaydu?

Qéni, kim kényinki ishlarni, kelgüside bolidighan
ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!□

⁸ Qorqmanglar, sarasimige chüshüp ketmengler!
Men ilgiri mushularni silerge anglitip, aldin
bayan qilghan emesmu?

Mushu toghruluq siler Méning guwahchilirimdur-
siler.

Mendin bashqa ilah barmu? Berheq, bashqa Qo-
ram Tash yoq; héchbiridin xewirim yoqtur. □ ■

⁹ Oyulghan mebudni shekillendürgenlarning hem-
misining ehmiyiti yoq;

Ularning etiwarlighan nersilirining héch paydisi
yoqtur;

■ **44:6** Yesh. 41:4; 48:12; Weh. 1:8,17; 22:13 □ **44:7** «Méning qedimki xelqim» — Xudaning xelqi Israildur. Xuda awwal Musa peyghemberge: «Men Yaqup jemetidikilerni (yeni Israilni) Misirdin qutquzimen, andin ular Manga tewe bir xelq bolidu» — dep «jekarlighan». U ishletmekchi bolghan qutquzush yolini awwal Musagha uqturup «bayan qilghan»; andin hemme bayanlirigha emel qilip ularni yéngi bir xelq bolushqa «tiklep békitken». Buni: «...qedimki xelqimni tikliginimdin tartip...» dep terjime qilish mumkinchilikimu bar, biraq bizningche yuqiriqi terjimisi aldi-keynidiki geplerge mas kélidu. «qéni, kim kényinki ishlarni, kelgüside bolidighan ishlarni aldin'ala bayan qilalisun!» — mebudlar undaq qilalaydighan bolsa özining «ilah» ikenlikini ispatlighan bolatti, elwette. □ **44:8** «Men ilgiri mushularni silerge anglitip...» — Ibraniy tilida «Men ilgiri mushularni sanga anglitip...». ■ **44:8** Qan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yesh. 45:21

Mushulargha bolghan «guwahchilar» bolsa, özliri qarighu, héchnémini bilmes;
Derweqe netijisi ularning özlirige shermendilik-tur.

¹⁰ Kim bir «ilah»ni shekillendürgen bolsa,
Héç paydisi yoq bir mebudni quyghan, xalas!

¹¹ *Mebudning* barliq hemrahliri shermende bolidu;

Mebudni yasighuchilar bolsa ademdur, xalas;
Ularining hemmisi yighilip, ornidin turup körsun,
Ular qorqushup, shermendichilikte qalidu. □ ■

¹² Mana tömürchi saymanlirini *qoligha élip*,
Choghlar üstide *mushu nersini* bazghanliri bilen soqup shekillendüridu;

Andin u küchlük qoli bilen uninggha ishleydu;
Biraq uning qorsiqi échip maghduridin qalidu;
Su ichmey u halsizlinip kétidu. ■

¹³ Yaghachchi bolsa yaghach üstige ölchesh yipini tartidu;

U qelem bilen üstige endize sizidu;

Uni rende bilen rendileydu;

U yene perka bilen sizip jidaydu;

Axirda u uni ademning güzellikige oxshitip insan teqi-turqini shekillendüridu;

Shuning bilen u öyde turushqa teyyar qilinidu.

□ **44:11** «Ularining **hemmisi yighilip, ornidin turup körsun, ular qorqushup, shermendichilikte qalidu**» — Yeshaya peyghemberning sözining ikki menisi bar bolushi mumkin: — (a) ular peqet mushu mebudni birlikte obdan körüp baqsila, özlirining exmeqliqini hés qilip Xudadin qorqup shermende bolidu; (e) qiyamet künide ular ornidin turup hésabini tapshurushi kérek; shu chaghda ular qorqup shermende bolidu. ■ **44:11** Zeb. 97:7; Yesh. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yer. 10:3

14 Mana u bir küni özi üçhün kédir derexlirini késishke chiqidu!

(U eslide archa we dub derexlirini élip özi üçhün ormanliq arisigha tikip chong qilghanidi;

U qarighaymu tikkenidi, yamghur uni ündürdi).

15 Mushu yaghachlardin otun élinidu;

Birsi uningdin élip, issinidu;

Mana, u ot yéqip, nan yéqiwatidu;

U yene uningdin élip bir ilahni yasaydu hem uninggha ibadet qilidu;

Uni oyulghan mebud qilip uninggha bash uridu.

16 Démek, yérimini otta köydüriwétidu;

Yérimi bilen gösh yeydu;

U kawab qilip qan'ghuche yeydu;

Berheq, u issinip, öz-özige: —

«Ah, rahatlinip issindimmen, otni körüwatimen!»

— deydu.

17 Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu;

Bu uning mebudu bolidu;

U uning aldigha yiqilip ibadet qilidu;

U uninggha dua qilip: «Méni qutquzghaysen;

Chünki sen méning ilahimdursen» — deydu.□

18 Bu *kishiler* héch bilmeydu, héch chüshenmeydu;

Chünki u ularni körmisun dep közlrini,

Ularni chüshenmisun dep könglini suwaq bilen

□ 44:17 «Biraq qalghini bilen u bir ilahni yasaydu; bu uning mebudu bolidu» — eslide bu kishi butni yasash koyida emes idi. Tasadipiyliqtin yaghachtin éship qalghinini ishlitip but yasaydu. Eng ghelite ish shuki, u Yeshaya teswiriligendek, özining oylimayla qilghan bir nersisige, yeni «tasadipiyliqtin» bolghan bir nersisige ishinidu.

suwivetken.□

¹⁹ Ulardin héchbiride mushularni könglige keltürüp:

«Yaghachning yérimini men otta köydürdüm,
Yérimining choghliri üstide men nan yaqtim;
Men kawabmu qilip yewaldim;
Qalghinini bir lenetlik nerse qilamtim?
Men bir parche yaghachqa bash uramtim!» —
dégudek héch bilim yaki yorutulush yoqtur.

²⁰ Uning yégini küllerdur!

Uning köngli éziqturulghan! U öz-özini azdurdi!
Shuning bilen u özining jénini qutquzalmaydu,
Yaki: «Méning ong qolumda bir saxtiliq bar
emesmu?» — déyelmeydu.□

²¹ Mushu ishlarni ésingde tut, i Yaqup,
I Israil, chünki sen Méning qulumdursen;
Men séni yasap shekillendürdüm;
Sen Méning qulumdursen, i Israil,
Sen Méning ésimdin héch chiqmaysen!

²² Itaetsizlikliringni bulutni öchürüwetkendek,
Gunahliringni tumanni öchürüwetkendek
öchürüwettim;
Méning yénimgha qaytip kel;

□ **44:18** «Bu **kishiler héch bilmeydu, héch chüshenmeydu; chünki u ularni körmisun dep közlirini ularni chüshenmisun dep könglini suvaq bilen suwivetken**» — bu ayettiki «u» bolsa, yaki Xudaning Özi yaki mushu butni körsitidu. Butni körsetse, butning keynide bir jin-sheytan bar démekchi. Bizningche mushu menisi éhtimalgha yéqin. Beziler derweqe «butperesler xéch bilmeydu, xéch chüshenmeydu» dep étirap qilsimu, yenila tiltumar qatarliqlarni ishlitip Xudani haqaretleydu. □ **44:20** «**méning ong qolumda bir saxtiliq bar emesmu?**» — «bir saxtiliq» mebudining özini körsitishi mumkin.

Chünki Men séni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldim.

²³ I asmanlar, naxsha éytinglar, chünki Perwerdigar shu ishni qilghan!

I yerning tégiliri, shadlinip, yangranglar!

I taghlar, ormanlar we ulardiki herbir derekler,

Yangritip naxshilar éytinglar!

Chünki Perwerdigar Yaqupni hemjemetlik qilip hörlükke sétiwaldi,

U Israil arqiliq güzellikini körsitidu!».

Chong qutulush ••• Qoresh padishahning wezipisi

²⁴ «Séning Hemjemet-Qutquzghuching bolghan, séni baliyatquda yasap shekillendürgen Perwerdigar mundaq deydu: —

Men bolsam hemmini Yaratquchi,

Asmanlarni yalghuz kergenmen,

Öz-özümdinla yer-zéminni yayghan Perwerdigardurmen;■

²⁵ (U bolsa yalghan *peyghemberlarning* bésharetlirini bikar qilghuchi,

Palchilarni qaymuqturghuchi,

Danalarni yolidin yandurghuchi,

Ularning bilimlirini nadanliqqa aylandurghuchi;

²⁶ Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,

Rosul-elchilirining nesihetlirini muweppeqiyetlik qilghuchi,

Yérusalémgha: «Sen ahalilik bolisen»,

■ 44:24 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 45:12

Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi;□

27 Chongqur déngizgha: «Quruq bol,

Deryaliringni qurutimen» — dégüchi;□

28 Hem Qoresh toghrisida: «U Méning qoy padichim, u Méning könglümdikige toluq emel qilip,

Yérusalémgha: «Qurulisen»,

Hem ibadetxanigha: «Séning ulung sélinidu»

□ **44:26** «Öz qulining sözini emelge ashurghuchi,...» — «Öz quli» mushu yerde belkim Yeshaya peyghemberning özi; bolmisa 42-babtiki «Perwerdigarning heqqaniy quli». «**Yérusalémgha: «Sen ahalilik bolisen», Yehuda sheherlirige: «Qaytidin qurulisiler; xarabenglarni eslige keltürimen» — dégüchi**» — Xuda mushu gepliride, Yeshaya peyghember özidin kényinki bir dewr, yeni Yérusalém we Yehuda sheherliri xarabilik bolghan bir dewrge qarap söz qilidu. Mushu yerde Xuda Yérusalémgha: «Séni qaytidin qurghuzimen» dep wede qilidu. Shu yéngi dewr bolsa Yeshayadin kényin 170 yil etrapida bolghan. □ **44:27** «...Chongqur déngizgha: «**Quruq bol**», «**deryaliringni qurutimen**» — **dégüchi;...**» — mushu sözler Xudaning «Qizil Déngiz»ni hem kényinrek Iordan deryasini qurutup Israilni Misirdin qutquzghanliqini, shundaqla axirqi zamanda bolidighan, oxshap kétédighan bir weqeni körsitidu.

deydu» — dégüchidur): —□

45

Dawami

¹ Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha,
Yeni ellerni uninggha béqindurush üchün Özi ong
qolidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —
(Berheq, Men uning aldida padishahlarning tam-
bilini yeshtürüp yalingachlitimen,
«Qosh qanatliq derwazilar»ni uning aldida échip
bérimen,

□ **44:28** «Qoresh toghrisida:…» — axirida, Yeshaya peyghem-
ber yuqiriqi 41-bab, 1-7-ayette déyilgen «tajawuzchi»ning ismin-
ing «Qoresh» ikenlikini éytidu. Oqurmenlerge melumki, Qoresh
padishah Pars impériyesining asaschisi bolup, miladiyedin ilgiriki
540-529-yillirida textke olturghan. U Yeshayaning dewridin
texminen 150 yil kéyin yashighan. «U **Méning könglümdikige
toluq emel qilip, Yérusalémgha: «Qurulisen», hem ibadetx-
anigha: «Séning ulung sélinidu» deydu» — dégüchidur»** —
mushu bésharet boyiche Qoresh padishah Babil impériyesi weyran
qilghan Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini qaytidin qu-
rushqa perman chüshüridu. Qoresh Babil shehirini ishghal qil-
ghandin kéyin, ademni intayin heyran qalduridighan ishi shuki,
u Babildiki barliq sürgün bolghanlarni öz yurtlirigha qaytishqa
ruxset bergen. Ademni téximu heyran qalduridighan shuki, u Is-
raillargha ibadetxanisidiki altun-kümüş, qacha-buyumlirini qay-
turup, hetta ibadetxanining özini qaytidin qurushqa pul bergen
(miladiyedin ilgiriki 536-yili). Tewrattiki «Ezra» 1- hem 6-babni
körüng.

Shuning bilan qowuqlar ikkinchi étilmeydu) —□

² «Men séning aldingda méngip égizliklarni tüz qili-
men;

Mis derwazilarni chéqip tashlaymen,

Tömür taqaqlirini sunduruwétimen;

³ We sanga qarangghuluqtiki göherlerni,

Mexpiy jaylarda saqlan'ghan yoshurun
bayliqlarni bérimen;

Shuning bilan özüngge isim qoyup séni chaqirghu-
chini,

□ **45:1** «Perwerdigar Özi «mesih qilghini»gha Özi ong qo-
lidin tutup yöligen Qoreshke mundaq deydu: —» — «Perw-
erdigarning mesih qilghini» (yaki «Perwerdigarning mesihligini») —
Xudaning yolyoruqi bilan Israilgha yéngi bir padishah békitish
üchün uning béshigha kahin yaki peyghember teripidin zeytun
méyi sürülüshi kérek idi. Mushu murasim «mesih qilinish» déyilette;
shu chaghdin bashlap shu padishah «Xudaning mesih qilghini»
dep atilatti. Mushu atalghuni Qoreshke qarita ishletkende Xuda
Israillargha: «U Men siler üchün tallap békitken padishah bolidu»
deydu. Biraq Yeshaya peyghemberning dewridikilerdin köp adem:
«Qoresh Yehudiylardin bolmaydu; shunga u kelgüsida bizni Ba-
bildin qutquzup qoyuwetsimu, biz yenila melum bir impériyege
béqindi boliwérimiz» dep, mushu bésharetni qet'iy qobul qilmaytti.
Ular yene: «Xudaning Öz wedisi boyiche **Dawut padishahning** bir
ewladi arqiliq bizni qutquzushi kérek» we «Xuda bizni pütünley
musteqil qilishi kérek» déyishi mumkin. Xuda derweqe ulargha
shundaq wede bergenidi (mesilen 7-, 9-, 32-bablarda) biraq u
awwal Qoresh arqiliq Yehudiylarni Babilin qutquzmaqchi bolsa,
mushu pilanidin gumanlinish yaki narazi bolush uninggha asiyliq
qilghan'gha barawer. Töwendiki (9-13-ayet) séghiz layning özini
shekillendürgüchisige «Sen mendin néme yasaysen?!» dégini del
mushu kishilerning pozitsiyisidir. «Men ... «qosh qanatliq
**derwazilar»ni uning aldida échip bérimen» — qedimki xatiril-
erge asalan'ghanda, Babil shehirining dangqi chiqqan bir «qosh
qanatliq derwaza»si bar idi. Babil yiqitilghanda, bu qosh qanatliq
dewraza Qoreshke échildi.**

Yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen.□

⁴ Men Öz qulum Yaqup,
Yeni Öz tallighinim Israil üçhün,
Ismingni özüm qoyghan;
Sen Méni bilmigining bilen, Men yenila sanga isim qoydum.

⁵ Men bolsam Perwerdigar, Mendin bashqa biri yoq;
Mendin bashqa Xuda yoqtur;
Sen Méni tonumighining bilen, Men bélingni baghlap chingittimki,■

⁶ Künchiqishtin künpétishqiche bolghanlarning hemmisi Mendin bashqa héchqandaq birining yoqluqini bilip yétidu;
Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur.

⁷ Nurni shekillendürgüchi, qarangghuluqni Yaratquchidurmen,
Bext-xatirjemlikni Yasighuchi, balayi'apetni Yaratquchidurmen;
Mushularning hemmisini qilghuchi Men Perwerdigardurmen».

□ 45:3 «Men... sanga qarangghuluqtiki göherlerni,... bérimen; shuning bilen özünge isim qoyup séni chaqirghuchini, yeni Men Perwerdigarni Israilning Xudasi dep bilip yétisen» — derweqe, Qoreshning qilghan urushliri tosalghugha uchrinmay nahayiti rawan, ademlerni heyran qalduridighan derijide téz bolghan. Shuning bilen qisqa waqit ichideU nurgun mal-mülüklerni olja qilip qolgha keltürgen. Bésharette mushu ishlar (Qoresh özi bilmigen halda) Xudaning yoshurun yardimide qilinidu, déyilidu. Qoresh özi toghruluq mushu bésharetni oqughandin kéyin, Perwerdigarning heqiqiy Xuda, shundaqla Israilning Xudasi ikenlikini bilishi kérek idi. ■ 45:5 Qan. 4:35,39; 32:39; Yesh. 44:8

8 — «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar,
 Bulutlarmu heqqaniylik töküp bersun;
 Yer-zémin échilsun;
 Nijat hem heqqaniylik méwe bersun;
 Zémin ikkisini teng östürsun!
 Men, Perwerdigar, buni yaratmay qoymaymen».

□

*Israilning Xudaning Qoresh arqiliq qilgan-
 liridin narazi bolup gumanlinishlirigha Xudaning
 bergen jawabi*

9 — «Öz Yaratquchisining üstidin erz qilmaqchi
 bolghan'gha way!

U yer-zémindiki chine parchiliri arisidiki bir
 parchisi, xalas!

Séghiz lay özini shekillendürgüchi sapalchigha: —

«Sen néme yasawatisen?» dése,

Yaki yasighining sanga: «Séning qolung yoq» dése
 bolamdu?■

10 Öz atisigha: «Sen néme tughdurmaqchi?»

Yaki bir ayalgha: — «Séni némining tolghiqi tutti?»
 — dep sorighan'gha way!

11 Israildiki Muqeddes Bolghuchi, yeni uni
 Yasighuchi Perwerdigar mundaq deydu: —
 Emdi kelgüsi ishlar toghruluq sorimaqchimusiler
 yene?

Öz oghullirim toghruluq, Öz qolumda ishliginim
 toghruluq Manga buyruq bermekchimusiler!?

□ 45:8 «I asmanlar, yuqiridin yaghdurup béringlar, bulut-
 larmu heqqaniylik töküp bersun; yer-zémin échilsun...» —
 bu sözler belkim Israil we dunyaning (Qoresh qilghan ishlerining
 türtkiside) Xudagha ishinip, yaxshi méwe bérish üçün qilghan duasi
 bolushi kérek. ■ 45:9 Yer. 18:6; Rim. 9:20

¹² Men peqetla yer-zéminni yasighan, uningha insanni Yaratquchidurmen, xalas!

Öz qolum bolsa asmanlarni kergen;

Ularning samawi qoshunlirini sepke salghanmen.

¹³ Men uni heqqaniylik bilen turghuzghan,

Uning barliq yollirini tüz qildim;

U bolsa shehirimni quridu,

Ne heq ne in'am sorimay u Manga tewe bolghan esirlerni qoyup béridu» —

deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar. □ ■

¹⁴ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Misirning mehsulatliri, Éfiopiyening we égiz boyluqlar bolghan Sabiyliqlarning malliri sanga ötidu;

Ular özliri séningki bolidu,

Sanga egiship mangidu;

Özliri kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu,

Ular sanga bash urup sendin iltija bilen ötünüp: —

«Berheq, Tengri sende turidu, bashqa biri yoq, bashqa héchqandaq Xuda yoqtur» dep étirap

□ **45:13** «Men **uni heqqaniylik bilen turghuzghan, uning barliq yollirini tüz qildim**» — mushu ayettiki «uni», «uning», «u» bolsa Qoresh, elwette. Bésharet uning héch némini sorimayla Babilda sürgün bolghan Yehudiy xelqni qoyup béridighanliqini aldin'ala éytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yesh. 44:28; Ibr. 11:10

qilidu.□

15 «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!»□

16 Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu;

Mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu;■

17 Israil bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen qutquzulidu;

Ebedil'ebedgiche xijil bolmaysiler,

□ **45:14** «Misirning mehsulatliri, Éfiopiyening we égz boyluqlar bolghan Sabiylqlarning malliri sanga ötidu; ular ...sanga egiship mangidu; özliri kishen-zenjirlen'gen péti sen terepke ötidu» — yuqiriqi ayetlerge qarighanda mushu weqe Qoreshning ish-paalietlirining axirqi bir netijisi bolushi kérek. Éfiopiye we Sabiya eslide Misirgha béqin'ghan bolup, shübhisizki, Yeshaya yene «Misirdin chiqish» dégen weqeni közde tutidu. Démek, Israilni sürgün qilghanlar öz ixtiyari bilen Israilgha béqindi bolmaqchi bolidu. Bezi sherhchiler, mushu bésharetni «Yehudiy emesler»ning Eysa Mesihni öz Qutquzghuchisi dep étirap qilishi, shundaqla ularning Israilning «qaldisi»i bolghan heqiqiy jamaitige qoshulushi bilen emelge ashurulghan, dep qaraydu. Yene bir közqarash bolsa, mushu ishlar axirqi zamanda Yehudiylar Xudaning qéshigha qaytqandin kéyin yüz béridu, deydu. Bizningche her ikkisining toghriliqi bar. □ **45:15** «I Israilning Xudasi, Nijatkar, derheqiqet Özini yoshuruwalghuchi bir Tengridursen!» — mushu söz belkim Israilarning Xudaning sirliq yollirigha, yeni «Yehudiy emesler»ning özlirige béqin'ghanliqigha qarap heyran qélip dégen gépidur. ■ **45:16** Yesh. 44:11

Héç shermendichilikni körmeydiler.□

18 Chünki asmanlarni yaratqan, yer-zéminni shekillendürüp yasighan, uni mezmüt qilghan Xuda bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — (U uni quruq-menisiz bolushqa emes, belki ademzatning turalghusi bolushqa yaratqanidi)

«Men bolsam Perwerdigar, bashqa biri yoqtur;■

19 — Men mexpiy halda yaki zémindiki birer qarangghu jayda söz qilghan emesmen;

Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen;

Men Perwerdigar heq sözleymen,

Tüz gep qilimen;□ ■

20 Yighilinglar, kélinglar;

I ellerdin qachqanlar, jem bolup Manga yéqinlishinglar;

Özi oyghan butni kötürüp, héç qutquzalmaydighan bir «ilah»qa dua qilip yüridighanlarning

□ 45:17 «Ular hemmisi istisnasiz xijil bolup, shermende bolidu; mebudni yasighanlar shermende bolup, birlikte kétip qalidu; Israail bolsa Perwerdigar teripidin menggülik nijat-qutulush bilen qutquzulidu....» — mushu sözlerge

(16-17-ayetlerge) qarighanda, kishiler kelgüsida mutleq ikki xilgha, yeni Xudagha tayinip itaet qilidighanlarga we butlarga bash uridighanlarga bölünüp kétidu. ■ 45:18 Yesh. 42:5; 45:5,14

□ 45:19 «Men Perwerdigar heq sözleymen» — ibraniiy tilida «Men Perwerdigar heqqaniyliqni sözleymen». «Men Yaqupqa: «Méni izdishinglar bihudilik» dégen emesmen; Men Perwerdigar heq sözleymen, tüz gep qilimen» — mushu ayet belkim 15-ayettiki «Özini yoshuruwalghuchi Xudadursen» déginige qarita éytqan siliq bir tenbih bolushi mumkin. Chünki körginimizdek, Xuda alliburun (bolupmu Yeshaya arqiliq) Özining qutulush-nijatliqini «Perwerdigarning quli arqiliq» pütkül dunyagha sunmaqchi bolghanliqini köp qétim ochuq-ashkara éytqan! ■ 45:19 Qan. 30:11

bolsa héch bilimi yoqtur.□ ■

21 Emdi ular öz geplirini bayan qilish üçün yéqin kelsun;

Meyli, ular meslihetlishop baqsun!

Kim mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?

Kim uzundin béri uni bayan qilghan?

U Men Perwerdigar emesmu?

Derweqe, Mendin bashqa héch ilah yoqtur;

Hem adil Xuda hem Qutquzghuchidurmen;

Mendin bashqa biri yoqtur.□ ■

22 I yer-zéminning chet-yaqiliridikiler,

Manga telpünüp qutquzulunglar!

Chünki Men Tengridurmen, bashqa héchbiri yoqtur;

23 Men Özüm bilen qesem ichkenmen,

Mushu söz heqqaniylik bilen aghzimdin chiqti, hergiz qaytmaydu: —

«Manga barliq tizlar pükülidu,

Barliq tillar Manga *itaet ichide* qesem ichidu».■

□ **45:20** «Ellerdin **qachqanlar**» — ularning némishqa yaki némidin qachqanliqi mushu yerde déyilmidi. Biraq 24-ayetke qarighanda, insaniyet (axirqi zamanda) ikki qisimga, yeni Xudagha tayan'ghanlar hem Xudagha öch bolghanlarga bölünüp kétidu; shuning bilen Xudagha öch bolghanlarXudani söygenlerge ziyankeshlik qilishi mumkin; uningdin sirt Xudagha ishen'genler: «Xudaning jazasi xudasizlarning béshigha chüshey dep qaldi» — dep qarap, ularning arisidin qéchishimiz kérek dep oylaydighan bolsa kérek. ■ **45:20** Yesh. 44:18,19 □ **45:21** «Kim **mushu ishni qedimdinla jakarlighanidi?**» — «mushu ish» shübhisizki, Xudaning Israilni qutquzushi bilen, U «Yehudiy emes»lerge qutquzulush pursitini, shundaqla Israil bilen bille bextlik bolush imkaniyitini teng yetküzidighanliqini körsitidu (22-24-ayet). ■ **45:21** Yesh. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18 ■ **45:23** Rim. 4:11; Fil. 2:10

24 Shu chaghda: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu,

Kishiler del Uningla qéshigha kélidu;

Ghaljirliship, uninggha ghezeplen'genlerning hemmisi shermende bolidu. □ ■

25 Israilning ewladlirining hemmisi Perwerdigar teripidin heqqaniy qilinidu,

We ular Uni danglishidu.

46

Babildiki butlarning aqiwiti — ulaghlar ularni kötürüp kétidu ••• Xuda bolsa Öz xelqini kötüridu!

¹ Bel bolsa tiz pükti, Nébo éngishiwatidu;

Ularning mebudliri ulaghlarning zémmissige, kalilarning zimmisige chüshti;

Siler kötürgen nersiliringlar emdi ulaghlargha ar-tilghan bolup,

□ 45:24 «Shu chaghda: «Heqqaniylik we küch bolsa peqet Perwerdigardidur» — déyilidu, ... ghaljirliship uninggha ghezeplen'genlerning hemmisi shermende bolidu» — yene körimizki, dunya ikki bölümge ayrilidighan oxshaydu. Biri bolsa, ghaljirliship Xudagha mutleq qarshi turidighanlar; ikkinchisi, Israil, jümlidin özlirige béqinip, ular bilen bir bolghan, Israil bilen bille qutquzulghan Yehudiy emesler bolidu. ■ 45:24 Yesh. 41:11

Halsiz ulaghlargha éghir yük bolidu!□

² Ular éngishidu, birlikte tiz pükishidu;

Ular mushu yükni qutquzalmaydu,

Belki özliri esirge chüshidu.□

³ I Yaqupning jemeti,

Shundaqla Israil jemetining qaldisi,

Ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip

üstümge artilghanlar,

Baliyatqudiki chaghdin tartip kötürölüp kelgen-

ler,

— Manga qulaq sélinglar!□

⁴ Siler qérighuchimu Men yenila shundaqturmen,

Chéchinglar aqarghuchimu Men silerni yüdüp

yürimen;

□ **46:1** «Bel» — Babilning «bash but»i, «Nébo» uning «oghli» idi. Mushu bésharette Yeshaya peyghember Babil shehiri düşmenning qoligha chüshkende, xeqler butlirini saqlap qélish üçün bashqa bir yurtqa yökimekchi bolghanliqini aldin ala köridu. Shu jeryanda butlarni yerge qoyush kérek bolghachqa, peyghember «Belning tiz pükkenlikini, Néboning éngishiwatqanliqi»ni körüp mazaq qilidu. «Ularning **mebudliri ulaghlarning zémmisige, kalilarning zimmisige chüshti...**» — butlar ulaghnig bashqurushigha ötkendek qilidu. «Siler **kötürgen nersiliringlar**» — Babildiki diniy murasimlarda, puqralarning butlarni kötürüp kochilarni aylandurushi kérek idi. Biraq eslide Babilliqlar hörmet bilen «kötürgen nersiler» hazir addiy boghchilardek ulaghlargha artildi. □ **46:2** «Ular , **yeni Babilliqlar yaki ularning ulaghliri** éngishidu, birlikte tiz pükishidu; ular mushu yükni qutquzalmaydu,...» — démek, butlar adem yaki ulaghlargha yük bolghan özlirini qutquzalmayla qalмай, belki ulaghlarnimu halsizlanduridu. □ **46:3** «**I Yaqupning jemeti, ... ananglarning qorsiqidiki chaghdin tartip üstümge artilghanlar, baliyatqudiki chaghdin tartip kötürölüp kelgenler...**» — heqiqiy Xuda ademning kötürüşhige mohtaj emes, belki Özi Öz xelqige ghemxorluq qilip ularni kötüridu.

Silerni yasighan Mendurmen, silerni kötürimen;
Silerni yüdüp qutquzimen.

⁵ Emdi Méni kimge oxshatmaqchi,
Yaki kimni Manga teng qilmaqchisiler?

Uni Manga oxshash dep,
Siler kimni Men bilen sélishturmaqchisiler?■

⁶ Ular bolsa hemyanidin altunni chéchip bérip,
Kümüşnimu tarazigha salidu,

Bir zergerni yalliwalidu,
U bir mebudni yasap béridu;
Ular yiqilidu, derweqe choqunidu!

⁷ Ular uni mürisige artidu,
Uni kötürüp, öz ornigha qoyidu;

Andin u ashu yerde öre turidu;
U ornidin qozghilalmaydu;

Birsi uninggha yélinip tileydu,
Lékin u jawab bermeydu;

U kishini awarichilikidin qutquzmaydu.■

⁸ Mushu ishlarni ésinglarda tutunglar;

Shundaqla özünglarni heqiqiy erkeklardek
körsitinglar;

I, itaetsizler,

Buni ésinglarga keltürünglar;

⁹ Ilgiriki ishlarni, yeni qedimdin bolghan ishlarni
ésinglarga keltürünglar;

Chünki Men Tengridurmen, bashqa biri yoqtur;
Men Xudadurmen, Manga oxshashlar yoqtur;■

¹⁰ Men: «Méning békitkinim orunlinidu,

Könglümge barliq pükkenlerni emelge ashurmay
qoymaymen» dep,

Ishning netijisini bashtila,

■ 46:5 Yesh. 40:18, 25 ■ 46:7 Yesh. 45:20 ■ 46:9 Yesh. 45:5,
14, 18, 21, 22; 48:12

Aldin'ala téxi qilinmighan ishlarni ayan qilip éytquchidurmen;■

¹¹ Künchiqishtin yirtquch bir qushni,
Yeni könglümge pükkinimni ada qilghuchi bir
ademni yiraq yurttin chaqirghuchidurmen.

Berheq, Men söz qilghan,

Berheq, Men uni choqum emelge ashurimen;

Buni niyet qilghanmen,

Berheq, Men uni wujudqa chiqirimen.□

¹² I heqqaniyliqtin yiraq ketken jahillar,

Manga qulaq sélinglar: —□

¹³ Men heqqaniyliqimni yéqin qilimen,

U yiraqlashmaydu;

Shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu;

Men Zion'gha nijat yetküzüp,

Israilgha julaliq-güzellikimni tiklep bérimen». □

■ **46:10** Zeb. 33:11; Pend. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17 □ **46:11** «Künchiqishtin **yirtquch bir qushni ..yiraq yurttin chaqirghuchidurmen...**» — «yirtquch bir qush» Qoreshni körsitidu. Uning bir teripining esheddiylikini Xuda Israildin yoshurmaydu. □ **46:12** «heqqaniyliqtin **yiraq ketken jahillar**» — Xuda yuqirida Yeshaya peyghember arqiliq 41:2-3, 25-, 44:24-45:11de Israilarni Babildin kelgüsüdiki «Qoresh» dégen bir padishah arqiliq qutquzimen, dep jakarliqan. «Jahillar» bolsa Xudaning bu «Qoresh pilan»ini yaqturmaydighan Israilarni körsetse kérek; ularning yaqturmaydighanliqi bolsa Qoresh Yehudiy emes, belki Pars bolghanliqi üçün bolidu. □ **46:13** «Men **heqqaniyliqimni yéqin qilimen, u yiraqlashmaydu; shuningdek Méning nijatim hem kéchikmeydu; Men Zion'gha nijat yetküzüp... bérimen**» — Xuda yenila méhir-shepqtini körsitip, hetta «jahillar»ghimu Qoreshning ishliri arqiliq nijatqa érishishtiki pursetni keltürimen, deydu.

47

Israilni sürgün qilghan Babil tügeshti!

¹ «I Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur; I kaldiylerning qizi, textsiz bolup yerge oltur! Chünki sen «latapetlik we nazuk» dep ikkinchi atalmaysen. ■

² «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi, Chümperdengni échip tashla, Könglikingni séliwet, Pachiqingni yalingachla, Deryalardin su kéchip öt; □

³ Uyatliqing échilidu; Berheq, nomusunggha tégilidu; Men intiqam alimen, Héchkimni ayap qoymaymen. ■

⁴ Bizning Hemjemet-Qutquzghuchimiz bolsa, «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning nami; U Israildiki Muqeddes Bolghuchidur. □

⁵ I kaldiylerning qizi, süküt qélip jim oltur, Qarangghuluqqa kirip ket;

■ 47:1 Yesh. 26:5 □ 47:2 «Tügmen téshini chörüp, un tart emdi, chümperdengni échip tashla, könglikingni séliwet, pachiqingni yalingachla, ...» — démisekmü, mushu ishlar esirge chüshüshtiki alametler. Hem Babilliqlar, hem Parslar öz esirlirige rehimsizlik qilip ularni yalingach méngishqa mejburlaytti.

■ 47:3 Yesh. 3:17; Nah. 3:5 □ 47:4 «Hemjemet-Qutquzghuchi» — kona Israilda «hemjemet-qutquzghuchi» (goél)ning yene qilidighan bir ishi özining uwal bolghan jemetidikiler üçün adaletni yürüzüsh idi. Uning uruq-tughqanliridin birsi qatilliq qestige uchrighan bolsa, «hemjemet-qutquzghuchi»ning qatilni öltürüsh hoquqi hem wezipisi bar idi.

Chünki buningdin kéyin ikkinchi «seltenetlarning xanishi» dep atalmaysen.□

6 Men Öz xelqimdin ghezeplendim,
Shunga Özümning mirasimni bulghiwettim,
Shuning bilen ularni qolunggha tapshurup berdim;
Sen bolsang ulargha héchqandaq rehim körsetmiding;
Yashan'ghanlarning üstigimu boyunturuqlarni in-tayin éghir qilip salding;□

7 Shuning bilen sen: —

«Men menggüge xanish bolimen» dep,
Mushu ishlarni könglüngdin héch ötküzmiding;
Ularning aqiwitini héch oylap baqmidingsen.■

8 Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi,
Öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur,
Men hergiz tul ayalning japasini yaki balilardin mehrum bolushning japasini tartmaymen» — dégüchi,
I sen eysh-ishretke bérilgüchisen,
Shuni anglap qoy: —□

□ **47:5** «qarangghuluqqa kirip ket» — «qarangghuluq» belkim zindandiki qarangghuluqni bildüridu. □ **47:6** «Özümning mi-rasim» — Xuda Özining xelqini Özi üçün miras dep hésablaydu.

■ **47:7** Weh. 18:7 □ **47:8** «Emdi hazir, i endishisiz yashap kelgüchi, öz-özige: «Menla bardurmen, mendin bashqa héchkim yoqtur.. dégüchi, ... Shuni anglap qoy: —» — Xuda Öz xelqige «terbiye jazasi»ni bermekchi bolup, ularni Babilning re-himsiz qoligha tapshurushi bilen, Babilliq-larmu öz rehimsizlikli tüpeylidin jazagha uchrinmay qal-maydu. Babilning: «Menla bardur-men, mendin bashqa biri yoqtur» dé-gini, bashqilargha pütünley «perwayim pelek» dégenlik hem «Men alemde yekke-yégane» dégen tekebburluqtur.

9 «Del mushu ikki ish,
— Balilardin mehrum bolush we tulluq —
Bir deqiqide, bir kün ichidila béshinggha teng
chüshidu;
Nurghunlighan jadugerlikliring tüpeylidin,
Bek köp epsunliring üchün ular toluq béshinggha
kélidu.■

10 Chünki sen özüngning rezillikingge
tayan'ghansen,
Sen «Héchkim méni körmeydu» — déding;
Séning danaliqing we biliming özüngni éziqturup,
Sen könglüngde: — «Menla bardurmen, mendin
bashqa biri yoqtur» — déding.□

11 Biraq balayi'apet séni bésip kélidu;
Sen uning kélip chiqishini bilmeysen;
Halaket béshinggha chüshidu;
Sen héchqandaq «hamiy puli» bilen uni tosalmay-
sen;
Sen héch kütmigen weyranchiliq tuyuqsiz séni
bésip chüshidu.

12 Emdi qéni, yashliqingdin tartip özüngni upritip
kelgen epsunliringni,
Shundaqla nurghunlighan jadugerlikliringni
hazir oqup turiwer;
Kim bilsun, sen ulardin payda körüp qalamsen?
Birin némini tewritip qoyalarsen herqachan?!

13 Sen alghan meslihetliring bilen halsizlinip ket-
ting;

■ 47:9 Yesh. 51:19 □ 47:10 «Séning danaliqing we bilim-
ing özüngni éziqturup, sen könglüngde: — «Menla bardurmen,
mending bashqa biri yoqtur» — déding» — yuqiriqi (8-ayettiki)
«Menla bardurmen, mendin bashqa biri yoqtur» dégen, bashqi-
largha «perwayim pelek» dégenlik. Mushu yerde bolsa «Xudaghimu
perwayim pelek» dégenlik.

Emdi asmanlarga qarap tebir bergüchiler,
Yultuzlarga qarap palchiliq qilghuchilar,
Yéngi aylarni közitip munejjimlik qilip ishlarni
«aldin’ala éytquchilar» ornidin teng turup
béshingha chüshidighanlardin séni qutquzsun!

¹⁴ Mana, ular paxaldek bolup kétidu;

Ot ularni köydüriwétidu;

Ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;

Biraq ularda ademni issitqudek héch kömür,

Yaki adem issin’ghudek héch gülxan yoqtur! □

¹⁵ Séni aware qilghan,

Yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga
mushundaq paydisiz bolidu;

Herbiri öz yolini izdep kétip qalidu;

Séni qutquzghudek héchkim yoqtur. □ ■

□ **47:14** «Mana, **ular paxaldek bolup kétidu; ot ularni köydüriwétidu; ular özlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda ademni issitqudek héch kömür... yoqtur!**» — bu sözning menisi belkim, heqiqiy Xudaning ghezipi küchlük hem otluq; atalmish «butlarning ghezipi»ning bolsa, ademni issitqudekmu oti yoq; bashqa menisi bar déyilse: — Mushu palchilar héchnémige yarimayduki, hetta (Xudaning jazasi bilen) köydürülgen waqittimu ademni issitqudek harariti bolmaydu.

□ **47:15** «**Séni aware qilghan, yashliqingdin tartip sende soda qilghanlar sanga mushundaq paydisiz bolidu; herbiri öz yolini izdep kétip qalidu...**» — Babilda pal sélish, séhirgerlik qatarliq xurapiyliklar belkim «eng chong soda» bolushi mumkin. Biraq bésharet boyiche palchilar xéridarlaridin mehrum bolup bashqa yurtlarga yol almaqchi bolidu. Arxéologlar kona Babil shehiridin qazghan asar’etiqler ichidin nurgun «palnamiler» hem «remmalnamiler» tépildi. Biraq bulardin héchqaysisidin «Babil weyran bolidu» dégen bésharetni tapqili bolmaydu; hemmisi «kélechiking parlaq» dégendek sözlerdur (emeliyette barliq palchiliq shundaq emesmu?!). ■ **47:15** Weh. 17:16

48

Israilning jahilliqi: — ular Babil din qutquzulghini bilen, gunahlaridan saqit bolmaydu

¹ I Yaqupning jemeti, «Israil»ning ismi bilen atalghanlar,

«Yehuda bulaqliri»din chiqqansiler,

Perwerdigarning namini ishlitip qesem qilghuchisiler,

Israilning Xudasini tilgha alghuchisiler,

Biraq bular heqiqet hem heqqaniyliqtin emes!

Munularni anglap qoyunglar: —

² (Chünki ular «muqeddes sheher»ning namini ishlitip özlirige isim qilidu,

Téxi Israilning Xudasigha «tayinar»mish!

Uning nami bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigardur!)

³ Men burunla «ilgiriki ishlar»ni aldin’ala bayan qildim;

Ular Öz aghzimdin chiqqan, Men ularni anglatim;

Men bularni tuyuqsiz wujudqa chiqirip,

Ular emelge ashuruldi;□

⁴ Chünki Men séning jahilliqingni, boynungning peylirining tömür,

□ **48:3** «Ilgiriki ishlar» — mushu ayettiki «ilgiriki ishlar» shübhisizki, Xudaning «Qoresh pilani»dur (46:12diki izahatni körüng). Mushuni jezmenlectürüş üçün Yeshaya «qoshumche söz»diki 4-misal (48-babning alahidə shekli toghrisida) dégen grafini körüng. Ashu grafigha qarighanda, 48-bab ikki qisimgha bölünidu. Birinchi qisimdiki «ilgiriki ishlar» del «Qoresh pilani»gha barawer kélidu; 6-ayettiki «yéngi ishlar» bolsa, Perwerdigarning qulining ishlirni körsitidu. Mushu tehliil qilinish 42-babtikige oxshash.

Yüzüingning daptek ikenlikini bildim;□

⁵ Séning: «Méning butum mushularni qildi»,
Yaki «Oyma mebudum, quyma mebudum bularni
buyrudi» — démesliking üçün,
Shunga Men baldur mushularni sanga bayan
qildim;

Ish yüz bergüche ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sen bularni anglighansen;

Emdi ularning hemmisini körüp baq!

Buni rast dep étirap qilmamsiler?

Men bayatin «yéngi ishlar»ni, yeni saqlinip yoshu-
run'ghan ishlarni bayan qildim,

Sen bularni bilgen emessen.□

⁷ Séning: «Derweqe, méning ulardin baldur xewirim
bar idi» démesliking üçün,

Ular burun emes, hazirla yaritilidu;

Mushu kündin ilgiri sen ularni anglap
baqmighansen.

⁸ Berheq, sen qulaq salmiding,

Berheq, sen xewermu almiding,

Berheq, séning quliqing xéli burunla échilmay
étiklik qaldi;

Chünki Men séning wapasizliq
qiliwéridighanliqingni,

Baliyatqudiki chéghingdin tartip «asiy» dep ati-
lidighanliqingni bildim.

⁹ Öz namim üçün ghezipimni kéchiktürimen,

□ **48:4** «yüzüingning dap ikenlikini...» — sözmüsöz terjime qilghanda «péshanengning mistin ikenlikini...». □ **48:6** «yéngi ishlar»neni saqlinip yoshurun'ghan ishlarni bayan qildim,...» — yuqiriqi izahatta déginimizdek, «yéngi ishlar»ni del «Perwerdigar-ning quli» toghruluq xush xewer dep bilimiz (42-babnimu körüng).

Shöhritim üçhün séni üzüp tashlimaymen dep ghezipimni bésiwaldim;■

¹⁰ Qara, Men séni tawlidim, Biraq kümüşhni tawlighandek tawlandurmidim; Men azab-oqubetning xumdanida séni talliwaldim;□

¹¹ Öz sewebimdin, Öz sewebimdin Men mushuni qilimen;

Méning namingha dagh tegse qandaq bolidu?

Men Özümning shan-shöhritimni bashqa birsige ötküzüp bermeymen.■

¹² I Yaqup,

I chaqirghinim Israil!

Manga qulaq salghin;

Men «U»durmen;

Men Tunjidurmen, berheq hem Axirqidurmen;■

¹³ Méning qolum yer-zéminning ulini salghan,

Ong qolum asmanlarni kergen;

Men ularni chaqirsamla, ular jem bolup ornidin turidu.

¹⁴ Hemminglar, jem bolup yighilinglar, anglap qoyunglar;

Butlar arisida qaysisi mushundaq ishlarni bayan qilghan?

Perwerdigar yaxshi körgen kishi bolsa uning könglidiki ishlarni Babilida ada qilidu,

■ 48:9 Yesh. 43:21, 25 □ 48:10 «Kümüşhni tawlighandek tawlandurmidim» — démek, Israil kümüşhning barliq dashqilini ayriwalghuche tawlan'ghandek tawlansa, belkim héchnerse qalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayetnimu körüng). «Azab-oqubetning xumdanida» — belkim Babil impériyesining ulargha qarita qilghan ziyankeshlikirini körsitidu. ■ 48:11 Yesh. 42:8 ■ 48:12 Yesh. 41:4; 44:6; Weh. 1:17; 22:13

Uning bilek-qoli kaldiymlarning üstige zerb bilen chüshidu;□ ■

15 Men, Men söz qilghanmen;
Derheqiqet, Men uni chaqirdim;
Men uni aldigha chiqiriwaldim;
Uning yoli muweppeqiyetlik bolidu.

16 — Manga yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar;
Men ezeldin sözümnü yoshurun qilghan emes;
Sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen;
Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!□ ■

17 Hemjemet-nijatkarıng Perwerdigar, Israıldiki Muqeddes Bolghuchi mundaq deydu: —
«Özüngge payda bolsun dep sanga Ögetküchi,

□ **48:14** «Perwerdigar **yaxshi körgen kishi**» — mushu yerde Qoreshni körsitidu. ■ **48:14** Yesh. 41:22,23 □ **48:16** «Manga **yéqin kélinglar, mushuni anglap qoyunglar; Men ezeldin sözümnü yoshurun qilghan emes; sözüm emelge ashurulghinidimu yenila shu yerde bolghanmen**» — demek, sözlüğüchi Xudanıng «Jakarchisi» hem Uning yénida hazir turup Uning sözünü beja keltürgüchidur. Kéyinki izahatnımu körüng. Bashqa birxil terjimisi: «Eger waqıt dégen nersini bar déseng, mana Men Özümdurmen». «**Hazir bolsa Reb Perwerdigar we Uning Rohi Méni ewetti!**» — sözlüğüchi yene «Ezeldin tartıp Xuda bilen bille bolup, Uning sözünü yer yüzidikilerge yetküzüğüchi» bolup, axirda Xuda hem Xudanıng Rohi teripidin ewetilip Özi mushu dunyagha kélidu (6-bab, 8-ayetni körüng). Töwendiki 49-babta mushu Zat, yeni «Perwerdigarınq quli» toghrisidiki mezmunlarda köprek ashkarilinidu. Bashqa birxil terjimisi: «Hazir bolsa Reb Perwerdigar Méni Uning Rohi bilen ewetken!». ■ **48:16** Pend. 8:1-5; Zek. 2:9; 6:15; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21

Sanga tégishlik bolghan yolda séni yétekligüchi Men
Perwerdigar Xudayingdurmen;

¹⁸ Sen Méning permanlirimgha qulaq salghan bol-
sang'idi!

Undaq bolghanda bext-xatirjemliking deryadek,
Heqqaniyliqing déngiz dolqunliridek bolatti!■

¹⁹ Séning nesling bolsa uning qumliridek,

Ich-qarningdin chiqqan perzentliring qum dan-
chiliridek sansiz bolatti!

Ularning ismi Méning aldimda hergiz
öchürüwétilmeydighan yaki yoqitiwétilmeydighan
bolatti!

²⁰ Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip
kétinglar!

Naxsha awazlirini yangritip mushuni
jakarlanglar,

Bu xewerni anglitinglar,

Jahanning chet-yaqilirighiche uni yetküzüp
mundaq denglar: —

«Perwerdigar Öz quli Yaqupni hemjemetlik qilip

■ **48:18** Qan. 32:29; Zeb. 81:13-16

qutquzdi! □ ■

21 Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi;

U sularni tashtin aqquzup berdi;

Berheq, U tashni yarghuzdi, sular uningdin urghup chiqti! □

22 «Reziller üçün» — deydu Perwerdigar, «bext-xatirjemlik yoqtur». ■

□ **48:20** «Babildin chiqinglar, kaldiylerdin qéchip kétinglar!» — Israil Babildin (miladiyedin ilgiriki 536-yili) qutulghini bilen, emeliyette intayin az bir qismi qaytip keldi. Nurghun Yehudiyalar Pars impériyesining hökümraniqi astida turup, özining ashu yerdiki ehwalini yaxshi dep qaraytti. Ulardin köpligen adem soda-tijaret bilen shughullinish bilen béyip ketti. Ular érishken parawan turmushni tashlap öz yurtini qaytidin berpa qilish japasidin bash tartti. Shunga ular mushu chaqiriqqa qulaq salmaytti. Ademler mushu dunyadiki mustebitlik hökümraniqlardin emes, belki öz gunahidin, shexsiyetchilikidin, **özidin** «azad qilinish»i yaki «qutquzush»i eng muhimdur. Qoresh bolsa ularning öz wetinige qaytish yolini achqan. Biraq gunahliridin saqit bolmisa, hemmisi quruq, bikargha kétidu. Bésharetler boyiche mushu tügünni yéshish üçün, insanni gunahdin qutquzush üçün, «Perwerdigarning quli» ewetilidu. Uning qilidighan xizmetliri töwendiki 49-55-babtiki bésharetlerning témisi bolidu. (Mushu bésharetler belkim ikkinchi qétim axirqi zamanlardimu emelge ashurulidu, shu chaghda Israil «yéngi Babil»din hem dunyadiki chet-chetlerdin Zion'gha qaytidu).

■ **48:20** Yesh. 52:11; Yer. 50:8; 51:6,45; Weh. 18:4 □ **48:21** «Ular chöl-bayawanlardin ötkende héch ussap qalmidi; U sularni tashtin aqquzup berdi; ...sular uningdin urghup chiqti!» — «Mis.» 17-babni körüng. Shu chaghda Israillar Xudadin narazi bolup qaqshap ketti. Belkim 22-ayet mushundaq ishlarnimu körsitishi mumkin. ■ **48:22** Yesh. 57:21

49

Perwerdigarning qulining sözi — ••• Xudaning uning toghruluq bergen guwahliqi

¹ «I arallar, méning gépimni anglanglar,
Yiraqtiki el-yurtlar, manga qulaq sélinglar!
Baliyatqudiki chéghimdin tartip Perwerdigar méni chaqirdi;

Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi;□

² U aghzimni ötkür qilichtek qildi;

Öz qolining sayisi astida méni yoshurup keldi,

Méni siliqlan'ghan bir oq qildi;

U méni oqdénigha sélip saqlidi,□

³ We manga: «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» — dédi».□

□ **49:1** «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni tilgha aldi» — bashqa birxil terjimisi: «Apamning qorsiqidiki chéghimdin tartip U méning ismimni esletti». □ **49:2**

«U aghzimni ötkür qilichtek qildi ...méni siliqlan'ghan bir oq qildi» — qilichning tesiri yéqindikilerge, oqning bolsa yiraqtikilerge bolidu. □ **49:3** «Sen bolsang özüngde Méning güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» —

oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Xuda Yaqupqa yéngi bir isim, Israilni («Xuda bilen bille bolghan emir» yaki «Xudaning ghe-libichisidir» dégen menide) béghishlighanidi. Shuning bilen Xuda bowisi Ibrahimgha bergen wedilirini, jümlidin eng ulughi: «Sen we ewlading dunyadiki barliq el-yurtlarga bext yetküzisen» dégenni tekrarlap uninggha tapshurghan. Biraq Yaqupning ewladliri bolghan Israillar Xudagha guwahliq bermey mushu wezipini emelge ashurmay kelgen. Mushu yerde Xuda shu wezipini hem wedisini: «Sen bolsang özüngde güzellik-julaliqim ayan qilinidighan Öz qulum Israildursen» dep, pewqul'adde «Öz quli»gha tapshurdi.

⁴ Emma men: —

«Méning ejrim bikargha ketti,

Héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq
serp qildim;

Shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdi-
gardindur,

Méning ejrimnimu Xudayingha tapshurdum» —
dédim; □

⁵ Emdi méni Öz quli bolushqa,

Yaqupni towa qilib uning yénigha qayturushqa
méni baliyatquda shekillendürgen Perwerdigar
mundaq deydu: —

(Israil qayturulup yénigha toplanmighan bolsimu,
Men yenila Perwerdigarning neziride shan-
sherepke ige boldum,

Shuningdek Xudayim méning küchümdur)□

⁶ — U mundaq deydu: —

«Séning Yaqup qebililirini *gunahtin qutquzup*
turghuzushqa,

Hemde Israïldiki «saqlan’ghan sadıqlar»ni bextke

□ **49:4** «Men: — «Méning ejrim bikargha ketti, héchnémige érishmey küch-maghdurumni quruq serp qildim; shundaqtimu bahalinishim bolsa Perwerdigardindur, méning ejrimnimu Xudayingha tapshurdum» — dédim» — mushu bésharetni chüshinish üçün 5-13-ayetlernimu körüş kérek. Qarighanda Xuda Öz quligha «Öz xelqimni towa qilish yolida yéningha qayturush» wezipisini tapshurghan bolsimu, qul waqıt-küchini serp qilib héchqandaq netijige érishelmigendek körünidu; démek, Israil, yeni «Yaqupning qebililiri» héch towa qilmighan. Oqurmenler mushundaq ishlarning heqiqiy yüz bergen-bermigenlikini Injildin köreleydu. □ **49:5** «Israil qayturulup yénigha toplanmighan» — buning bashqa birxil terjimisi «...yeni Israïlni Özige qayturup yighish üçün... (méni baliyatquda shekillendürgen)....»

qayturuşqa qulum boluşung sen üçün zerrichilik bir ishtur;

Men téxi séni ellerge nur boluşqa,

Yer yüzining chet-yaqilirighiche nijatim boluşung üçün séni atidim».□

⁷ Emdi Israilning hemjemet-qutquzghuchisi, uningdiki Muqeddes Bolghuchi Perwerdigar mundaq deydu: —

Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige,

Yeni köpchilik lenitiy dep qarighan,

Emeldarlargha qul qilin'ghan kishige mundaq deydu: —

«Sözide turghuchi Perwerdigar,

Yeni séni tallighan Israildiki Muqeddes Bolghuchining sewebidin,

Padishahlar közlrini échip körüp ornidin turidu,

□ **49:6** « *Perwerdigar* mundaq deydu: — «Séning Yaqup qebililirini gunahdin qutquzup turghuzushqa, hemde Israildiki «saqlan'ghan sadiqlar»ni bextke qayturuşqa qulum boluşung sen üçün zerrichilik bir ishtur..» — Perwerdigarning quli «héçqandaq netijige érishmegini bilen», yenila ümidsizlenmey dua qiliwerdi. Xuda uninggha: «Peqet Öz xelqim bolghan Yehudiylarni qayturuşpla qalmaq, sen belki pütkül dunyagha nur we nijat bolup, Qutquzghuchi bolisen» dégen jawabni béridu.

emeldarlarmu bash uridu;□

⁸ Perwerdigar mundaq deydu: —

«Shapaet körsitilidighan bir peyitte duayingni ijabet qilishni békitkenmen,

Nijat-qutquzulush yetküzülidighan bir künide Men sanga yardemde bolushumni békitkenmen;

Men séni qoghdaymen,

Séni xelqimge ehde süpitide bérimen;

Shundaq qilip sen zéminni eslige keltürisen,

Xelqimni xarabe bolup ketken mirasligha warisliq qildurisen,■

⁹ Sen mehbuslarga: «Buyaqqá kélinglar»,

Qarangghuluqta olturghanlarga: «Nurgha chiqinglar» — deysen;

Ular yollar boyidimu otlap yüridu,

Hetta herbir taqir taghlardin ozuqluq tapidu;

¹⁰ Ular ach qalmaydu, ussap ketmeydu;

Tomuz issiqmu, quyash teptimu ularni urmaydu;

Chünki ulargha rehim Qilghuchi ularni yétekleydu,

U ulargha bulaqlarni boylitip yol bashlaydu.■

¹¹ Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen,

□ **49:7** «Ademler ich-ichidin nepretlinidighan kishige, yeni köpchilik lenitiy dep qarighan... kishige..» — mushu yerde «köpchilik» ibraniy tilida «yat el» dégenni ipadileydu. Lékin mushu yerde Israilni körsitidu. Démek, Israil Xudagha nisbeten «yat bir el» dep qarilidu. «...padishahlar közlirini échip körüp ornidin turidu, emeldarlarmu bash uridu» — mushu bésharet bilen yuqiriqi bésharetni sélishtursaq, ademni heyran qalduridu. Qul dunyagha nur we nijat bolghini bilen u ademlerning nepret-kem-sitishige, chetke qéqishigha hem xorluqigha uchraydu; biraq axirda hetta dunyadiki padishahlarmu «közlirini échip körüp» qulgha bash uridu. Emma ularning «néme körgenliki» mushu yerde déyilmidi; buni bilish üçün «Yeshaya»ni dawamliq oqush kérek! ■ **49:8** 2Kor. 6:2 ■ **49:10** Weh. 7:16

Méning yollirim bolsa égiz kôtürüldü.□

¹² Mana, mushu kishiler yiraqtin kéliwatidu,
Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin
kéliwatidu,

Hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu.□

¹³ Xushalliqtin towlanglar, i asmanlar;

I yer-zémin, shadlan;

Naxshilarni yangritinglar, i taghlar;

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli berdi,

Özining xar bolghan péqir-möminlirige rehim
qilidu.

¹⁴ Biraq Zion bolsa: —

«Perwerdigar mendin waz kechti,

Rebbim méni untup ketti!» — deydu.

¹⁵ Ana özi émitiwatqan bowiqini untuyalamdu?

Öz qorsiqidin tughqan oghligha rehim qilmay tu-
ralamdu?

Hetta ular untughan bolsimu,

□ **49:11** «... **Shuningdek Men barliq taghlirimni yol qilimen, Méning yollirim bolsa égiz kôtürüldü**» — shübhisizki, mushu bésharetler hem jismaniye jehetler hem rohiy jehetliridimu emelge ashurulidu. «Jismaniye jehette» qul Israil xelqini duniyaning barliq chet-yaqiliridin öz yurtigha qayturup, Yaqupning «mirasi bolghan» Pelestinni güllendürüp ulargha qaytidin béghishlaydu. Mushu ishlar yene töwendiki 14-26-ayetlerde teswirlinidu. Xudaning sözige asasen bu ishlar «sen üçün bu zerrichilik ishtur». Uning quli Sheytanning we gunahning qarangghu zindanlirida uzun yatqan barliq mehbuslar üçün erkinlikke, Xudaning kechürümige, yéngi, ehmiyetlik hayatqa, jümlidin jennetke érishishtiki pursetni yaritip béridu. □ **49:12** «**Mana, bular bolsa shimaldin we gherbtin kéliwatidu, hem mushular Sinim zéminidinmu kéliwatidu**» — ibraniye tilidiki «Sinim» dégen söz belkim qedimki «Chin» memlikiti (qedimki «Chin» hazirqi Junggo)ni körsitish mumkin. Mushu söz üstide bashqa qarashlarmu mewjut.

Men séni untuyalmaymen.

¹⁶ Mana, Men séni Öz alqanlirimgha oyup pütkenmen;

Xarabe tamliring herdaim köz aldimdidur.

¹⁷ Oghul baliliring *qaytishqa* aldiriwatidu;

Eslide séni weyran qilghanlar, xarab qilghanlar séningdin yiraq kétéwatidu;

¹⁸ Béshingni égiz kötürüp etrapinggha qarap baq!

Ularning hemmisi jem bolup qéshinggha qaytip kéliwatidu!

Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Perwerdigar,

Sen ularni özüngge zibu-zinnetler qilip kiyisen;

Toyi bolidighan qizdek sen ularni taqaysen;■

¹⁹ Chünki xarabe hem chölderep ketken jayliring,

Weyran qilin'ghan zémining,

Hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu;

Eslide séni yutuwalghanlar yiraqlap ketken bolidu.□

²⁰ Séningdin juda qilin'ghan baliliring bolsa sanga:

—
«Mushu jay turushumgha bek tarchiliq qilidu;

Manga turghudek bir jayni boshitip berseng!» — deydu;

²¹ Sen könglüngde: —

«Men balilirimdin ayrilip qalghan,

■ 49:18 Yesh. 60:4 □ 49:19 «... xarabe hem chölderep ketken jayliring... hazir kélip, turmaqchi bolghanlar tüpeylidin sanga tarchiliq qilidu» — bu xil mesile intayin yaxshi bir mesile, el-wette. Anining yénigha qaytip kelgen baliliri shunche köpki, yurtqa patmaydu.

Ghérib-musapir we sürgün bolup, uyan-buyan heydiwétilgen tursam,

Kim mushularni manga tughup berdi?

Kim ularni béqip chong qildi?

Mana, men ghérib-yalghuz qaldurulghanmen;

Emdi mushular zadi nedin kelgendur?» — deysen.

²² Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Men ellerge qolumni kótürüp isharet qilimen,

El-milletlerge körünidighan bir tughni tikleymen;

Ular oghulliringni quchiqida élip kélishidu;

Ular qizliringni hapash qilip kélidu.

²³ Padishahlar bolsa, «Ataq dadiliring,»

Xanishlar bolsa inik'aniliring bolidu;

Ular sanga béshini yerge tegküzüp tezim qilip,

Putliring aldidiki chang-topinimu yalaydu;

Shuning bilen sen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilip yétisen;

Chünki Manga ümid baghlap kütkenler hergiz yerge qarap qalmaydu.

²⁴ Oljini baturlardin éliwalghili bolamdu?

Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu? □ ■

²⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Hetta baturlardin esirlernimu qayturuwalghili,

Esheddiylerdin oljini qutquziwalghili bolidu;

□ **49:24** «Heqqaniyet jazasi sewebidin tutqun qilin'ghan bolsa qutuldurghili bolamdu?» — buning menisi belkim Israillar yaki bashqa milletler «heqqaniyet jazasigha uchrishi sewebidin tutqun qilinsa», undaqa heqqaniyet bolghan Xuda ularni erkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliqigha xilapliqmu? — démekchi. Töwendiki ayetni hem izahatnimu körüng. ■ **49:24** Mat. 12:29

We sen bilan dewalashqanlar bilan Menmu dewalishimen,
Shuning bilan baliliringni qutquzup azad qilimen.□

²⁶ Séni ezgüchilerni Öz göshi bilan özini ozuqlandurimen;

Ular yéngi sharab ichkendemk öz qéni bilan mest bolup kétidu;

Shundaq qilip barliq et igiliri Men Perwerdigarning séning Qutquzghuching hem Hemjemet-Nijatkaring,

Yaquptiki qudret Igisi ikenlikimni bilip yétidu. ■

50

Xudaning chaqiriqigha kim: «Mana men» — deydu?

¹ Perwerdigar mundaq deydu: —

Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?

Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?

Mana, siler öz gunahliringlar arqiliq öz-özünglarni sétiwetkensiler;

□ **49:25** «Sen **bilan dewalashqanlar bilan Menmu dewalishimen**» — Xudaning bu sözi belkim «silerni erkin qilishimda birsi adilliqimgha dagh chüshürgen bolsa yaki Manga: «biadil!» dep erz qilsa, Men Özüm ige, buni Özüm bir terep qilimen» demekchi. Emdi Uning qandaq qilip «bir terep qilish»i 53-babta ashkariliduru.

■ **49:26** Weh. 16:6

Silerning asiyliqliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi.□

² Men silerdinmu soraymen:

Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi?

Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Manamen» dep jawab bermidi?

Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu?

Qutquzghudek küchüm yoqmidi?

Mana, Men bir eyiblepla déngizni qurutup,

Deryalarni chölge aylاندuruwétimen;

Su bolmighachqa ularning béliqliri sésip kétidu,

Ussuzluqtin ölidu;□ ■

³ Asmanlarni qariliq bilen kiydürimen,

□ **50:1** «Men qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?...

Silerning asiyliqliringlar tüpeylidin ananglar qoyuwétilgenidi»

— Xuda Israilgha «öz ayalim»dek qaraydu. «Qoyuwetken ananglarning talaq xéti qéni?» — Musa peyghember arqiliq bérilgen qanun'gha asasen, «talaq xet» bolmisa, «ajrashqanlar» qaytidin eplshse bolidu. Démek, Israilning Xudaning yénigha qaytish yoli ochuq körünidi. «Manga qerz bergüchilerning qaysisigha silerni sétiwetkenmen?» — Xudagha qerz bergüchi yoq, elwette. Xuda «Öz menpeiti»ni közligen emes, belki ularning gunahliri tüpeylidin dühmenlarning ularni ayagh asti qilip esirge chüshürüshige yol qoyghan (oqurmenlarning éside bolsunki, Yeshaya asasen mushu bésharetlerni özidin kényinki bir dewr üçün sözleydu). □

□ **50:2** «Men kelginimde, némishqa héch adem chiqmidi? Men chaqirghinimda, némishqa héchkim «Manamen» dep jawab bermidi? Hörlükke chiqirishqa qolum qisqiliq qilamdu? Qutquzghudek küchüm yoqmidi?» —

mushu sözler belkim yuqiriqi «Perwerdigar mendin waz kecti, Reb méni untup ketti!» dégen qaqshashlarga bérilgen ikkinchi bir jawab. Xuda Zionni untumidi; biraq U ulardin Öz xizmitini qilghudek ademni chaqirsa, Uning xizmitini qilishqa héchkim chiqmaydu. Birsu chiqsila, u arqiliq qutquzidighan küch-quдрitini körsitip béretti. ■ **50:2** Chöl. 11:23; Yesh. 59:1

Ularning kiyim-kécheklarini *qara* bözdin qilimen».

□

Perwerdigarning quli yene sözleydu

⁴ «Reb Perwerdigar méning japa chekkenlarning könglini yasashni bilishim üçün manga telim-terbiye alghuchilarning tilini teqdim qildi;

U méni her seher oyghitip turidu,

Terbiyilen'genlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu.□

⁵ Reb Perwerdigar quliqimni ahti;

Men bolsam itaetsizlik qilmidim,

Yaki yolidin bash tartmidim.□ ■

⁶ Dümbemni sawighuchilargha,

□ **50:3** «Asmanlarni **qariliq bilan kiydürimen, ularning kiyim-kécheklarini qara bözdin qilimen**» — Israilning «Misirdin chiqish» dewride mushundaq ishlar köp yüz bergen. «Misirdin chiqish»ni körüng. □ **50:4** «...telim-terbiye **alghuchilar.. terbiyilen'genler...**» — ibraniy tilida «telim-terbiye alghuchilar» we töwendiki «terbiyilen'genler» hem «muxlislar» (8-bab, 16-ayet) bir söz bilen ipadilinidu.

«**Perwerdigar** méni her seher oyghitip turidu, terbiyilen'genlarning qatarida méning quliqimni oyghitidu» — Xudaning sözini anglap, uning könglige pükkinini emelge ashurush üçün Israildin héchkim chiqmidi. Xudaning niyitidiki ishni qilishqa chiqidighini hem shundaqla shu ishini qilalighuchi peqetla Xudaning quli Mesih idi. Peqet bir qétimla emes, u «her seherde» Xudaning sözini anglap terbiyini qobul qilidu. □ **50:5**

«Reb **Perwerdigar quliqimni ahti; men bolsam itaetsizlik qilmidim, yaki yolidin bash tartmidim**» — qul bolsa her seher Xudaning sözini wujudi bilen béripil anglaydu. Bir küni u Xudaning wehiysi bilen, Xudaning köngüdkilirini emelge ashurush üçün köp japa-musheqqetlerni, adamlarning rezil xorlashlrini tartish kérek dep bilidu. Shu chaghda u bash tartmaydu, belki mushu ishlarni qobul qilishqa qet'iy bel baghlaydu (6-7-ayet). ■ **50:5**

Yuh. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10

Mengzlimni tük yulghuchilarga tutup berdim;
 Xorluq hem tükürüşlerdin yüzümni qachurmidim;
 7 Biraq Reb Perwerdigar yardimimde bolidu;
 Shunga men yerge qarap qalmaymen;
 Shunga men *niyitimni qet'iy qilip* yüzümni almastek ching qildim;

Xijilliqqa qaldurulmaydighanliqimni bilimen.□

8 Méni Aqlighuchi yénimdidur;

Kim manga erz-shikayet qilalisun?

Bar bolsa birlikte dewalishayli;

Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa,

Aldingha kelsun!□ ■

9 Manga yardemde bolghuchi Perwerdigardur;

Emdi méni erz qilalaydighan kimken?

Ularning hemmisi bir tal kiyimdek eskirep kétidu;

Perwaniler ularni yutuwétidu».

10 — «Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan,

Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?

Qarangghuluqta mangidighan, yoruqluqi bolmighan kishi bolsa,

Perwerdigarning namigha ishinip xatirjemlensun,

Xudasigha yölensun!□

□ 50:7 «Shunga men **niyitimni qet'iy qilip yüzümni almastek ching qildim**» — «almas» ibraniy tilidiki «chaqmaq téshi» dégen söz bilen oxshash menide (eng qattiq tash). □ 50:8 «**Méni Aqlighuchi yénimdidur; kim manga erz-shikayet qilalisun? ... Kim méning üstümdin eyiblimekchi bolsa, aldingha kelsun!**»

— bu ayetke qarighanda, qul sot qilinip qattiq töhmet-shikayetlerge uchraydu. ■ 50:8 Rim. 8:32,33 □ 50:10 «**Aranglarda Perwerdigardin qorqidighan, Uning qulining sözige itaet qilidighan kim bar?**» — bésharet boyiche «Perwerdigardin qorqush» hem «Uning qulining sözige itaet qilish»tin ibaret ikki ish emeliyette oxshashtur.

11 Mana, özliri üçhün ot yaqidighan,
Etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hem-
minglar!

Qéni, öz otunglarning nurida,
Özünglar yaqqan mesh'eller arisida ménginglar;
Biraq siler shuni qolumdin alisilerki: —
«Azab-hesret ichide yatisiler!». □

51

Nijat-qutulush silerge yéqin turidu!

1 «I heqqaniyliqqa intilgüchiler,
Perwerdigarni izdigüchiler,
Manga qulaq sélinglar: —
Silerni yonup chiqarghan tashqa,
Silerni kolap chiqarghan orekke nezer sélinglar;
2 Atanglar Ibrahimgha, silerni tughup bergen
Sarahqa nezer sélinglar;
Chünki Men uni yalghuz chéghida chaqirdim,
Uninggha bext ata qildim,
Hem uni awundurdum.
3 Chünki Perwerdigar Zion'gha teselli bermey qoy-
maydu;

□ **50:11** «Mana, özliri üçhün ot yaqidighan, etrapinglarni mesh'eller bilen oraydighan hemminglar!... «Azab-hesret ichide yatisiler!»» — bu türküm kishiler: «Xudadin héch nur kelmidi hem kelmeydu» dep öz-özige yol körsitish üçhün özlirining xiyalidiki «nur»ni yaqidu. Eger «nur» Xudaning Özidin kelgen bolmisa, saxta peyghemberlerdin, insanlardiki pelsepilerdin yaki xelqning özining xiyal-tepekkuridin kelgenlirining hemmisining netijisi oxshash bolup, ular hamam: — «azab-hesret ichide yatidu».

Uning barliq xarabe yerlirige choqum teselli béridu;

U choqum uning janggallirini Éren baghchisidek,
Uning chöl-bayawanlirini Perwerdigarning béghidek qilidu;

Uningdin xushalliq hem shad-xuramliq,
Rehmetler hem naxsha awazliri tépilidu.

⁴ Méning xelqim, gépimni anglanglar,

Öz élim, manga qulaq sélinglar;

Chünki Mendin bir qanun-telim kélidu,

We Men höküm-heqiqitimni el-yurtlar üçün bir nur qilip tikleymen.

⁵ Méning heqqaniyliqim silerge yéqin,

Méning nijatim yolgha chiqti;

Méning bileklirim el-yurtlarga höküm-heqiqetni élip kélidu;

Arallar Méni kütüp umid baghlaydu,

Ular Méning bilikimge tayinidu.

⁶ Béshinglarni kütürüp asmanlarga,

Astinglarda turghan yer-zémin'ghimu qarap béqinglar;

Chünki asmanlar is-tüetektek ghayib bolidu,

Yer-zémin bolsa bir tal kiyimdek konirap kétidu;

Uningda turuwatqanlarmu oxshashla ölidu;

Biraq nijatim bolsa ebedil'ebedgichidur,

Méning heqqaniyliqim hergiz yanjilmaydu.

⁷ I heqqaniyliqimni bilgenler,

Könglige qanun-telimimni pükken xelq,

Manga qulaq sélinglar;

Insanlarning haqaretliridin qorqmanglar,

Ulardiki kupurluq we ghaljirlashlardin patiparaq bolup ketmenglar;■

8 Chünki küye ularni kiyimni yewalghandek yewalidu,

Qurt yung yewalghandek yewalidu;

Biraq heqqaniyiqim ebedil'ebedgichidur,

Méning nijatim dewrdin-dewrgichidur. ■

Xudaning wedilirini anglighanlarning bir duasi

9 Oyghan, oyghan, küchni özüngge kiyim qilip kiygeysen, i Perwerdigarning Biliki!

Qedimki waqitlarda,

Ötken zamanlardiki dewrlerde oyghan'ghiningdek oyghan!

Rahabni qiyma-chiyma qilip chépiwetken,

Ejdihani sanjip zeximlendürgen esli Sen

emesmu?□

¹⁰ Déngizni, dehshetlik hanglardiki sularni quru-tiwétip,

Déngizning tégilirini Sen hemjemetlik qilip qutquzghanlarning ötüş yoli qilghan Özüng emesmu?■

¹¹ Shunga Perwerdigar bedel tölep qutquzghanlar qaytip kélidu,

Ular naxshilarni éytip Zion'gha yétip kélidu;

Ularning bashlirigha menggülik shad-xuramliq qonidu;

Ular xushalliq we shadliqqa érishidu;

Qayghu-hesret hem uh-nadametler beder qachidu.

□ **51:9** «Oyghan, oyghan, küchni özünge kiyim qilip kiygey-sen, i Perwerdigarning Biliki!... Rahabni qiyma-chiyima qilip chépiwetken, ejdihani sanjip zeximlendürgen esli sen emesmu?» — (1) mushu ayette «Perwerdigarning Biliki»ge qar-tilghan bir dua körsitilidu. Mushu duagha bolghan birinchi jawab bizningche 12-ayette xatirilinidu — démek, Men herdaim segek turimen, sanga teselli hem küch bergüchidurmen. Bizningche ikkinchi jawab 53-babta ashkarilinidu. (2) «Rahab» — Misirning bashqa bir ismi, menisi «hakawurluq»tur». Babilliq-larning hem Pelestinliklarning epsanilirige asasen, Xuda dunyani yaritip tertipke sélish üçün, awwal déngizda turghan bezi yaman küchler üstidin ghelibe qilishi kérek idi. Mushu küchlerning birsining ismi «Rahab» idi. Ayette qarighanda mushu kona «epsaniler»ning melum asasi bar; mushu yerde Xuda Öz xelqini Misirdin chiqirip qutquzghanda, déngizni qurutqan, shundaq qilip déngizdiki barliq «yaman küchlrini» asanla idare qilidighanliqini körsetken. (3) Bizningche mushu yerdiki «ejdiha» 27-bab, 1-ayettiki «Léwiatan»dur. «Misirdin chiqish» waqtida, Xuda uni «sanjighan», biraq téxi öltürgen emes. «Léwiatan» Sheytanning bir ipadisi bolup, (27-babta déyilgendek) axirqi zamanlarda pütünley bir terep qilininidu. ■ **51:10** Yesh. 43:16

12 Silerge teselli bergüchi Özüm, Özümdurmen;
Ölüş aldida turghan bir insandin,
Téni ot-chöplerge aylinip kétédighan insan balisidin
qorqup ketkingning némisi? □ ■

13 Asmanlarni kergen,
Yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen,
Shundaqla kün boyi halaket yürügüzmekchi bolghan
zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen;
Emdi zalimning qehri qéni? □ ■

14 Bash egken esir bolsa tézdin boshitilidu;
U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu,
Uning risqimu tügep qalmaydu. □

15 Men bolsam déngizni qozghap, dolqunlarni
hökiretküchi Perwerdigar Xudayingdurmen;

□ 51:12 «**Ölüş aldida turghan bir insan**» — ibraniy tilida «ölüwatqan bir insan» dégen qiziq söz bilen ipadilinidu. Bizningche buning menisi, Xudani tonumighanlarning hayatimu ölgen ademge oxshash bolidu dégendin ibarettur. «**Silerge teselli bergüchi ... Özümdurmen; ... (séning) téni ot-chöplerge aylinip kétédighan insan balisidin qorqup ketkingning némisi?**» — mushu ayettiki «siler» ibraniy tilida «erenche rod»ta ishilitilgen bolup, belkim barliq xelqlarni, «sen» bolsa «ayalche rod» shekilde bolup, belkim «Zion»ning özini körsitishi mumkin. ■ 51:12 Zeb. 118:6-8; Yesh. 51:7 □ 51:13 «**Asmanlarni kergen, yer-zéminning ulini salghan Yasighuching Perwerdigarni untup yürisen, shundaqla kün boyi halaket yürügüzmekchi bolghan zalimning qehridin toxtawsiz qorqup yürisen...**» — mushu ayettiki «sen» ibraniy tilida «erenche rod»ta bolup, belkim Ziondin sürgün bolghanlarni (yat ellerning bozek qilishigha uchrighanlarni) körsitishi mumkin; 14-ayetni körüng. ■ 51:13 Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 42:5; 44:24 □ 51:14 «**U hanggha chüshmeydu, shuning bilen ölmeydu**» — bashqa birxil terjimisi: «Uning ölüki (jinayetche) origha tashliwétilmeydu».

«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur;□

16 We asmanlarni tikleshke,

Yer-zéminning ulini sélishqa,

We Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke,

Men sözüمنى aghzinggha quyghanmen,

Sen *qulumni* qolumning sayisi bilen yapqanmen.

□

17 I Perwerdigarning qolidiki qehrlik qedehni ichiwetken Yérusalém,

Oyghan, oyghan, ornungdin tur;

Ademni wehimige salghuchi jam-qedehni sen ichting, biraqla kötüriwetting;■

18 Uning tughup bergen barliq baliliri arisida uni yétekligüdek héchkim yoq,

Uning béqip chong qilghan barliq baliliridin uning qolini tutup yöligüdek héchbirimu yoq.

19 Bu ikki ish béshinggha chüshti —

(Kim sen üçün ich aghritip yighlar?!)

— Bulangchiliq hem weyranchiliq,

Acharchiliq hem qilich;

□ **51:15** ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Méning namimdur» — ibraniy tilida ««Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar» Uning namidur».

□ **51:16** «Asmanlarni tikleshke, yer-zéminning ulini sélishqa, we Zion'gha: «Sen Méning xelqimdur» déyishke, Men sözüمنى aghzinggha quyghanmen, sen qulumni qolumning sayisi bilen yapqanmen» — mushu ayettiki «Sen» bolsa esli 9-10-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»gha éytilghan gep bolushi kérek; shunga biz «sen qulumni yapqanmen» dep terjime qilduq. Emdi 16-ayetke qarighanda Xudaning uninggha tapshurghan wezipiliri arisida, yéngi asman-zéminni berpa qilishmu bolghan bolidu. ■ **51:17** Yesh. 52:1

Menmu sanga teselli béreleyenmikin? □ ■

²⁰ Séning baliliring halsizlinip hoshidin ketti,
Torg'ha chüshken jerendek herbir kochining doq-
mushida yatidu;

Ular Perwerdigarning qehri bilen,
Xudayingning tenbihi bilen tolduruldi; ■

²¹ Shunga hazir buni ang'lap qoy, i xar bolghan,
— Mest bolghan, biraq sharab bilen emes: —

²² Öz xelqining dewasini yürgüzgüchi Rebbing Per-
werdigar,

Yeni séning Xudaying mundaq deydu: —

«Mana, Men qolungdin ademni wehimige sa-
lidighan jam-qedehni,

Yeni qehrimge tolghan qedehni éliwaldim;

Sen ikkinchi uningdin héch ichmeysen;

²³ Men uni séni xarliwatqanlarning qoligha
tutquzimen;

Ular sanga: «Biz üstüngdin dessep ötimiz, égilip tur»
dédi;

Shuning bilen sen téningni yer bilen teng qilip,

Üstüngdin ötküchiler üçün özüngni kochidiki yol
qilding».

52

¹ — Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal,
I Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-
kéçekliringni kiyiwal;

□ **51:19** «Menmu sanga teselli béreleyenmikin?» — bashqa
bixil terjimisi: — «Mendin bashqa héchkim sanga teselli
bérelmeydu». ■ **51:19** Yesh. 47:9 ■ **51:20** Yigh. 2:11,12

Chünki bundin bashlap sünnet qilinmighanlar yaki napaklar ichingge ikkinchi kirmeydu.□

² Topa-changdin chiqip özüngni silkiwet;

Ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém;

Özüngni boynungdiki zenjirlerdin boshitiwetkin, i tutqun bolghan Zion qizi!□

³ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

«Siler özünglarni pulsiz sétiwetkensiler;

Pulsiz qayturup sétiwélinisiler».□

⁴ Chünki mundaq deydu Reb Perwerdigar: —

Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken,

Shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen

□ **52:1** «— **Oyghan, oyghan, i Zion, küchüngni kiyiwal, i Yérusalém, muqeddes sheher, güzel kiyim-kéchekliringni kiyiwal**» — bu ayetke qarighanda Xudaning ghezipi Ziondin ötti, méhir-shepquyetlik küni keldi. Biraq qandaq sewebtin mundaq bolghanliqini Xuda peyghemberge téxi ayan qilmighan; töwende, 52:13-53:12de sewebi ayan qilinidu. «**güzel kiyim**» — ibraniiy tilida ibadetxanida ishleydighan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarning mexsus kiyim-kécheklarini körsitidu. Démek, Ziondikilarning hemmisi kahinlar bolup, ularning Xudagha yéqinlaship, mexsus ibadet qilish hoquqi bar bolidu. □ **52:2** «Topa-changdin **chiqip özüngni silkiwet; ornungdin tur, olturuwal, i Yérusalém**» — mushu ayetni 47-bab, 1-ayet bilen sélishtursaq, Yérusalémning ehwali Babilningkining eksiche bolidu. Shu yerde «i Babilning pak qizi, kélip topa-changgha oltur; i kaldiyelarning qizi, texting yoq yerge oltur!» déyilidu. Shu ayetke qarighanda Yérusalémning olturghan orni bir text holidighanliqi éhtimalgha yéqin. □ **52:3** «**pulsiz qayturup sétiwélinisiler**» — «pulsiz» yaki «pul bilen emes» — démek, mushu hörlükning bir bahasi bar. Qandaq baha téxi ayan qilinmighan; 52:13-53:12-ayetlerge kelgendila zor qimmetlik baha ayan qilinidu.

yerde, □ ■

⁵ (Emdi hazir xelqim pulsiz élip kélín'ginide, — deydu Perwerdigar)

Méning karim bolmamdiken?

Ular üstidin hökümraniq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, —

Shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa,

Méning karim bolmamdiken?!» □ ■

⁶ Shunga Öz xelqim Méning namimni bilidu;

Shunga shu küni ular Méning «U» ikenlikimni, shundaqla ulargha: «Kör, Méni!» deydighanliqimni bilidu.

□ 52:4 «Xelqim deslepte Misirgha musapir süpitide chüshkeniken, shundaqla yéqinda Asuriye ularni ezgen yerde,...» — mumkinchiligi barki, Misirdiki Israillargha zalim bolghan Pirewn eslide Asuriyelik idi (u «Hiskos»lardin chiqqan). Emma bizningche «Asuriyelik» mushu yerde Sennaxérib qatarliq Asuriye padishahlrini körsitidu. ■ 52:4 Yar. 46:6 □ 52:5 «... (emdi hazir xelqim pulsiz élip kélín'ginide, — deydu Perwerdigar) Méning karim bolmamdiken? Ular üstidin hökümraniq qilghuchilar ularni zar qaqshatqan, — deydu Perwerdigar, — shundaqla namim bolsa kün boyi toxtawsiz haqaretlen'gen tursa, Méning karim bolmamdiken?!» — 4- we 5-ayetning menisini birleshtürüp oylash kérek. Yaqupning jemeti Israil eslide Misir padishahining teklipi bilen shu yerge barghan; kényinki dewrdiki Pirewn Israilgha asiqliq qilip ularni ézishke bashlighan. Xuda ularni karamet möjiziler bilen qutquzghan. «Yéqinda» (4-ayet) Asuriye Israilgha hujum qilghan (bu ish Xudaning terbiye jazasini qisman körsitishi üçün bolghan), biraq Xuda yenila ularni karamet yol bilen qutquzghan. «Emdi hazir...» Israillar (Xudaning jazasi ularning üstide ada qilin'ghandin kényin) intayin biadil muamilige muptila bolsa, Xuda choqum téximu karamet ishlarni körsitip ularni qutquzidu, démekchi. ■ 52:5 Ez. 36:20,23; Rim. 2:24

Perwerdigar Zion'gha kélidu!

7 Taghlar üstide xush xewer élip kelgüchining ayaghliri némidégen güzel-he!

U aram-xatirjemlikni jakarlaydu,

Bextlik xush xewerni élip kélidu,

Nijat-qutulushni élan qilidu,

U Zion'gha: «Xudaying hemmige höküm süridu!»■

8 Közetchiliringning awazini angla!

Ular awazini kötüridu,

Naxshilarni yangritip towlaydu;

Chünki Perwerdigar Zionni élip qaytqanda, ular öz közi bilen köridu!□

9 I Yérusalémning xarabiliri, naxshilarni yangritip tentene qilinglar!

Chünki Perwerdigar Öz xelqige teselli bergen,

U Yérusalémni hemjemetlik qilip qutquzghan!

10 Perwerdigar ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan;

Shuning bilen yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu.□ ■

11 Chiqip kétinglar, chiqip kétinglar;

■ 52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15 □ 52:8 «... **Perwerdigar Zionni élip qaytqanda...**» — démek, Perwerdigar Zionni (Öz xelqini) eslidiki jayigha qayturidu. Bashqa ikki xil terjimisi: «Perwerdigar Zionni eslige keltürginide...», «Perwerdigar Zion'gha qaytqanda...». Emeliyette bular bir gep — «Zek.» 1:16ni körüng.

□ 52:10 «Perwerdigar **ellerning hemmisining aldida Öz muqeddes Bilikini échip ayan qilghan**» — démek, Xuda karamet ish qilishqa teyyar turush üçün «yengni türgen!» «**Yer-zéminning barliq chet-yaqiliri Xudayimizning nijat-qutulushini köridu**» — mushu yerde «körüş» belkim közi bilen körüşni hem öz béshidin ötküzüshnimu bildüridu. ■ 52:10 Zeb. 98:1-2; Luqa 3:6

Héç napak nersige tegmey shu yerdin chiqip kétinglar;

Uning otturisidin chiqip kétinglar;

Perwerdigarning muqeddes qacha-quchilirini kütürgüchiler, özünqlarni pak tutunglar; □ ■

¹² Chünki siler aldirighan péti emes,

Patiparaq qachqan péti emes chiqip kétisiler;

Chünki Perwerdigar aldinglarda mangidu,

Israilning Xudasi arqa muhapizetchinglar bolidu.

Perwerdigarning qulining qurbanliqi — ölümi, depne qilinishi hem tirildürülüşü

¹³ « — Körünqlarki, Méning qulum danaliq bilen ish köridu,

U *alem aldida* kütürülidu, yuqiri orun'gha chiqir-
ilidu, nahayiti aliy orun'gha érishtürülidu. □ ■

¹⁴ Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélididu,

— Chünki uning chirayi bashqa herqandiqlin-
ingkidin köp zeximlen'gen,

□ **52:11** «muqeddes **qacha-quchilar**» — Xudaning ibadetx-
anisida ishlitilidu. Musa peyghemberge bérilgen qanun'gha asasen
bu qacha-quchilarni peqet kahnlar we ularning hemjemettikiliri
(pak halette bolsa) kütürse bolidu; biraq 1-ayetke qarighanda,
Xudaning barliq xelqining mushu imtiyazi bar. ■ **52:11** 2Kor.
6:17; Weh. 18:4 □ **52:13** «— **Körünqlarki, Méning qulum**

danaliq bilen ish köridu,..» — «Perwerdigarning quli» toghruluq
«qul küylen'gen naxsha» dégen ataqliq töt shéir bar. Bu «naxshilar»
42:1-9-ayet, 49:1-13-ayet, 50:4-11-ayet hem 52:13-53:12-ayetkiche
davam qilidu. «Körünqlarki... Méning qulum...» dégen sözler
eng axirqi «qul küylen'gen naxsha»ning bashlinishidur. Mushu
eng axirqi «naxsha» ilgiriki naxshilarning sirlirini yéship béridu.

■ **52:13** Yesh. 11:2, 3; Ef. 1:20, 21; Fil. 2:9-11

Qulning qiyapiti shu derijide buzuwétilgenki, uningda hetta adem siyaqimu qalmighan! □ ■

¹⁵ U shu yol bilen nurghun ellerning üstige *qan* chachidu.

Hetta shah-padishahlarmu uning karamitidin aghzini tutupla qalidu;

Chünki özlirige ezeldin éytilmighanni ular köreleydu, Ular ezeldin anglap baqmighanni chüshineleydu. □ ■

53

Dawami

¹ Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen?

□ **52:14** «Lékin nurghun kishiler séni körüp, intayin heyran qélishidu» — «séni» shubhisizki «Perwerdigarning quli»ni körsitidu.

■ **52:14** Yesh. 53:3 □ **52:15** «U shu yol bilen nurghun ellerning üstige *qan* chachidu» — Tewratta, Musa peyghember arqiliq chüshürülgen qanun boyiche, qurbanliq qilin'ghan haywanning qéni arqiliq, kishilerning gunahliri «yépilatti» yaki «yuyilatti». Gahida, buni ipadilesh üçün, kahinlar (ibadetxanida haywanlarni qurbanliq qilghuchi mexsus xadimlar) qurbanliqning qénini kishilerning üstige chachatti we bu arqiliq kishilerning gunahliri yuyilatti. Biz terjimide chüshinishlik bolsun üçün «qan» dégen sözni qoshtuq. Bular ibraniy tilida bir söz bilen, yeni «chachidu» bilen ipadilinidu. Emdi mushu yerde zadi qandaq qurbanliqning qénini «chachidu»? Jawab kényinki ayetlerde tépilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21

Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan? □ ■

² U bolsa *Perwerdigarning* aldida xuddi yumran maysidek,

Yaki xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu;

Uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu,

Biz uni körginimizde, uning bizni jelb qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu. □ ■

³ U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu;

U köp derd-elemlik adem bolup,

Uninggha azab-oqubet yar bolidu;

Shuning bilen uningdin yüzler qachurulidu;

U kemsitilidu, biz uni héch nersige erzimes dep

□ **53:1** «Bizning xewirimizge kimmu ishen'gen? Hem «Perwerdigarning Biliki» bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?» — mushu ayettin körelymizki: — (1) «Perwerdigarning Biliki» bir shexs bolidu (2-, 3-ayetnimu körüng). Töwendiki 2-12-ayetlergimu qarighanda, «Perwerdigarning Biliki» bilen «Perwerdigarning quli» bir gep. (2) Perwerdigarning «ayan qilishi» yaki wehiysi bolmisa, héchkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zeb. 98:1; Yesh. 51:5, 9, 10; Yuh. 12:38; Rim. 10:16 □ **53:2** «U ... **xuddi qaghjiraq tupraqta tartqan bir yiltizdek ösidu; uningda jezbidarliq yaki heywe yoq bolidu, biz uni körginimizde, uning bizni jelb qilghudek teqi-turqimu yoq bolidu**» — «Perwerdigarning quli»ning tughulushi hem uning ösüp yétilishi gerche möjize bolsimu, héchkim uning «Perwerdigarning Biliki» ikenlikini bilmey, uninggha pisent qilmaydu. Emeliyette maysa we yiltizlar qandaqmu qaghjiraq yerdin ünüp chiqsun?! ■ **53:2** Ayup 8:11

hésabliduq. □ ■

⁴ Biraq emeliyette bolsa,

U bizning qayghu-hesritimizni kôtürdi,

Azab-oqubetlirimizni öz üstige aldi.

Biz bolsaq, bu ishlarni u wabagha uchrighanliqidin,

Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin,

Shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduq! □ ■

⁵ Lékin u bizning asiyliqlirimiz tüpeylidin yarilandi,

Bizning gunahlirimiz üçün zeximlendi;

□ **53:3** «U kishiler teripidin kemsitilidu, ular uningdin yiraqlishidu,...» — kishiler: — «Kélip chiqishi, turmushi we turqi jehettin mushundaq addiy adem qandaqmu «Perwerdigarning Biliki» bolidu?» dep oylishi mumkin. ■ **53:3** Zeb. 22:7, 8; Yesh. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

□ **53:4** «Biraq emeliyette bolsa, u bizning qayghu-hesritimizni kôtürdi, azab-oqubetlirimizni öz üstige aldi. Biz bolsaq, bu ishlarni u ...Xuda teripidin jazalinip urulghanliqidin, shundaqla qiyin-qistaqqa élin'ghanliqidin dep qariduq!» — bu bésharette péillar köpinche «ötken zaman sheklide» yézilghanliqi oqurmenler üçün bir az ghelite tüyulushi mumkin. Bu bésharetler bolsa, kelgüsi, yeni téxi yüz bermigen ishlarni aldin éytqan bolsa, némishqa «ötken zaman sheklide» ipadiliniyu? Ishinimizki, Hemmige Qadir Xudayimiz aldida, kelgüsidiki, yeni téxi yüz bermigen ishlar xuddi burunqi yaki bügünki ishlargha oxshashla roshen hem éniq turidu, elwette. Bu bésharetlerde, Yeshaya peyghember Muqeddes Rohning qabiliyiti bilen kelgüsidiki melum bir zamanda bolup ötkinidekla, bésharet bérilgen ishlarni, alliburun yüz bérip bolghan ishlarni körgendek éniq köridu. Péilning «ötken zaman shekli»ni ishlitishning ehmiyiti shuni ispatlayduki, Xudaning neziridiki «Özining quli»ning ölümi, elmisaqtin buyanqi eng ehmiyetlik, eng muhim we eng ulugh ish, shundaqla menggülük bir pakit. ■ **53:4** Mat. 8:17

Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq,

Hem qamchidin bolghan yariliri arqiliq biz shipamu taptuq. □ ■

⁶ Hemmimiz xuddi qoylardek yoldin ézip, Herbirimiz özimiz xalighan yolgha mangghaniduq;

Biraq Perwerdigar hemmimizning qebihlikini uning üstige yighip yüklidi.■

⁷ U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi; U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi,

Shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi. □ ■

⁸ U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi,

Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!

Chünki u tiriklarning zéminidin élip kétildi,

Méning xelqimning asiyliqi üçün u waba bilen

□ **53:5** «Uning jazalinish bedilige, biz aram-xatirjemlik taptuq» — ibraniy tilda «bizge aram-xatirjemlik yetküzgüchi jaza uning béshigha chüshti». ■ **53:5** Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pét. 2:24

■ **53:6** 1Pét. 2:25 □ **53:7** «U qiynilip, azab chekken bolsimu éghiz achmidi» — bashqa birxil terjimisi: «U qiynaldi, biraq özini töwen tutup aghzini achmidi». «U xuddi boghuzlashqa yétilep méngilghan paqlandek boghuzlashqa élip méngildi, shundaqla yung qirqighuchilar aldida qoy ün-tinsiz yatqandek, u zadila éghiz achmidi» — mushu paqlanlar we qoylar néme ishning öz aldida turidighanliqini bilmeydu, elwette; biraq qul bilidu hem pütün wujudi hem ixtiyari bilen özini Perwerdigarning xalighini shu dep uni qobul qilip, özini pida qilidu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32

uruldi. □ ■

⁹ Kishiler uni reziller bilan ortaq bir görge békitken bolsimu,

Lékin u ölümide bir bay bilan bille boldi,

Chünki u héchqachan zorawanliq qilip baqmighan,

Uning aghzidin birer éghizmu hiyle-mikirlik söz tépilmas. □ ■

¹⁰ Biraq uni ézishni layiq körgen Perwerdigardur;

U uni azabqa chömüldürgüzdi.

Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,

Lékin u özining uruq-ewladirini choqum körüp turidu,

Shundaqla uning köridighan künliri uzartilidu;

We Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, rawaj tépip emelge ashu-

□ **53:8** «U qamap qoyulup, heq soraqtin mehrum bolup élip kétildi» — bashqa bir-ikki xil terjimisi bar: — «U qamap qoyulup, soraqqa tartilish bilan élip kétildi» yaki «U rehimsizlik bilan, héch soraqqa tartilmayla élip kétildi», yaki «U xar qilin'ghanda, u (adil) sot qilinish hoquqidin mehrum boldi». «Emdi uning ewladini kimmu bayan qilalisun?!» — bashqa birxil terjimisi: «Özining dewridikiler bolsa, (ular arisida) kim (bu ishlargha) etiwarlidi».

■ **53:8** Zeb. 22:30; Yesh. 53:10 □ **53:9** «u ölümide ...» — ibraniy tilida mushu yerdiki «ölümi» dégen söz, «köplük sheklide», «ölümliri» dep élin'ghan; bu söz «qul»ning ölümünün dehshetlik bolghanliqini, shundaqla uning ölümünün ehmiyitining köp tereplimilik bolghanliqini körsetse kérek. «U ölümide bir bay bilan bille boldi» — mushu bésharetning emelge ashurulushi, Injil «Mat.» 27:57-ayettin yaki «Yh.» 19:38-ayettin éniq tépilidu. ■ **53:9** 1Pét. 2:22; Mat. 27:57-60

rulidu. □ ■

¹¹ U özi tartqan japingning méwisini körüp memnun bolidu;

Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilerge heqqaniyliqni yetküzidu.

Chünki u ularning qebihliklerini Özige yükliwalidu. □ ■

¹² Bu ishliri üçhün Men shu «nurghun kishiler»ni

□ **53:10** «Gerche u öz jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» — yene birxil terjimisi: — «Gerche u (Xuda) uning jénini gunahni yuyidighan qurbanliq qilghan bolsimu,...» Mushu ayettiki «gunahni yuyidighan qurbanliq» (ibraniy tilida «asham» déyilidu), Musa peyghemberge chühürülgen Tewrat 3-qisim, yeni «qurbanliqname» süpitide bolghan «Lawiylar» dégen kitapta, mushu xil qurbanliq «adem bilen Xuda»ni hemde «adem bilen adem»ni inaqshaturidighan, yeni «itaetsizlik qurbanliqi» dep atalghan («Lawiylar», 5-babni körüng). «**uning köridighan künliri uzartilidu**» — Perwerdigarning quli 8-ayetke asasen perzentsiz «ewladi yoq» halda öldi. Biraq mushu bayanlarga asasen u hazir hayat hemde uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalqi babtiki 15-ayette «qan chéchilghan» nurghun «yat eller», yeni töwendiki 11-hem 12-ayettiki özige ishen'gen, «heqqaniylik yetküzülgen» «nurghun kishiler» bolmay kim bolsun? U ölgen bolsa, mushu ish ölümdin tirilgendin kéyin bolushi kérek; démek, Perwerdigarning quli ölümdin tirilidu. «**Perwerdigarning köngli söyünidighan ishlar uning ilkide bolup, ... emelge ashurulidu**» — mushu bayan'gha asasen, qul ölümdin tirilgendin kéyin Xuda uning qoligha alemdeki barliq ishlarni tapshuridu. ■ **53:10** Zeb. 22:30; Yesh. 53:8; Yesh. 8:18; Zeb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yuh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pét. 2:9

□ **53:11** «Heqqaniy bolghuchi Méning qulum özining bilimliri bilen nurghun kishilerge heqqaniyliqni yetküzidu» — mushu yerdiki «nurghun kishiler» uninggha ishinidighan mömin bendiler, yeni uning (10-ayettiki) «uruq-ewladi» bolidu. «Nurghun kishiler» déyilgini «hemme adem» dégenlik emes, elwette. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19

uningha hediye qilip nésiwisi qilimen,
 Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide
 üleshtürüp béridighan bolidu;
 Chünki u ta ölüshke qeder «*sharab hediye*»ni
 tökkendek, öz jénini tutup berdi,
 Shundaqla özining asiyliq qilghuchilarning
 qatarida sanilishigha yol qoydi.
 Shuning bilen u nurghun kishilerning gunahini öz
 üstige aldi,
 Özini asiyliq qilghuchilarning ornigha qoyup ular
 üçün dua qildi». □ ■

54

Perwerdigarning qulining ejirining birinchi netijisi ••• *Zionning Xudaning etrapigha yighilip*

□ **53:12** «Bu **ishliri üçün Men shu** «nurghun kishiler»ni **uningha hediye qilip nésiwisi qilimen** — «nurghun kishiler» özining ailisi (10-ayettki) «uruq-ewladi», Xuda uningha bergen «rohiy perzentliri», «özining ademliri»dur. «**Shuning bilen u özi küchlüklerni ghenimet süpitide üleshtürüp béridighan bolidu**» — mushu «küchlükler» belkim 52-bab, 15-ayettiki «shah-padishahlar» qatarliqlarni körsitishi mumkin. Démek, Perwerdigarning quli «Padishahlarning Padishahi», Shahinshah bolidu. «**U ta ölüshke qeder «sharab hediye»ni tökkendek, öz jénini tutup berdi**» — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «qurbanliq tüzümi»de, pütünley Xudagha atap köydürüldighan «köydürme qurbanliq» üstige «sharab hediye» tökülidu; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dep qarilidu. «**asiyliq qilghuchilarning qatarida sanaldi**» — belkim ikki menisi teng bolushi mumkin; (1) özini asiylargha wekil qilip ular üçün jaza tartti; (2) özi «jinayetchi» dep qaraldi (İbraniy tilida «asiyliq qilghuchilar» hem «jinayetchiler» bir söz). ■ **53:12** Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28

uning bilen inaqlishishi

¹ — Tentene qil, i perzent körmigen tughmas ayal!
Naxshilarni yangrat, shadlinip towla, i tolghaq
tutup baqimighan ayal!

— Chünki ghérib ayalning baliliri éri bar ayal-
ningkidin köptur! — deydu Perwerdigar, — □ ■

² Chédiringning ornini kéngeytip,
Turalghuliringning étiklirini ular yaysun;
Küchüngni héch ayimay chédir taniliringni
uzartqin,

Qozuqliringni chingaytqin; □

³ Chünki sen ong we sol terepke kényiyisen;
Séning ewlading bashqa ellerni igeleydu;
Ular ghérib sheherlerni ahalilik qilidu.

⁴ Qorqma, chünki sen héch xijalette bolmaysen,
Héç uyatqa qaldurulmaysen,
Chünki yerge héç qaritilip qalmaysen,
Chünki yashliqingdiki xijilchanliqni untuysen,
Tulluqungning ahanitini héç ésingge
keltürelmeysen.

⁵ Chünki séni yaritip Shekillendürgüching bolsa
séning éring,
Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perw-
erdigar Uning nami;

□ **54:1** «ghérib ayalning balilir» — shübhisizki, «Perwerdigar-
ning quli»ning uruq-ewladi» dégenlik bilen barawerdur. Chünki
mushu balilarni ghérib ayal özi tughmighan. Mushu babtiki barliq
beriketler yene shübhisizki, qulning japaliq ejiridin kelgen neti-
jidur. Qulning «birinchi wezipisi» «Yaqupni Xudagha yighip qaytu-
rush»tur. Mushu babtiki téma del shudur. ■ **54:1** Gal. 4:27

□ **54:2** «turalghuliringning étiklirini ular yaysun» — «ular» belkim
qaytip kelgen «ghérib ayalning baliliri» (1-ayet).

Hemjemet-Qutquzghuching bolsa Israildiki Muqeddes Bolghuchi,

U barliq yer-zéminning Xudasi dep atilidu.

⁶ Chünki Perwerdigar séni chaqirdi,

— Xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek,

Yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi» — deydu séning Xudaying;□

⁷ Men bir deqiçe sendin ayrilip kettim,

Biraq zor köyümchanliq bilen séni yénimgha yighimen;

⁸ Ghezipimning téshishi bilen Men bir deqiçila yüzümni sendin yoshurup qoydum;

Biraq menggülük méhir-muhebbitim bilen sanga köyümchanliq körsitimen» — deydu Hemjemet-Qutquzghuching Perwerdigar.

⁹ Mushu ishlar xuddi Nuh *peyghember* dewridiki topan suliridek bolidu —

Men Nuh dewridiki sular ikkinchi yer yüzini bésip ötmeydu dep qesem ichkinimdek, —

Men shundaq qesem ichkenmenki,

Sendin ikkinchi ghezeplenmeymen,

□ **54:6 «Xuda séni ... xuddi éri özidin waz kechken, köngli sunuq bir ayaldek, yashliqida yatliq bolup andin tashliwétilgen bir ayalni chaqirghandek chaqirdi»** — dégen sözler mushu yerde muhim. Israil: «Xuda méni tashlap ketti» dégen tuyghuda bolidu. Emeliyette bolsa Xuda adil bolghanliqi üçün ulardin ayrilip ketti; ularning Xudadin yüz örüshi bilen Xuda ulardin «ajriship ketken». Bu ishlar 50-bab, 1-3-ayette tilgha élin'ghan. Biraq mushu yerde Xuda Öz shepçitini körsitip bu ishlarni tilgha almaydu; U peqetla 8-, 9-ayette: — «Men (sendin ghezeplinip) bir deqiçe sendin ayrilip kettim» — deydu.

Sanga ikkinchi tenbih bermeymen. ■

¹⁰ Chünki taghlar yoqilidu,

Dönglermu yötkilip kétidu,

Biraq méhir-muhebbitim sendin hergiz ketmeydu,
Sanga aram-xatirjemlik bergen ehdemmu sendin
néri bolmaydu»

— deydu sanga köyümchanliq qilghuchi Perwerdigar.

Yéngi Yérusalémning parlaq kélechiki

¹¹ I xar bolghan, boranda uyan-buyan chayqalghan, héch teselli qilinmighan qiz,

Mana, Men tashliringni rengdar sémont lay bilen qirlaymen,

Kök yaqutlar bilen ulungni salimen;

¹² Parqiraq munarliringni leellerdin,

Derwaziliringni chaqnaq yaqutlardin,

Barliq sépilliringni jawahiratlardin qilip yasaymen. □

¹³ Séning baliliringning hemmisi Perwerdigar teripidin ögitilidu;

Baliliringning aram-xatirjemliki zor bolidu! ■

¹⁴ Sen heqqaniylik bilen tiklinisen;

Sen zulumdin yiraq,

(Chünki sen héch qorqmaysen)

Wehshettinmu yiraq turghuchi bolisen,

Chünki u sanga héch yéqinlashmaydu.

■ 54:9 Yar. 9:11 □ 54:12 «Parqiraq munarliringni leellerdin, ... barliq sépilliringni jawahiratlardin qilip yasaymen» — kona dewrlerde bezi sheherlardiki sépilda munarlargha aptapning eksi chüshidighan tash eynekler ornitilip, «quyashlar» dep atilatti. Mushu yerde biz «parqiraq munarlar» dep terjime qilduq. ■ 54:13 Yuh. 6:45

15 Mana, birersi hamon yighilip sanga hujum qilsa,
(Biraq bu ish Méning ixtiyarimda bolghan emes),
Kimki yighilip sanga hujum qilsa séning sewe-
bingdin yiqilidu.

16 Mana, kömür otini yelpütüp,
Özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini
Men yaratqanmen,
Hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men
yaratqanmen;□

17 Sanga qarshi yasalghan héchqandaq qoral
kargha kelmeydu;
Sanga erz-shikayet qilghuchi herbir tilni sen mat
qilisen.

Mana shular Perwerdigarning qullirining
alidighan mirasidur!
Ularning heqqaniyliqi bolsa mendindur! □

□ **54:16** «Mana, kömür otini yelpütüp, özige muwapiq bir qoralni yasighuchi tömürchini Men yaratqanmen, hem xar qilish üçün halak qilghuchinimu Men yaratqanmen» — démek, Men bolmisam mushu qorallar hem ishletmekchi bolghuchilar bolmaytti; ularning hemmisi Méning qolumda, Men bilen dost bolsang ularning wehimiliri néme hésablinatti? 17-ayetnimu körüng. □ **54:17** «Mana shular Perwerdigarning qullirining alidighan mirasidur!» — mushu ayetkiche Yeshaya «Perwerdigarning quli»ni peqet birlik sheklide tilgha aldi. Biraq «yéngi Yérusalém»da «Perwerdigarning qulliri» bar — yeni «Perwerdigarning quli»ning uruq-ewladi, u gunahlirini kötürüp qutquzghan «heqqaniylik yetküzgen»liri bar. Ular hazir belkim «Perwerdigarning quli»gha oxshash peziletlik, güzel muhebbetlik xaraktérida bolup, shundaqla uninggha oxshash Xudagha toluq ibadetlik xizmet qilidu.

55

Perwerdigarning qulining ejirining ikkinchi netijisi ••• Uning dunyagha sun'ghan yéngi hayatqa ige bolushqa teklipi

¹ Hoy! Barliq ussap ketkenler,

Sugha kélinglar!

Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar;

Mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar; □ ■

² Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler?

Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçhün serp qilisiler?

Gépimni köngül qoyup anglanglar, yaxshisidin yenglar,

Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu; □

□ **55:1** «Sugha kélinglar!» — ibraniy tilida «su» köplük sheklide bolup («sulargha kélinglar!»), suning köplükini bildüridu. «Puli yoqlar, kélinglar, ash-nan sétiwélip yenglar; mana kélinglar, ne pul ne bedel tölimeyla sharab hem süt sétiwélinglar!» — Xuda Yeshaya arqiliq kochidiki satarmendek pütün dunyagha söz qilidu. Biraq u héchqandaq gep satmaydu, elwette. Emdi Xudaning mushu iltipatigha pul bilen érishkili bolmisa, uningha qandaq bahada érishkili bolidu? Jawab del 3-ayette déyilidu: — u bolsa peqetla ademning Xudagha qulaq sélishtiki diqqitidin ibaret. Chünki 53-babta körginimizdek, Xudaning méhir-shepqiti bilen Perwerdigarning quli barliq insan üçhün qurban bolup bedel töléydu. ■ **55:1** Yuh. 7:37,38 □ **55:2** «Némishqa heqiqiy ash-nan bolmaydighan nersige pul xejleysiler? Ejiringlarni ademni héch qanaetlendürmeydighan nersiler üçhün serp qilisiler?» — oqurmenlarning éside bolush kérekki, 44-bab, 20-ayette, Xuda Özini tonumighanlar toghruluq «uning yéginu küllerdur!» dégenidi. «Könglünglar molchiliqtin qanaetlinidu» — ibraniy tilida «jéninglar molchiliqtin qanaetlinidu».

³ Manga qulaq sélinglar, yéningha kélinglar;
 Anglanglar, jéninglar hayatqa érishidu;
 We Men siler üçhün menggülik bir ehde tüzüp
 bérimen: —

Shu ehde — Dawutqa wede qilin'ghan méhir-
 shepqetlerdur! □ ■

⁴ Mana, Men uni el-yurtlarga guwahchi süpitide,
 El-yurtlarga yétekchi hem serkerde süpitide
 teqdim qildim — □

⁵ — «Mana, sen özüngge yat bir elni chaqirisen,
 Séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu;
 Sewebi bolsa Perwerdigar Xudaying, Israildiki
 Muqeddes Bolghuchining Özidur;
 Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar
 qildi». □

⁶ — Izdenlar Perwerdigarni, U Özini tapquz-
 maqchi bolghan peytte;

□ **55:3** «Men Dawutqa wede qilghan méhir-shepqetler» — mushu sözler «Zebur» 18-küy hem 89-küydin élin'ghan. Xuda shu küylerde Dawut peyghemberge ikki wedini bergen: (1) Dawutning bir ewladi uning textide menggü olturidu. (2) mushu ewladi peqet Israilghila emes, belki jahandiki barliq el-yurtlar üstidin hökümraniq qilidu. Töwendiki 4-ayette mushu kishi del «Perwerdigarning quli» ikenliki éniq körünidu; uning shapaiti bilen mushu beriketler «ne bedel ne pul tölimeyla» wujudqa chiqidu. ■ **55:3** Ros. 13:34 □ **55:4** «Mana, Men uni ... yétekchi hem serkerde süpitide teqdim qildim» — bu ayettiki «uni» — Mushu yerde yene «Dawutqa wede qilin'ghan méhir-shepqetler» bolghan «Perwerdigarning quli»ni körsitidu (42:6, 49:6-8ni körüng). Shuningdek 5-ayettiki «sen» dégen sözmu shübhisizki, «Perwerdigarning quli»ni körsitidu. □ **55:5** «Mana, sen özüngge yat bir elni chaqirisen, séni bilmigen bir el yéninggha yügürüp kélidu... Chünki U séni ulughlap sanga güzellik-julaliqni yar qildi» — mushu ayette «sen» yene «Perwerdigarning öz quli»ni kersitidu, sözler uninggha éytilidu.

U yéqin turghan waqtida uninggha nida qilinglar!

⁷ Rezil adem öz yolini,

Naheq adem öz oy-xiyallirini tashlisun,

Perwerdigarning yénigha qaytip kelsun,

U uninggha rehimdilliq körsitidu;

Xudayimizning yénigha qaytip kelsun,

U zor kechürüm qilidu.

⁸ Chünki Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlar emes,

Méning yollirim bolsa silerning yolliringlar emes-tur;

⁹ Chünki asman yerdin qanche yuqiri bolghinidek,

Mana Öz yollirim silerning yolliringlardin,

Méning oylighanlirim silerning oylighanliringlardin shunche yuqiridur.

¹⁰ Yamghur hem qar asmandin chüshüp,

Yer yüzini sughirip uni kökertip, chéçeklitip,

Térighuchigha uruqni, yégüchige ash-nanni teminligüche qaytmaydighandek,

¹¹ Mana Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim shundaqtur;

Öz könglümdikini emelge ashurmighuche,

Uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche,

U Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.□

¹² Chünki siler shad-xuram halda chiqsiler;

□ **55:11** «Méning aghzimdin chiqqan söz-kalamim ... uni ewetish meqsitimge toluq yetmigüche, ... Özümge bikardin-bikar qaytmaydu.» — mushu sözler 6-10-ayetler bilen toluq baghlinidu. Xudaning oyliri gunahkar insanningkidin shunche yuqiri bolsimu, Xudaning küchlük sözi towa qilghan ademni kötürüp Özige hemrahliqqa ige qilidu; shuning bilen ular Xudaning oylirini hem yollirini chüshinishke bashlap, Xudaning sirlirida uning bilen ortaq bolush imtiyazigha érishtürüliidu.

Aram-xatirjemlikte yéteklinip chiqisiler;
 Taghlar hem döngler silerning aldinglarda naxsha
 yangritidu,
 Dalalardiki barliq del-derehler chawak chéliship
 tentene qilidu; □ ■

¹³ Yantaqliqning ornida qarighay,
 Jighanliqning ornida xadas derixi ösidu;
 Mushular bolsa Perwerdigargha bir nam
 keltüridu,
 Menggüge üzülmes karamet bolidu. □

56

*«Yeshaya» 3-qismi ••• Axirqi zamanlarni, teltöküs
 nijatliqni kütüş ••• Rebke teshna bolghanlarni
 righbetlendürüş*

¹ Perwerdigar mundaq deydu: —
 Adalet hem hidayette ching turunglar,
 Heqqaniyliqni yürgüziwéringlar;
 Chünki Méning nijatim yéqinlashti,

□ **55:12** «Chünki **siler shad-xuram halda chiqisiler...**» — ular zadi nedin chiqidu? Axirqi zamanlarda, belkim Xudaning yolida mangghanlar Zion'gha qarap öz yurtliridin chiqidighanliqini körsitidu; biraq shu ariliqta, herbir towa qilmaqchi bolghan ademning bir «chiqishi» bolushi kérek; özining tallighan yolliridin, gunahliridin, shexsiyetchilikidin, tekebburluqidin, barliq en'eniwiw közqarashliridin Xudaning yéngiliqigha hem chaqiriqigha qarap «chiqishi» kérek. Emdi mushu yol japaliq hem «xeterlik» bolghini bilen u beribir yenila jahan-alemdiki eng shad-xuram hem ehmiyetlik yoldur. ■ **55:12** 1Tar. 16:33 □ **55:13** «Yantaqliqning **ornida qarighay, jighanliqning ornida xadas derixi ösidu**» — démisekmü, ikki xil dereh (qarighay we xadas) «daim yéshil turidighan» derehlerdur.

Heqqaniyliqim ayan qilinay dawatidu,□

² Mushularni qilghuchi kishi,

Mushularda ching turghuchi insan balisi —

Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighuchi,

Qolini herqandaq rezilliktin tartquchi kishi némidégen bextliktur!□

³ Özini Perwerdigargha baghligan yat yurtluq adem: — «Perwerdigar choqum méni öz xelqidin ayriwétidu!»,

Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun.□

⁴ Chünki Perwerdigar: — Men Öz «shabat künlirim»ni saqlaydighan,

Könglümdiki ishlarni tallighan,

Ehdemde ching turidighan aghwatlarga

□ **56:1** «Adalet hem hidayet» — (ibraniy tilida birla söz bilen ipadilinidu) — Mushu yerde Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanun-permanlarning barliq teleplirini körsitidu. □ **56:2**

«Shabat küni» — ibraniy tilida hem «yettinchi» hem «toxtitish» dégen menide. Xuda Musa peyghember arqiliq Israilgha «yettinchi küni»de, yene shenbe künide öz shexsiy ish-xizmitini toxtitip, özining hörmitide dem élishni buyrugan. Elwette, mundaq qilish herqandaq bir milletning, bolupmu Israillardek déhqanchilik bilen shughullinidighan milletning heqiqiy iman-ishenchi bar-yoqluqini ispatlaydighan ishtur. Meyli sodiger yaki déhqan bol-sun: — «Shenbe künide ishlesem alghan paydam belkim altidin bir hesse köp bolar» — dep oylishi mumkin. □ **56:3**

«Yaki aghwat bolghan kishi: — «Mana, qaqshal bir derexmen!» dégüchi bolmisun — «aghwat» pichiwétilgen adem. Kona jemiyetlerde ular padishahlarning yaki baylarning heremx-anilirida ayal-kénizeklarini qoghdash xizmitini qilatti. Mushu yerde aghwatlar belkim barliq méyiplerge, barliq orni peslerge, barliq közge ilinmaydighan kishilerge wekillik qilishi mumkin.

mundaq deymenki: —

⁵ Men ulargha Öz öyümde,

Yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen;

Mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur;

Men ulargha üzülmes, menggülük namni bérimen.□

⁶ Perwerdigarning xizmitide bolushqa,

Uning namigha séghinishqa,

Uning qulliri bolushqa Perwerdigargha özini baghlighan,

Shabat künini bulghimay pak-muqeddes saqlighan,

Ehdemni ching tutqan yat yurtluqning perzentlirini bolsa,

⁷ Ularnimu Öz muqeddes téghingha élip kélimen,

□ **56:5 «men ulargha Öz öyümde, yeni Öz tamlirim ichide orun hem nam-ataq ata qilimen»** — mushu ayettiki «öyüm» bolsa, Xudaning muqeddes ibadetxanisi. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan qanun'gha asasen, aghwatlar we méyiplar ibadetxanigha kirishke bolmaytti; biraq «Perwerdigarning quli» qilghan ishlardin kéyin kirishke bolidighan bolghan; mushundaq bolupla qalmay, Xuda ulargha «muqim orun»ni béridu, démek xalisa menggü turidighan bir jayni béridu. Esliy ibraniyche tékiste «qol we nam-ataq ata qilimen» déyilgen. Biz uni «orun we nam-ataq ata qilimen» dep terjime qilduq. «Qol» bizningche «turushqa hoquqluq orun» dégen menide ishlitilgen bolushi mumkin. Chünki Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche aghwatlarning muqeddes chédirgha yaki muqeddes ibadetxanigha kirish hoquqi yoq idi («Qan.» 23:1) «Orun hem nam-ataq ata qilimen... » bashqa birxil terjimisi «nam-emel abidisi tikleymen,...». «...ulargha... **nam-ataq ata qilimen... mushu nam-ataq oghul-qizliri barlarningkidin ewzeldur; Men ulargha üzülmes, menggülük namni bérimen**» — aghwatning perzent körüshi mumkin emes, elwette.

Méning duagah bolghan öyümde ularni xushal qilimen;

Ularning köydürme qurbanliqliri hem teshekkür qurnanliqliri Méning qurban'gahim üstide qobul qilinidu;

Chünki Méning öyüm «Barliq el-yurtlar üçün dua qilindighan öy» dep atilidu.■

⁸ Israildin tarqilip ketken ghériblarni yighip qayturidighan Reb Perwerdigar: —

Men yene uninggha bashqilarni,

Yeni yighilip bolghanlarga bashqilarnimu qoshup yighimen! — deydu.

Israildiki yétekligüchilerge bolghan bir bésharet

⁹ — I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar,

Ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!□

¹⁰ *Israilning* közetchiliri hemmisi qarighu;

Ular héch bilmeydu;

Hemmisi qawashni bilmeydighan gacha itlar,

Chüshekep yatidighan, uyqugha amraqlar!

¹¹ Mushu itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu,

Ular bolsa *xelqimni* «baqquchi»larmish téxi!

Ular yorutulushni héch bilmeydu,

Ularning hemmisi xalighanche yol tallap qéyip ketken,

■ 56:7 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46 □ 56:9 «I dalalardiki barliq haywanlar, kélip ozuqtin élinglar, ormanliqtiki barliq haywanlar, kélinglar!» — Xuda Özining jazalishidin ölgenlarning jesetliri bilen ozuqlinishqa haywanlarni teklipl qilidu.

Birsimu qalmay herbiri öz menpeitini közlep yürgüchiler!□

¹² Ular: «Qéni, sharab keltürimen, Haraqni qan'ghuche icheyli; Etimu bolsa bügünkidek bolidu, Téximu molchiliq bolidu yene!» — dewéridu.

57

Qaranghuluqta bérilgen nur

¹ Heqqaniy adem alemdin ötidu, Héchkim buningha köngül bölmevdu; Méhriban ademler yighip élip kétilidu, Biraq héchkim oylap chüshinelmeyduki, Heqqaniy ademler yaman künlerni körmisun dep yighip élip kétilidu.■

² U bolsa aram-xatirjemlik ichige kiridu; Yeni özlirining durus yolida mangghan herbir kishi, Öz ornida yétip aram alidu. □

□ **56:11** «Mushu **itlar bolsa nepsi yaman, toyghanni bilmeydu, ular bolsa xelqimni** «baqquchi»larmish **téxi!**» — «baqquchi» yaki «közetchi» (yétekligüchi)ning ikki muhim roli bar: — (1) közetchilik; yeni sirtin kélidighan xewp-xeter ehwalidin xelqni agahlandurup taqabil turush charisini tépish; (2) «baqquchiliq»; öz xelqige köyünüp ularning ehwalini obdan chüshinip xewer élishtur. ■ **57:1** Zeb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2** «...durus **yolida mangghan herbir kishi, öz ornida yétip aram alidu**» — «öz ornida yétip aram alidu» dégenning menisi, «ornida sekratta yatqan» yaki «görde yatqan» dégenlik bolsa kérek; meyli qaysi menide bolsun, asasiy menisi, ular ölüshi bilenla ularning rohi Xudaning aramigha kiridu.

«Pahishe ayal», uning «baliliri» hem towa qilghan adem

³ Biraq senler, i jaduger ayalning baliliri,
Zinaxor bilen pahishe ayalning nesli;
Buyaqqqa yéqin kélinglar;

⁴ Siler kimni mazaq qiliwatisiler?
Yaki kimgé qarshi aghzinglarni kalchaytip,
Tilinglarni uzun chiqirisiler?
Siler bolsanglar asiyliqtin törelgen balilar,
Aldamchiliqning nesli emesmusiler?

⁵ Herbir chong derex astida,
Herbir yéshil derex astida shehwaniyliq bilen
köyüp ketküchi,
Kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarni-
ing yériqlirigha élip soyghuchisiler!□

□ **57:5 «Herbir yéshil derex astida shehwaniyliq bilen köyüp ketküchi, kichik balilarni jilghilargha hem xada tashlarning yériqlirigha élip soyghuchisiler!»** — Qanaanda (Pelestinde) butpereslik intayin peskeshliship uchigha chiqqanidi: (1) Pelestinlikler «Baal» dégen mebudqa «Yerni munbet, ayallarni tughumchan qilidu» dep choqun'ghan. Mushu butni «heriketke keltürüş üçün» ular del-dereksler (bolupmu daim yéshil turidighan dereksler astida) shu mebudqa «nezir qilin'ghan» pahishe ayallar bilen jinsiy munasiwet ötküzetti; (2) ular «ölümni bashquridighan» «Moloq» dégen bashqa bir mebudni «memnun qilish» üçün, öz balilirini otqa tashlaytti yaki qilichlaytti. Yeshayaning mushu yerde bu ikki ishni tilgha élishi, bularning pajielik mahiyitini körsetmekchi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yene bir butqa atap soyidu. Biraq mushu yerde butpereslik qilidighanlar Pelestindikiler emes, belki «Pelestinliklerdin butpereslikni ögen'gen» Israillarning özi. Ular eslide özlirini Misirdin qutquzghan Xudasigha «sadiq, wapadar ayal»dek bolushi kérek idi; biraq buning ornida, ular «pahishe ayal» hem uning baliliri bolup ketkenidi.

6 Ériqtiki siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur;
Shular, shularla séning teqsimatingdur;
Shundaq, sen ulargha atap «sharab hediyesi»ni quyup,

Ulargha «ashliq hediye»nimu sunup berdingghu;
Emdi mushulargha razi bolup Özüمنى bésiwalsam bolamti?□

7 Sen yuqiri, égiz bir tagh üstide orun-körpe sélip qoydung,
Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting.□

8 Ishiklarning keynige we keyni késheklirige «esletmiliring»ni békitip qoydung,
Chünki sen Mendin ayrilding,
Sen yalingachlinip ornunggha chiqting;
Orun-körpengni kéngeytip *xéridarliring* bilen özüng üçhün ehdiyleshting;

□ **57:6** «Ériqtiki **siliqlan'ghan tashlar arisida séning nésiweng bardur**» — mushuning menisi belkim ériqta yatqan tashlar suning éritishi bilen bezide tebiyy halda ademzatning sheklige kelgen bolup, xelq teripidin öz butliri bolushqa tallinidu. Yeshaya mushu yerde «siliqlan'ghan tashlar» dégen sözni ishlitip chaqchaq qilidu. Bu ibraniy tilida «xelek» dégen birla söz bilen ipadilinidu we: «téylghaq, aldanchi, xeterlik», dégen yene bir menimu bildüridu. «Nésiweng» ibraniy tilida «xalaq» dégen söz bilen ipadilinidu. Musa peyghember eslide Israilgha: «Perwerdigar silerning nésiwenglardur» dégen bolsimu, ular özige tégishlik bolghan nésiwening («xalaq»ining) ornida bir «xelek»ni, yene bir «aldanchi nerse»ni tallighan. «**mushulargha razi bolup Özüمنى bésiwalsam bolamti?**» — démek, mushu ishlardin ötüp jazalimay qoyushum hergiz mumkin emes. □ **57:7** «**Sen ashu yerdimu qurbanliqlarni qilishqa chiqting**» — ular héch nomus qilmay, ochuq-ashkara (égiz tagh üstide) butpereslik qilip turatti.

Ularning orun-körpisi­ge könglüng chüshti,
 Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding.□
 9 Sen zeytun méyi hedi­yisini élip,
 Etirliringni üstibéshingge bolushigha chéchip,
 Padishahning aldigha barding;
 Elchiliringni yiraqqa ewetip,
 Hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding.□

□ **57:8** «Ishiklarning **keynige we keyni késheklirige** «esletmiling»ni **békitip qoydung**» — Musa peyghember Israillargha Xudaning pakliqini eslitish yolida öy ishikining sirtqi ikki yénigha Tewrattiki birqanche sözni oyush yaki taxta üstige pütüp chaplashni buyrughanidi. «Pahishe ayal» mushu «esletmiler»ni sirtigha emes, ichige békitken. Ayal uchigha chiqqan bir butperes bolghini bilen, yenila «Perwerdigar bar bolsa méni jazalaydu» dep ensirep (bashqilardin yoshurun halda) mushu taxtilarni békitken. Biraq uning mundaq qilghini Xudani butlarning qatarigha qoyghinigha barawer. «Pahishe ayal»gha nisbeten, mushu esletme taxtilarni ishik keynide békitish pütünley xurapiy bir ish, ular uning üçün «tiltumar»gha oxshashla, xalas (Tewratta tiltumarlar men'i qilin'ghan, elwette). «**Sen ularda küch-hoquqni körüp qalding**» — eslide «sen ularda bir qolni körüp qalding» dégenlik. «Bir qol» belkim «azghine küch-hoquq»ni bildürüshi mumkin. «pahishe ayal» mushuni körüpla derhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dep 9-ayettiki ishlarni qildi. □ **57:9** «**Sen zeytun méyi hedi­yisini élip,...**» — bashqa birxil terjimisi: «özüngge (xushpuraq) mayni sürtüp...». «Sen... **padishahning aldigha barding; elchiliringni yiraqqa ewetip, hetta tehtisaragha yetküche özüngni pes qilding**» — Yeshaya 1-37-bablarda xudasiz döletler bilen héch ittapaqlashmasliqni qayta-qayta dewet qilghan. Pahishe ayal «padishah»ni özige metpun qilmaqchi bolup, del «ittapaqlashmasliq»ning eksini qilmaqchi bolghan. Emdi «pahishe ayal» zadi qaysi «padishah»ning aldigha bard? Eslide Israilning öz padishahi bar idi. Biraq Xuda Yeshaya arqiliq ulargha yene kinayilik gep qilip: Siler xudasiz elning padishahining aldigha béríp uningdin yadrem sorisanglar, u padishah kelgüside silerning padishahinglar bolidu, démekchi.

10 Sen bésip mangghan barliq yolliringda charchighining bilen,

Yene: «Poq yeptimen, boldi bes!» dep qoymiding téxi,

Ézip yürüşke yenila küchüngni yighding,

Héç jaq toymiding.

11 Sen zadi kimdin yürekzade bolup, qorqup yürisen,

Yalghan gep qilip, Méni ésingge héç keltürmey,

Könglüngdin héç ötküzmiding.

Men uzun'ghiche sükütte turup keldim emesmu?

Sen yenila Mendin héç qorqup baqmiding! □ ■

12 Séning «heqqaniyliqing»ni hem «töhpiliring»ni bayan qilimen: —

Ularning sanga héç paydisi yoqtur!

13 Chirqirighanliringda sen yighip toplighan *but-lar* kélip séni qutquzsun!

Biraq shamal püw qilip ularning hemmisini uchurup kétidu,

Bir nepesla ularni élip kétidu;

Biraq Manga tayan'ghuchi zémin'gha mirasliq qilidu,

Méning muqeddes téghimgha igidarchiliq qilidu. ■

14 *Shu chaghda*: — «Yolni kütürünglar, kütürünglar, uni teyyarlanglar,

Xelqimning yolini boshitip barliq put-

□ **57:11** «Men uzun'ghiche sükütte turup keldim emesmu?» — démek, Xuda uzun waqitqiche sewr-taqet qilip Israilni jazalimay keldi. ■ **57:11** Yesh. 42:14 ■ **57:13** Zeb. 34:7-10

likashanglarni élip tashlanglar» déyilidu.□

¹⁵ Chünki nami «Muqeddes» Bolghuchi,
Yuqiri hem Aliy Bolghuchi,
Ebedil'ebedgiche hayat Bolghuchi mundaq
deydu: —

«Men yuqiri hemde muqeddes jayda,
Hem shundaqla rohi sunuq hem kichik péil adem
bilen bille turimenki,
Kichik péil ademning rohini yéngilaymen,
Dili sunuqning kõnglini yéngilaymen.

¹⁶ Chünki Men hergiz menggüge erz qilip eyib-
limeymen,
Hem ebedil'ebedgiche ghezeplenmeymen;
Shundaq qilsam insanning rohi Méning aldimda
susliship yoqaydu,

Özüm yaratqan nepes igiliri tügishidu.■

¹⁷ Uning öz nepsaniyetlik qebihlikide Men un-
ingdin ghezeplinip, uni urghanmen;
Men uningdin yoshurun turup, uninggha
ghezeplen'genlikim bilen,
U yenila arqisigha chékin'giniche öz yolini
méngiwerdi;

¹⁸⁻¹⁹ Men uning yollirini körüp yetken teqdirdimu,
Men uni saqaytimen;
Men uni yétekleymen,
Men lewlarning méwisini yaritimen,
Uninggha we uningdiki hesret chekküchilerge
yene teselli bérimen;

□ **57:14** «Yolni kötürünglar, kötürünglar, uni teyyarlanglar, xelqimning yolini boshitip barliq putlikashanglarni élip tashlanglar» — mushu ayettiki bésharet belkim axirqi zamandiki «Zion'gha qaytish» toghruluq éytilidu. ■ **57:16** Zeb. 103:8-10; Ibr. 12:9

Yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu
mutleq aram-xatirjemlik bolsun!

We Men uni saqaytimen! □

²⁰ Biraq reziller bolsa tinchilinishni héch bilmey-
dighan,

Dolqunliri lay-latqilarni urghutuwatqan,
Dawalghuwatqan déngizdektur.

²¹ Rezillerge, — deydu Xudayim — héch aram-
xatirjemlik bolmas. ■

58

*Quruq diniy paaliyetler ademlerni dozaxqa élip
baridu; ••• Xudagha yaqidighan «rozini tutush»*

¹ — Nida qilib jakarlighin,

□ **57:18-19** «Uningha we uningdiki hesret chekküchilerge...»
— mushu yerde «we» yaki «yeni». «... **Men uni saqayti-
men; men uni yétekleymen, men lewlarning méwisini yariti-
men, ... yiraq turuwatqan'gha, yéqin turuwatqan'ghimu
mutleq aram-xatirjemlik bolsun!**» — bu 15-18-ayetlerdiki
mushu bésharet bizningche Israilni körsitidu. Biraq shundaq bol-
simu, emeliyette Yeshaya qesten bizge kimni körssetkenlikini éytip
bermeydu. Shuning bilen herbir gunahkar, öz gunahidin towa
qilghusi bar herbir adem, mushu sözlerni dora süpitide öz gu-
nahining yarilirigha yaqidu. «Lewlerge méwe yaritimen» dégenning
menisi néme? Xudagha nisbeten lewlerdiki «heqiqiy méwe»ning
bashlinishi towa qilidighan sözler bolushi kérek. Ademning
Xudagha towa qilidighan, gunah tüpeylidin qattiq pushayminini
bildüridighan sözlernimu Xuda yaratqan, ademler towa qilghanda
özlerini Xudaning quchiqigha tashlishi kérek, uning rehim-shep-
qitige pütünley ishinishi kérek, démekchi. U beribir ajizlarning
Nijatkar-Qutquzghuchisidir. «Küchlük ademler» bolsa belkim her-
giz gunahdin qutquzulmaydu. Chünki ular Xudagha emes, belki
herdaim öz-özige tayinidu. ■ **57:21** Yesh. 48:22

Awazingni qoyup bérip bolushiche towla,
 Awazingni kanaydek kötür,
 Méning xelqimge ularning asiyliqini,
 Yaqupning jemetige gunahlrini bayan qilghin.
² Biraq ular Méni her küni izdeydighan,
 Heqqaniyliqni yürgüzidighan,
 Méning yollirimni bilishni xushalliq dep
 bilidighan,
 Xudasining höküm-permanlrini tashliwetmey-
 dighan bir elge oxshaydu;
 Ular Mendin heqqaniyliqni békitidighan höküm-
 permanlarni soraydu;
 Ular Xudagha yéqinlishishni xursenlik dep bilidu.
³ *Andin ular:* — «Biz roza tuttuq,
 Emdi némishqa sen közüngge ilmiding?
 Biz jénimizni qiyniduq,
 Emdi némishqa buningdin xewiring yoq?» — *dep*
soraydu.
 — Qaranglar, roza küni öz könglünglardikini
 qiliwérisiler,
 Xizmetchiliringlarni qattiq ishlitisiler;
⁴ Silerning roza tutushliringlar jenggi-jédel
 chiqirish üçünmu?
 Qebih qolliringlar musht bilen adem urushni
 meqset qilghan oxshimamdu?
 Hazirqi roza tutushliringlarning meqsiti awaz-
 inglarni ershlerde anglitish emestur!□
⁵ Men tallighan shu roza tutush küni —
 Ademlarning jénini qiynaydighan künmu?
 Béshini qomushtek éqip,

□ **58:4** «ershlerde» — ibraniy tilida «yuqirida»

Astigha böz we küllerni yéyish kérek bolghan künmu?

Siler mushundaq ishlarni «roza»,
«Perwerdigar qobul qilghudek bir kün» dewatam-
siler?■

⁶ Mana, Men tallighan roza mushuki: —
Rezillik-zulunning asaretirini boshitish,
Boyunturuqning tasmilirini yéshish,
Ézilgenlerni boshitip hör qilish,
Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash
emesmidi?□

⁷ Ash-néningni achlarga üleshtürüshüng,
Hajetmen musapirlarni himaye qilip öyüngge
apirishing,
Yalingachlarni körginingde, uni kiydürüshüng,
Özüngni özüng bilen bir jan bir ten bolghanlardin
qachurmasliqingdin ibaret emesmu?■

⁸ Shundaq qilghanda nurung tang seherdek wal-
lide échilidu,
Salamatliqing tézdin eslige kélip yashnaysen;
Heqqaniyliqing aldingda mangidu,
Arqangdiki muhapizetching bolsa Perwerdigar-
ning shan-sheripi bolidu.

⁹ Sen chaqirsang, Perwerdigar jawab béridu;
Nida qilisen, U: «Mana Men!» deydu.
Eger aranglardin boyunturuqni,

■ 58:5 Zek. 7:5 □ 58:6 «Herqandaq boyunturuqni chéqip tashlash emesmidi?» — «boyunturuq» belkim insanlarga ulagh haywanlarning qatarida muamile qilishni bildüridu. Xudaning yolyoruqning birinchi basquchi bolsa, «boyunturuqning tasmilirini yéshish»; biraq heqqaniyliqing axirqi meqsiti barliq boyunturuqlarni pachaqlap tashlashtin ibaret bolush kérek. ■ 58:7 Ez. 18:7,16; Mat. 25:35

Tengleydighan barmaqni,
 Hem töhmet geplirini yoq qilsang, □
 10 Jéningni achlar üçhün pida qilsang,
 Ézilgenlarning hajetliridin chiqsang,
 Shu chaghda nurung qarangghuluqta kötürüldü;
 Zulmiting chüshtek bolidu;
 11 Hem Perwerdigar séning daimliq yétekligüching
 bolidu,
 Jéningni qurghaqchiliq bolghan waqtidimu qam-
 daydu,
 Ustixanliringni kücheytidü;
 Sen sughirilidighan bir bagh,
 Suliri urghup tügimeydighan, ademni aldimay-
 dighan bir bulaq bolisen; □
 12 Sendin törelgenler kona xarabilerni qaytidin qu-
 rup chiqidu;
 Nurghun dewrlar qaldurghan ullarni qaytidin
 kötürisen,
 Shuning bilen «Bösülgen tamlarni qaytidin
 yasighuchi,
 Kocha-yol we turalghularni eslige keltürgüchi»
 dep atilisen.
 13 Eger sen shabat künide qedemliringni sanap
 mangsang,
 Yeni Méning muqeddes künümde özüngningki
 könglüngdikilerni qilmay,
 Shabatni «xushalliq»,

□ **58:9** «Tengleydighan barmaq» — hiyligerlik isharetlerni yaki erz-shikayet qilghanliqini körsetse kérek. □ **58:11** «Ademni aldimaydighan bir bulaq» — chöl-bayawanda yürgen yoluchilar üçhün bulaqlar intayin muhim, elwette. Héli bar; hazir yoq bolghan bulaqlar, «ademni aldaydighan» bulaqlar déyiletti; bundaq bulaqlar yoluchilarning jénigha zamin bolushi mumkin.

Perwerdigarning muqeddes künini «hörmetlik kün» dep bilseng,
 Hem Uni hörmetlep,
 Öz yolliringda mangmay,
 Öz bilginingni izdimey,
 Quruq parang salmisang, □
¹⁴ Undaқта Perwerdigarni könglüngning xushalliqi dep bilisen,
 Hem Men séni yer yüzidiki yuqiri jaylarga min'güzüp mangdurimen;
 Atang Yaqupning mirasi bilen séni ozuqlandurimen —
 Chünki Perwerdigar Öz aghzi bilen shundaқ söz qildi. □

59

Xudaning sözining dawami — Gunahning özini tehlil qilish

- **58:13** «Hem Uni hörmetlep...» — mushu ibaride «Uni» yaki Perwerdigarning Özini yaki uning «shabat küni»ni körsitidu. «Öz yolliringda mangmay, öz bilginingni izdimey, quruq parang salmisang,...» — Musa peyghember arqiliq Israilgha bérilgen «on perman»ning tötinchisi «shabat künini muqeddes küni süpitide saqlanglar» dégen. Shabatning muhim ishliri bolsa özining héchqandaқ xususiy ish-xizmetlirini qilmay, Xudani séghinishtur.
- **58:14** «yuqiri jaylarga min'güzüp mangdurimen» — bu ajayib sirlig gep bolup, menisi (1) ornung nahayiti üstün bolidu; (2) nahayiti müshkül hem xeterlik ishlar sanga asan kélidu. Emdi Xuda Özige itaet qilghanlarni némime mindüridu? — mushu yerde déyilmidi. Belkim perishtilerning küch-quдрiti körsitilishi mumkin.

1 — Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes; Yaki Uning quliqi anglimighudek éghir bolup qalghan emes;■

2 Biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi, Gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi.□

3 Chünki qolliringlar qan bilen, Barmaqliringlar qebihlik bilen milen'gen, Lewliringlar yalghan gep éytqan, Tilinglar kaldirlap qériship sözligen;

4 Heqqaniyliq terepte sözligüchi yoqtur, Heqiqet terepte turidighan höküm sorighuchi yoqtur;

Ular yoq bir nersige tayinip, aldamchiliq qilmaqta,

Ularning qorsiqidikisi ziyandash, Ularning tughuwatqini qebihlik;■

5 Ular char yilanning tuxumlrini töreldüridu, Ömüchükning torini torlaydu, Kim uning tuxumlrini yése ölidu; Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu.□

■ 59:1 Chöl. 11:23; Yesh. 50:2 □ 59:2 «Qaranglar, Perwerdigarning qoli qutquzalmighudek küchsiz bolup qalghan emes... biraq silerning qebihlikinglar silerni Xudayinglardin yiraqlashturdi, gunahinglar Uning yüzini silerdin qachurup Uninggha tilikinglarni anglatquzmidi» — mushu -1-2-ayetler bolsa 58-bab, 3-ayettiki soalgha bérilgen jawabtur. ■ 59:4 Ayup 15:35; Zeb. 7:14 □ 59:5 «Ulardin biri chéqilsa zeherlik yilan chiqidu» — démek, ulardin héchqandaq yaxshiliq chiqmaydu, ulargha taqabil turush intayin tes; adem «tuxumlar»ni yése, ölidu; «tuxumlar»ni buzsas, ulardin téxi xeterlik bir yilan chiqidu.

6 Ularning torliri kiyim bolalmaydu;
 Özliri ishligenliri bilen özlirini yapalmaydu;
 Ishligenliri bolsa qebih ishlardur;
 Ularning qolida zorawanliq turidu; □ ■
 7 Qedemliri yamanliq terepke yügüridu,
 Gunahsiz qanni töküshke aldiraydu,
 Ularning oyliri qebihlik toghrisidiki oylardur;
 Barghanla yerde weyranchiliq we halaket
 tépilidu. ■
 8 Tinchliq-aramliq yolini ular héch tonumaydu;
 Yürüshliride héch heqiqet-adalet yoqtur;
 Ular yollirini egri-toqay qiliwaldi;
 Kim bularda mangghan bolsa tinch-aramliqni
 körmeydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

9 — Shunga heqiqet-adalet bizdin yiraq turidu;
 Heqqaniyliq yétip bizni chümkgigen emes;
 Nurni kütimiz, biraq yenila qarangghuluq!
 Birla ghil-pal parlighan yoruqluqnimu kütimiz,
 Yenila zulmette mangimiz.
 10 Qarighulardek biz tamni silashturup izdeymiz,
 Közsiz bolghandek silashturimiz;
 Gugumda turghandek chüshtimu putliship kétimiz,
 Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz. □
 11 Éyiqларdek nere tartimiz,

□ 59:6 «ularning torliri kiyim bolalmaydu» — mushu ayet we 5-ayetke qarighanda, «torliri» dégenlik ularning qestliri hem yamanliqlirini diniy niqab bilen yapidighan usullarni bildüridu.

■ 59:6 Ayup 8:14,15 ■ 59:7 Pend. 1:16; Rim. 3:15 □ 59:10 «Chet yaqilarda ölüklardek yürimiz» — bashqa birxil terjimisi: «küchi barlar arisida ölüklardek yürimiz».

Paxteklerdek qattiq ah urimiz;
Biz h k m-heqiqetni kütüp qaraymiz, biraq u yoq;
Nijat-qutulushni kütimiz, biraq u bizdin yiraqtur;
12 Chünki itaetsizliklirimiz aldingda k piyip ketti,
Gunahlirimiz bizni eyiblep guwahliq b ridu;
Chünki itaetsizliklirimiz herdaim biz bilen bil-
lidir;
Qebihliklirimiz bolsa, bizge roshendur: —
13 Chünki Perwerdigargha itaetsizlik qilmaqtimiz,
wapasizliq qilmaqtimiz,
Uningdin yüz  rimektimiz,
Zulumni hem asiyliqni terghip qilmaqtimiz,
Yalghan sözlerni oydurup, ich-ichimizdin
s zlimektimiz;
14 Adalet-xalisliq bolsa yoldin y nib ketti;
Heqqaniyliq yiraqta turidu;
Chünki heqiqet kochida putliship kütidu;
Durus-diyantningmu kirg dek y ri yoqtur.
15 Shuning bilan heqiqet yoqay dep qaldi;
 z منى yamanliqtin n ri qilay d gen adem xeqn-
ing olja nishani bolup qaldi!

Perwerdigar duani anglap ishqa kiridu

16 Hem Perwerdigar k rdi;
H k m-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin
yaman bilindi.
We U *amal qilghudek* birmu ademning yoqluqini
k rdi;
Gunahkarlarga wekil bolup dua qilghuchi
h chkinning yoqluqini körüp, azablinip köngli
parakende boldi.
Shunga Uning  z Biliki özige nijat keltürdi;

Uning Öz heqqaniyliqi Özini qollap chidamliq qildi;□ ■

17 U heqqaniyliqni qalqan-sawut qildi,
Béshigha nijatliq dubulghisini kiydi;
Qisas libasini kiyim qildi,
Muhebbetlik qizghinliqni ton qilip kiydi.■

18 Ademlarning qilghanliri boyiche, u ulargha qayturidu;

Reqiblirige qehr chüshüridu,
Düshmenlirige ishlirini qayturidu,
Chet arallardikilergimu u ishlirini qayturidu.

19 Shuning bilen ular gherbte Perwerdigarning namidin,

Künchiqishta Uning shan-sheripidin qorqidu;
Düshmen kelkündek básip kirginide,
Emdi Perwerdigarning Rohi uninggha qarshi bir tughni kötürüp béridu;

20 Shuning bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Zion'gha kélidu,

□ **59:16** «Hem Perwerdigar kördi; höküm-heqiqetning yoqluqi Uning neziride intayin yaman bilindi» — Perwerdigar Öz mömin bendilirining duasini anglap ishqa kirishidu. «shunga uning öz biliki özige nijat keltürdi» — oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Perwerdigarning Biliki» Uning dunyagha ewetidighan Qutquzghuchi-Mesih, yeni «Perwerdigarning quli»dur. Démeq, Israil özining asiyliqi, itaetsizlikini, özlirining gunahqa taqabil turalmaydighanliqini toluq iqrar qilip towa qilghan waqitta, «héch qutquzghudek adem bolmighanda», Xudaning shan-sheripini eslige keltürüş üçün, shundaqla amalsiz qalghan insanni qutquzush üçün «Perwerdigarning Biliki» nijatni élip mushu dunyagha kélidu. Qutquzush ishlirini u yalghuz ada qilidu; «héch adem» uninggha yarem bermeydu. Yene 53-babni körüng.

■ **59:16** Yesh. 63:5 ■ **59:17** Ef. 6:17; 1Tés. 5:8

U Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu, — deydu Perwerdigar. □ ■

²¹ Men bolsam, mana, Méning ular bilen bolghan ehdem shuki, — deydu Perwerdigar — «séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim, shundaqla Men séning aghzinggha quyghan söz-kalamim bolsa, Buningdin bashlap ebedil’ebedgiche öz aghzingdin, neslingning aghzidin yaki neslingning neslining aghzidin hergiz chüshmeydu! — deydu Perwerdigar. □

60

Qutquzulghan Zionning parlaq kélechiki

¹ — Ornungdin tur, nur chach! Chünki nurung yétip keldi,

Perwerdigarning shan-sheripi üstüngde kötürüldi!

² Chünki qarangghuluq yer-zéminni,

Qapqara zulmet el-yurtlarni basidu;

Biraq Perwerdigar üstüngde kötürüldü,

Uning shan-sheripi séningde körünidu;

□ **59:20** «Shuning **bilen Hemjemet-Qutquzghuchi Zion’gha kélidu, u Yaqup jemetidikiler arisidin itaetsizliktin yénip towa qilghanlarga yéqinlishidu**» — «Rim.» 11:26 körüng.

■ **59:20** Yesh. 10:21,22; Rim. 11:26 □ **59:21** «**séning üstüngge qonup turghan Méning Rohim**» — emdi mushu ayettiki «sen» dégen kim? Yuqiriqi 20-ayette «Hemjemet-Qutquzghuchi Zion’gha kélidu» déyilgen. «Hemjemet-Qutquzghuchi» bolsa, 16-ayettiki «Perwerdigarning Biliki», yeni «Perwerdigarning quli»dur. Shühbisizki, mushu sözler uninggha, yeni Mesihge déyilidu.

³ Hem eller nurung bilen,
Padishahlar séning kôtürülgen yoruqluqung bilen
mangidu.

⁴ Béshingni kôtür, etrapinggha qarap baq;
Ularning hemmisi jem bolup yighilidu;
Ular yéninggha kélidu, —
Oghulliring yiraqtin kélidu,
Qizliring yanpashlarga artilip kôtürüp kélinidu.

⁵ Shu chaghda körisen,
Közliring chaqnap kétidu,
Yürekliring tipcheklep, ich-ichingge patmay
qalisen;
Chünki déngizdiki bayliqlar sen terepke burulup
kélidu,
Ellerning mal-dunyaliri yéninggha kélidu.■

⁶ Top-top bolup ketken tögiler,
Hem Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni
qaplaydu;
Shébadikilerning hemmisi kélidu;
Ular altun hem xushbuy élip kélidu,
Perwerdigarning medhiyilirini jakarlaydu.

⁷ Kédarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu;
Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu;
Ular Méning qobul qilishimgha ériship
qurban'gahimgha chiqirilidu;
Shuning bilen güzellik-julaliqimni ayan qilidighan

■ 60:5 Zeb. 34:4-9; Weh. 21:26

öyümni güzelleshtürimen.□

⁸ Kepterxanilirigha qaytip kelgen kepterlerdeki,
Uchup kéliwatqan buluttek kéliwatqan kimdu?

⁹ Chünki arallar Méni kütidu;
Shular arisidin oghulliringni yiraqtin élip kélishke,
Öz altun-kümüşlirini bille élip kélishke,
Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu.
Ular Xudaying Perwerdigarning namigha,
Israildiki Muqeddes Bolghuchining yénigha kélidu;
Chünki U sanga güzellik-julaliq keltürdi.□

¹⁰ Yat ademlerning baliliri sépilliringni quridu,
Ularning padishahliri xizmitingde bolidu;
Chünki ghezipimde Men séni urdum;
Biraq shapaitim bilen sanga rehim-méhribanliq
körsettım.■

¹¹ Derwaziliring herdaim ochuq turidu;
(Ular kéche-kündüz étilmeydu)
Shundaq qilghanda ellerning bayliqlirini sanga
élip kelgili,

□ **60:7** «...Midiyan hem Efahdiki taylaqlar séni qaplaydu; Shébadikilerning hemmisi kélidu; ... Édarning barliq qoy padiliri yéninggha yighilidu; Nébayotning qochqarliri xizmitingde bolidu» — 6-7-ayetlerde déyilgen yerlerni xeritidin körüng. Pelestinni nuqta qilip éytqanda, «Midiyan» yiraq jenubta, «Efah» Pars qoltuqining sherqiy teripide, «Shéba» Misirning jenubiy teripide, «Kédar» hem «Nébayot» sherq terepte, yeni Erebandiki chöl-bayawanning shimalida. Shébadin sirt hemmisi belkim Ereband qebililiri. □ **60:9** «Tarshishtiki kémiler birinchi bolidu...» — bilishimizche, qedimki zamanlarda üç «Tarshish» bar idi (hemmisi turning mustemlikiliri). Mushu ayettiki «Tarshish» belkim Ispaniyeni (Qanaandin yiraq bolghan gherbiy terepte) körsitidu; démekchi, axirqi zamanda Xudaning yolini tutqanlar jahandiki barliq tereplerdin Zion'gha qarap kélidu. ■ **60:10** Yesh. 49:23

Ularning padishahlirini aldinggha yéteklep kelgili bolidu.

¹² Chünki sanga xizmette bolushni ret qilidighan el yaki padishahliq bolsa yoqilidu;

Mushundaq eller pütünley berbat bolidu.

¹³ Méning muqeddes jayimni güzelleshtürüşke,

Liwanning sheripi,

— Archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu;

Shundaq qilip ayighim turghan yerni shereplik qilimen.□

¹⁴ Séni xarlighanlarning baliliri bolsa aldinggha égilginiche kélidu;

Séni kemsitkenlarning hemmisi ayighinggha bash uridu;

Ular séni «Perwerdigarning shehiri»,

«Israildiki Muqeddes Bolghuchining Zioni» dep ataydu.

¹⁵ Sen tashliwétilgen hem nepretke uchrighanliqning üçün,

Héchkim zéminingdin ötmigen;

Emdilikte Men séni menggülük bir shan-shöhret,

Ewlad-ewladlarning bir xursenliki qilimen.■

¹⁶ Ellerning sütini émisen,

Padishahlarning emchikidin emgendek *méhir-shepquitige* érishsen;

Shuning bilen sen Men Perwerdigarni özüngning Nijatkarining hem Hemjemet-Qutquzghuching,

□ **60:13** «Liwanning sheripi, — archa, qarighay we boksus derexlirining hemmisi sanga kélidu» — Liwan dégen jaydin herxil chirayliq derexler chiqatti. ■ **60:15** Yesh. 49:19; 54:1, 6, 7

«Yaqptiki qudret Igisi» dep bilisen. □ ■

¹⁷ Misning ornigha altunni,
Tömürning ornigha kümüşni epkélip almashturi-
men;

Yaghachning ornigha misni,
Tashlarning ornigha tömürni epkélip almashturi-
men;

Séning hakimliringni bolsa tinch-aramliq,

Begliringni heqqaniylik qilimen.

¹⁸ Zémingda zorawanliqning héch sadasi bol-
maydu,

Chégraliring ichide weyranchiliq we halaketmu
yoq bolidu;

Sen sépilliringni «nijat»,

Derwaziliringni «medhiye» dep ataysen.

¹⁹ Ne quyash kündüzde sanga nur bolmaydu,

Ne ayniq julasi sanga yoruqluq bermeydu;

Belki Perwerdigar séning menggülük nurung
bolidu,

Séning Xudaying güzel julaliqing bolidu.

²⁰ Séning quyashing ikkinchi patmaydu,

Éying tolunluqidin yanmaydu;

Chünki Perwerdigar séning menggülük nurung
bolidu,

Hesret-qayghuluq künliringge xatime bérilidu.

□ **60:16** «Ellerning sütüni émisen, **padishahlarning emchikidin emgendek méhir-shepqtige érishsen**» — démek, Zion axirqi zamanlardiki azab-oqubetlerdin ötüshi bilen (herqandaq kemsitishler, öchmenlik, nepret hem ziyankeshlikke uchrighandin kéyin) ajiz bir sebiy balidek barliq «yat eller»ning köyünüshliri hem ghemxorluqi bilen chongqur tesellige ige bolidu. «Yaqptiki **qudret Igisi**» — mushu yerde «Yaqup» hem Yaqupning özi hem uning ewladliri Israilni körsitidu. ■ **60:16** Yesh. 43:3

21 Séning xelqingning hemmisi heqqaniy bolidu;
Yer-zémin'gha menggüge igidarchiliq qilidu;
Ularning Méning güzel julaliqimni ayan qilishi
üchün,

Ular Öz qolum bilen tikken maysa,

Öz qolum bilen ishliginim bolidu.■

22 Sebiy bala bolsa minggha,

Eng kichiki bolsa ulugh elge aylinidu,

Menki Perwerdigar bularni öz waqtida tézdin
emelge ashurimen.

61

Zionning parlaq kélechiki — dawami •••• «Perwerdigarning quli»ning yene bir sözi

1 «Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda,
Chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush
xewerler yetküzüshke mesihligen.

U méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa,

Tutqunlarga azadliqni,

Chüshep qoyulghanlarga zindanning

■ 60:21 Yesh. 29:23; 45:11; Mat. 15:13

échiwétilidighanliqini jakarlashqa ewetti;□ ■
 2 Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini,
 Hem Xudayimizning qisasliq künini jakarlashqa,
 Barliq qayghu-hesret chekkenlerge teselli bérishke
 méni ewetti.□
 3 Ziondiki hesret-qayghu chekkenlerge,
 Küllerning ornigha güzellikni,
 Hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-

□ **61:1** «**Reb Perwerdigarning Rohi méning wujudumda, chünki Perwerdigar méni ajiz ézilgenlerge xush xewerler yetküzüşke mesihligen**» — «mesihligen» yaki «mesih qilghan» — mushu yerde biz qaytidin bu ibarige chüshenche bérimiz, shundaqla «Mesih» toghruluq toxtilimiz. Xudaning yolyoruqi bilen Israilgha yéngi bir padishah békitish üçün uning béshigha may sürtülüş kérek idi. Mushu murasim «Mesih qilinish» dep atilip, shu chaghdin bashlap mushu padishah «Xudaning mesih qilghini» dep atilatti. Muqeddes ibadetxanining xizmitini qilghan «qurbanliq qilghuchi» kahinlarmu mushu xizmetke kirishish üçün «mesih qilinishi» kérek idi. «Mesih qilinish» bezide peyghemberlergimu ötküzületti. Biraq mushu ayettiki «mesih qilish» zeytun méyi bilen emes, belki Xudaning Öz Muqeddes Rohi bilen ötküzülide; insan teripidin ötküzülmeydu, Xudaning Özi ötküzidu. «Perwerdigarning quli» toghrisidiki sözlerni yighinchaqlighanda, u «Padishah» (pütkül alemningki), Peyghember («sözümni aghzingha quyimen») hem «Qutquzghuchi Kahin»dur (gunahkarlar üçün özini qurbanliq qilidu, gunahkarlar üçün dua qilidu). Shu üç wezipini ada qilish üçün u Xudaning Rohi bilen «mesih qilinishi» kérek idi. Mushu yerdin bashlap biz «Perwerdigarning quli»ni «Mesih» dégen nam bilen chaqirimiz. Israilning 60- hem 61-babta körsitilgen bextining, ellerning (Israil arqiliq bolghan) bextiningmu hemmisi Mesihning qilghan ishidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20 □ **61:2** «**Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili**» — «Law.» 25-babta körsitilgen «burgha (chélsh) yili», yeni «azadliq yili», yaki «shadliq yili» bolsa «Perwerdigarning shapaet körsitidighan yili»ni aldın'ala ayan qilghan «bésharetlik bir resim» bolsa kérek. Injil, «Luqa» 4:18-19ni körüng.

xuramliq méyini,
 Gheshlik-meyüslük rohining ornigha,
 Medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti;
 Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong
 derexliri»,
 «Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu,
 Ular arqiliq uning güzellik-julaliqi ayan qilinidu.□
 4 Ular qedimki xarabzarliqlarni qaytidin quridu,
 Eslide weyran qilin'ghan jaylarni qaytidin tik-
 leydu,
 Xarabe sheherlerni, dewrdin-dewrge
 weyranliqta yatqan jaylarni yéngibashtin quridu;■
 5 Yaqa yurtluqlar turghuzulup, padiliringni
 baqidu;
 Yatlarning baliliri qoshchiliringlar,
 üzümchiliringlar bolidu.
 6 Biraq siler bolsanglar, «Perwerdigarning kahinliri»
 dep atilisiler;
 Siler toghranglarda: «Ular Xudayimizning
 xizmetkarliri» déyilidu;

□ 61:3 «Perwerdigar... Ziondiki ... küllerning ornigha güzellikni, hesret-qayghuning ornigha sürkilidighan shad-xuramliq méyini, gheshtlik-meyüslük rohining ornigha, medhiye tonini kiydürüşke méni ewetti» — qayghu-hesret bildürüş üçün, ademler küllerde olturatti yaki ularni péshanisigha sürtetti. Mesih bolsa «küllerning ornigha» xushalliqni bildüridighan mayni ademning péshanisigha sürtidu. «medhiye toni» — mushu «ton» pütün bedenni oraydighan chong bir kiyim bolup, belkim hemme gheshtlik kétép, ademning pütkül wujudida Xudagha medhiye oqush peyda bolidighanliqini körsitidu. «Shundaq qilip ular «heqqaniyliqning chong derexliri», «Perwerdigarning tikken maysiliri» dep atilidu» — yuqiridiki 1:29-, 57:5-ayette, «chong derexler» butpereslik qilinidighan jaylar idi. Hazir ular Xudagha ibadet qilishni bildüridu. ■ 61:4 Yesh. 58:12

Ozuqliringlar ellerning bayliqliri bolidu,
Siler ularning shan-shereplirige ortaq
bolisiler. □ ■

⁷ Xorlinip, shermendilikte qalghininglarning
ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu;

Reswa qilin'ghanliqning ornigha ular teqsimatida
shadlinip tentene qilidu;

Shuning bilen ular zémin'gha ikki hessilep igi-
darchiliq qilidu;

Menggülük shad-xuramliq ularningki bolidu. □

⁸ Chünki Men Perwerdigar toghra höküm,
heqiqetni ezizleymen;

Köydürme qurbanliq qilishda herqandaq
bulangchiliq we aldanchiliqqa nepretlinimen;

Men ulargha heqiqet bilen tégishlikini qayturup
bérimen;

□ **61:6** «Biraq **siler bolsanglar**, «Perwerdigarning **kahinliri**» **dep atilisiler**» — oqurmenlerge melumki, «kahin»lar muqeddes ibadetxanidiki xizmetchiler bolup, xelqlerge wekil bolup ularning herxil qurbanliqlirini Xudagha atap otta köydürgüchi idi. Buningdin sirt, Xudaning heqiqet-hökümlirini ögitish wezipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa peyghember dewride, Xuda «Barliq xelqimni Özümge atap kahinlar qilimen» dégenidi («Mis.» 19:6). Biraq xelqning köpinchisi itaetsizlik bilen mushu wedidin mehrum boldi; peqet «Lawiy» dégen qebilidikiler kahinliq rolni ötiyeligenidi. Biraq mushu ayet bizge ayan qiliduki, Xudaning eslidiki nishani haman emelge ashurulidu. «siler **ularning shan-shereblirige ortaq bolisiler**» — yaki «Ularning shan-sherepliridin tentene qilisiler». ■ **61:6** 1Pét. 2:5, 9; Weh. 1:6; 5:10 □ **61:7** «Xorlinip, **shermendilikte qalghininglarning ornigha ikki hesse nésiwengler bérilidu**» — «ikki hesse nésiwengler» toghruluq yene 40-bab, 2-ayetni körüng.

Men ular bilan menggülik bir ehdini tüzimen.□
 9 Shundaq qilip ularning neslining dangqi eller arisida, Perzentlirining dangqi xelqi-alem arisida chiqidu; Ularni körgenlarning hemmisi ularni tonup étirap qiliduki, «Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur»». □

Mesih yene söz qilidu

10 — «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen, Jénim Xudayim tüpeylidin xushallinidu; Chünki toy qilidighan yigit özige «kahinliq selle» kiyiwalghandek, Toy qilidighan qiz leel-yaqutlar bilen özini perda-zlighandek, U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi,

□ **61:8** «köydürme qurbanliq» — mushu xil qurbanliq pütün péti Xudagha (toluq ibadet qilish üçün) atap köydürületti. Adem (meyli bergüchi, meyli kahin bolsun) qurbanliqning göshidin héch yémetti. Eger mushundaq qurbanliq qilghanda, birsi Xudadin bir zerrichini qaldurghan bolsa, bu «bulangchiliq»qa barawer idi. Emdi töwende, Xuda Özi insaniyetke, Öz xelqige melum bir nersini wede qilip bermekchi bolsa, undaqta u Özining «köydürme qurbanliq» toghrisidiki muqeddes qanunigha Özi boysun'ghan'gha oxshash, U bergen nerside qilche bir kemlik hergiz bolmaydu; U insaniyetke wede qilghanliridin héchnersini qaldurmaydu. □ **61:9** «Ular bolsa Perwerdigar bext ata qilghan nesildur» — «Zeb.» 22:31-32ni körüng. Yuqiriqi 59:21-ayette déyilgen «ehde»ge asasen, Zionning nesli «Mesih»ning Rohi hem söz-kalamigha ige bolidu. Shühhisizki, mushu 8- hem 9-ayette shu ehde, shundaqla uning netijisi yene körsitilidu.

Heqqaniylik toni bilan méni pürkendürdi.□

¹¹ Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,
Bagh özide térilghanlarni ündürginidek,
Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning al-
dida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu». □

62

Masihning sözining dawami

¹ — «Taki Zionning heqqaniyliqi julalinip chaqnap
chiqquche,
Uning nijati lawuldawatqan mesh’eldek
chiqquche,
Zion üçün héch aram almaymen,

□ **61:10** «Men Perwerdigarni zor shad-xuramliq dep bilip shadlinimen... U nijatliqning kiyim-kéchikini manga kiydürdi, heqqaniylik toni bilan méni pürkendürdi» — Mesih Xudaning Zion hem el-yurtlarni qutquzushtiki xizmitini ada qilish üçün u teyyarligan kiyim-kéчекni qobul qilidu. «Toy qilidighan yigit» hem «toy qilidighan qiz» bolsa, elwette nahayiti diqqet bilen ularning mexsus kiyimini kiyidu. Mushu kiyim peqetla mushu meqset bilenla kiyilidu; oxshashla Mesih «ademni qutquzush üçün» xushalliq bilen Xuda bergen mexsus kiyimni kiyidu. Mushu kiyim uning kim ikenlikini, néme ish qilghili kelgenlikini körsitidu; yeni nijat, mutleq heqqaniyliqtin hem «kahinliq selle» (yeni insan üçün dua qilishtiki rol)din ibarettur. Dunyada kim mushundaq «kiyim» kiyiwalgan péti peyda bolsa, herbir eqli bar adem uni Xuda ewetken Mesih dep tonup yétishi kérek. □ **61:11** «Chünki zémin özining bixini chiqarghinidek,... Reb Perwerdigar oxshashla barliq ellerning aldida heqqaniyliqni hem medhiyini ündüridu» — mushu ish Mesihning yene bir xushalliqning sewebi — uning qilidighan xizmiti choqum muweppeqiyetlik bolidu; u nijatni insaniyetke yetküzüp nurghunligan kishilerni gunahtin qutquzidu.

Yérusalém üchün hergiz süküt qilmaymen;
2 Hem eller séning heqqaniyliqingni,
Barliq padishahlar shan-sheripingni köridu;
Hem sen Perwerdigar Öz aghzi bilen sanga
qoyidighan yéngi bir isim bilen atilisen,■
3 Shundaqla sen Perwerdigarning qolida turghan
güzel bir taj,
Xudayingning qolidiki shahane bash chembiriki
bolisen.
4 Sen ikkinchi: «Ajrashqan, tashliwétilgen» dep atal-
maysen,
Zémining ikkinchi: «Weyran qilip tashliwétilgen»
dep atalmaydu;
Belki sen: «Méning xushalliqim del uningda!», dep
atilisen,
Hem zémining: «Nikahlan'ghan» dep atilidu;
Chünki Perwerdigar sendin xushalliq alidu,
Zémining bolsa yatliq bolidu.□
5 Chünki yigit qizgha baghlan'ghandek,
Oghulliring sanga baghlinidu;
Toy yigiti qizdin shadlan'ghandek,
Xudaying séningdin shadlinidu.
6 Men sépilliringda közetchilerni békitip qoydum, i
Yérusalém,
Ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu;
I Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, süküt qil-

■ 62:2 Yesh. 65:15 □ 62:4 «Méning xushalliqim del un-
ingda!» — ibraniy tilida «Xéfbzah». «Nikahlan'ghan» — ibraniy
tilida «Biyulah».

manglar!□

⁷ U Yérusalémni tikligüche,
Uni yer-jahanning otturisida rehma-
medhiyilarning sewebi qilghuche,
Uningha héch aram bermenglar!».

⁸ Perwerdigar ong qoli hem Öz küchi bolghan biliki
bilen mundaq qesem ichti: —

«Men ziraetliringni düshmenliringge ozuq bolushqa
ikkinchi bermeymen;

Japa tartip ishligen yéngi sharabnimu yatlar
perzentliri ikkinchi ichmeydu;

⁹ Ziraetlerni orup yiqhganlar özlirila uni yep Per-
werdigarni medhiyileydu;

Üzümlerni üzgenler muqeddes öyümning seynalirida
ulardin ichidu».

¹⁰ — Ötünglar, derwazilardin ötünglar!

Xelqning yolini tüz qilip teyyarlanglar!

Yolni kötürünglar, kötürünglar;

Tashlarni élip tashliwétinglar;

Xelq-milletler üçün *yol körsitidighan* bir tughni
kötürünglar.□ ■

□ **62:6** «Men sépilliringda közetчилerni békitip qoydum, i
Yérusalém, ular kündüzmu hem kéchisimu aram almaydu; i
Perwerdigarni esletküchi bolghanlar, sükut qilmanglar!» —
Mesih mushu «közetчилer»ni, yeni «Perwerdigarni esletküchiler»ni
özige oxshash Zion üçün toxtimay dua qilish xizmitige békitken.
Ularning dualiri Öziningkige oxshash bolidu (1-ayetni körüng).

□ **62:10** «Ötünglar, derwazilardin ötünglar! Xelqning yolini
tüz qilip teyyarlanglar! Yolni kötürünglar, kötürünglar; tash-
larni élip tashliwétinglar» — yolni, Israildiki tarqilip ketken,
bashqa yurtlarda sürgün bolghanlar, shundaqla Xudani izdigen
musapirlar bilen bille Zion'gha kelmekchi bolghanlar üçün tey-
yarlanglar, démekchi bolsa kérek. ■ **62:10** Yesh. 40:3; 57:14

11 Mana, Perwerdigar jahanning chet-yaqilirigha mundaq dep jakarlidi: —

Zion qizigha mundaq dep éytqin: —

«Qara, séning nijat-qutulushung kéliwatidu!

Qara, Uning Özi alghan mukapiti Özi bilen bille,

Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu. □

12 We xeqler ularni: «Pak-muqeddes xelq», «Perwerdigar hemjemetlik qilip qutquzghanlar» deydu;

Sen bolsang: «Intilip izdelgen», «Héç tashliwétilmigen sheher» dep atilisen. □

63

«Közetchiler» *bir ademning kéliwatqanliqini köridu*

1 «Bozrah shehiridin chiqqan, üstibéshi qéniq qizil renglik,

Kiyim-kéchekliri qaltis-karamet,

Zor küch bilen qol sélip méngiwatqan,

Édomdin mushu yerge kéliwatquchi kim?»

«Heqqaniylik bilen sözligüchi Men,

□ **62:11** «Qara, séning **nijat-qutulushung kéliwatidu!... Uning Özining in'ami Özige hemrah bolidu**» — ayetning ikkinchi qismigha qarighanda, munu «nijat-qutulush» **bir shexs**, yeni Mesihning Özidir; «Uning alghan mukapiti» hem «Uning Özining in'ami» 10- hem 12-ayetke qarighanda del Özi qutquzghan «xelqim» hem «xelq-milletler»din ibarettur. □ **62:12** «We **xeqler ularni**: «Pak-muqeddes **xelq**»... **deydu**» — «ular» del 10-ayette déyilgen, Zion'gha kelmekchi bolghan «xelq» hem «xelq-milletler»dur. «**Sen bolsang**: «**Intilip izdelgen**»,... **dep atilisen**» — «sen» Zionning özini körsitidu.

Qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen».[□]

² «Üstibéshingdikisi némishqa qizil, Qandaqsige kiyim-kéchekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?».[□] ■

³ «Men yalghuz sharab kölchikini cheylidim; Bar el-yurtlardin héchkim Men bilen bille bolghini yoq;

Men ularni ghezipimde cheylidim,

Qehrimde ularni dessiwettim;

Ularning qanliri kiyim-kécheklirim üstige chachridi;

Méning pütün üstibéshim boyaldi;[□]

⁴ Chünki qelbinge qisas küni pükülgenidi, Shundaqla Men hemjemetlirimni qutquzidighan yil keldi;[□] ■

[□] **63:1** «Heqqaniylik **bilen** sözligüchi **Men, qutquzushqa küch-qudretke Ige Bolghuchidurmen**» — ayetning aldinqi qismidiki soalgha jawab bergüchi shübhisizki, 61:10-11-ayette «qaltis-karamet» kiyim-kéчек kiyiwalghan», Özi (62-babta) közetчилerni békitken Mesihdur. Biraq uning kiyim-kéчekliri bashqiche körün'geчке, u yiraqtin kéliwatqan chaghda, ular uni toniyalmighan. «Bozrah» shehiri toghruluq yene 34-babni we izahatlrini körüng. [□] **63:2** «Üstibéshingdikisi **némishqa qizil, qandaqsige kiyim-kéчekliring sharab kölchikini cheyligüchiningkige oxshap qaldi?**» — Mesih kiyiwalghan kiyim eslide «nijatning, heqqaniyliqning» kiyimi (belkim ap'aq) bolghandin kéyin, «Némishqa qizil bolup qalghan» — dep soraydu. ■ **63:2** Weh. 19:13 [□] **63:3** «**Men ularni ghezipimde cheylidim**» — «ular» (nijatni ret qilghan) yat ellerni körsitidu (6-ayetni körüng). [□] **63:4** «**Men hemjemetlirimni qutquzidighan yili**» — démek, Xudaning nijatini qobul qilghan bendiliri mushu dunyadiki barliq bozek qilishlardin, barliq ziyankeshlerdin azad qilinip erkin bolush waqtidur. Rezillerning jazalinishi bilen ular erkin bolidu. ■ **63:4** Yesh. 61:2

⁵ Men qarisam, yardem qilghudek héchkim yoq idi;
Héchkimning qollimaydighanligini körüp
azablinip könglüm parakende boldi;

Shunga Öz bilikim Özümge nijat keltürdi;

Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam
berdi; □ ■

⁶ Shuning bilen el-yurtlarni ghezipimde dessi-
wetkenmen,

Qehrimde ularni mest qiliwettim,

Qanlirini yerge töküwettim». □

*«Xudani esletküchi közetchi»lerdin biri yene dua
qilidu*

⁷ «Men Perwerdigarning shepqetliri toghruluq es-
litip sözleymen;

Perwerdigarning medhiyege layiq qilghanliri,

Uning rehimdilliqirigha asasen,

Uning nurghunlighan shepqetlirige asasen,

Perwerdigarning bizge qilghan iltipatliri,

Israïl jemetige iltipat qilghan zor yaxshiliqliri
toghruluq eslitip sözleymen;

⁸ U ularni: — «Ular Méning xelqim,

Aldamchiliq qilmaydighan balilar» dep,

□ **63:5 «Öz qehrim bolsa, Méni qollap Manga chidam berdi»**

— mushu sözlerge qarighanda, insanlarni jazalash Xuda hem Un-
ing Mesihi üçün könglige intayin éghir kélidighan tes bir ishtur.

■ **63:5** Yesh. 59:16 □ **63:6 «Qehrimde ularni mest qili-
wettim»** — bundaq «mest qilish»ni chüshinish üçün, 51-bab, 17-
21-22-ayetlerni yene körüng. Xelqlerni mest qilidighan sharab
«Perwerdigarning qolidiki qehrige tolghan qedeh»tiki «sharab»tur.

Ularning Qutquzghuchisi boldi. □

⁹ Ularning barliq derdlirige Umu derddash idi;
«Uning yuzidiki Perishtisi» bolsa ularni
qutquzghan,

U Öz muhebbiti hem rehimdilliqi bilen ularni
hemjemetlik qilip qutquzghan;

Ashu qedimki barliq künlerde ularni Özige artip
kötürgen; □ ■

¹⁰ Biraq ular asiyliq qilip Uning Muqeddes Ro-
higha azar berdi;

Shunga ulardin yüz örüp U ularning dühminige
aylinip,

Ulargha qarshi jeng qildi. □ ■

¹¹ Biraq U: — «Musa peyghembirim! Méning
xelqim!» dep eyni künlerni eslep toxtidi.

Emdi Öz *padisi bolghanlarni* padichiliri bilen
dégizdin chiqiriwalghuchi qéni?

Özining Muqeddes Rohini ularning arisigha
turghuzup qoyghuchi qéni? □

□ **63:8** «U ularni: — «Ular Méning xelqim, aldamchiliq
qilmaydighan balilar» dep, ularning Qutquzghuchisi boldi»

— mushu ayetler Xuda Israilni Misirdin qutquzup chiqarghan
waqitni körsitidu. Shu chaghni Israilning «tughulushi», yeni «yéngi
bir xelq, yéngi bir millet» bolushi dep hésablighili bolidu. □ **63:9**

«Uning (Perwerdigarning) yuzidiki Perishtisi» — mushu zat
del Tewrat-zeburda köp yerlerde «Perwerdigarning Perishtisi» dep
atilidu. ■ **63:9** Qan. 7:7, 8, 9 □ **63:10** «biraq ular asiyliq
qilip uning Muqeddes Rohigha azar berdi» — mushu sözge

qarighanda «Xudaning Muqeddes Rohi» choqum Xudaning Özidin
(démek, Xuda'Atidin) ayrim bir shexsdur. ■ **63:10** Chöl. 14:11;
Zeb. 78:56-59; 95:9-11 □ **63:11** «Öz padisi bolghanlar» — Israil

xelqi. «Öz ... padichiliri» — shühbisizki, Musa peyghember, akisi
Harun hem achisi Meryem, shundaqla belkim Yeshua peyghem-
ber idi.

12 Uning güzel shereplik biliki Musaning ong qoli arqiliq ularni yétekligüchi boldi,

Özi üçhün menggülük bir namni tiklep,

Ular aldida sularni bölüwetküchi,

13 Ular ni dalada erkin kézip yüridighan attek,

Héch putlashturmay ularni déngizning chongqur yerliridin ötküzgüchi qéni?■

14 Mallar jilghigha otlashqa chüshkendek,

Perwerdigarning Rohi ulargha aram berdi;

Sen Özüng güzel-shereplik bir namgha érishish üçhün,

Sen mushu yollar bilen xelqingni yétekliding.

15 Ah, asmanlardin neziringni chüshürgin,

Séning pak-muqeddesliking, güzellik-sheriping turghan makaningdin *halimizgha* qarap baq!

Qéni otluq muhebbiting we küch-qudriting!?

Ichingni aghritishliring, rehimdilliqiliring qéni?

Ular manga kelgende bésilip qaldimu?■

16 Chünki gerche Ibrahim bizni tonumisimu,

Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,

Sen hamam bizning Atimiz;

Sen Perwerdigar bizning Atimizdursen;

Ezeldin tartip «Hemjemet-Qutquzghuchimiz» Séning namingdur.□

■ 63:13 Zeb. 105:37 ■ 63:15 Qan. 26:15 □ 63:16 «gerche Ibrahim bizni tonumisimu, Yaki Israil gerche bizni étirap qilmisimu,...» — Ibrahim hem Israil (ularning ata-bowiliri) xéli burunla alemdin ketkenidi, elwette. Mushu sözning menisi, nawada atimiz Ibrahim yaki Israil (yeni Yaqup) mushu alemde téxi turghan bolsa, bizning nachar ehwalimizni, exlaqsizliqimizni, peziletsizlikimizni körüpla intayin bizar bolup: «Mushu xelq bizning ewladimiz bolmisa kérek» — dep bizlerni étirap qilmasliqi mumkin, démekchi.

17 I Perwerdigar, némishqa bizni yolliringdin azdurghansen?

Némishqa Özüngdin qorqushtin yandurup könglimizni tash qilghansen?!

Qulliring üçün, Öz mirasing bolghan qebililer üçün,

Yénimizgha yénip kelgeysen!

18 Muqeddes xelqing peqet azghine waqitla *tewelikige* iğe bolalighan;

Düşmenlirimiz muqeddes jayingni ayagh asti qildi; □ ■

19 Shuning bilen biz uzundin buyan Sen idare qilip baqmighan,

Séning naming bilen atilip baqmighan bir xelqtek bolup qalduq!

64

Duaning dawami

² Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip,

Yerge chüshken bolsang'idi!

Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kététti! Mana mushundaq bolghanda tuturuqqa ot yaqqandek, Ot suni qaynatqandek,

□ **63:18** «Düşmenlirimiz **muqeddes jayingni ayagh asti qildi**»

— Yeshayaning ömrinde Xudaning muqeddes ibadexanisi téxi mewjut idi. Shuning bilen peyghember bu bésharette özidin keyinki bir dewrni közde tutqan bolushi kérek. Yérusalémdiki shu ibadexana miladiyedin ilgiriki 586-yili weyran qilindi. Bésharet mushu weqedin keyinki dewrning bolidighan héssiyatlarini, arzu-xiyallarini hem dualirini körsetse kérek. ■ **63:18** Zeb. 74:3-8

Sen namingni dūshmenliringge ayan qilghan bolat-
ting,

Eller yüzüngdinla titrep kėtetti!□

³ Sen biz kütmiĝen dehshetlik ishlarni qilghan
waqtingda,

Sen chūshkeniding;

Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!□

⁴ Sendin bashqa Özige telmürüp kütkenler üçün
ishligüchi bir Xudani,

Ademler ezeldin anglap baqmighan,

Qulaqqa yétip baqmighan,

Köz körüp baqmighandur!■

⁵ Sen heqqaniyliqni yürgüzüşni xursenlik dep bil-
gen ademning,

Yeni yolliringda méngip, Séni séghin'ghanlarning
hajitidin chiqquchi hemrahduksen;

Biraq mana, Sen ghezepete boldung,

Biz bolsaq gunahta bolduq;

Undaq ishlar uzun boliwerdi;

Emdi biz qutquzulamduq?

⁶ Emdi biz napak bir nersige oxshash bolduq,

Qiliwatqan barliq «heqqaniyetlirimiz» bolsa bir
ewret latisighila oxshaydu, xalas;

Hemmimiz yopurmaqtek xazan bolup kettuq,

□ **64:2** «Ah, **Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chūshken bol-
sang'idi! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kėtetti!**» — bashqa
bixil terjimisi: «Ah, Sen asmanlarni yirtiwétip, yerge chūshseng
iding! Taghlar bolsa yüzüng aldida érip kėtetti!». □ **64:3**

«**Yüzüngdin taghlar rastla érip ketti!**» — Israillar Misirdin
chiqqandin kéyin, Xuda ulargha Musa peyghember arqiliq muqed-
des qanun-permanlirini bergen waqtida, Sinay taghliri shundaqla
érip ketti. Yeshaya peyghember belkim mushu ishlarni közde
tutidu. ■ **64:4** Zeb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Qebihliklirimiz shamaldek bizni uchurup tashliwetti.■

⁷ Séning namingni chaqirip nida qilghuchi,
Iltipatingni tutushqa qozghalghuchi héch yoqtur;
Chünki Sen yüzüngni bizdin qachurup yoshurdung,

Qebihliklirimizdin bizni solashturghuzdung.

⁸ Biraq hazir, i Perwerdigar, Sen bizning Atimizdursen;

Biz séghiz lay, Sen bizning sapalchimizdursen;

Hemmimiz bolsaq qolungda yasalghandurmiz;

⁹ I Perwerdigar, bizge qaratqan ghezipingni zor qilmighaysen,

Qebihlikni menggügiche eslep yürmigin;

Mana, qarighin, hemmimiz Séning xelqingdurmiz!■

¹⁰ Muqeddes sheherliring janggal,

Zionmu janggal bolup qaldi;

Yérusalém weyran boldi;

¹¹ Ata-bowimiz Séni medhiyiligen jay,

Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi;

Qedir-qimmatlik nersilirimizning hemmisi

weyran qiliwétildi.□

¹² Mushu ishlar aldida Özüngni chetke alamsen, i
Perwerdigar?
Süküt qilip turamsen?
Bizni bolushiche xar qilip uriwéremsen?»

65

Xudaning duagha bergan jawabi ••• «Yéngi ishlar», yéngi asman-zémin

¹ Ezeldin Méni izdimigenlerge Méni sorash yolini
achtim;

Men Özümge intilmigenlerge Özümni tapquzdum.
Méning namim bilen atalmighan yat bir elge Men:
— «Manga qara, Manga qara» — dédim.

² Biraq yaman yolda mangidighan,
Özining pikir-xiyaligha egiship mangidighan,
Asiyliq qilghuchi bir xelqqe bolsa Men kün boyi
qolumni uzitip intilip keldim.□

³ Yeni baghlarda qurbanliq qilip,

□ **64:11** «...Pak-muqeddeslik, güzel-parlaqliq turalghusi bolghan öyimiz bolsa ot bilen köyüp kül boldi» — mushu ayettiki «öyimiz» muqeddes ibadetxana, elwette. «Öy» dégen sözning ish-litilishi bolsa, Xudaning esli ularning arisida (ibadetxanisida) turghanliqini tekitleydu. «Qedir-qimmetlik nersilirimiz»ning eng ésili bolsa yenila ibadetxanidiki buyum-jabduqlar bolghanidi. Babil-liglarning Yérusalémni, jümlidin muqeddes ibadetxanini weyran qilghanliqi belkim mushu bésharettin kéyinki 100 yil etrapida boldi (miladiyedin ilgiriki 586-yili). Mushu ayette, peyghember (63:15-19-ayetlerdiki ehwalgha oxshash) özi ashu dewrde turghan-dek söz qilidu; u ashu dewrdikilerge wekil bolup dua qilidu.

□ **65:2** «yaman yolda mangidighan...» — ibraniy tilida «yaxshi emes yolda mangidighan...».

Ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp,
Köz aldimdila zerdemge tégidighan bir xelq;□

⁴ Ular qebriler arisida olturidu,
Mexpiy jaylardimu tünep olturidu;
Ular choshqa göshini yeydu,
Qazan-qachilirida herqandaq yirginchlik
nersilerning shorpisi bar.□

⁵ Ular: «Özüng bilen bol,
Manga yéqinlashquchi bolma;
Chünki men sendin pakmen» — deydu;
Mushular dimighingha kirgen is-tütek,
Kün boyi öchmey turidighan ottur!

⁶⁻⁷ Mana, Méning aldimda pütüklük turiduki: —
Men süküt qilip turmaymen — deydu Perwerdi-
gar —
Belki hem silerning qebihlikliringlarni,
Shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan,
Döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-
bowiliringlarning qebihliklirini birlikte
qayturimen,
— Shularni öz quchaqlirigha qayturimen;

□ **65:3** «(Ular)... **baghlarda qurbanliq qilip, ularni xishliq supilar üstidimu köydürüp...**» — baghlar pat-pat «Baal» dégen butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Qurbanliqni bolsa peqet ibadetxanidila qilsa bolatti; uningdin bashqa «qurban'gah»larni peqet tashlar yaki tupraq qatarliq tebiy matériyallardinla yasighili bolatti. «Ularni **xishliq supilar üstidimu köydürüp...**» — yaki «xushbuyni xishliq supilar üstidimu köydürüp...». □ **65:4** «**ular qebriler arisida olturidu, mexpiy jaylardimu tünep olturidu**» — mushu kishilerning mazarlarda, «mexpiy jaylar»da olturup tüneshtiki meqsiti, shübhisizki, «ata-bowiliring rohliri»gha dua qilip alaqlishish, shundaqla jin-sheytanlar bilen alaqlishish idi. Ölüklerning rohliri bilen alaqe qilishqa urunush Tewratta qet'iy men'i qilinidu.

Berheq, Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen. □

⁸ Perwerdigar mundaq deydu: —

Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende, Xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,

Men Öz qullirimning sewebidinla shundaq qilimenki,

Ularning hemmisini weyran qilmaymen. □

⁹ Shundaq qilip Men Yaquptin bir nesilni,

Yehudadinmu taghlirimgha bir igidarni chiqirimen;

Shuning bilen Méning tallighanlirim *zémín'gha* ige bolidu,

□ **65:6-7** «silerning **qebihlikliringlarni, shundaqla tagh choqqilirida isriq yaqqan, döngler üstidimu Méni haqaretligen ata-bowiliringlarning qebihliklirini birlikte qayturimen**» — taghlarning choqqiliri yaki döngler pat-pat butqa choqunidighan jaylar bolup qalatti. Shuning bilen Musa peyghember tagh yaki döngler üstide qurbanliq qilishnimu men'i qilghan. Ayette körsitilgen mushu qilmishliri, shübhisizki, butpereslik idi. «Berheq, **Men ilgiriki qilghanlirini öz quchaqlirigha ölchep qayturimen**» — bashqa birxil terjimisi: «Berheq, ularning qilghanlirini öz quchaqlirigha qayturuwétish Méning birinchi ishimdur». □ **65:8** «Sapaq üzümning «sarqindi shirne»si körün'gende, xeqlerning: «Uni cheyliwétip weyran qilmisun, chünki uningda beriket turidu» déginidek,...» —

Qanaanda (Pelestinde) üzümdin «özi chiqqan» shirne bolsa intayin etiwarlinidu; sewebi, uningdin ishlinidighan sharab intayin mézilik bolidu. Shunga melum bir sap üzümdin mushu «sarqindi sharab» chiqqanliqi bayqalsa, u bashqa üzüm sapaqliri bilen qoshup cheyliwétilmeydu, «shirne chiqquche» ayrim qoyulidu. Shuning bilen Xuda Özige sadıq bolghan «qaldılar» Israilda bar bolsila, ularni yoqatmaydu. Biz yuqiriqi bablardin bilimizki, mushu «igidar» nesil (9-ayet) del «Perwerdigarning quli»ningki, yeni Mesihning neslidur.

Méning qullirim shu yerde makanlishidu.□

¹⁰ Méni izdigen xelqim üçün,
Sharon bolsa yene qoy padilirigha qotan,
Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu.□

¹¹ Biraq Perwerdigarni tashlap,
Muqeddes téghimni untughuchi,
«Teley» *dégen but* üçün dastixan salghuchi,
«Teqdir» *dégen but* üçünmu ebjesh sharabni quyup
qachilarni toldurghuchisiler,□

¹² Men silerni qilichqa «teqdir» qildim,
Silerning hemminglar qirghinchiliqta bash
égisiler;

Chünki Men chaqirdim, siler jawab bermidinglar;
Men söz qildim, siler qulaq salmidinglar;
Eksiche nezirimde yaman bolghanni qiliwatisiler,
Men yaqturmaydighanni tallighansiler.

¹³ Shunga, Reb Perwerdigar mundaq deydu: —

□ **65:9** «Men **Yaquptin bir nesilni, Yehudadinmu taghlir-
imgha bir igidarni chiqirimen**» — démek, Xuda «qaldisi»din, özige
sadiq yéngi bir dewrni chiqiridu, ularni «muqeddes zémin»gha ige
qilidu. □ **65:10** «Sharon **bolsa yene qoy padilirigha qotan,
Axor bolsa kala padilirigha qonalghu bolidu**» — Sharon bolsa
Pelestinning gherb teripide, esli intayin munbet jay idi. Shu
rayon belkim Asuriye (hem kéyinki Babilliqarning) bulangchliqliri
tüpeylidin qaqaslaship ketken bolushi mumkin. Axor bolsa sherqiy
terepte bolup anche munbet emes idi. Israillar Axorda Xudagha
qattiq asiqliq qilghanidi (Tewrattiki «Yeshua» 7-babni körüng). Bi-
raq hazir u Xudaning lenitige uchrinmay, munbet bolup kétidu.
Pelestindiki bu ikki jay hem ariliqidiki barliq Pelestin zéminliri
gherbtin-sherqqiche pütünley eslige keltürüldü, belki téximu awat
ehwalgha keltürüldü, démekchi. □ **65:11** «Teley» — (ibraniiy
tilida «Gad» déyli) Suriyediki bir but. «Teqdir» — yene bir but
— esli ibraniiy tilida «meniy»; buning menisi «teqdir» «teqsimat,
sanilish» idi.

Mana, Méning qullirim yeydu,

Siler ach qalisiler;

Mana, Méning qullirim ichidu,

Biraq siler ussuz qalisiler;

Mana, Méning qullirim shadlinidu,

Siler shermendilikte qalisiler;

¹⁴ Mana, könglidiki shad-xuramliqtin qullirim naxsha éytidu,

Siler köngüldiki azabtin zar-zar yighlaysiler,

Roh-qelb sunuqluqidin nale-peryad kötürisiler.

¹⁵ Isminglarni Méning tallighanlirimgha lenet bolushqa qaldurisiler.

Reb Perwerdigar séni öltüridu,

Hem uning qullirigha bashqa bir isimni qoyup béridu.

¹⁶ Shuning üçün kimki özige bir bextni tilise,

«Amin» dégüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu;

Kimki qesem ichmekchi bolsa,

Emdi «Amin» dégüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu;

Chünki burunqi derd-elemler untulghan bolidu,

Chünki ularni közümdin yoshurdum.□

17 Chünki qaranglar, Men yéngi asmanlarni we yéngi zéminni yaritimen;

Ilgiriki ishlar héch eslenmeydu,

Hetta eske kelmeydu.

18 Eksiche siler Méning yaritidighanliqimdin xushallininglar;

Menggüge shad-xuramliqta bolunglar,

Chünki Men Yérusalémni shad-xuramliq,

Uning xelqini xushalliq bergüchi qilip yaritimen.

19 Özümму Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen,

Shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen;

Uningda ne yigha awazi,

□ **65:16** «Shuning üçün kimki öziǵe bir bextni tilise, «amin» déǵüchi Xudaning nami bilen ashu bextni tileydu» — Xudaning Öz qullirigha bergen wedilirini (8-14-ayettiki) emelge ashurghanliǵini körgen xeqler Xudani bolsa «Amin» déǵüchi Xuda (yaki «Amin»ning Iǵisi Xuda), yeni mömin bendilirining dualirini anglaydighan Xuda, dep bilidu. «Amin» déǵen sözning toluq menisi toghruluq «Tebirler», shundaqla «2Kor.» 1:20nimu körüng. «**Kimki qesem ichmekchi bolsa, emdi «Amin» déǵüchi Xudaning nami bilen qesem ichidu; chünki burunǵi derd-elemler untulghan bolidu, chünki ularni közümdin yoshurdum**» — Xudaning seltenitide bolghanlar burunǵi (bolupmu öz gunahliri tüpeylidin peyda bolghan) derd-elemlerni ésiǵe keltürmeydu; chünki Xuda Özi ularning gunah-sewenlikirini untugan bolidu.

Ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu;□

²⁰ Uningda yene birnechche künlük chachrap ketken bowaq bolmaydu,

Yaki waqti toshmay waqitsiz ketken boway bolmaydu;

Yüz yashqa kirgen bolsa «yigit» sanilidu,

Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu.□

□ **65:19** **Özümmu Yérusalémdin shad-xuramliqta bolimen, shundaqla Öz xelqimdin xushallinimen; uningda ne yigha awazi, ne nale-peryadlar ikkinchi anglanmaydu** — «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» toghruluq azraq toxtitayli. Injildiki «Wehiy» dégen qisimgha asasen bilimizki, Mesih **mushu dunyada** ming yil hökümraniq qilidu. Shu hökümraniqidiki ehwal Yeshaya peyghemberning bésharitidek bolidu. U téxi axirqi «yéngi asmanlar, yéngi zémin» emes; chünki mushu ayetlerge qarighanda, ölüm dégen ish (meyli ademler uzun ömürlük bol-simu) téxi mewjut; gunah téxi mewjut; **axirqi** «yéngi asmanlar, yéngi zémin» menggülük bolidu; ularda ölüm yuq, gunah yuq. Injildiki «Wehiy» 21-22-bablarni körüng. Mesih mushu dunyada ming yil hökümraniq qilidighan «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém» bizning menggülük «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ning qandaq bolidighanliqini chüshinishimizge zor yad-dem béridu; bu ikkisining oxshash yerliri köp (mesilen, qorqunch, derd-elem yoqitilghanliqi); Xuda zamanlarning eng axirida ming yilliq «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»ni menggülük «yéngi asmanlar, yéngi zémin, yéngi Yérusalém»gha aylanduridu. Mesihning ming yilliq selteniti toghrisida «Tebirler»nimu körüng.

□ **65:20** **«Shuningdek gunahkar yüz yashqa kirip ölgen bolsa «Xudaning lenitige uchrighan» dep hésablinidu** — ademlerning köpinchisi nahayiti chong yashtila ölidighan bolghachqa, «yüz yashta ölgen» bolsa, peqetla «nahayiti bir yigit» dep qarilidu; xeqler uning gunah qilghanliqini bilip qalsa, uni «shunche yash turupla ölgen, choqum Xudaning lenitige uchrighan bolsa kérek» dep qaraydu.

21 Ular öylerni salidu, ularda turidu;
Ular üzümzarlarni berpa qilidu, ulardin méwe yeydu;

22 Ular yasighan öylerde, bashqa birsi turmaydu;
Tikilgen üzümzarlardin, bashqa birsi méwe élip yémeydu;

Chünki xelqimning künliri derexning ömridek bolidu;

Méning tallighanlirim özliri öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu.□

23 Ularning qilghan emgiki bikargha ketmeydu;
Yaki ularning baliliri tughulghanda kélechiki toghruluq wehime mewjut bolmaydu;

Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildir;

Ularning perzentlirimu shundaq.□

24 We shundaq boliduki,
Ular nida qilip chaqirmastinla,

Men ijabet qilimen;

Ular dua qilip sözlewatinidila,

Men ularni anglaymen.

□ 65:22 «Ular **yasighan** öylerde, **bashqa birsi turmaydu**; **tikilgen üzümzarlardin**, **bashqa birsi méwe élip yémeydu**» — ibraniy tilida «ularning quruluşlirida bashqilar turidighan, ularning tikkinidin bashqilar yeydighan halet bolmaydu». «**derexning ömri**» — elwette intayin uzun bolidu; derexning özi intayin muqim, puxta yashaydu; sözler mushu jehetnimu ichige alsa kérek. «**...öz qoli bilen yasighanliridin öz ömride toluq behrimen bolidu**» — ibraniy tilida «öz qoli bilen yasighanliri özi upraydu» — démek, pütün ömride toluq ishlitidu. □ 65:23 «**Chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan nesildir**» — yaki «chünki ular Perwerdigar bext ata qilghan (zat)ning neslidur». Mushu terjimisi toghra bolsa «Perwerdigar bext ata qilghan (zat)» Mesihni körsetken bolidu, elwette.

25 Böre hem paqlan bilen bille ozuqlinidu;
 Shir bolsa kalidek saman yeydu;
 Yilanning rizqi bolsa topa-changla bolidu.
 Méning muqeddes téghimning hemme yéride héch
 ziyankeshlik bolmaydu;
 Héch buzghunchiliq bolmaydu, deydu Perwerdi-
 gar. □ ■

66

Xudaning jawabi — dawami

1 «Perwerdigar mundaq deydu: —
 «Asmanlar Méning textim,
 Zémin bolsa ayaghliringha textiperimdur,
 Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler?
 Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?» □ ■

□ **65:25** «Yilanning **rizqi bolsa topa-changla bolidu**» — Éren baghchisida Xuda yilan'gha: «Topa-changni yeysen» dégen lenetni chüshürgenidi. Biraq hazir uning yégenliri **peqet** topa-chang bolidu; u héch adem yaki bashqa haywan'gha ziyan yetküzelmeydu.

■ **65:25** Yesh. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3 □ **66:1** «**Zémin bolsa ayaghliringha textiperimdur**» — «textiper» padishah textke olturghanda ayaghlirini dessetken kichik orunduq. «**Emdi Manga qandaq öy-imaret yasimaqchisiler? Manga qandaq yer aramgah bolalaydu?**» — birinchi ayet belkim Xudaning 64-bab, 11-ayettiki soalgha bérédighan asasiy jawabi. Xuda «ibadetxana»ni anche muhim dep qarimisimu, insanlar Özige atap salghan ibadetxanini choqum kemsitidu dégili bolmaydu (20-hem 2-ayetke qarighanda, kelgüsidiki «ming yilliq selteniti»de bir «muqeddes ibadetxana» bolidu; biraq Xudaning neziri (2-ayetke asasen) héchqandaq öy-imarete emes, belki Özidin qorqidighan mömin bendiliride turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

² Bularning hemmisini Méning qolum yaratqan, ular shundaq bolghachqila barliqqa kelgen emesmidi? — deydu Perwerdigar, —

Lékin Men nezirimni shundaq bir ademge salimen:

— Mömin-kemter, rohi sunuq,
Sözlirimni anglighanda qorqup titrek basidighan bir ademge nezirimni salimen.

³ Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu, Qozini qurbanliq qilghan kishi itning boynini sundurup öltüridu;

Manga hediye tutquchi choshqa qéninimu tutup bermekchidur;

Duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu;

Berheq, ular özi yaqturidighan yollirini tallighan, Köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu.□

⁴ Shunga Menmu ularning külpetlirini tallaymen; Ular del qorqidighan wehimilerni béshigha chüshürimen;

Chünki Men chaqirghinimda, ular jawab bermidi;

Men söz qilghinimda, ular qulaq salmidi;

Eksiche nezirimde yaman bolghanni qildi,

Men yaqturmaydighanni tallidi».■

□ **66:3** «Kala soyghan kishi ademnimu öltüridu, ... **duasini eslitishke xushbuy yaqquchi mebudqimu medhiye oquydu; berheq, ular özi yaqturidighan yollirini tallighan, köngli yirginchlik nersiliridin xursen bolidu**» — mushu ayettiki kishiler körünüshte Xudagha ibadet qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanliq qilidu, «ashliq hediye» qilidu, xushbuynimu Xudagha atap yaqidu; biraq bundaq qilishliri bilen teng ular qatilliq qilidu, xurapiy ishlarni qilidu (itning boynini sundurush), butlarga choqunup haram qurbanliqlarnimu qilidu. ■ **66:4** Pend. 1:24; Yesh. 65:12; Yer. 7:13

⁵ «I Perwerdigarning sözi aldida qorqup titreydighanlar,

Uning déginini anglanglar: —

«Silerni namimga *sadiq bolghanliqinglar* tüpeylidin chetke qaqqanlar bolsa,

Yeni silerdin nepretlinidighan qérindashliringlar silerge: —

«Qéni Perwerdigarning ulughluqi ayan qilinsun, Shuning bilen shadliqinglarni köreleydighan bolimiz!» — dédi;

Biraq shermendilikte qalghanlar özliri bolidu.■

⁶ Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqansürenler!

Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni!

Anglanglar! — Perwerdigar Öz dushmanlirige *yamanliqlirini* qayturuwatidu!» □

Israilning yéngidin tughulushi

⁷ — Tolghiqi tutmayla u boshinidu;

Aghriqi tutmayla, oghul bala tughidu!■

⁸ Kimning mushundaq ish toghruluq xewiri bardu?

Kim mushundaq ishlarni körüp baqqan?

Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu?

■ 66:5 Yesh. 5:19 □ 66:6 «Anglanglar! — sheherdin kelgen chuqansürenler! Anglanglar! — ibadetxanidin chiqqan awazni! Anglanglar! — Perwerdigar Öz dushmanlirige *yamanliqlirini* qayturuwatidu!» — bu bésharet Yeshayaning kényinki dewridiki Yérusalém, jümlidin ibadetxanining weyran qilinishini (miladiyedin ilgiriki 586-yili) hem belkim axirqi zamanlardiki oxshap kétédighan bir ishnimu körsitidu. ■ 66:7 Weh. 12:1-6

Deqiçe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu?

Chünki Zionning emdila tolghiқи tutushigha, u oghul balilirini tughdi!□

⁹ Birsini boshinish halitige keltürgen bolsam, Men balini chiqarghuzmay qalamtim? — deydu Perwerdigar,

Men Özüm tughdurghuchi tursam, baliyatquni étiwétendimen? — deydu Xudaying.

¹⁰ Yérusalém bilen bille shad-xuramliqta bolunglar;

Uni söygüchiler, uning üçün xushallinglar!

Uning üçün qayghu-hesret chekkenler,

Uning bilen bille shadliq bilen shadlininglar!

¹¹ Chünki siler uning teselli béridighan emchekliridin émip qanaetlinisiler;

Chünki siler qan'ghuche ichip chiqisiler,

Uning shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu».□

¹² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Men uninggha tashqan deryadek aram-xatirjemlikni,

□ **66:8** «Kimning **mushundaq ish toghruluq xewiri bardu? ... Zémin bir xelqni bir kün ichidila tughidighan ish barmu? Deqiçe ichidila bir elning tughulushi mumkinmu? Chünki Zionning emdila tolghiқи tutushigha, u oghul balilirini tughdi!**» — mushu 7- hem 8-ayette éytilghan ishlar biraqla Yérusalémning weyran qilinishidin (6-ayet) axirqi zamanda «Zion-israil towa qilip yéngidin tughulushi» emelge ashurulup, ularning Xudaning aldida heqiqiy «Öz xelqim» bolushigha atlap ötidu. □ **66:11** «uning **shan-sheripining zorluqidin könglünglar xursen bolidu**» — bashqa birxil terjimisi: — «uning shereplik baghir-köksidin könglünglar xursen bolidu».

Téship ketken éqimdek ellerning shan-shereplirini
sunup bérimen;

Siler émisiler,

Siler yanpashqa élinip kótürülsiler,

Étekte ekilitilsiler.■

¹³ Xuddi ana balisigha teselli bergendek,

Men shundaq silerge teselli bérimen;

Siler Yérusalémda tesellige ige bolisiler.

¹⁴ Siler bularni körgende könglünglar shadlinidu,

Söngekliringlar yumran ot-chöptek yashnap kétidu;

Shuning bilen Perwerdigarning qoli Öz qullirigha
ayan qilinidu,

U düshmenlirige qehrini körsitidu.

¹⁵ Chünki ghezipini qehr bilen,

Tenbihini ot yalqunliri bilen chüshürüshi üçün,

Mana, Perwerdigar ot bilen kélidu,

U jeng harwiliri bilen quyundek kélidu.

¹⁶ Chünki ot bilen hem qilich bilen Perwerdigar

barliq et igilirini soraq qilip jazalaydu;

Perwerdigar öltürgenler nurghun bolidu.

¹⁷ «Baghchilar»gha kirish üçün pakizlinip,

Özlrini ayrim tutup,

Otturida turghuchining gépige kirgenler,

Shundaqla choshqa göshini, yirginchlik

bolghanni, jümlidin chashqanlarni yeydighanlar

bolsa jimisi teng tügishidu — deydu Perwerdigar.□

¹⁸ Chünki ularning qilghanliri hem oylighanliri

Méning aldimidur;

■ **66:12** Yesh. 49:22; 60:4 □ **66:17** ««Baghchilar»gha kirish
üçün pakizlinip,...» — belkim butpereslik heriketlirige
qatnishish üçün, mushu «pakizlinish» ishlirini qilidu. «Otturida
turghuchi» — belkim butpereslikte yétekchilik «pir» rolini
alghuchi.

Biraq barliq eller, hemme tilda s zleydighanlarning
yighilidighan waqti kélidu;
Shuning bilan ular k lip Méning shan-sheripimni
k ridu; □

19 We Men ularning arisida bir karamet belgini
tikleymen;

Hem ulardin q chib qutulghanlarni ellerge eweti-
men;

Nam-sh hritimni anglimighan, shan-sheripimni
k r p baqmighan Tarshishqa, Liwiyege, oqy-
achiliqta dangqi chiqqan Ludqa, Tubal, Gr tsiyege
hem yiraq chetlerdiki arallargha ularni eweti-
men;

Ular eller arisida Méning shan-sheripimni jakar-
laydu. □

20 Shuning bilan Israillar «ashliq hediye»ni pakiz
qachilargha qoyup Perwerdigarning  yige  lip kel-
gendek,

□ **66:18 «Chünki ularning qilghanliri hem oylighanliri M ning
aldimdidur»** — bu ayetning birinchi y rimini terjime qilish tes.
Alimlar peqet uning menisini terjime qilghimizdek perez qilidu.

□ **66:19 «ulardin q chib qutulghanlarni ellerge ewetimen»**
— «ulardin» d genlik: (1) 16-ayette  ytilghan jazaliridin («ot hem
qilich»tin) yaki (2) «yat eller arisidin» d gen menini bildüridu. **«hem
ulardin q chib qutulghanlarni ellerge ewetimen»** — bashqa
bixil terjimisi: «hem q chib hayat qalghanlardin bezilirini (yat)
ellerge ewetimen». «Tarshish»...«Lud»... «Tubal»... — shübhisizki,
mushu yurtlarning ismliri pütün dunyadiki yurtlarga wekillik
qilidu. «Tarshish»  ch n 60-bab, 9-ayettiki izahatni körüng; «Lud»
bolsa belkim shimaliy Afriqida; Tubal belkim hazirdiki Rusiyeni
körsitidu (belkim Rusiyening kona paytexti «Tobolsk» bilan munasi-
witi bar). N mishqa «Lud» toghruluq «oqyachiliqta dangqi chiqqan»
d yilidu? Perizimizche, Xuda ewetken elchilerning xizmitining
xeteri bar, dep körsetmekchi.

Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu;

Ularni atlargha, jeng harwilirigha, sayiwenlik harwa-zembillerge, qéchirlargha hem nar tögilerge mindürüp muqeddes téghimgha, yeni Yérusalémgha élip kélidu, — deydu Perwerdigar.□

21 Hem Men ulardin bezilirini kahinlar hem Lawiylar bolushqa tallaymen — deydu Perwerdigar.□

22 Chünki Men yaritidighan yéngi asmanlar hem yéngi zémin Özümning aldida daim turghandek, Séning nesling hem isming turup saqlinidu.□ ■

23 Hem shundaq boliduki, yéngi aymu yéngi ayda, Shabat künimu shabat künide, Barliq et igiliri Méning aldimga ibadet qilghili

□ **66:20** «Shular bolsa, Perwerdigargha atap béghishlighan hediye süpitide qérindashliringlarning hemmisini ellerdin élip kélidu» — bizningche «shular» Xudaning xush xewirini qobul qilghan «yat eller»ni körsitidu. Ular xushal bolup, Xudaning shapai-tini qayturush üçün, ziyankeshlikke uchrighan, tarqilip ketken Yehudiylarning öz yurti Yérusalémgha qaytishigha yardem qilishimiz kérek dep herxil wasitiler bilen seperde ulargha yölenchük bolidu. □ **66:21** «kahinlar» — «kahinlar»ning xelqge wekil bolup ularning qurbanliqlirini ibadetxanidiki qurban'gah üstide köydürüş xizmiti bar idi. «Lawiylar» — kahinlarning yardemchiliri. Démek, mushu «Yehudiy emes»ler Israil ichide intayin imtiyazliq orunda we wezipide bolidu. □ **66:22** «yéngi asmanlar hem yéngi zémin» — bu téma toghruluq 65:17-ayettiki izahatni körüng ■ **66:22** Yesh. 65:17; 2Pét. 3:13; Weh. 21:1

kélidu — deydu Perwerdigar.□

24 — Shuning bilen ular sirtqa chiqip,
Manga asiyliq qilghan ademlarning jesetlirige
qaraydu;

Chünki ularni yewatqan qurtlar ölmeydu;
Ularni köydürüwatqan ot öchmeydu;
Ular barliq et igilirige yirginchlik bilinidu.

□ **66:23 «shabat küni»** — «dem élish muqeddes küni» yeni shenbe küni. Yuqiriqi 56-bab, 2-ayettiki izahatni körüng. **«Barliq et igiliri Méning aldingha ibadet qilghili kélidu»** — pütkül insanियet qilghan mushu ibadet ichide, Yérusalémda ötküzülgen ibadet bolsa belkim wekil bolghanlar arqiliq ötküzüldü. Jesetlerge guwahchi bolghanlar (24-ayet) mushu wekiller bolushi kérek.

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 12 Sep 2021

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5